

Péter egy akusztikus zongorán eljátszotta a „Szállj fel magasrá”-t. Még nem osztott szólamot, de éreztem, hogy minden megfelel. Elkezdtem barátkozni a dal szövegével is, és az egész olyasféle ösélmény lett, mint amikor a Generállal először megszólalt a „Ha ismerném”. Nagyon meggyőző volt. Mit meggyőző?! Katartikus! És a fazonok is tetszettek: Péter a sűrű, vörös üstökével; Lajos atyáskodó gondoskodása; Janót nem kell bemutatni; Pinyóka már ott megcsillantotta briliáns humorát. Minden adott volt ahhoz, hogy valami nagyon jó dolog következzen.

RÉVÉSZ SÁNDOR
Ezt én választottam

Lejegyezte Derksen Gyöngyi és Bálint Csaba

X 363004

RÉVÉSZ

Ezt én választottam

HELIKON

ELŐSZÓ

1986-ban merült fel először, hogy könyv készüljön az életemről, de akkor, harminchárom évesen nagyon korainak éreztem még ezt. Később is időről időre kapacitáltak. Most – nemcsak azért, mert tavaly hetvenéves lettem, de azért is, mert a velem megtörtént dolgok szerintem megfelelő mértékben ülepedtek, és jelen állapotom elég időt hagy erre – úgy döntöttem, hogy amíg el tudom mondani, addig elmondanám, hogyan is éltem én, hogyan is éltünk mi. Úgy, ahogy én láttam, úgy, ahogy én megéltem. Gondolom, a zenebarátok, akik a mi zenénket... vagy mondok inkább nagyfiúsan: az én zenémet követik, ennek örülnek majd, és annak én is örülni fogok.

Ami a fentiekén túl visszatartott eddig, az az őszinteség kérdése. Tudom, hogy sokkal sikeresebb könyv lehetne ez, ha az igazán ínycsiklandó, pikáns dolgokról beszélnék, de etikailag ezt nem érzem helyesnek. Nem szeretnék belemenni olyan részletekbe, amelyek másokat esetleg bánthatnak, vagy akár az igazsággal szemben is már nem tudják elmondani, bemutatni saját szemszögükből azt, ami s ahogy szerintük történt. Ha tényleg, úgy igazán mindenről és mindenkiről őszintén beszélnek, arról, ami a tömegeket érdekli, akkor óhatatlanul a bulvár világában kalandoznék. Ezt nem akarom. Azt viszont szeretném elmesélni, hogy honnan jöttem, s mik a gyökereim, gondolok itt szeretett szüleimre és nagyszüleimre, mert talán az én életem is jobban érthetővé válik, ha beszélek róluk is.

Fontos számomra, hogy hitelesen tudjak mesélni ebben a könyvben arról a sorsszerű terelésről, amely futószalagra tett tizenhat éves korom körül, és a mai napig tart. Szeretném kifejezni hálámat a Teremtő Isten felé, hogy sok-

sok viszontagság és zavaros gyerekkori előzmény után mégiscsak szerencsés és sikeres életutam volt.

Élmény volt visszaemlékezni az elmúlt hét évtizedre, remélem, nektek is az lesz.

*Az álmaim sem szóltak semmi másról,
Csak a zene körül forgott minden,
Belerágta magát az életembe
Tetőtől talpig mélyen.
Nem volt kérdés, mindent egy lapra tettem,
S a rock and roll egyik közlegénye lettem.*

Budapest – Kisújbánya, 2024. február 10.

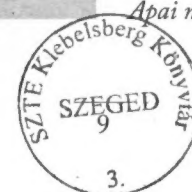
Ferenc Rácz

*Néhai Révész Ferenc.
Nagymama és Miska bácsi.
Turai nyarak.
Mozdonyvezető leszek.
Lázás táncstek... és az első fellépés.*

Apai nagyapámmal, néhai Révész Ferencel sosem találkoztam, mert korán meghalt. Képet láttam róla; szikár, jókötésű fickó volt – mint mesélték –, szorgalmas ember, vasutas. 1899-ben Turán, Rajzinger Ferencz néven született, de édesapja, az én dédapám, Rajzinger János szabómester 1902-ben a maga és gyermekei nevét Révészre magyarosította.

Apai nagyapám, Révész Ferenc

Apám – aki sebészorvosként a lehető legracionálisabb dolgokat művelte az emberi testtel – mesélte, hogy egyetemista korában egy alkalommal, amikor hazament Turára a szülői házba, és kora délután lepihent, az ajtófélfánál megpillantotta a már rég meghalt apját. Apám hosszan nyitva tartotta a szemét, és mindvégig látta őt. Nem hitt hókuszpókuszokban, és ehhez hasonló titokzatosság többé nem történt vele életében, ez volt az egyetlen.

Apai nagymamám, Máté Anna

Valamikor később nagymamám, Máté Anna, megözvegyülten férjhez ment egy magas, hórihorgas férfihoz, aki kocsmáros volt ott, a faluban. Jó kedélyű, kedves ember volt, békésen éltek. Miska bácsi besegített a földművelésbe is, nagymamám csak a ház körüli és a falu határában bérelt földjükkel foglalatzkodott.

Tura a Budapest–Hatvan–Miskolc vasútvonalon fekszik, Budapesttől nagyjából ötven kilométerre. Városi kissrácként jó párszor lementem hozzájuk a nyári vakációk idején, és az unokatestvéreimmel, apám testvérének, Manci néniék a fiaival, Józsikával és Fercinkóval – Ferikével – játszottunk. Mi, a három srác, nagyjából egykorúak voltunk. Manci néniék közvetlenül a turai vasútállomás mellett, a Vasút utca 90. szám alatt laktak, ahol biciklimegőrzéssel foglalkoztak. A kert nekem, a Budapesten felnövő gyereknek, nagy varázs volt! Ó, azok a hatalmas málnabokrok, amikbe esténként belevesztünk, és habzsoltuk a málnát!

Hatalmas pisilőversenyeket rendeztünk! Elhangzott a csatakiáltásunk, kirohantunk a nagynéném házából, s kiálltunk a tornácre, előkaptuk a pisilőnköt, és azon versenyeztünk, ki tud messzebbre pisilni! Nem volt kártékony, amit tettünk, ugyanis nem nőtt semmi a tornác alatt. Volt a kertben

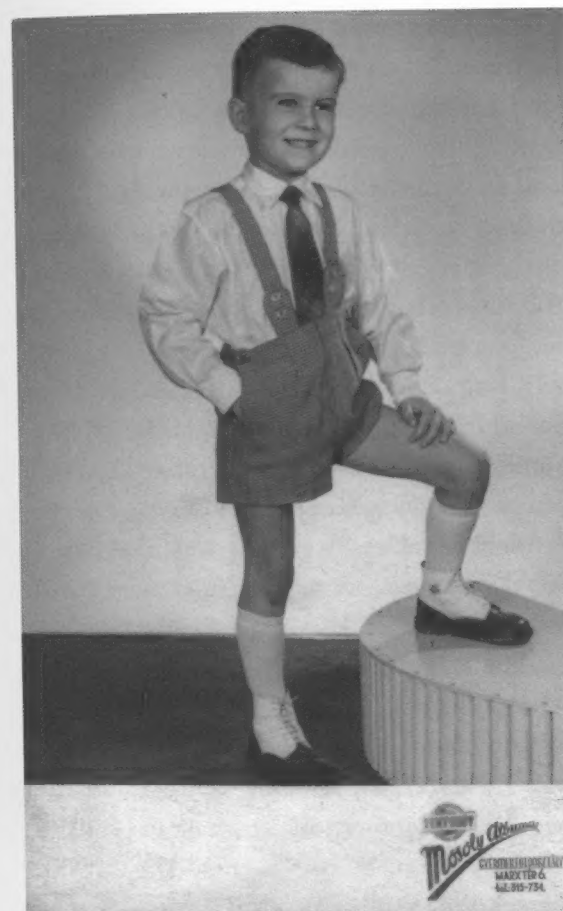

Turán, 1961-ben, unokatestvéreimmel: Farkas Józsikával és Farkas Ferikével (Fercinkó)

egy betonkád, abba reggelente hideg vizet engedtünk, és üveglapot tettünk a tetejére. Délutánra fölmelegedett a víz, és akkor nagyokat pancsoltunk. A közeli Galga is kínálta a hűsölést, a békés időtöltés lehetőségét, amivel éltünk is, de a sekély vizű, keskeny medrében folydogáló kis pataokban úszni nem nagyon lehetett. Rengeteget fociztunk, futkostunk, de a legizgalmasabb a pincelabirintus volt. A kora hajnali surrogó hűvösben az első vonathoz már biciklisták sokasága jött a megőrzőbe. Minden létező négyzetméter ki volt használva a parkoló bringáknak. Különböző méretű kosarakban ülő kotlós-tyúkók színesítették a pincelabirintusban az összképet. Amikor lekarikáztunk, minden körnél jutott nekik is egy simogatás. Ígéretes volt, hogy ha a kiscsirkék kikelnek, lenti portyáinknak a pillanatait csivitelésükkel, melegségükkel, kedvességükkel színesítik majd meg. Cingár gyerekek voltunk, gyorsak, mint a villám. Lerobogtunk kis bringáinkkal a százával némán álló biciklik közé – ez kockázatos volt, mert csak apró ablakokon, nyiladékokon szűrődött be a fény –, ott ügyesen megfordultunk, lendületet vettünk, és kihajtottunk, ez is hozzátartozott a repertoárunkhoz.

A vasútállomás közvetlen közelsége meghatározta a gyerekkori élménykavalkádot, ugyanis betéve tudtuk a menetrend szerinti vonatok érkezési és indulási idejét, amit csak a tehervonatok váratlan feltűnése tagolt. Az állomásról jövő jel hallatán kirohantunk, és számoltuk, hány vagon vonatott a mozdony. Akkoriban javarészt még gőzmozdonyok húzták a személyvonatokat is. Gyerekfantáziámat nagyon mozgatta a látvány, aminek sok vonatkozását megéltem Budapesten is, hiszen legelső élményeim egy része a vasúthoz kötődött, egész pontosan a Keleti pályaudvarhoz, mert annak közvetlen közelében, a Verseny utca 6.-ban laktunk néhány évig. És naná hogy egy ideig mozdonyvezető akartam lenni, mert a hatalmas pályaudvar fedett csarnokában boldog izgalom fogott el mindig a gőz és a kormos arcú kazánfűtők láttán. Különleges volt a gőzmozdonyok fehéren gomolygó füstje! Nem tudom pontosan megnevezni azokat a mozdonytípusokat, melyek akkoriban közlekedtek, de feltételezem, hogy ma már ipari műemlékeknek számítanak. Akkoriban még élő valóság voltak, zakatoltak az országban szerteszét, és ontották hófehér füstjüket. Ugyanez megvolt Turán is, de ott, a szabad ég alatt másképpen oszlott a füst. Minden elhaladó vonat a mozgékony és a helyváltoztatás varázsával fűszerezte fantáziánkat; hogy mennyi út áll előttük, hová mennek, és föl kíváncsoztunk a kazánfűtők közé, ott szerettük volna mi is kormos arccal megélni a dolgokat.

Manci néni háztartásbeliként otthon végezte a teendőit, emellett javarészt ő működtette a biciklimegőrzőt, nyitotta a kaput, szedte a pénzt. Férje, Józsi bácsi, tanárember volt, aki Hatvanban, egy ipari iskolában tanított. Reggel vonatra szállt, ment dolgozni. Volt egy nagyon titokzatos öregúr, a család egy távoli tagja, aki az éjszakai üzemmódot biztosította. Néhány négyzetméteres helyiségben lakott a kerten belül, ő az éjszakai és a hajnali vonatokhoz asz-szisztált. Bohém öregúr volt, sokat piált, emlékszem bokáig érő, vastag posztó-kabátjára meg a borvirágos arcára. Rendkívül szórakoztató, nagy dumás fickó volt. Késő este jött, és hajnalban már távozott is. Ő volt az éjszakai portás, de egyébként a ház asszonya végezte a teendőket, és ő főzött ránk. A klasszikus magyar konyha repertoárja volt terítéken, a disznóvágásokból származó finomságok, csirkeételek és azok a javak, amiket a kert adott. Manci nénitől sokszor kaptunk büntetést, azokat a klasszikus, sarokban állós, néha térdeplős büntetési tételeket, mert olykor verekedtünk, viaskodtunk egymással, és azt a békétlenséget ő így büntette, jogosan.

Sándorka, a városi unokateső

A nagymamánk másfél-két kilométerre, Tura központjában lakott, a templomhoz közel, ahol a még gazdagabb kertkínálat és az ő főztjének mágnesse mindhármunkat vonzott, úgyhogy biciklire pattantunk, és eltekertünk hozzá. Sokat jártunk a Schossberger-kastélyba, amely ma az ország egyik leggyönyörűbben helyreállított kastélya. Akkoriban teljesen elhanyagolt állapotban volt, de hiába a gazos kert, az ápolatlanság, a szépséget potenciálisan úgy is megjelenítette. Ott bogarásztunk a kastélykertben, lepkéket fogtunk, de arra nem emlékszem, hogy valaha bent jártunk volna az épületben.

Hívő katolikus családról lévén szó, a templomba járás a nagymamával állandó program volt. Ministráltam is! Nem voltam avatott, nem voltam tudatos a dologban, de a beöltöztetésnek meg egyáltalán a részvételnek az izgalma örömteli volt számomra. Emlékszem a búcsúkra, a nagy vásári forgatagokra, amikor minden létező dolgot megkaptunk, ételt, italt, apró játékokat, amit csak gyerekként megkívántunk. Szép, emlékeztető turai nyarak voltak ezek, két-három hetet töltöttem ott minden kínálkozó alkalommal.

Amikor 2021 őszén újra ott jártam a Vasút utcai házban, bekukucskáltam a pincelabirintusnak az ablakán, és láttam, hogy még most is, ugyan sokkal

visszafozottabb üzemmódban, de ugyanazt művelik. Több évtizeddel a történetek után nyilván egész más atmoszférája volt a háznak és a kertnek, de gyerekkori élményeim, a szép emlékek természetesen életre keltek.

Manci néni halála óta az egyik unoka – Józsika unokabátyám fia, Joci – lakik ott az édesanyjával, Irénnel, ők üzemeltetik a biciklimegőrzőt.

Józsika unokabátyám három évvel volt idősebb nálam. A sors szövevénye, hogy a zeneügyi inspirációk első élményeit vele éltem meg, ő ugyanis egy amatőr zenekarban játszott. Híre ment, hogy ők egy ügyes, jó repertoárral bíró lelkes zenekar, ismerték, ide-oda hívták őket játszani.

Emlékszem egy környékbeli, Bag nevű településnek a kultúrházában megélt koncertre, amikor úgymond felléptem velük. Ez azt jelentette, hogy beénekeltem néhány Rolling Stones-, Beatles- és egyéb dal refrénjét. Tátott szájjal néztem Józsika teljesítményét, aki akkoriban profin gitározott és énekelt. Ő volt a fő ember a zenekarban! Én akkor tizennégy éves lehettem, és egy pezsgő hangulatú, izgalmas, táncos rendezvényükre emlékszem, amely nagyon-nagyon megfogott. Akkori menő nemzetközi slágereket játszottak – a „These Boots Are Made For Walkin”-t, a „Satisfaction”-t, a Kinks dalait –, a magyar zenekarok repertoárjából pedig az Illés és az Omega néhány dalát. A magyar szövegeket nyilván jobban tudtam, úgyhogy azoknak a vokáléneklésében magabiztosabban vettem részt. Nem emlékszem, hogy önállóan valamit is énekeltem volna. Nagyon megilletődtem, mert ők össze voltak próbálva, én meg csak alkalmi beszálló voltam. Akkoriban már sokat hallgattam a Radio Luxembourg és a Szabad Európa Rádió műsorait, és egyáltalán, minden könnyűzenei műsor nagyon érdekelt, így a daloknak a javát ismertem. Ennek a lázas, táncos estnek a pillanatai nagy hatással voltak rám, ösztönzést adtak arra, hogy megtanuljak gitározni, ami csak később kezdődött, Aszódon, amikor apámnál éltem másfél évig.

*Sándor és Sándorka.
Az aszódi rendelőintézet.
A Honvéd legendás kosárlabdacsapata.
A mandulaműtét.
A szputnyik és Lajka kutya.
Nőgyógyász leszek.
Pipidok és Kisrévész.
Szüleim válása.*

Édesapám, nagymamám, nagyapám és édesapám húga, Margit

Apám, dr. Révész Sándor 1926. január 16-án született. Inas, jó izomzattal bíró, arányos testalkatú, erős férfi volt. Ereje megvillant, amikor medikus orvos korában a műtősségek nem tudtak felemelni a műtőasztalra egy testes, kilencvenkilós hölgyet. Apám alányúlt – biztos volt némi segédlet is –, és fölemelte.

1967-től másfél évig együtt éltünk – akkor ő negyvenegy éves volt –, láttam, ahogy naponta tornagyakorlatokat végez, amelyek közül az egyik leglátványosabb az volt, amikor az egyik talpára állt és leguggolt, miközben a másik lábát vízszintesen tartotta, ezt ő nagyon magabiztosan csinálta. Amúgy nem mozgott túl sokat, de hál' istennek jó alkatú volt, nem hízott el, nem volt respekt sosem.

Nagyon derűs lény volt. Nem élt túlzottan nagy társasági életet, de amikor névnapok, születésnapok alkalmával összejöttek barátokkal, ő volt – ahogy szokták mondani – a társaság középpontja. Rendkívül olvasott ember volt, nyitott és fogékony a világra. Tiltott külföldi rádióműsorokat hallgatott az ötvenes, hatvanas években, gondolom, ezzel is tágitotta ismereti rádiuszát. Élményszerűen tudott mesélni olvasmányairól és saját megélt tapasztalatairól is. Általános műveltségére, szellemességére alapozva csokorba tudta gyűjteni azokat az asszociatív képeket, amelyek illettek az éppen szóba kerülő gondolathoz.

Azt tartja a mondás, hogy az alma nem esik messze a fájától. Az alábbi történettel igyekszem bizonyítani, hogy örököltém valamennyit apám humorából. 1957-ben négyéves voltam. Apám magával vitt egy társaságba, ahol az első találkozás alkalmával számára is ismeretlen emberek között, a bemutatkozás szokványos rendje szerint nyújtotta kezét, és mondta a nevét: dr. Révész Sándor. Majd lemutatott rám, és kért, hogy kisfiam, mutakozz be te is, amire azonnal rávágtam – a jelenlévők nagy derűségére –, hogy én pedig dr. Révész Sándorka vagyok. Mire az egyik jó humorú fickó rákérdezett: „És aztán milyen orvos vagy, kisöreg?” Gondolkodás nélkül válaszoltam, hogy nőgyógyász!

„Dr. Révész Sándorka nőgyógyász”

Apám korai kelő volt, egy életre szóló következetesség volt ez nála, mellesleg megörököltém tőle. Volt olyan, hogy egy hajnalig tartó kártyaparti után, nálunk, az aszódi lakásban, feleségét, Máriát – úgymond a mostohaanyámat, akit én sosem éreztem mostohámnak, mert nagyon jól bánt velem – bocsánatkérőn, hosszasan körbeudvarolta. Miután a kártyaasztaltól fél hatkor fölkel, s vele a négytagú társaság is, apám egyből borotválkozni ment, majd frissen leült reggelizni, ami attól volt különleges, hogy többfogásos reggelit evett! Ő tényleg megtestesítette azt a mondást, hogy reggel egyél úgy, mint a király, délből... Ebben ő óriási példa volt, először megette a tegnapi főzött levest, aztán hat óra körül a főételt, majd még valami desszertet is. Mindig megvolt a háromfogásos reggeli, amit egész nap égetett, s utána további főétkezés már nem is volt a napirendjén.

A hajnali kelés kínálta bájos orvosi ars poeticáját, ami nekem mindig nagyon tetszett. Emlékezetes mondata volt: „Fiam, aki a sebészetre vár, annak fáj.” Tömören így fejezte ki magát, és amikor saját szememmel láttam, hogy a folyosón már vérző, hevenyészetten bekötött sebekkel, felkötött karral vártak rá a betegek, megértettem apám szavát. Lehetett tudni, hogy Révész doktor sebészete már reggel hétkor üzemel, holott az intézmény, a városi rendelőintézet csak nyolc órakor nyit. Nagyon kényelmes munkahely volt ez neki, hiszen mindösszesen ötven méterre volt a lakásától, csak át kellett sétálnia. Egy körbekerített, körülbelül kéthektáros területen helyezkedett el az L alakú rendelőintézet és a két szolgálati lakás, melyek egyikében a rendelőintézet gondnoka, a másikban apám élt. Apám nyerte el az 1962-ben nyílt aszódi rendelőintézetben a sebészfőorvosi státuszt, amellyel együtt járt egy tágas, kétszobás lakás nagy konyhával, nagy terrasszal, kedves kerttel. Így megoldódott az ő lakhatása is, ugyanis édesanyámtól való elválásakor anyámé és az enyém lett a budapesti lakás.

Az aszódi rendelőintézetben perfekt szakmai harmóniában dolgozott együtt Rózsikával, aki harminc évig volt apám hűséges asszisztense. Korán reggel már kötözték is a sebeket, küldték a betegeket a röntgenbe. Apám szimbiózisban volt a röntgenes főorvossal is, aki szintén korai kelő volt, így ő volt a másik kulcsembert ebben a kérdésben, hiszen vele kellett a töréseket diagnosztizálni, és eldönteni, hogy gipszeljen-e vagy sem. Amikor olyan nyílt sebbel találkozott apám, amit ő ott el tudott látni, akkor ellátta, nem akarta tetézni a sebesült helyzetét azzal, hogy továbbküldi a kistarcsai kórházba

Édesapámmal a Köröndön

Szeretett szüleimmel

vagy Budapestre, a Rókusba, a Pest megyei főkórházba. Kisebb akut sebészeti beavatkozásokhoz megvolt egy bizonyos szintű feltételrendszer, de nagyobb műtéteket ott ő nem vállalhatott.

Pont a rendelőintézet bejáratával szemben volt – és van a mai napig is – egy nagyon komoly, több hektáron fekvő intézmény, az Aszódi Javítóintézet, amely fiatakorúak börtöne tulajdonképpen. Rendszeresek voltak ott a verekedések, mindenféle sebesülések meg balesetek, és hál' istennek kézenfekvő volt, hogy száz méterről hordágyon áthozzák vagy átkísérik a sérülteket a szemközti rendelőbe.

Édesapám hasi sebész volt. Operálni utoljára Budapesten, a Szent Rókus Kórházban operált. Aktív évei után is csak jó hírért hallottam mint orvosnak. Nagyon szerették a betegei, mert sokat tett értük. Akivel találkoztam, mindig kedvesen, elismerően beszélt róla, orvosi teljesítményéről.

Másodállásban a Honvéd kosárlabdacsapatának, a klasszikus nagycsapatnak a sportorvosa volt az ötvenes években, és körbeutazta e csapattal a világot. Nagyon is említésre méltó maga a csapat! Tudom, hogy a sportbarátoknak ismerősek lesznek ezek a nevek: Greminger János, Czinkán Tibor, Temesvári Ottó, Simon János – ők az a bizonyos nagy csapat a magyar kosárlabda történetében. A múlt rendszerben a Honvéd a legjobb anyagi feltételekkel és körülményekkel bíró sportegyesület volt, óriási állami támogatással. Rengeteget utaztak a világban. Voltak egzotikus útjaik is, például három hónapig voltak Kínában és Koreában. Az ötvenes években Kínába eljutni óriási fegyvertény volt!

Emlékszem, hogy azon a hajnalon, amikor ő fölszállt a repülőre, és Kínába indult, engem éppen a mandulámmal műtöttek Kőbányán, a Bajcsy-Zsilinszky Kórházban. Nekem, a négy-öt éves gyereknek titokzatos volt, hogy apám olyan messzire utazik. Emlékszem, hogy a fellegek felett utazó szeretett apám víziójával aludtam el, és éltem meg előtte a nem kis tortúrát, ahogy a számat szétfeszítették. Egy bizonyos tekerhető valamit... hát, nem mondom, hogy kínzóeszközt, pedig éppenséggel az volt... betettek a számba, és lassan csavarva tágitották akkorára kis gyerekszámát, hogy az örület! Akkor még étterrel altattak, nem vénás altatással. Egy nagyon kedves műtősség az ölébe ültetett, átölelte a testemet, nem volt nehéz, mert vézna kissrác voltam. A doktor úr a számba tette azt a szájfeszítőt, és a végsőkig feszítette az állkapcsomat. Közben az étterrel átítatott gézanyagot, pólyát vagy nem tudom, mit, az orromra tettek, és nem volt mese, azt kellett belélegeznem, és abba belealudtam. Csillagos,

csodálatos álmaim voltak. Az emberiséget akkoriban nagyon foglalkoztatta az űrutazás gondolata. A Szovjetunió sikeresen fellőtte az első műholdat, a szputnyikot, és nem sokkal később Lajka kutyát is. Ő ugyan nem élte túl az űrkalandot, a híradások mégis arról harsogtak, hogy hamarosan az ember is kiléphet a világűrbe, és ez nagyon-nagyon megmozgatta gyerekkori fantáziámat. Félttem, tartottam magától a műtétől, de emlékszem, hogy a csillagos égre meg a mindenségre gondoltam, és úgy aludtam el, hogy az én apám is ott van fenn, a Föld felett.

A garatmandulámat vették ki. Az ébredésre már nem emlékszem, arra viszont igen, hogy nagyon jó gyerektársaságunk volt, nagyokat csúszkáltunk a Bajcsy-Zsilinszky Kórház gyerekosztályának nagy, üveglablakoktól világos, széles, fényesre vikselt folyosóin. A vonatkozás volt a kedvenc játékunk. A legerősebb fiú húzott minket, a második fogta a hátrányúított kezét, s mi derekunknál összekapaszkodva, guggolva csúsztunk utána. Egyik alkalommal másodiknak csatlakoztam, a fiú elől megrántotta a kis szerelvényt, és a rántástól a legutolsó, az utánam következő nem a derekamat ragadta meg, hanem a fejemhez és a nyakamhoz kapott. Elkezdtem öklendezni, vért hánytam, komoly riadalom támadt az osztályon, de a kényelmetlen pillanatokon kívül, hál' istennek, nem lett drámai következménye a dolognak.

Aztán apámék megérkeztek Kínából... az egy nagy-nagy pillanat volt! Megérkeztek a sportolók: Greminger János, Temesvári Ottó – aki egyébként Temesvári Andreának, a nagynevű teniszezőhölgynek az édesapja – és a többiek. Simon Jancsi bácsi, a csapatkapitány a maga két méterével, robusztus, de nagyon mozgékony alkatával a három hónapos távollét után letérdelt, és megcsókolta a magyar anyaföldet Férihegyen. Titokzatosnak tűnt, ahogy az apám egy ekkora útról megérkezik, és a repülőről leszáll. Nem tudom, hogy hányan fogadtuk őket, de közöttük ott voltam én is az édesanyámmal. Akkor még nem voltak transzferbuszok, az utasok a repülőtől a főépülethez sétáltak. Az élményt fokozta a kilátóterazon várakozók ujjongása. Az akkori politikai elvárásoknak megfelelően mifelénk a világ trenírozva volt a május elsejéhez, a felvonulásokhoz, úgyhogy ez a fajta ujjongó, zászlólengető, harsány fogadtatás magától értetődő formalitása volt az ilyen megérkezéseknek is. Az, hogy ők három hónap után, úgymond a világ végéről, a hosszú útról szerencsésen megérkeztek, mindannyiunk szívében ünnepélyes örömet gyújtott. És hát APA megérkezett, hősként – az én szeretett apám! Nagy pillanat volt.

Gyermeklelkemnek egy másik emlékezetes élménye, amikor a műtő ajtajának nyiladékréséből láttam apámat operáció közben, amint erős lámpafény alatt tevékenykedett. A hatalmas fénycsóvában asszisztensek álltak körül a műtőasztalt – komoly, nagy műtét lehetett – és apámat, a hőst, aki ennek az egésznek a főszereplője volt. Emlékszem, hátranézett, és egy kacsintással köszöntött engem. Nem mehettam be mélyebben a műtőbe, csak ennyi adatott meg, de ezt így is nagyon kedves emlékként őrzőm.

Gyerekkoromban volt egy időszak, amikor nőgyógyász szerettem volna lenni. Korán elkezdtem barátkozni a házunkban lakó lányokkal, akikkel sokat

*A Verseny utca 6. IV. emeletén első
barátnőmmel, Gyönyesszel*

játszottunk együtt. Mi a negyedikben laktunk, ők, a Csaplár család a harmadikon. Nagyjából egy korosztály voltunk, Ágnes egy évvel volt idősebb nálam, Judit kettővel. Juditot apám operálta vakbéllel. Nem azért, mert egy házban laktunk, és a barátom, hanem valahogy úgy jött ki, hogy éppen a Rókus volt a felvételi kórház. Később nagyon kézenfekvő volt, hogy én, mint doktor Révész Sándorka, celebrálom a műtétet a Csaplárék konyhájában, vagy ha följöttek hozzánk, akkor a mi konyhánkban. Judit fölfeküdt a konyhaasztalra – a szüleink kávéztak a másik lakásban –, és kezdődött a műtét. Mindketten nagyon vehemens, bővérű lányok voltak

gyerekkorukban, a szinte szemérmetlennek mondható meztelenkedés egymás előtt magától értetődő volt. Én operáltam az apám által valóban okozott heget, bábáskodtam fölötte, és Judit húga volt az asszisztensem. A műteteink során nagyon nagy hangsúlyt fektettünk arra, hogy csak és kizárólag alhasi műtéteket végezzünk – apámról lehetett tudni, hogy ő hasi sebész, s az ő nyomdokain nyilván én ezt a tradíciót követtem –, úgyhogy mindenféleképpen az alhasi környék mögötti titkok, a női és férfi genitaliákkal való ismeretség

titkos szándéka vibrált bennünk, arra fektettünk hangsúlyt. Ha én kerültem műtőasztalra, nálam is főleg az ágyékom körüli sebeknek, sérveknek, vakbélnek, a különböző hasi jelenségeknek a műtéteire került sor, amiket viszont ők celebráltak. Ágnes volt az operáló főorvos, a nővére az asszisztens, vagy fordítva. Határtalan gyermeki érdeklődésünk és bőven kínálkozó lehetőségeink mentén tevékenykedtünk. Ez a nemiséggel való ismerkedésünk korai, de hihetetlenül intenzív szakasza volt. Tényleg nagyon sok tüzes dolgot mesélhetnék erről, de inkább mindenkinek a fantáziájára bízom!

Apám orvosi szaklapjait, nagyon komoly, vastag, lexikonszerű könyveit sokat bújtam, szerintem nincs ember, akit ne foglalkoztatna az emberi test rejtelme. A szakkönyvek képi illusztrációit behatóan tanulmányoztam, és egy időre rabul ejtett az orvoslás titokzatossága, a nagy, hatalmas műtéteknek, a koponyaműtéteknek és egyebeknek a képi világa, de nyomatékosan mégsem jelent meg bennem a szándék, hogy orvos szeretnék lenni.

Apám baráti körében – sokat volt együtt orvos és ügyvéd barátaival – gyakran használtak latin kifejezéseket, ez náluk természetes volt. Budapesti lakásunkban, a Verseny utca 6.-ban az asztal alatt tologattam játékaimat, miközben ők nagy ebédeken és vacsorákon társasági életet éltek. Élsportolók is gyakori vendégek voltak nálunk, az ő közeükben az a fajta szóhasználat szintén jellemző volt, és egy gyerek pillanatok alatt megérti és magáévá teszi mindezt. Volt idő, amikor sikkesnek éreztem, hogy latin kifejezéseket használjak én is, hiszen benne voltak, szervesültek a szótáramban. Emlékezni mindegyikre emlékszem, de mostanában úgy veszem észre, hogy így, öregebb koromra kikopóban vannak.

1976-ban lehetett, amikor Villanószem – róla később majd mesélek – a vacsoránál közölte, hogy holnap ennél a kis négyszögletű asztalnál többen fogunk ülni. A Franciaországban élő Dörgőfenék is jön, aki a Renault kelet-ázsiai területi képviselője, '56-os disszidens. Villanószemmel Budapesten gimnáziumi osztálytársak voltak. Dörgőfenék két német csajt is hoz magával, síeléskor ismerkedett meg velük, és jön vele egy barátja is, egy bohém ausztrál.

Másnap megérkezett a csapat. A hangulat az asztalnál egyre jobb lett, a beszélgetés már nemcsak csoportosan folyt, hanem privátban is. Valamiért úgy jött ki a lépés, hogy mellettem Pipidok, az ausztrál ült. Magas, szikár, nem aránytalanul, de azért feltűnően nagy kezű és fejű férfi, nagyjából apám

korabelinek ítélt meg. Nem is tévedtem, mert elmondta, hogy 1926-os születésű. Előredőlve, a könyökömre támaszkodva hallgattam elbeszélését, s így megtudtam, hogy Pál Istvánnak hívják. A Pipidok becenév a Pál Pistából jön. Magyarországot elhagyva a Francia Idegenlégióban is szolgált, most Ausztráliában általános orvoslással foglalkozik. Később egyszer megjegyezte, hogy az meglátszik valakin, hogy már ölt embert! Egyébként Budapesten, az orvosi egyetemen végzett. Még mindig lehajtott fejjel, óvatosan megkérdeztem tőle, hogy emlékszik-e egy Révész nevű évfolyamtársára.

Tőlem jobbra az áldott emlékü Pipidok, balra Harsányi Frigyes színész és partnere

Két hatalmas kezével felemelte a fejem, hosszú hajamat kisimította arcomból, nézett, nézett... „Te vagy a Kisrévész? – kérdezte. – A szemöldököd, a szemed, a mosolyod pont olyan, mint apádé! Apád egyetemi éveim alatt a legjobb barátom volt, de sok éve nem tudok róla semmit. Most azonnal hívjuk ide!”

Nem nehéz elképzelni milyen megható volt a felismerésnek ezen pillanata! Még mindig könnyeket csal a szemembe! Apám ekkor már vagy tizenöt éve Aszódon élt, Pipidok pedig húsz éve Sydney-ben. Pipi a Hiltonban szállt meg, másnap onnan hívatta fel apámat. Az aszódi rendelőintézet 107-es állomá-

sán – apám épp egy tályogot operált – az asszisztensnő vette fel: „Doktor úr, a Hiltonból keresik!”

A kis rendelőben érezhető volt a meglepettség! A Hiltonból? Onnan még sosem keresték!

Apám még aznap felutazott Budapestre. Frenetikus volt Pipidokkal a találkozása, örülök, hogy tanúja lehettem, s hogy évtizedek után összerévészkedhettem őket! Pipidok meghívására betoppant egy másik egykori orvosegyetemista évfolyamtársuk is, az éppen Magyarországon tartózkodó Tomi bácsi a feleségével. Tomi bácsi a New Yorktól negyvennyolc kilométerre, a Hudson folyó partján található, rendkívül szigorú börtön, a Sing Sing börtönorvosa volt.

Ültünk a Hotel Intercontinental teraszán, felhőtlen jókedv borította be mindenkit, a társaság központi figurája végtelenül jó humorával, ékesszólásával apám volt. Mindenki imádkta!

Egy apámtól kapott gyerekkori becenevem történetét szeretném elmesélni. Mint ahogy azt korábban mondtam, a VII. kerület Verseny utca 6. szám alatt születtem, és negyedik emeleti lakásunk mindkét ablaka a Keleti pályaudvar forgalmas termináljára nézett. Tudvalevő, hogy az ötvenes években javarészt gőzmozdonyok húzták a személy- és a tehervonatokat is. Úgy összességében a pályaudvar mozgalmas világa, ahol átmenőben gyakran megfordultam édesanyámmal, bőven kínált báméskodnivalót. A hatást fokozta a mozdonyokban a tűztér ajtajának kinyitásakor a masinisták és segédek arcán táncoló lángnyelvek démoni látványa, miközben kormos arcukból kivillanó fogsoruk néha ijesztővé, néha barátságossá varázsolta mosolyukat. Negyedik emeleti ablakunkon egy nagyon jól felszerelt, stabil gyerekrács volt, kimondottan az én épségem és biztonságom megóvása érdekében. Rengeteget lógtam az ablakban, képzeletemben a barátaimmá lett masinisták közé álltam, és elvágódó lélekkel, maszatos arccal, boldogan pöfögtem el velük távoli vidékekre. A rács erős rúdjaikat fogva megállás nélkül utánóztam a gőzmozdonyok ritmikus tuffogását, tuf-tuf-tuf, amire apám felfigyelt, és ebből lett Tufi a becenevem. Apám a rá jellemző módon, sok humorral tovább cifrázta, újabb becenevvariánsok születtek: Tufunc, Tufunc Bufunc, Tufenás, és ami a szívemnek legkedvesebb, a Tufenás Bumbus.

Rajongtam apáért, és nagyon szerettem vele a Honvéd tüzes, drukkolástól dübörgő, telt házas kosárlabdameccseire kijárni. Emlékszem, döbbenetes

Tufenás Bumbus az ablakban

emlékként él, hogy annak a sikernek és tombolásnak a kellős közepébe csöppenhettem hétről hétre. Ezek a meccsek többnyire vasárnap délelőtt voltak, ebéd előtt adtak egy óriási élményt!

Apámmal életének utolsó tizenöt évében nem voltunk közeli kapcsolatban. Voltak olyan családi konfliktushelyzetek, amiket érett fejjel, negyvenéves korom körül alaposabb vizsgálat alá vettem. Akkoriban egy alföldi tanyán éltem, és emlékszem, voltak hetek, de az is lehet, hogy hónapok, amikor következetesen, elalvás előtt mindig apámhoz köthető emlékeimmel bíbelődtem. Sajnos sok minden olyasmire is fölfigyeltem utólag, ami az édesanyám családjával a válásuk körül történt, és apámnak a számlájára írható. Főleg negatív dolgok, amik miatt elkezdett bennem egyfajta igazságérzet dörömbölni: hogy apám, az egykori nagy ideál, akit nagyon szerettem, azért sok olyan dolgot is tett, ami kíméletlen volt az akkori élethelyzetben.

Apám nagyon nagy barátja volt a női nemnek, úgyhogy a hölgyekhez való viszonyulása hangsúlyosan jelen volt az életében – úgymond, a csajozás, de én ezt a szót nagyon nem szeretem használni. Valójában ennek következményeként romlott meg a házasságuk, és váltak el nyolcéves korom körül.

Alaposan felleltároztam mindent, beavatottja voltam az ő drámájuknak, és nagyon tisztán listáztam a részleteket. Apám hihetetlenül tájékozott, okos, művelt ember volt. Baráti köréhez az akkori budapesti élet krémjéből való ügyvédek tartoztak, akik ott voltak az élsport körül is. Sebészorvosként is, sportorvosként is sokan ismerték, és ő is sokakat ismert. Ő ezzel nem élt vissza, de élt vele. Ügyvédei iszonyatosan megtáncoltatták anyám családját, elsősorban édesanyámat. A bonyodalmak és viták a vagyonka felett folytak, méltatlanul, hiszen azt szinte teljes egészében anyai nagyapám teremtette meg, az ő ajándéka volt. A két évig tartó örületés huzavonát, a bírósági tárgyalások előtti feszültséget én rémülten és zavarodottan éltem meg, hiszen bálványozott apám, imádott anyám és szeretett nagyszüleim hadakoztak egymással.

Varga Gyula bácsi esküvőjén: keresztanyám, nagyszüleim, édesapám és édesanyám. A riadalom az arcokon hűen tükrözi az éppen válófélben lévő szüleim okozta feszültséget

Az édesanyám családjában kereskedő volt mindenki, egyszerű, kétkezi, de rendkívül szorgalmas emberek. Apám – budapesti ügyvédek krémjével felszerelve – nehéz ellenfélnek bizonyult. Már a felkészülés időszakában az egész család transzban volt, hogy és mint lesz, és kit idéznek be tanúnak. Készültek arra, hogy ki mit mond, a tanúk közé még a bútorkészítő is beidézték a bíróságra, ami azért nagyon cifrává tette ezt az egészet. Emlékszem

a tárgyalások előtti örületés nyomására, lelki feszültségre, annak én a nagyszüleim asztalánál mindig részese voltam. Most nem hősként akarok villogni, de ez nem volt könnyű, nagyon megterhelte gyermeklelkemet.

Szégyenletes vagy nem, apám megnyerte a pert, ami nem érintette a Verseny utcai lakást – amely szintén nagyapám ajándéka volt a fiatal házasoknak –, mert annak tulajdoni státuszába apám nem tudott belekötni. De érintette a bútorozottságát, az akkoriban igencsak drágának mondható komplett biedermeier hálósobabútort és az étkezőgarnitúrát, melyhez egy gyönyörű velencei tükör is tartozott. Ezeknek a felét apám el tudta perelni, és egyéb háztartási eszközöket, valamint szőnyeget és csillárt is, ami neki ahhoz kellett, hogy az Aszódon kapott szolgálati lakást be tudja rendezni. Érthető módon kellett neki is a pénz, mert egy kezdő orvos fizetése nem volt olyan magas. Innen fújhatott a szél.

Negyvenéves fejjel, sokkal több tapasztalattal a hátam mögött már tisztábban ítélt meg ezeket a dolgokat. Érzelmileg eltávolodtam apámtól, de még évekig aktív kapcsolatban voltunk. 1993-tól már nem akartam találkozni vele. Nem volt gyűlölet bennem, csak úgy gondoltam, ha eddig nem tudtuk megbeszélni a dolgainkat, akkor már ne is beszéljünk róluk. Ahogy apám mondaná: post festa. 2003-ban, hetvenhét éves korában halt meg. A temetésére elmentem, az égre nézve búcsúztam tőle őszinte szívvel.

Apám látogatása anyai nagymamámnál az István Kórházban

*Anyám.
Járdán fekvő halottak.
Sokat szenvedtél...
Ilona és a pofon.
Raducziner Ágnes.
A temetés.*

Anyá, dr. Révész Sándorné, született Szlukai Irén Katalin, szorgalmával és meleg szívével a család szeretett gyermeke volt. 1928. augusztus 20-án született Budapesten. Szülei az úgynevezett Ranolder Intézetbe járatták, a IX. kerület Vendel utca 1. szám alá, ma ez a Leöwey Klára Gimnázium. Az intézeti felfogás szerint a mindennapi életre gyakorlatias módon készítették fel a lányokat, háztartási ismeretekre, varrásra, a családhoz kötődő gondviselő eljárásokra és kultúrára tanították őket. Édesanyám két

Szeretett édesanyám

kedvenc iskolatársa a német Vohmann Ingeborg és Kammerloher Xénia volt. Csoportképek és tablóképek szimbolikusan megjelenítik az egyenruha viselőinek morális tartását és azt a feszességet, melyet az intézet elvárt tőlük. Az otthoni fegyelem és elvárás adott volt, de a Ranolderben anyám kapott még egy nagyon erős nevelési töltetet, amely munkavégzésében és otthoni rendtartásában példaértékűen mutatkozott meg egész életében.

A Ranolder Intézet kórusa: az első sorban balról a második édesanyám

Szüleim 1952. augusztus 20-án házasodtak össze. Megismerkedésük körülményei ugyan ködbe vesznek, de azt biztos tudom, hogy apám egyetemi éve alatt a Népligethez közeli Villám utca 13.-ban, egy régi villában lakott albérlőként. A nagy ház anyai nagyapám egyik kollégájának a háza volt, aki szerepet játszott abban, hogy édesanyám és édesapám találkoztak. 1953. június 24-én reggel fél hétkor, az Üllői úti szülészeti klinikán születtem, s lettem aztán egyetlen gyermekük.

*Mama, elbűjtak a fellegek
A Nap is végre rám nevet*

Édesanyámmal sok időt töltöttünk kettesben, bensőséges kapcsolatban voltunk. Apám sok éjszakai ügyeletet vállalt a kórházban, ilyen esteiken édesanyám énekével altatott el. Később, amikor munkát vállalt a Bajcsy-Zsilinszky Kórház büféjében, reggel együtt indultunk, mert én a kórházhoz közeli óvodába jártam. Esténként, miután egész nap állómunkát végeztem, fárasztó lehetett neki felgyalogolni a Verseny utcai, lift nélküli ház negyedik emeletére. Kedves játékunk volt, hogy a lépcsőfordulóknál egy lépcsővel feljebb

Áldott szüleim esküvői képe, 1952. augusztus 20-án

Édesanyám karjaiban

Édesapám karjaiban

megálltam, akkor voltunk körülbelül egy magasságban, és ilyenkor én felé fordultam, morzsolgattam a fülét, és közben hízelgő szavakkal hódoltam szépségének. Fáradhatatlanul dicsértem a szeme színét, hajának lágyágát, arcának kedvességét.

Komor emlékként őrzöm 1956 novemberének első napjait, amikor hajnalban kiléptünk az utcára – mindez a Verseny utcában, a Keleti pályaudvar közvetlen közelében történt, ahol köztudottan nagyon súlyos harcok folytak –, és a járdán fekvő halottak mellett vezetett az utunk a villamosmegálló felé. Édesanyám nagyon szorította a kezemet, és próbált elhúzni, de mivel háromévesen addig még soha nem láttam élettelen embert, gyermeki kíváncsiságomat mágnesként vonzotta a bokáig érő posztókabátban heverő, hősi halált halt vasutasok látványa. Befészkelte magát gondolataimba a halál titokzatossága, amiről a Keleti pályaudvartól a Maglódi útig, a 28-as villamossal megtett hosszú úton vég nélkül faggattam édesanyámat.

Ötévesen vigasztaló lovagiasságomnak nagyon szükségét éreztem, amikor apám hűtlenségének egyik hölgy társszerplője felhívta édesanyámat, és tapintatlan nyersséggel beszélt apámmal való viszonyáról. Édesanyám, miután letette a telefont, az asztalra borult, és keservesen sírt. Hozzábújtam, puszilgattam, simogattam, és boldog voltam, mikor könnyekkel áztatott arcával végre hálásan rám mosolygott.

Az édesanyám élete tulajdonképpen korai válásuk miatt félresiklottnak mondható, amit az „Anyá” című dalban meg is írtam.

Édesanyámmal Hajdúszoboszlón

*Sokat szenvedtél, míg végre sikerült...
Azon a hajnalon a nagyapám az ágyamhoz ült,
Könnyekkel a szemében
És szomorúsággal a szívében
Megmondta, hogy tegnap elmentél.*

*Küszködtem vég nélkül patakzó könnyeimmel,
Én magamra maradtam
Minden hozzád fűző emlékemmel...
Tudtam, hogy visszafordíthatatlan,
Amit megtettél,
És nekem nagyon fájt, hogy elmentél.*

*Tegnap este a nagyszínpadon
Reflektorfényben állva
A szerelemtől énekeltem,
És nem is gondoltam másra,
Az üvöltő szelek szárnyán
Halált hozott ez az őszi hajnal.
Mondd, miért?*

*Én magamhoz öleltem a nagyapát,
Ki elveszítette gyermekét,
Két férfi könnye hull ma érted,
Anyá, mért tetted, mondd, miért?
Milyen az a másik, a titokvilág,
Abová innen elmenekültél... és elmentél?*

*Küszködtem vég nélkül patakzó könnyeimmel,
Én magamra maradtam
Minden hozzád fűző emlékemmel,
Tudtam, hogy visszafordíthatatlan,
Amit megtettél,
És nekem nagyon fájt, hogy elmentél.*

Jó néhány kérdésre kerestem választ – anyám öngyilkossága után próbáltam visszagombolyítani a fonalat, hogy mi is vezethetett ide. Negyvennyolc évesen, 1976. szeptember 17-én ugrott vonat alá édesanyám, és ott rögtön szörnyethalt. Biztos vagyok benne, hogy magánéleti csalódása, az apámtól való korai elválás s a magára maradás döntő szerepet játszott végzetes elhatározásában. Nyilvánvalóan nem volt közömbös az sem, hogy egy lesbikus kapcsolatban találta meg aztán a kiteljesedést, egy nagyon csinos, kreol bőrű nő, Ilona mellett, akivel 1967–68-ban két évig hármashban együtt éltünk, valójában gondviselő anyám, de a mindennapok valóságában kettejük háztartásában. Nem mondom egy percig sem, hogy éledő kis kamaszként közömbös lett volna, hogy Ilona többnyire otthoni laza viseletben, melltartóban és bugyiban, érzéki objektumként közlekedett a lakásban. Azt előrebozsátom, hogy együttélésünk alatt, annak semmilyen felületén, sem nyaralás alkalmával, sem a hétköznapiokban soha olyan dolognak nem voltam tanúja, ami leleplezte volna és teljesen magától értetődővé tette volna a közöttük lévő igazi érzéki kapcsolatot.

Ilona – akit Ikének becéztünk – már négyéves koromban, tehát az apámmal való együttélés idején is jelen volt az életünkben. Később egy ugyanolyan karakterű boltban dolgozott, mint édesanyám, a Közért Vállalat józsefvárosi kávé-tea szaküzletét vezette valahol a József körúton, míg édesanyám a kőbányai kávé-tea szaküzletet a Kőrösi Csoma út 11.-ben. Tehát közös nevező volt a munkavégzésük is, amit mindketten nagyon tisztességesen és sikeresen műveltek. Egyszer elvittek vállalatuk Mikulás-ünnepségére, ahol bolthálózatuk dolgozóinak a gyermekeit köszöntötte a Téliapó.

Én akkor még nem tudtam, hogy édesanyám Ilonával lesbikus kapcsolatban él, gyereklelkemet ettől megkímélték. Majd csak évekkel később történt meg az, hogy apám teljesen szokatlan módon felvitette magát velem kocsival a Mátrába azzal, hogy: „Beszélünk kell, fiam.” Egy étterem teraszán a szép nyári időben elővezette: „Kisfiam, ez a helyzet.” A mai napig nem értem, hogy vajon miért nem tudatosult ez bennem addig.

A nagyszüleim tudtak róla, a nagyapám kicsit pityókosan néha szóvá is tette. Feszült pillanatok voltak azok, mert nagyapám talán ösztönösen érezte, hogy sok minden bajnak lehet még kútfeje az ő ilyen viszonyuk. Ugyanis a hatvanas években az azonos neműek kapcsolata üldözendő, Btk.-ba ütköző tétel volt, amiért elítélhették volna őket, tehát valós összetartozásukról nem vallhattak színt, de egy fordulattal később az mégis megtörtént. Édesanyám

Egy vidám délután édesanyámmal és családi barátokkal a budaörsi barackosban

föladta a szülői házat, mármint ahová én születtem, a Verseny utca 6.-ot, Ilonának is volt egy kis lakása a VIII. kerületben, a Dugonics utcában, s a lakáscseréknek köszönhetően összeköltöztek Kőbányán, a Kada utcai lakótelepen, ahol egy kétszobás lakás lett az otthonuk. Ott távoli rokonként aposztrofálták magukat, de valójában a házban tudott volt, hogy ők milyen viszonyban élnek.

Ilona szeretni való, szorgalmas, velem mindig felsőfokon jól bánó, kedves nő volt, és nagyon csinos. Apámmal akkoriban az apai láthatások ritmusában találkoztam, és ha szóba jött anyám és Ilona kapcsolata, akkor jó humorú apám Ilonát találóan Iliapádnak becézte.

Iliapád rászolgált a férfias bélyegre, mert emlékszem egy számonkérésre, amit melleleg jogosan tett, ugyanis sérelmezte a túlzottan is szabadelvű életvitelemet és lazaságomat, és persze azt is, hogy egyre kevesebbet foglalkoztam tanulmányaimmal, mert szinte csak a zene érdekelt. Ilona elsősorban anyám védelmében, s anyámmal együtt hangsúlyosan felrótta késői hazajöveleimet, gyenge tanulmányi eredményeimet, úgyhogy ilyen értelemben valóban Iliapáskodott. Egyszer ez egy pofonba torkolt, megütött, és emlékszem, hogy magától értetődő módon visszaütöttem. Annak ellenére, hogy már tíz éve jelen

volt az életünkben, nem értettem: hogy jön ő ahhoz, hogy engem megüssön? Hál' istennek nem volt ez igazi verekedés, de mégiscsak valamiféle férfias küzdelem, s utána hevílt arccal fel is tettem neki a kérdést: hogy jön ő ahhoz, hogy megüssön?!

Szerintem anyám halálát az ő kapcsolatuk megfeneklése okozta, habár szépen gyarapodtak, nagyon sikeresek voltak együtt. Nagypám hozzájáruló támogatásával egy kis éttermet vettek a Dunakanyarban. A horányi Totyi csárda közkedvelt hely volt a vízi emberek körében, ott kínálkozott ugyanis Budapest felől a Szentendrei-sziget alsó csücskén, a 1659-es folyamkilométer-nél az első kikötési lehetőség. Kikötöttek kis kenukkal, kajakokkal, motorcsónakokkal, mert ott frissítőket, snack jellegű ételeket, sült halat, lángost lehetett kapni. Sajnálatos módon édesanyám öngyilkossági igyekezete – ha lehet ezt az ügyetlen szót használni – ott vette kezdetét azáltal, hogy hipót ivott egy hajnalon. Három napot töltött emiatt kórházban. A harmadik napon a tudatos meghalni vágyás szándékával félrevezette és meséjével meggyőzte orvosát arról, hogy a hajnali félhomályban a vizesflakon helyett ő véletlenül nyúlt a mérges palackhoz. Orvosa jóhiszeműen elhitte ezt, és kiengedte a kórházból, ahonnan anyám egyből a Népstadion úti metrómegállóhoz ment, és ott egy metrószerelvénnyel alá ugrott. Anyám, dr. Révész Sándorné a budapesti metró történetének első öngyilkosjelöltje volt, írták a korabeli újságok.

Édesanyám

Minderről én mit sem tudtam. A Generállal turnéztunk éppen Kelet-Berlinben, ahol Cini édesanyja, Sárika néni felhívott, és – mint utóbb tudom – kegyesen hazudott, mikor azt közölte, hogy anyámmal utcai baleset történt. Hitetlenkedve fogadtam a hírt, hiszen édesanyám mindig túlon túl körültekintő óvatossággal járt-kelt, és engem is erre tanított. Másnap a hajnali első géppel Kelet-Berlinből Budapestre repültem, mert reggel nyolckor ráadá-

sul még katonai sorozáson is meg kellett jelennem. Onnan egyből Sárika nénihez mentem, aki leültetett, és nagyon tapintatosan elmondta, hogy a baleset csak kegyes hazugság volt, édesanyám öngyilkossági szándékkal ugrott a metró elé, amit hál' istennek egy súlyos felső combcsonti töréssel megúszott. Azonnal berohantam a kórházba. A nyugtatóktól nagyon kábult állapotban találtam anyámat, csak zavartan nézett, de láttam a szemében, hogy nem ismer meg. Könnyeimmel küszködve zuhantam magamba a folyosón, együttérző nővérek vigasztaltak végtelen szomorúságomban. Ez a hihetetlen sűrű nap még hivatalos teendőktől is terhes volt, ugyanis a zenekar tagjainak kék útleveleit vízumbeszerzés céljából le kellett adnom az Interkoncert útlevélosztályán, majd délután Ferihegyre robogtam, hogy egy Plovdivba tartó repülővel Bulgáriába utazzak, ott csatlakoztam generálos társaimhoz, akik Kelet-Berlinből közvetlenül oda repültek.

Mindez 1974-ben történt, huszonegy éves voltam, és egyre sikeresebb a Generállal. Később többször próbáltam kísérletet tenni arra négy szemközt anyámmal, hogy megtudjam, miért tette, mi vezetett ide. Patakozó könnyek között beszélünk, elmondtam neki, hogy nagyon szeretem, és hogy mennyire szükségem van rá, de ő mégis az öngyilkossági kísérletek egyikéből a másik felé tartott. A második kísérlete után néhány hétig otthon volt, közös lakásukban, ami ilyen értelemben szerintem nem tett jót a lelkének, mert a kiváltó ok feszültsége folyamatosan jelen volt kettejük között. Nem volt hová menekülnie, ha ennek a kapcsolatnak vége szakad. Akkoriban nem volt olyan liberális a világ, mint manapság, ma már ez egy teljesen elfogadott dolog, nem büntetendő, a társadalom nagy hányada tolerálja ezt az életformát. Anyám magára maradt bánatának titkával, tanácstalan volt, mert ezzel a titokkal neki egyedül kellett megbirkóznia. A köztük megromlott viszony váláshoz vezetett volna, de annyira összeszőődött az életük, a közös lakás, a közös vállalkozás és minden, hogy kimenekülni egyszerűen nem lehetett ebből a kelepceből. Többször tettem rá kísérletet, hogy megkérdezzem: Ilonával van köztetek feszültség? De csak eddig merészkedtem, a továbbiakra szemérmesen nem mertem rákérdezni soha, így sajnos a viszonyukat illetően nem tudtam őszinte feltáró vallomásra bírni. Az én drága anyám igazi szőkecséggel, tiszta kék szemével, igazi melegszívűségével nem tudta a kiutat, csak a tudatos meghalni akarás öngyilkos igyekezete volt az, ami vezérelte őt, ami a végén két éven belül drámai kísérletek után, a gyógyszerertől a zárt ágyig egy vonat kerekei alatt végződött.

„Élő halott voltam, ezért van minden.” „Sietek haza, csók-csók, Inci.” „Elmentem, sietek haza.” Ezek voltak utolsó leírt szavai, amiket különböző szakadt papírlapokon a konyhaasztalon hagyott, amikor elindult a Zalka Máté téri vasúti felüljáróhoz, ahol vonat elé vetette magát. A rendőrségen mint dokumentumot tették elém, amikor kihallgattak. Az írásképre pillantva én magam is láttam, nem kellett ahhoz szakértőnek lenni, hogy az anyám egykoron gyönyörű kézírása – vélhetően néhány órával az ugrása előtt – milyen lelkiállapotot tükrözött. Anya elment.

élő halott
voltam, ezért van
minden
elmentem; sietek
haza
Csók-csók

Édesanyám utolsó sorai

1976. szeptember 10-én ismertem meg későbbi feleségemet, Raducziner Ágnest. Amikor szüleinkről beszélgettünk, szomorú szívvel meséltem neki édesanyám állapotáról, közel két éve tartó, meghalni akaró igyekezetéről. Egy hétre rá, szeptember 17-én édesanyám meghalt. A Piramis idejének nagyon sűrű hétköznapijait éltem, rengeteget utaztunk és koncerteztünk. A temetés menetének szervezését, ami, öngyilkosságról lévén szó, sokkal komplikáltabb volt, mert bizonyító erejű dokumentumok – gyámhatóság, rendőrség, igazságügyi orvos szakértő, kerületi tanács stb. – beszerzését is szükségessé tette, Ágnes rövid ismeretségünk ellenére teljességgel felvállalta. Hajnali hazaérkezéseim alkalmával telefonon hívtam, és ő részletesen beszámolt arról, hogy hol tart az ügyintézés. Ma is hálás szívű megbecsüléssel tartom számon Ágnest, és köszönöm, amit akkor értem tett.

Ilonával a temetésen találkoztam utoljára. A ravatal két oldalán álltunk, nagyapámmal szorongattuk egymás kezét, nagyon szomorú pillanatok voltak ezek. Sokan jöttek el a temetésre, akik szerették, becsülték anyámat. Apám megtisztelte azzal, hogy természetesen ő is eljött. A kórházban töltött idők alatt apám egyébként nagyon is kitett magáért, hatalmas rózsacsokraival és kollegiális érdeklődésével többször bement anyámhoz és szakorvosához állapota felől érdeklődni.

Őrizgetek egy fotót édesanyám egyiptomi nyaralásáról, a képen 1972-ben ott áll Kairóban a piramisok lábánál. Akkor még nem tudtuk, mit hoz a jövő.

IV

A nagyszüleimnél.

Nagyapám, a hentes.

„Mi ez a citerázás?”

Pálinkafőzés.

Szalámik a ruháskosárban.

Anyám apja, Szlukai Imre, áldott, szeretett néhai nagyapám hatéves kora körül még alig érte föl a mézárszéket, de disznóvágáskor már besegített a feldolgozásba, ily módon a szorgalma és a későbbi szakmája iránti elkötelezettsége már nagyon korán megmutatkozott. Sajnos keveset mesélt a családjáról, testvéreiről, csak Rózsi néniről tudok egy keveset, de a szüleiről, a dédnagyszüleimről szinte semmit sem mondott. Magáról sem nagyon. Azt sem tudom, hogy ismerkedtek meg a nagymamámmal, ez soha nem szerepelt a családi legendárium elbeszéléseiben, de hogy rendkívül tette kész ember volt, az mindenben megnyilvánult.

A IX. kerületben, a Hámán Kató utca 15.-ben laktak, a háromemeletes bérház harmadik emeletén. Tulajdonképpen ez volt mindig is az otthonom. Amikor náluk éltem, és a házbéli fiúkkal játszottam az udvaron, gyakran előfordult, hogy kedves szomszédok behívtak egy szelet sütire, egy szendvicsre vagy egy frissítő italra a nagy nyári hevületben. Mindenem megvolt, nem voltam erre

*Anyai nagyapám, Szlukai Imre
a negyvenes évek első felében*

az egyikén a Lánchíd egyik főpillérén látható, amint gépágyúval próbálja megvédeni a hidat az ellenséges repülőktől. Hősiessége számtalan apró kis mozaikból állt össze a szívemben, és nagy tiszteletet ébresztett bennem.

*Imre nagyapám a
Lánchíd budai pillérének
tetején 1944-ben*

rászorulva, de jólesett, amikor a másodikon Szigethy néni vagy Anton néni beinvitált, s nemcsak engem, hanem játszótársaimat is. Ilyenkor lehetett hallani az idősebbek szájából egy-egy szívmengető történetet a múltból. A második világháború idejéről meséltek, arról, ahogy nagyapám mindenre kiterjedő leleményével és tettekkészségével segített a pincében berendezkedniük, ugyanis hetekre, esetleg hónapokra kellett elbújniuk ott a bombázások elől. Nagyapám apró bútorokat, kis polcot, fogast, asztalt fabrikált oda, mindent, amit a rendelkezésre álló faanyagból el lehetett készíteni. Katonaképei is önmagukért beszélnek;

A szüleim válása után, amikor a nagyszüleimhez kerültem, ő átvette az apai szerepet. Most, idősebben, miközben ezeket felidézem, visszapörgetem az időt, azt hiszem, gyerekkoromban jogosan érezhettem, hogy nekem ő volt a központi apafigura. Ő volt a páter a családban. Nagymamámat, édesanyámat,

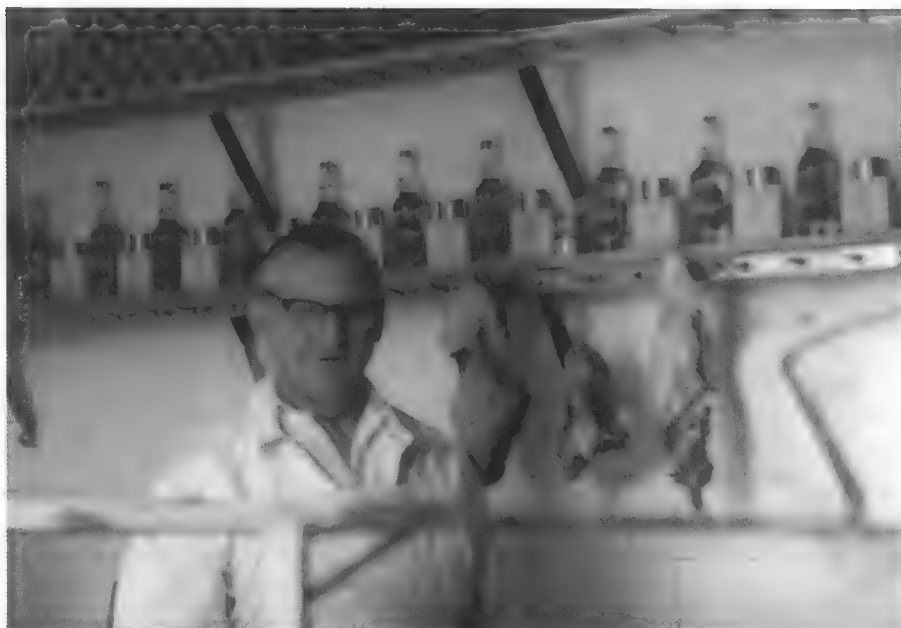
Rajongott keresztanyámmal, Klárával

engem, valamint a másik leányukat, Klárit is segítette, aki válása után szintén a háztartásukban élt.

Szlukai Klára, az én áldott keresztanyám szorgalmával a nagyapai örökség letéteményese volt, éppúgy, mint édesanyám. Nagyapám vállalkozásának könyvelési teendőit végezte. A régi, nagyon izléses, összefűzött főpénztárkönyveket gyönyörű kézírásával sokáig őrizgettem, fájó, hogy mára ezek elkeveredtek. Nagyon harmonikus, esztétikus élmény volt kézbe venni a jegyzeteit. Nagyapám vállalkozása egyre nagyobb lett, hentes- és mészárosszakmáját időközben már nem a pult mögül végezte a boltban, hanem felvásárlóként, elegánsan, öltönyben.

Mesélte, hogy gyakran ment le Bácskába és Baranyába állatokat felvásárolni a vidékiektől. Az élő állatokat felvitte Budapestre, és ott nagy, tágas műhelyében dolgozta föl. Három üzlete volt, úgynevezett *detail* üzletek, ahol saját termékeit árulta. Jómódú, előrelátó, okos üzletember volt a nagyapám. Több házuk volt Zuglóban, kiadták őket, de nem költöztek oda. Chevrolet autóval járt már a húszas, harmincas években!

Csak jókat tudok mondani róla, a szorgalma, az érzékenysége nagyon emlékezetes. Magas, fess, jókötésű ember volt, ennek ellenére a legapróbb dolgokon is el tudott érzékenyülni. Például Gagarin űrutazását, a technikának tőle oly távol eső vonatkozását is könnyes szemmel élte meg, de sportsikereket, olimpiai teljesítményeket is, vagy a családot ért bármely drámát, megrázkódtatást

Nagyapám a hentesüzletben

Nagyapám szorgalmas leányai: édesanyám és keresztanyám

úgyszintén. Nagyon emlékezetes ez a két pólus, egy masszív, erős kötésű, stabil ember, aki mindeközben hihetetlenül érzékeny lélek. Ilyen ember volt az én szeretett nagyapám!

Emlékszem, amikor megmutattam neki a Generál első kislemezét, azt kérdezte: „Mi ez a citerázás?” 1973-ban egy Erkel színházbéli koncertünkre egyetlen alkalommal sikerült az egész családot, illetve a zenekar minden tagjának szeretteit meghívunk. Két sorban szinte csak a mi családtagjaink ültek, nagyapám és nagymamám is ott volt. Zajos sikerünk volt, a közönség fütttyel és visszatapsolással nyilvánította ki tetszését. Amikor hazamentem, kérdezem nagyapámat: „Na, hogy tetszett?” Azt válaszolta: „Kifütyültek beneteket!” Ő így értelmezte, alaposan félreértve a tetszésnyilvánításnak ezt a vegyes hangeffektusát. Jaj, Papikám, mondom, hát utána még ismételtünk, az a siker mutatója. De őt erről nem lehetett meggyőzni. 1899. november 7-én született, 1973-ban volt életében először ilyen koncerten, és hát ezt az egészet ő nem tudta értelmezni. Sosem hozta szóba, hogy zenélek, mondom, citerázásnak hívta, de titkon büszke volt rám. Ezt a környékbéli, Haller utcai piac árusaitól tudom, ahol rendszeres vásárló volt. Ment a zöldségeshez, a lángososhoz, a henteshez, fotókat vitt a kofáknak, mutogatta, hogy a kis unokája milyen sikeres!

Életragédiájához hozzátartozott, hogy a vállalkozást, amit ő fiatalkora óta, húszas, harmincas, negyvenes éveiben felépített, előbb '49-ben, majd az 1950-es évek elején végleg leborotvtáltak róla. Mindent! Mindene elveszett. Elvették az üzleteit, házait és a nagyvásártelepen lévő műhelyét is, ahol a mészárszék mellett már szalámigyártással is foglalkozott.

Távol állna tőlem, ha egyetlen unokájaként megörököltem volna, és esetleg működtetnem kellett volna egy vágóhidat és egy húsfeldolgozó üzemet, pont nekem, aki több évtizede vegetáriánus vagyok. Ettől megkímélt a sors, az ötvenes évek feszes politikai igazodása.

Nagypapám végül idős korában egy hentesboltban dolgozott a Baross utcában, ott kereste a kenyerét, és onnan is ment nyugdíjba. Ő is az egyik kárvallottja volt annak a megrázkódtatásnak, ami számtalan honfitársunkat érte akkoriban, hogy munkájának gyümölcseit, mindazt, amit egyéni kezdeményezéssel, leleménnyel, szorgalommal és kitartással elért, elvették tőle, és utána egy állami boltban az eladójaként 640 forintos fizetésért kellett alkalmazottként dolgoznia. De azt is tisztességesen csinálta.

Leleménye abban is megnyilvánult, hogy mivel minden eszköze megvolt hozzá, otthon is gyártott aztán eladásra – természetesen feketén – kolbászt, szalámit és egyebeket. Nagyanyám teljesen kivolt, amikor nagyapám – főleg a téli hónapokban – rendszeresen fölvonult pár tíz kiló hússal a harmadikra. A konyhában daráltunk, kevertünk és töltöttünk. Én is segítettem neki, másnap pedig elvittük a készterméket füstöltetni.

Nyolc-kilenc évesen cingár gyerek voltam. Hajnalonként megkoccintotta az ágyam lábát: „Sándor, kelj föl!” Én mint a katonatiszt pattantam ki, és álltam helyt kérésének, s vittük ruháskosárban, kerekos bevásárlókocsiban, hátizsákban a lift nélküli ház harmadik emeletéről a dögnehez árut Vantulek bácsihoz füstöltetni, aki egy környékbéli kertés házban lakott. Tiltott dolog volt ilyet csinálni, de nagyapám habitusából következett, hogy erre fittyet hányjon, azt kamatoztatta, amihez értett.

Pálinkát is főzött otthon, egy elképesztő aparáttal, amit a haverjaival hegesztettek. Egyáltalán nem hasonlított azokra a formatervezett berendezésekre, amiket ma már akár neten keresztül is meg lehet rendelni. Természetesen ez sem volt legális akkoriban, és amikor terjengett a cefreszag a körfolyosós bérház belső udvarán, mindig mondtam is neki, hogy ez veszélyes, de hál’ istennek soha nem bukott le. Talán sokat elmond róla, az emberről az is, hogy a szomszédok sosem jelentették fel.

Hajnalok hajnalán kelt, ivott egy fél bögre nagyon erős teát, amibe három evőkanál cukrot tett. Olyan töményen itta, hogy inkább volt szirup, mint tea. Napközben nem evett semmit, mert tudta, hogy a nagymama választékos konyhát vezet, és este csodálatos főztjével várja. Sok minden veszett oda a háború után, de gyerekként én úgy éltem meg, hogy mindenünk megvolt, hála istennek! Hazajövet leszállt a 24-es villamosról, föllépett a járdára, és bement az első boltba, ami a Hámán Kató és a Mester utca sarkán egy italbolt volt. Oda ő rendszeresen bejárt, és nem ivott mást vagy többet, mint két deci bort, de attól pityókos lett. Hatalmas vacsora várta otthon, a nagymama gondos főztje, de mindig talált valamit, amibe beleköthetett, s ebből aztán hangos szóváltás kerekedett. Én szégyelltem ezt, mert nyitva voltak nyáridőben a felső szellőzőablakok, és tudtam, hogy a semmiből támadt viták, a nagyapám zengzetes tirádái az egész házat betöltik.

*Nagyszüleim szomszédok és gyermekeik társaságában
a Hámán Kató utca 15. folyosóján*

A vacsora és a viták után rendszeresen ott az asztalnál aludt el, én vettem le a cipőjét, zokniját, a szemüvegét, és vezettem be aztán az ágyához. A hajnali kelés, az egész napos kőkemény munka, a télen-nyáron hideg hentesboltokban állás meg egyáltalán a helytállás örületes fáradtságával zuhant ágyába, s pihente ki magát. Rettenetes horkolásokra emlékszem, amikor a nagymama és mindenki csitította, de hát a jelenséget nem lehetett csillapítani. Kora hajnalban újra frissen és vidáman kelt, nagyon fegyelmezett ember volt, rendkívül feszes. Emlékszem, ahogy a csizmáját vette fel: speciális módon aládolgozta jégeralsónadrágját, a zoknit és a betéteket. Mindent precízen végzett, nagyon oda kellett figyelnie, hiszen egész nap a hideg üzletben állt. Ez egy rituálé, nagyon fegyelmezett akció volt, amit ő mindennap ugyanúgy csinált. Jó volt velük élni, szerettem azt a dinamikus rezgésszámot, még akkor is, ha sokszor volt hangos a ház a nagyszülők vitáitól. Jelentéktelen dolgokba kötött bele a nagyapám, talán mert örök szívfájdalom maradt neki, és nem tudta kiheverni, hogy ötven-egynéhány éves korában szinte teljesen lenullázták.

Nagyapa értékes ember volt, nagyon szeretni való fickó. Nyolcvanhárom évesen, természetes halállal, szépen csöndesedett el. Ő volt a küszöbőr, aki nagymamámat és mind a két leányát eltemette. A szomorúság, a gyász az ő érzékeny lelkét nagyon megviselte. Mindenki temetésén ott állt emelt fővel, végül ő zárta a sort 1982. május elsején.

Nagyapám – a családfő – szeretteivel

V

*Drága nagyikám.
A szűk zakó. Lötyipopi.
Tíz deka párizsi.
Hajdúszoboszlói nyaralások.*

Anyai nagymamám, Szlukai Imréné, született Persch Erzsébet, Elza néni volt a leghangsúlyosabb személy az életemben: a legtöbb figyelmet ő áldozta rám. Én csak drága nagyikámnak szólítottam. 1898. december 27-én született, egy évvel volt idősebb nagypapánál.

Az elbeszéléséből tudom, hogy amikor a nagypapáját – az én ükapámat – születésnapján köszöntötték, őt sámlira állították, és németül kellett elmondania a köszöntőt. Titokzatosnak tűnt gyermekként, hogy egy magyar családban – amit én ugye magyar

Anyai nagyanyám, az én drága nagyikám

családnak hittem – voltak olyan őseim, akik nem is beszéltek magyarul. Kiderült, hogy Tölle Eduárd, a nagymamám Svájcban származó nagypapája hozta ezt a vonalat. A rendelkezésemre álló anyakönyvi iratokból egyszer kíváncsiságból összeállítottam családfánkat, abból szépen kirajzolódott ez a kapcsolódás. Nagyikám mérhetetlen szorgalmát, tisztaság- és rendszeretét nagy valószínűséggel ebből a vérkészletből hozta. Szorgalma nagypapám mellett is szárba szökken, hiszen az ő boltjaiban mindig elkelt a segítség, ugyanakkor nagypapám biztos lehetett abban, hogy a pénzzel is tisztességesen bánik. Fáradhatatlan háziasszony, fantasztikus szakács volt. A főzés ugye nem volt kérdés, hiszen a nagypapám által hazahozott javak garantálták a húsdominanciát. Apám elmondásából tudom, hogy én az ötvenes években – az általános nélkülözés éveiben – is borjúhúst ettem szinte mindig.

Nagyszüleim két leányukkal az ízlésesen berendezett, polgári otthonukban

A nagyszülők lakása nem volt nagy, de abban nevelkedett két leányuk, Irén édesanyám és Klára keresztanyám is. Először édesanyám, aztán Klára is férjhez ment, de ő visszakeveredett, én meg odakeveredtem, úgyhogy végül négyen laktunk a hetvenkét négyzetméteres, két és fél szobás, nagy konyhás, polgárinak mondható lakásban a IX. kerület, Hámán Kató (ma Haller) utca 15. szám alatt, a 3. emelet 4.-ben. Ott mindig rend volt. Nagyikámnak a törekeny szépség és esztétika iránti igénye megnyilvánult a dísz tárgyak szeretetében, amelyeket a faragott bútor vitrinjében helyezett el. A tálalószekrény két oldalán és középen ott kínálta magát a tér, hogy mindenféle ólomkristályt, nippeteket és egyéb szépségeket tegyen bele.

Az általános iskola első két osztályát, majd a hatodikat és a hetediket a VII. kerületi Hernád utca 3.-ban, a harmadikat, negyediket és ötödiket a IX. kerületben, a József Attila Általános Iskolában végeztem, a Mester utca 67-es szám alatt. Egy József Attila-idézet volt az iskola jelmondata: „Dolgozni csak pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen, úgy érdemes.” Azt hiszem, az oda járó gyerekek nagy többségében ez a felirat nagy nyomot hagyott, mert annyira markánsan találkoztunk vele nap mint nap, hogy szellemisége aztán meghatározta sokunk életét, az önmagunktól elvárt minőséget bármilyen tevékenységünk során.

Nagymamának nagyon jó humora volt, vette az adást. Amikor rossz fát tettem a tűzre, elővette a prakkert, mert másképp már nem bírt velem. Csakhogy én taktikusan elkezdtem a nagy, nyolcszemélyes ebédlőasztal körül futni, amit ő persze nem bírt sokáig szusszal. Kifejezendő, hogy lezártnak tekintem a további hadakozást, terpeszállásban és széttárt karokkal lecövekeltem a vitrin előtt, és rázendítettem valamelyik aktuális slágerre. „Reszket a hold a tó vizén...” Erre nagyikám persze nevetni kezdett, elszállt a mérge.

A Piramis első nagylemezének borítóját nagy örömmel mutattam neki, mire ő, hogy: „Sándorkám, miért ezt a szűk zakót vetted fel? És a hajadat is jobban tennéd, ha úgy vágatnád csinosra, ahogy a Poór Péter viseli! Pályatársak vagytok, nemdebár? Neki olyan szépen van levágva a haja!”

Egy lift nélküli ház harmadik emeletén laktunk, szegénykém bottal járt, s a hetvenes éveinek végén az ízületi bántalmak miatt már nem nagyon tudott lemenni az utcára, úgymond szobafogságra volt ítélve. Nagypapám

még mozgékony volt, ellátott mindent, bejárónő is volt, aki rendet tartott körülöttünk, őt nagyikám vezényelte természetesen. Főzni főzött, nagy igyekezettel, és nagy áldozat árán, mert akkor már a dereka meg mindene nagyon fájós volt, úgyhogy botra támaszkodva közlekedett a lakásban. Akkoriban a Generálban voltam kezdő, huszoneves zenész. Nagyon kedves játékunk volt, hogy míg ő totyogó lépésekkel, botra támaszkodva lassan csoszogott egyik szobából a másikba, én totyogtam testközelben mögötte, simogattam a hátát és a vállát. Mindeközben Lötyipopinak becéztem. Ezt persze csak kedves humornak szántam, s azért volt indokolt, mert sokat fogyott, egykoron telt tagjain lógott, lötyögött a bőr. Édes volt, mikor hátranézett, és azt mondta: „Sándorkám, nehogy meghallják a Subáék, hogy így viccelődsz velem!” Suba Laci bácsiék tőszomszédaink voltak. Lelkesítőnek szántam ezt a viccelődős totyogást is mögötte, ahogy én is csúszkáltam a fényesre vikszelt padlón, és mondtam, hogy állé-állé, haladjunk, haladjunk szépen! Aggódtam érte, azért kísértem, hogy el ne csússzon, el ne essen, ami hála istennek nem történt meg.

Azt a mérhetetlen jóságot, amit tőle kaptam, soha nem tudtam eléggé meghálálni. Soha nem volt pótanyai attitűd a viszonyunkban, de ha ma öreg fejjel visszatekintek, tisztán látom, hogy nagyapám a hiányzó apafigurát pótolta állandó jelenlétével, nagymama pedig az anyafigurát.

A nagymama szemefénye

A nagymama szorgalmas kisunokája

A Margitszigeten csillogó kis tavacskákban aranyhalacskák úszkáltak, szerettem volna, hogy elvigyen oda. De hát az sok villamosmegállónyira volt, végig kellett zötyögni a Körúton, aztán besétálni a Margitszigetre. Így utólag, ha visszagondolok, már jócskán hatvan fölött járt, és sajgó, fájós lábakkal, izületi problémákkal küszködött, mégis megtette ezt nekem többször is. Mit mondjak? Ó, drága nagymamák! Szív-lélek emberek! A Nagyváradi téren volt az Asztalos János Ifjúsági Park – a mai Orczy-kert –, csak két villamosmegállónyira a Hámán Kató utcai bázistól, oda rendszerint elsétáltunk. Nagyikám segítette kis hálót készíteni, én fogdostam az ebihalakat, miközben ő pihent egy padon. Együtt jártunk vásárolni a piacra, ami különleges élmény volt, mert ott az árusok és a kofák a nagyapám révén az egész családot ismerték, tisztelték őseimet, akik hűséges, jó vevők voltak. Azok a bolgárkertészek és őstermelők mind minőségi zöldséget és gyümölcsöt termeltek, nagyikám a konyhai szükségletet onnan szerezte be. Ajándékként cseresznyét akasztott fülemre az árus, aki folyékonyan beszélt ugyan, de bájosan törte a magyart. A lángosostól egy jó nagy lángost kaptam mindig, aztán sétáltunk haza, cipeltük a javakat. A Haller téri templom tövében, az árnyas fák alatt kedvenc padunkra leültünk, nagyikám megpihentette fájós lábait, kellemesen múltattuk az időt. Még maradt a lángosból, azt elmajszoltam, de adtam belőle a galamboknak is. Tébláboltam, köveket dobáltam, kavicsokat gyűjtöttem. Otthon a nagyikám teremtette melegség, tisztaság, rend, a csillogó bútorok, szép szőnyegek, a nagy fekete Karl Hamburger zongora várt. Nagyapám a maga bohémsága ellenére rendszerető ember volt, de ő sokkal lazábban fogta fel a dolgokat, úgyhogy nagymamának nem kevés fejtörést okozott, amikor éppen a nagytakarítás vége felé hazaért nagyapám, lehet, hogy kicsit pityókos is volt, és hókásás cipőben beült a konyhába.

Nagyikámnak, ahol és ahogy csak tudtam, segítettem, szóval tartottam főzés közben, borsót fejtettem, habot vertem, zöldséget daraboltam. A takarításban is részt vállaltam, a legszívesebben port töröltem. Nagyapám ifjú férjként a szobákat berendezendő, faragott bútort rendelt, amit meglepetésszerűen szállítottak oda a készítőik. Nagyikám öröme nem volt felhőtlen, ugyanis tudta, hogy ezt neki kell majd takarítania, a faragványokba – az árnyaltan kidolgozott virágszirmokba és madártollakba – a por könnyedén beül, ezért speciális bútorcset járt hozzá, amivel én örömmel és könnyedén tevékenykedtem. A vitrin dolgai voltak a kedvenceim, a csillogó szépségű, értékes tárgyak.

Azt hiszem, az a fajta cizellált ízlés, az apró dolgok megbecsülése valójában nagymamai örökség bennem.

Nagymama ugyanakkor egyfajta mártír volt! „Frech vagy, Imre!” – mondta. Meg hogy: „Sprőd vagy!” – ez volt szavajárása. „Sprőd vagy, mint a pokróc!” Szóval hogy nyers, durva a nagyapa, de ez nem volt igaz, hiszen ezekben az esetekben csak zrikálták egymást, amit én kívülről abszolút csak humornak éltem meg.

Húsvét, 1956

Emlékszem egy nagyon bájos epizódra, ami hatalmas derűtséget okozott annak idején. A két szoba egyikében laktam én, a másikban a nagyikám, aki már ágyban fekvő beteg volt, nagyon keveset kelt föl, ha felkelt, akkor főzőcskézett. Nagy barátja volt mindenféle főzeléknek, mint ahogy mi is mindannyian, és kitalálta, hogy két vastagabb szelet párizsit megsüt, és az lesz a feltét a karalábé- vagy tökfőzeléken. Kérte nagyapámat, hogy menjen le a boltba, és hozzon tíz deka párizsit. De hozzátette, hogy: „Szépet, Imre!” Nagyapám köztudottan okleveles hentesmester volt, akinek a kezében sok ezer kilónyi áru megfordult, amikor mérlegre tette. Ha a kezében landolt egy darab hús vagy más hentesáru, abban a pillanatban nagy biztonsággal megmondta, hogy az milyen súlyú. Nagyapámnak szintén nem volt könnyű lemenni a boltba,

közel volt a nyolcvanhoz, de nagyikám kérésére természetesen ment. Az idős emberekre általában jellemző a spórolás, ez köztudott dolog. Én azt nem mondom, hogy ők betegesen spóroltak, de beosztóan éltek.

Tehát a történet. Nagyapám lement a boltba, fél óra múlva hazaért, és az ágyban fekvő nagyikám kérte, hogy: „Imre, hozd ide, mutasd meg a párizsit!” Néznivaló a becsomagolt párizsin nem sok van, de nagymamát megnyugtatta, ha látja, hogy szép az áru. Nagyapám bevitte, odaadta. Nagymama is óriási gyakorlattal bírt, hiszen sok száz órát eltöltött kiszolgálva a vevőket, így az ő kezében is benne volt a képzeletbeli hitelesített mérleg. Kezébe vette, és azt mondta nagyapámnak: „Imre, ez csak nyolc deka!” Amikor ez elhangzott, nagyapám a két méter nyolcvan magas, dupla lengőajtót úgy csapta be maga mögött, hogy azt hittem, kiszakad tokostul! Kifelé, a konyhába menet végig azt dünnyögte fennhangon, hogy: „Engem, Szlukai Imre okleveles hentesmestert átverték volna a boltban?”

Aztán természetesen elcsitult a dolog, nagymama megsütötte magának a vagy nyolc, vagy tíz deka párizsit, és feltétnek rátette a főzelékre. Ez a bájos jelenet igazi spontán humor volt, nagyot derültem rajta, ők egy kicsit feszültebben éltek meg, de aztán megbékéltek.

Nagyapám cseppet sem volt gonosz ember, hanem lendületes, nagyon dinamikus fickó, aki az élet minden ütemét teljes mélységében élte meg. Nagymama a maga szelíd lelkével, a vitrinjével, nippjeivel, csipkéivel, a gondos vasalással, igyekvő főzéssel teljesen más világban élt.

Édesanyámmal és anyai nagyszüleimmel rendszeresen jártunk Hajdúszoboszlóra, s úgy emlékszem ezekre a nyarakra mint csodálatosan izgalmas időszakokra. Édesanyámmal és barátnőjével két hetet nyaraltunk, utána jöttek a nagyszüleim, s velük maradtam, tehát én körülbelül egy hónapot – de lehet, hogy néha egy kicsit többet is – Hajdúszoboszlón töltöttem kétféle felügyelet alatt. Léven nagyszüleim és édesanyámék is álló munkát végeztek, a megterhelt ízületekre és mozgásszervi bántalmakra a jódos gyógyvíz jótékony hatással volt. A Gábor Áron utca 79.-ben laktunk, az ötgyerekes Pintér család vendégházában. Két különálló épületet kell elképzelni, az egyik szálláskiadásra volt berendezve, mi évről évre hűségesen azt béreltük, már szinte családtagnak számítottunk. Pintérék szerteágazó rokonságához tartozott a népszerű fürdő fürdőmestere, Harsányi Lajos bácsi is. Az öt gyerekből ketten disszidáltak, az egyik Franciaországba, a másik Amerikába. Mindig izgalommal hallgattam

a tőlük kapott levelekről és hírekről szóló beszélgetést. Apám ugyan csak egyszer volt lent velünk, mert már válófélben voltak édesanyámmal, de a vele megélt önfeledt pillanatokra és a nagy pancsolásra máig boldogan emlékszem.

Hajdúszoboszlón: Feri bácsi (családi barát), Pintér Marika, Ilona (édesanyám barátnője), édesanyám és nagyszüleim, a fűben ülve én és Pintér Irén

1968 nyarát még ott töltöttük, amikor a Táncdalfesztivál dalait, a „Kiabálj, énekelj!” és az „Amikor én még kisser voltam” című slágereket a rádióban és a televízióban is gyakran lehetett hallani. A strand hangszóróiból egész nap harsogott a zene, kívánságműsor is volt. Kívánni lehetett egy számot, és küldeni valakinek. Bemondták a szpikerek, hogy Nagy Pista bácsi küldi feleségének vagy gyerekének vagy bárkinek a dalt. Az akkori Omega és Illés slágerei, Szécsi Pál, Aradszky László és más előadók dalai sokszor szóltak, már kívülről tudtam mindegyiket. Beleivódik az emberbe, ha heteken át naponta többször elhangzanak a nagy slágerek. Nem tudom, pontosan mikor, de azt hiszem, egy augusztus 20-ai rendezvényen France Gall, a népszerű francia énekesnő is fellépett. A színpad a kiürített nagymedence fölé ácsolt emelvényen volt, a közönség a lépcsőkön ült vagy a medencében állt. A twist mint tánc a gálaeseményen örületesen megmozgatta a fantáziámat. Önfeledt, izgalmas mozgásvarázs.

A Hajdúszoboszlón töltött nyaralás zenés emlékeit később úgy idéztem fel, hogy miközben nagymamám állt a gázrezsónál és főzött, én ott téblábolva körülöttem megkérdeztem: „Drága nagyikám, melyiket énekeljem el a nyári nagy slágerek közül? És milyen nyelven?” Ugyanis az eredetileg magyar dalokat angolul, franciául, olaszul, talán németül is, imitált idegen nyelvű handabandával adtam elő, de ha kérte, az eredeti magyar szöveggel is készségesen elénekeltem neki. Ez volt a mi konyhai kívánságműsorunk a gázrezsó mellett.

Áldott nagyikám élete vége felé sajnos egyre kevesebbet tartózkodott otthon, mert kórházi ápolásra szorult, később egy rehabilitációs intézetbe került a VIII. kerületben. Magától értetődő kötelességemnek éreztem, hogy amikor csak lehet, bemenjek hozzá. De nem csak látogatni mentem, hanem miután csak tőlem fogadott el ételt az én madárétkű drága nagyikám, én ettettem, ami óriási elégtétel volt a sorstól, hiszen viszontszolgáltatta annak lehetőségét, hogy törődhettem vele, amit szívből jövően megtettem nap mint nap. Együttérző szomorúsággal láttam, hogy hol innen, hol onnan lóg ki belőle katéter. Emlékszem, az utolsó napok egyikén mind a négy végtagjában katéter volt, és hát ilyen körülmények között az én törekeny, áldott nagyikámról hihetetlen jó érzés volt gondoskodni, látva szemében az öröm csillogását. A népszerűségnek vannak jó vonatkozásai is, mint amit például az ott dolgozó ápolónők egyikétől kaptam, ugyanis rám való tekintettel

A nagymamát szórakoztató Sándorka

Drága nagyikámnál látogatóban az István Kórházban 1978. augusztus 30-án

Nagyikám búcsút int

egy nagyon kedves fiatal lány megkülönböztetett szerető figyelemmel viseltetett nagymamám iránt. Egyszer bevallotta, hogy gyakori koncertlátogató, nagy zenebarát. Általában valahogy mindig ott volt, amikor látogatni mentem. Nagyapám is gyakran bejárt a nagyihoz, kitett magáért, habár közel volt a nyolcvanhoz. Nagyikám gyöngybetűkkel formázott írásával levelezőlapon tudatta velünk, hogy mire van szüksége, mit vigyünk be neki. Az Albert keksz nagy favoritja volt annak idején, mellette gyümölcsöket kért, mert a kórházi egyhangúság és gyógyszerterheltség okán kívánta azt a fajta elégedettséget, amit csak az ízek tudtak megadni.

Egyre gyengült... sajnos tudtuk mindannyian, hogy már nem jön rendbe. Az én drága nagyikámtól ott kellett elbúcsúznom, hős halott volt, mert 1979. október 23-án, a forradalom évfordulójának napján halt meg, nyolcvanegy évesen.

VI

*Zenei ébredés.
Nagyfiúskodás kezdete.
Stekó a fázsebben.
Tanulmányi mélyrepülés.*

Tizenéves korom elején a vokális zenéket szerettem nagyon, elsősorban természetesen a Beatles és a Stones voltak nagy kedvenceim, de a Kinks és a Troggs dalai is el tudtak varázsolni. A Beatles dalait kezdetben jobban szerettem, de a Stones elementáris őserije is nagy hatással volt rám. Cseke László délutáni műsorait mindig meghallgattam a Szabad Európa Rádióban, rá voltam tapadva minden újdonságra, valamint minden egyéb fórumon fürkésztem a zenét. A VII. kerület Verseny utca 6.-ban, ahol születtem, volt egy nagyon kedves, szeretett barátom, Csordás Árpi. Mi a negyediken, ők az első emeleten laktak. Árpi bátyja, Attila akkori mércével mérve hihetetlenül nagy zenei felvételgyűjteménnyel rendelkezett. Szalagos magnója és nagyon jó zenei ízlése volt. Árpi, ha a bátyja nem volt otthon, felhozta hozzánk a negyedike a többkilós magnót, és hát arra megőrültünk! Egy idő után már többen is jöttek hozzánk zenét hallgatni, házibulik is kialakultak nálunk.

Az leírhatatlan élmény volt, amikor a „Satisfaction”-t először hallottam. Ma, hatvan évvel a történetek után is ugyanazzal az elemi őserővel szólal meg

ez a rém egyszerű, pár akkordos dal! Az a gitárhang forradalmi volt! Lángba borította a lelkemet. A dal rezgésszáma rendkívüli módon megérintett, de hát akkoriban mindenki megőrült tőle. A dalra Árpi barátommal a perzsaszőnyegen őrjögve léggitároztunk. Ácsingózva néztük a trafikokban kapható kis fekete-fehér fotókon, hogyan néznek ki ezek a fickók, a mozdulataikat csak elképzelni tudtuk, de valahogy a fotókról is sugárzott, hogy milyen lehet ez a produkció a valóságban. A „Satisfaction” mellett a Kinks „You Really Got Me”-je és a Troggs „Wild Thing”-je is óriási reveláció volt!

Mindent elsőprő lelkesedés volt a levegőben ezekben az években, ha valaki hallott valamit, azonnal rohant mindenkihez, hogy: „Te is hallottad?”

Édesanyám elköltözött a Verseny utcából, és onnantól kezdve egyedül éltem a biedermeier bútorokkal berendezett lakásban. Kikönyörögtem magamnak, hogy a Hernád utcai iskolából, ahová jártam, ami a Verseny utcától körülbelül százötven méterre volt, ne kelljen átmennem máshová. Anyám ebbe belement. Mindig kérte, hogy menjek át hozzájuk a Dugonics utcába, de én előadtam, hogy anya, fáradt vagyok, most nem mennék, de közben a Verseny utcában akkora bulikat rendeztünk, hogy örület!

Hatodikos koromban 130 óra igazolt és 108 óra igazolatlan hiányzásom lett. Apámnak volt egy régi kollégája, akiről lerítt, hogy alkoholista, és kiderült, hogy körzeti orvosként hozzá tartozom. Mikor először elmentem hozzá, még félszegen adtam elő, hogy fáj a torkom és lázas vagyok. Az első kérdése az volt: „Hogy van apád?” „Tetszik ismerni?” „Évfolyamtársam volt az egyetemen, és nagyon

A jófiú

*A Hernád utca 3. szám alatti általános iskola 6. A osztályának csoportképe:
a felső sorban balról a második én vagyok, a tanár úrtól jobbra a második Süle Gizella*

szerettem a humorát!” – mondta. Onnantól fogva ha bementem hozzá, csak azt kérdezte: „Hány nap kell?” Egyébként mindig nagyon jó kedélyű volt a doktor úr. Én pedig elővezettem, hogy olyan nyolc napra gondolnék. Mindezt hatodikosként.

Irigylésre méltó, szabad életem volt, állandó kégli, ahol hatalmasakat buliztunk, és az apám által küldött gyerektartást is mindig én vehettem fel, s arra költhettem, amire akartam. Orvos apám hál’ istennek ekkor már jól keresett, mellékállásai is szép javadalommal jártak, aminek minden forintját szokásához híven farzsebében tartotta. Nem hivalkodásképpen, de ha fizetésre került sor, csak lazán benyúlt a farzsebébe, és egy nagy köteg pénzt, ahogy ő mondta, stekót vett elő. Válásuk után havi 350 forint gyerektartást ítélt meg a bíróság, amit hatodikos koromtól édesanyám az én kezelésemre bízott. Ma már, öreg fejjel tudom, hogy ez a bizalmi gesztus a barátnőjével akkoriban történt összeköltözés lelkiismereti hozadéka volt édesanyám részéről. Ők a Dugonics utca 12.-ben, én pedig a Verseny utca 6.-ban éltem, többnyire egyedül, tizenkét évesen. A havi 350 forint gyerektartás sok pénz volt, édesanyám

boltvezetői fizetésének a harmada. Anyám tudta, hogy nem szórom a pénzt, spórolni már egészen kiskoromban megtanultam. Miután az apai farzsebes példa nekem nagyon imponált, én is a farzsebemben hordtam a stekót. Volt, hogy olykor három-négy havi gyerektartás összege is a farzsebemben lapult. Osztálykirándulásra készültünk, és egy kis szeplős osztálytársnőnk, Süle Gizella volt megbízva a kirándulási pénz beszedésével. A soron következő osztályfőnöki órán osztályfőnökünk Gizellától kérte a pénzt. Gizella vörös arccal, remegőn szégyenkezve közölte, hogy otthon felejtette, ami nagy bonyodalmat okozott, miután a lefoglalt bérelt buszt és egyebeket határidőben, aznap kellett volna kifizetni. Farzsebembe nyúltam, jelentkeztem, s közöltem, hogy ki tudom segíteni Gizellát a szükséges összeggel, ami emlékeim szerint közel ezer forint volt. Nagyiúsan ki is virítottam a köteg pénzt! Osztályfőnökünk meghökkenve nézte, és természetesen nem fogadta el, az ellenőrzőmet viszont elkérte, és az üzenőrovatban édesanyámat azonnali raportra hívta. Miután az anyai oldalon szinte mindenki kereskedő volt, ez talán visszamenőleg is magyarázatot ad arra, hogy az anyatejjel szívtam magamba a pénzzel és a javakkal való gazdálkodás gyakorlatát.

1965-ben

A Verseny utcai lakás szuper volt! Egy héten kétszer megjelent édesanyám, hozott ételt, téliszalámit, füstölt marhanyelvet – azt különösen szerettem –, sajtot, kenyeret, gyakran banánt is, amit még évtizedekig csak ritkán, itt-ott lehetett kapni. Egész évre be voltam fizetve Irén nénihez ebédre, aki kóser módon főzött a Thököly út 7.-ben, első emeleti lakásában. Olyan finom

sóletet, mint amit Irén néni készített, azóta sem ettem! Életemben először ott találkoztam az ortodox zsidó életvitellel, annak szakrális élményével. Ők Marci bácsival, a férjével minden zsidó ünnepet megünnepeltek. A levegőben érezhető volt a méltóság és az ünnep ősi rezgésszáma.

A két váltás öltönyöm közül valamelyikben, a vízzöld színűben vagy a spriccelt mintázatúban, fehér ingben, nyakkendőben jártam iskolába nap mint nap. Hajviseletem olyan volt, mint az okinavai tengerészgyalogosoké: felnyírt, úgynevezett borotvahajvágás. Mosni való szennyesemet elvittem este anyá-

Felvételi napló
 Anyakönyvi napló 28.
 sorszáma: BIZONYÍTVÁNY
 Reven Sándor tanuló
 a VII. Herman u. 3. sz. sz. általános iskola
 hatodik / a osztályában az 1964/65. iskolai
 évben elért eredményéről.

1. Magatartás	2	rossz
2. Magyar nyelv és irodalom	3	rossz
a) Beszélgetés	-	-
b) Olvasás	-	-
c) Írás	-	-
d) Fogalmazás	-	-
e) Nyelvian	-	-
3. Orosz nyelv	2	rossz
4. Történelem	2	rossz
5. Földrajz-Lakohelyismeret	3	rossz
6. Növény- és állattan; egészség	2	rossz
7. Fizika	3	rossz
8. Kémia	-	-
9. Számítás és mértan	2	rossz
10. Rajz	3	rossz
11. Ének	3	rossz
12. Testnevelés	4	-
13. Házi- és Gyakorlati foglalkozás	3	rossz
14. Hozzájárulás	3	rossz
15.	-	-
16.	-	-
Általános tanulmányi eredmény	2,7	
A tantestület határozata:	A hatodik osztályba lépést.	
Rendkívüli	-	-

A rosszcsontság bizonyító erejű dokumentuma

mékhoz, majd reggel elindultam a villamossal az iskola felé, de azért még haza is ugrottam. Ott persze becsengettem Árpíékhoz, és elfelejtettünk iskolába menni. Hatodik év végére 2,7-re romlott az átlagom, oroszból, történelemből, növény- és állattanból, számítás és mértanból épphogy megkaptam a kettést, a magatartás rovatra pedig a „rossz” bejegyzés került. Addig egyébként jó tanuló voltam.

Persze év közben mindig azt mondtam anyámnak, hogy minden rendben van, de egyszer csak borult a bili, és kiderült, hogy mi a helyzet. Édesanyám azon nyomban el is vitt pszichológushoz. Merthogy úgy adtam elő ezt a bukást, az igazolt és igazolatlan hiányzásokat és akkori életemet, hogy anya, ha felmegyek a lakásba, ott úgy elgyengülök. Elgyengültem, lepihentem és elaludtam. „De kisfiam, mi bajod volt?” Hát, anya, úgy émelyegtem. Mentek a nagy dumák vég nélkül!

Mindezek után vége lett a jó világnak! Ígéretet kellett tennem édesanyámnak, hogy a hatodikos csúfos iskolai eredményemhez képest hetedikben megemberelem magam, aminek jutalmaként kiutazhatok Angliába!

VII

Az áhított Anglia.

Nádaljai tájszólás.

„I am just a Hungarian boy!”

Beni bácsi és Marika néni.

Kísértés a tisztítószalonban.

London.

Monodráma Dover felé.

Trudi néni.

1965-ben még nem volt Led Zeppelin, sem Pink Floyd, így elsősorban a Beatles és a Stones inspirált arra, hogy egyértelműen Angliába törekedjek. Szerettem volna minél jobban megismerni a zenéjüket, a szövegeiket, a dalaikból áradó életérzést. Úgy éreztem, onnan sarjad ki minden, ami engem érdekel. Ki kellett jutnom mindenáron! 1966-ban aztán, tizenhárom évesen, megadatott, hogy majdhogynem az egész nyári vakációt Angliában tölthettem.

Édesanyámat sokat nyaggattam előtte azzal, hogy az angol az anyanyelve a popzenének, és nekem angolul mindenképp meg kell tanulnom, amit legkönnyebben anyanyelvi környezetben lehet. Édesanyám egyik munkatársnője, Pintér Mária – aki a hajdúszoboszlói nyaralásainkról ismert szál-lásadóink, Pintérék lánya volt, s édesanyám közbenjárása révén Budapesten,

az édesanyám által vezetett kőbányai kávé-tea szaküzletben helyezkedett el – legnagyobb szerencsémre Angliába ment férjhez egy '56-os magyar disz-szidenshez. Őket kérte meg édesanyám, hogy 1966 nyarát hadd tölthessem náluk Londonban.

Anyá ugyan az iskolai eredményemtől tette függővé, hogy mehetek-e, vagy sem, de már 1966 januárjától nagy igyekezettel elkezdett szervezkedni. Külön-külön kellett beszerezni a vízumot azokba az országokba, amiken keresztül kellett haladnom, merthogy nem repülővel, hanem vonattal mentem. Először be kellett szerezni az osztrák vízumot, utána a németet, a belgát, majd amikor mindez megvolt, lehetett folyamodni az angolért. Francia azért nem

kellett, mert nem Calais-ból, hanem Oostendéből indult a komp. Édesanyám bő öt hónapnyi szervezési munka árán minden akadályt elhárított. Mivel szegénykém, miután elintézte mindezt, már a saját csapdájának foglya volt, tudtam, bármilyen lesz is a bizonyítványom, elmehetek. Rajzból csak a kettes jött össze, de a „tűrhető” magatartásom ellenére a többi tantárgyból sikerült javítanom, sőt állat- és növénytanból, amit nagyon szerettem, megkaptam az ötöst! Hetedik év végén az átlagom 3,5 lett, aminél ő jobbat szeretett volna, de ezzel is megelégedett, és végre elmehettem Angliába.

*A család hölgytagjai által kényeztetett
négyéves Sándorka*

Az utazásra készülődés idején édesanyám felidézett egy négyéves koromban történt bájos esetet, mikor apám egyik sportoló barátjának szüleihez mentem nyaralni egy határ menti faluba, Nádáljára. Amikor három hét elteltével a pesti pályaudvaron leszálltam a vonatról, s megkérdeztem, hogy „Apámuram oszt hun van?”, s élményeimről csak és kizárólag a gyermekekre jellemző fogékonysággal rövid idő alatt elsajátított ottani tájszólás fordulataival számoltam be, várakozó szeretteim, nagymamám, édesanyám és Klári keresztanyám megrémült, mert azt hitték, hogy ez a tipikus tájszólás örökre megmarad, s az ő csináltatott ruhákban, lakkcipőben, kalapban járatott szemefényük, Sándorkájuk csak nádáljai tájszargonban beszél majd! Nagyon komikus volt, hogy onnan a pályaudvarról éppen a Szervita térre, Friedmann Sári elegáns szalonjába mentünk ruhát varratni és kalapot készíttetni, s anyám a lelkemre kötötte, hogy meg ne merjek szólalni!

Tizenhárom évesen a Keleti pályaudvaron egyedül szálltam fel a Wiener Walzer nemzetközi gyorsvonatra. Anyám egy magyarul jól beszélő, Budapesten tanuló afrikai fiatalembert kért meg arra, hogy figyeljen rám, és segítsen az átszállásoknál. Ahogy átléptük a határt, minden színes lett, mintha a határon innen még fekete-fehér film egy pillanat alatt színesbe váltott volna. Leírhatatlan élmény volt Ausztriában látni a vonatablakból a színes traktorokat, rendezett földeket, ápolt kerteket és házakat. Ez Nyugat-Németországban még hatványozottabban látszott, Flandriában meg már a játékos, könnyed stílus is szembeütő volt.

A londoni Victoria pályaudvarra négy átszállást és húszórás utazást követően érkeztem meg. A peron lassan kiürült, már csak én álltam ott a bőröndömmel, senki nem jött értem. Megijedtem, és keservesen elkezdtem sírni. Egy vasutas hölgy próbált segíteni, de én csak azt hajtogattam, hogy „I'm just a Hungarian boy”. Felhívták a londoni magyar konzulátust, de szerencsére nem volt szükség a beavatkozásukra, mert végre megérkeztek Beni bácsiék – egy közlekedési dugó miatt késtek –, és hazavittek a nyugat-londoni Acton kerületben lévő lakásukba, ahol aztán közel három hónapot tölthettem.

Nagyidai Benjámin, Beni bácsi és Pintér Mária 1965 novemberében házasodtak össze Budapesten, de Marika néni a kivándorlási engedélyt csak 1966 májusában kapta meg. Nagyon hálás vagyok nekik, hogy fiatal házasként szinte a nászútjuk idején befogadtak.

1966-ban és 2002-ben Londonban a Summerlands Avenue 39. előtt

'57-ben, Angliába érkezte után Beni bácsi egy első ligás futballcsapatban profi focistaként kezdett el komoly pénzeket keresni, majd később a Fordnál volt műszakvezető. Tisztes egzisztenciát teremtett, saját házában, egy takaros angol sorházban lakott a Summerlands Avenue 39.-ben, melyben egy kertre nyíló szobát kaptam tőlük. A ház földszinti frontoldalán egy fiatal angol házaspár lakott, Billyék, akik nagyon megszerettek. A legnagyobb aktuális zenéket hallgatták. Nagy hatással voltak rám azzal is, hogy éledező nyelvtudásomat csiszolgatták. Nem volt nehéz dolguk, hiszen tele voltam igyekvő ambícióval. Amellett hanyatt estem már csak attól is, hogy az ottani tévében hány csatorna működik, és én azt mind érteni szerettem volna. Gyerekként a *professional wrestling*, a pankrációs birkózás nagyon tetszett, nagyon mulatságosnak tartottam, gyakran közvetítették angol csatornák, és persze zenei műsorokból is gazdag kínálat volt. Húsz évvel később Belgiumban összeismerkedtem egy úriemberrel, aki a hatvanas években Angliában pankrátor volt, s kiderült, hogy annak idején őt is gyakran láttam a tévében.

Ott kaptam egy hatalmas löketet az akkori zenékből és kultúrából. Beni bácsi fürkészte nekem a tévéműsorokat, hogy azokat nézve is tanulhassam a nyelvet. Mielőtt munkába ment, a reggelinél mindig felírt nekem aznapra tíz szót angolul és magyarul, majd amikor délután hazajött, kikérdezte, majd egyszerű mondatokat kezdtünk fabrikálni. Elég hamar kis feladatokkal is megbíztak, bravúrnak éreztem, ha egy trafikban el tudtam mondani, hogy kérek egy doboz füstszűrős cigarettát: „Ten Picadilly tipped please!”

Elküldtek egyszer egy tisztítóba is, az volt a legeslegnagyobb megpróbáltatásom, de nem a nyelvhasználatban kapcsolatban. Én vittem el az összecsomagolt szennyest, de mikor visszamentem a tiszta ruhákért, a tulajdonosnő nem fogadta el az előre kiszámolt pénzt. Nem értettem, hogy miért, pedig lelkesen magyarázta, de én csak azt hajtogattam itt is, hogy „I don't speak English, I'm a Hungarian boy”. Végül úgy kellett távoznom, hogy a ruha mellett a pénzt is visszakaptam, és mellé egy nyomtatványt. Felmerült bennem, ahogy a legtöbb gyerekben szerintem felmerült volna, hogy hazaviszem a tiszta ruhát, és a pénzből megveszem magamnak a játékbolt kirakatában már korábban kinézett matchboxot, egy kinyitható ajtós Triumph kisautót. Nagy szerencsémre nem vettem meg, mert amikor hazamentem, kiderült a pénz visszautasításának oka, hogy tudniillik három házzal odébb egy másik tisztító azt a rozsdafoltos szennyeződést, ami a ruhákon volt, már el tudta távolítani. Viszont, hogy megtartsák a vevőt, visszaadták a pénzt, mondván, három hét múlva már nekik is lesz olyan berendezésük, hogy megbirkózzanak a komolyabb foltokkal. Pedig meg voltam zavarodva azért a kisautóért, amit aztán később Beni bácsi végül meg is vett nekem. Nagy szerencsém, hogy ellenálltam a kísértésnek, és nem játszottam el a becsületemet jótevőim előtt.

Már korábban is elkezdtem az angollal foglalkozni, mert a Beatles korai dalain hallottam, hogy ezek egyszerű szövegek, a refrének ismétlődnek bennük. „Love Me Do” és a többi – egyszerű dalocskák, érteni szerettem volna, hogy miről szólnak, de csak csipegetve, válogatva tanulgattam ekkor még az angol kifejezéseket. A londoni út előtt kezdtem igazán módszeresen tanulni a szavakat. Felkészültem rá, hogy tudjak kommunikálni útközben is, ha szükséges. Minden helyzetben kerestem a lehetőséget, sőt ki is provokáltam, hogy megszólalhassak, hogy legalább annyit mondhassak: „thank you” vagy „please”.

Már az elején megtanultam, hogy hol lakunk. Ha felvettem a telefont, azt kellett mondanom: „Acton 3930”, azaz „Acton three, nine, three, o”, ezt kér-

ték a háziak tőlem. Úgy tanultam angolul, hogy mertem beszélni. Szerintem csak úgy lehet fejlődni. Aki hallja, majd úgyis kijavít, kisegít. Nem kell félni, a bátorságot mindenki díjazza.

Gyerek agyába persze jobban ragad a nyelv, s én három hónap után úgy jöttem haza, hogy flott voltam angolból. Az osztálytársaim közt sztár voltam már a kiejtéssel is, de persze grammatikából volt még mit tanulnom. Talán nem véletlen, hogy Radics Béla megajándékozott a Kis Brit névvel. Hitetlenkedve kérdezte: „Te tényleg jártál ott?” Tudom, Angliába ő is nagyon vágyott, de sajnos sohasem jutott el.

1966-ban Londonban, az Oxford Streeten

Sok mindent megnéztünk Beni bácsiékkal Londonban. Életre szóló élmények értek, London minden szeglete izgalmas volt számomra. A Piccadillyn látni a tengernyi reklámot színes élmény. Eleve ahogy az ember jön fel a metróból a mozgólépcsőn, és elátárol az a kép, amit előtte csak képeslapokon látott, elképesztő! A Regent Park botanikus kertjei, a hihetetlen kertkultúra vagy a Hyde Parkban a mókások a város kellős közepén: mesebeli világ, örületes sokszínűség. A boltok gazdag kínálata, az illatok, az üzletek cégéereinek betűtípusai, a buszok, a telefonfülkék, a postaládák, a taxik színvilága feldolgozhatatlan

élményhalmaz egy gyereknek. A tengernyi élmény közül bármelyik alkalmas volt arra, hogy a későbbiekben akár csak azért visszavágyjak oda. Hogy akár csak a boltok feliratait újra lássam! Nagyon tetszett az utcákon a piros és a fekete színek ritmusa. Angliáról csak jó emlékeim vannak.

Nehéz volt hazajönni. Marika néni és Beni bácsi feltettek Londonban a vonatra, és én végigsírtam Doverig az utat. Egy kupéba szólt a jegyem, de elvonultam a peronra, hogy monodrámámat egyedül éljem meg. Fájdalmas volt látni, ahogy távolodnak a doveri sziklák. Tudtam, mennyit küzdött anyám négy hónapon át a végeláthatatlan sorban állásokkal a vízumokért, és amikor erre gondoltam, azzal viaskodtam magamban, hogy nincs jogom őt és a nagyszüleimet cserben hagyni, vagyis nem tehetem meg, hogy megpróbálok kint maradni. A szívemben viszont tisztán intuitívan hallottam, hogy itt kell maradnom, itt, Angliában! Tudtam, hogy ez kivitelezhetetlen kiskorúként, és Beni bácsiéktól sem várhatom el, hogy felelősséget vállaljanak értem, náluk lakhassak, de borzasztó viaskodás volt szóba sem hozni ezt nekik. Ha erre gondolok, sokszor Fenyő Miklós jut eszembe, akinek ugyancsak fiatalon kellett eljönnie Amerikából, a szabad világból vissza, Magyarországra.

1977-ben, nászúton Angliában

A hazaúton a bécsi átszállásnál a hetvenéves Trudi néni, egy távoli rokonunk jött elém, s náluk töltöttem a Porzellangasse utcában még két éjszakát. Trudi néni évente két-három alkalommal látogatott meg bennünket Budapesten, mindig hozott ajándékba két csomag Soletti ropit és két nagy üveg Coca-Colát. Beni bácsiék magyar albérlőjétől hazaindulásom előtt kaptam egy köteg pornóújságot, amit Trudi néni meglátott a bőröndömben, s elképedve mondta, hogy: „Hát, Sándorkám, ezt nem gondoltam volna!” De nem vette el tőlem.

Tizenegy évvel később, 1977-ben, a punkkorszak kellős közepén újra London utcáit jártam. Amikor a Kings Roadon, az ottani művészvilág egyik központi helyén testközelből láttam egy hatalmas tarajjal felvértezett srácot egy keménykalapos, cilinderes úrral beszélgetni, az megint olyan hatással volt rám, mint gyerekkoromban. Alig hittem a szememnek! Akkor értettem meg, hogy ebben az országban van spiritusz. A munkásosztály és az arisztokrácia összesistergése termékenyen hat a kultúrára. A látszólagos eklektika az ő harmóniájuk.

Nem voltam gátlásos gyerek, talán csak egy kicsit szemérmes. Eleve az, hogy volt bátorságom vonattal egyedül elindulni... abszolút koravén kisserácnak éreztem magam akkor. A szüleim válása és viaskodásai megkarcolták a lelkemet. Ötéves koromtól annyi feszültségnek voltam tanúja, hogy az koravénné tett. Másfelől a szüleim megbíztak bennem, utazások tekintetében is alkalmas voltam az önállóságra.

VIII

*A Kisrévésztrán ránkba szedik.
Tanulmányok Aszódon.
Ujjbegyek edzésben.
Hearts együttes.
Visszaszökés Budapestre.
Első szerelem.
Találkozás Egonnal.*

Miután édesanyám kezelhetetlennek tartott, kérésére apám magához vett. A nyolcadikat egy aszódi általános iskolában végeztem, ahol apám második felesége, Mária biológiát és testnevelést tanított. Személye biztosítékot jelentett arra, hogy az előző két tanévben elkanászodott Kisrévésztrán ránkba szedik. A nyolcadik elvégzése – reméltem jó eredménnyel – garancia volt, hogy felvesznek az aszódi Petőfi Sándor Gimnáziumba. Apám egy volt apácát fogadott mellém magántanárként, áldásos módon ő fejlesztette tovább grammatikai vonatkozásaiban a nyáron Angliában megszerzett nyelvtudásomat.

Nagy szerencsémre egy gitározni tudó és gitároktatóként is nagyszerű fiatalembert is megismertem, aki apámékhöz közel lakott, és melleleg az Aszódi Javítóintézet nevelőtanára volt. Vele éltem meg először az ujjbegyek gyöttrő fájdalmát a lefogott akkordok által. Ő kitartásra buzdított, s én aztán kitartó

Apám, második feleségével, Máriával

Nyolcadikos ballagásom Aszódon

is voltam: a nyolcadikat követő nyáron, amikor látogatóba mentem, és hosszabb időt töltöttem Budapesten, a nagyszüleim közelében lakó barátaimnak már magabiztosan játszottam el pár egyszerű dalt. Asszisztenciájuk is jól jött, miután Szakolczai Szaki barátom elektronikai buherátor volt, aki fáradhatatlanul tekercselt újabb és újabb hangszedő pickupokat, és javította, szerelte első gitáromon az elektronikát. Bakonyi Ádám barátom pedig – aki később a Magyar Televízió hangmérnöke lett – lelkes zenebarátként kapható volt újabb és újabb zenei vonatkozású hírekre felhívni a figyelmemet. Végül is az ő közvetítésükkel ismertem meg tizennégy évesen első amatőr zenekarom tagjait, akikkel megalapítottuk a Hearts együttest. A basszusgitáros Riba József nagyszerűen énekelt, nagy kedvence volt Paul McCartney, Jakab István nagyon ügyesen dobolt, Olgyai János, Johnny, a gitárosunk igazi virtuóz volt, a „Kardtánc”-ot is bravúrosan játszotta, és kiválóan énekelt. A vokáléneklés mind a négyünket megbabonázott, s mivel a Beatles dalrepertoárjában gazdagon kínálkozott ehhez muníció, elsősorban azokat játszottuk.

A Hearts együttes 1969-ben: Póka Egon, Olgyai János, Révész Sándor, Jakab István és Riba József

Miután a felvételem sikerült, 1967 szeptemberében az aszódi Petőfi Gimnázium tanulója lettem, ahol apám ösztönzésére latinos osztályba kerültem. Amikor csak lehetett, a hétvégéket Pesten töltöttem, ahol a vég nélküli zenekari próbák és alkalmi fellépések örömeit éltem. A gimnáziumi első félév vége felé, egy novemberi reggelen elcsattant egy igazságtalan pofon. Apámtól

kaptam. Az történt, hogy előtte már napok óta hatalmas volt a feszültség Mária és köztem, ugyanis nagyon fájlaltam, hogy féltékenységből az édesanyámtól kapott leveleimet titokban elolvassa, és a fiókomban rendszeresen kutakodik. Aznap délután egy ruhapróba miatt apám és Mária felutaztak Budapestre. Távollétükben összekapoltam mindenemet az utolsó szögig, és kis bringámmal kitoltam a hatalmas cuccot az aszódi pályaudvarra. Visszaszöktem anyámhoz. Még egypár hétig le kellett járnom Aszódra, hogy befejezzem a félévet, mert addig nem tudtak átvenni a kőbányai, akkori nevén I. László Gimnáziumba, ahol évfolyamtársak lettünk Póka Egonnal, későbbi feleségével, Pintér Jutkával pedig osztálytársak a 2. B-ben. Sosem felejttem el a pillanatot, amikor az ablak felé eső padsorból hátranéztem a középső padsorra, és összeakadt a tekintetünk! A gyönyörű fekete hajú, kedves mosolyú, szép alakú Pintér Jutka lánggra lobbantotta kamaszszívemet, majd később évekig tartó, szenvedélyes, nagy tinédzserszerelem bontakozott ki közöttünk.

Egon a C osztályba járt. Az óráközi szünetekben, és ahogy kell, a fiúvéceben stikában megéjtett dohányzások alkalmával már barátkoztunk. Lazasága azonnal magával ragadott. Hamar kiderült, hogy ugyanazokért a dolgokért rajongunk! Összeültünk Jimi Hendrix szólóit és a Cream zenéit elemezni, de élénken figyeltük a hazai zenekarokat is.

Hearts együttes, 1970, versengés a Törekvésben

Egyre többet lógtunk együtt hármásban: Jutka, Egon és én. Szerintem Egon már akkor titokban szerelmes volt Jutkába.

Miután Riba Józsi basszistánk kilépett a zenekarból, Egonnal úgy döntötünk, hogy ő maga lép a helyére, s így folytatjuk tovább. Ösztönzőleg hatott az is, hogy felfigyeltünk egy amatőr zenekaroknak kiírt versenyre: beneveztünk, lelkesen és eltökélten készültünk rá. Az egyik elődöntő a VIII. kerületi Makarenko utcában, egy kollégium aulájában volt. A telt házat az I. László Gimnáziumból érkezett rajongó diáktársaink garantálták. Továbbjutottunk, amit Egonnal úgy ünnepeltünk meg, hogy tíz napig még az iskola felé se néztünk! Sztároknak kijáró ujjongó ovációval köszöntöttek társaink, amikor végre méltóztattunk bemenni a suliba. Nem voltunk hajlandók iskolaköpenyt hordani, ruhaviseletünket kreatívan fazonosítottuk, hosszú cigiket szívtunk, egyre hosszabb lett a hajunk, s szinte csak a zene igézetében éltünk.

IX

Belvárosi gang.

Csobbanás a Dunában.

Törött orr.

Siófoki lazulás.

Rosszcsontkodás a Balatonon.

Majdnem bankrabló lettem!

Ekkoriban Kőbányán laktam anyámmal és Ilonával a Kada utca 118.-ban, a 2. emelet 7.-ben. A 9-es busz végigzötyögött onnan a Budapest belvárosában vagy húszmegállónyira lévő Dorottya utcai végállomásra. Budapesten akkoriban mindenféle galerik formálódtak, Csepelen, Kőbányán, Újpesten, de a leghírhedtebb a Nagyfa és a Moszkva téri galeri volt. Én a belvárosi galeribe jártam, tagjai nagy fazonversenyzők voltak! Mindig a legmenőbb cuccokat viselték, a legvagányabb cipők, na és a frizurák! Nem véletlen, hogy egyiküket Beethovennek becéztük, sérója mindent megmagyarázott! Sztoján, Szekfű, Jean, Létra, Dixi, Pici, csak hogy néhány nevet említsek. Profi szabók: Palocsay, Császár, Szöllősi, mindig a legdivatosabb cuccokat hordták, megvarrták maguknak, s ha kértük, nekünk is. Nekem hátul csirkésre felnyírt hajam volt, és hosszú, széles pajeszom! Dumáltunk órákon át a semmiről, cigiztünk, fűztük a csajokat, ha bor vagy valami más pia is volt nálunk, nagyon

menőnek éreztük magunkat. Előfordult, hogy a galeriből páran leugrottunk a Balatonra, általában Siófokra, ott belevetettük magunkat az éjszakába. Volt egy jól begyakorolt fazontáncunk, amikor vidéki bulikba mentünk, azzal kápráztattuk el a közönséget.

A galerinek – másképp mondva belvárosi gangnek – száz vagy annál is több tagja volt, de folyamatosan cserélődtek a jelenlévők: az egyik csoport elment valami mást csinálni, helyükre jöttek újak. Mikor bementem a belvárosba, kicsit körül kellett néznem, de valahol a Párisi udvar, az Apostolok söröző vagy az Erzsébet híd környékén mindig lógtak tízen, húszan. Egyszer forró nyári meleg volt, ücsörögtünk a Duna-parti lépcsőkön az Erzsébet híd lábánál, hülyültünk, dumáltunk, aztán valaki kitalálta, hogy ússzunk egyet. Szépen levetköztünk, késő éjszaka volt már, tizenegy óra körül. Akkoriban még nem volt úgy kivilágítva a város, mint most, a rakpart is sötét volt. Meztelenre vetköztünk, és gyerekként bele a hús Dunába! Most már nem mennék bele, de gyerekként semmilyen félelemérzet nem volt bennem, pörögtem a hülyeséggel!

Rubástól a kádban 1969-ben

Szóval lubickoltunk, és egyszer csak halljuk, hogy a lépcsősor tetejéről valaki szól: „Fürdünk? Fürdünk? Jó a víz?” Fölnézünk, hát ott áll két rendőr! Terpeszállásban néztek le ránk. Jobb kezükben szorongatott gumibotjukkal ü-te-me-sen ütogették a bal tenyerüket! A Dunában tilos volt fürdeni. Kimásztunk, felsorakoztattak bennünket egymás mellé, úgy, anyaszült meztelenül, ahogy voltunk. A tenyeremmel tudtam csak eltakarni kamaszodó kakaskámat. Félttem, hogy ebből verés lesz. Magyarázatként a tettünkre más nem tudtunk mondani, mint hogy a nagy melegben egy kis hűsölésre vágytunk. Felírták az adatainkat, aztán elengedtek. Mondhatnám: megúsztuk!

Egy másik rendőrös élmény: tizenöt éves vagyok, a nyári szünetnek vége, de még jó az idő, Weigner Karesz haverommal, akinek platinaszőke haja van és fehér bőre – szinte albínó –, a Várban lógunk, nézzük a turistákat, és flörtölünk a csajokkal. Füttyölünk nekik, és beszélünk mindenféle marhaságot. Már éppen haza akarunk menni, a Mátyás-templomnál várjuk a buszt, amikor látom, hogy egy rendőr és egy civil rohamléptekkel felénk tart.

Szóltam Karesznek, hogy futás, és rohanni kezdtem, de vézna kis gyerek voltam, a civil ruhás gyorsabb volt, utolért. Bal kezével hátracsavarta a jobb karomat, és elkezdett vonszolni úgy, hogy az orrom a földet súrolta. Kiabáltam, hogy engedjen el, de ahogy lógtam kicsavart karral, fejjel lefelé, jobb öklével behúzott nekem egy hatalmasat. Az orromat találta el. Bevonszolt egy építési területre, egy zárt udvarra, és belökött a törmelék közé. A pulóveremen láttam, hogy nagyon vérzik az orrom. Vízbe ért a kezem, megmostam vele az arcomat. Szerencsére a szemembe nem töröltem bele, mert utóbb kiderült, hogy meszes volt a víz!

Volt ott a Várban egy kis rendőrőrs, az egyenruhásnál volt a kulcsa, oda vittek be. Kareszt borzalmasan összeverte az egyenruhás, a fehér bőre, az arca teljesen vörös volt. Akkoriban sok autót törtek fel a Várban. Szerencsétlen külföldi turisták gyanútlanul leparkoltak, és mire visszaértek, ki volt pakolva a kocsijuk. Azt akarták a rendőrök, valljuk be, mi is törtünk fel autókat, hogy ezzel javítsák felderítési statisztikájukat! Sírva mondtuk, hogy nem mi voltunk. Karesz ott az őrsön kapott egy akkora pofont, hogy ültében összetört alatta a szék!

Kérdezték, hogy mit akartunk a csajoktól. Kiderült, bejelentették, hogy zaklatjuk őket. Elmondtuk, hogy mi csak flörtölni akartunk velük, füttyögtünk nekik és beszélgettünk.

Kikéredzkedtem a WC-re. A hiú zsernyákoknál szerencsére volt egy keskeny kis tükör a falon, abban láttam meg, hogy az orrgerincem totálisan eldeformálódott, valószínűleg eltört. Iszonyú torzan néztem ki! Lemostam a vért, nagy fájdalmak közepette, a saját kezemmel igazítottam nagyon lassan helyükre a csontokat, közben óriásira dagadt az orrom. A rendőrök végül elengedtek. Lementünk az Apostolok sörözőbe, az volt az egyik törzshelyünk. Borzalmasan összeverve, véres ruhában nagyon menők voltunk. Ott ismerkedtem meg Róna Picivel, aki azóta is a barátom. Mellém ült, együttérzéssel fordult felém, s kérdezgette, mi történt.

Nem mertem szólni apámnak. Anyámnak is azt hazudtam, hogy összeverekedtünk a haverokkal. Feldagadt orral kellett három nappal később Siófokra mennem, mert egy nyári balhé miatt reggel nyolcra beidézték a siófoki rendőrkapitányságra is. Reggel négykor kellett elindulnom otthonról, hogy elérjem az első vonatot. Anyám nem értette, hová készülök hajnalban, azt hazudtam, hogy osztálykirándulásra megyek. Merthogy ez szeptember elején volt.

Ennek előzménye az volt, hogy az első gimi után nyáron a haverokkal lementünk Siófokra lazulni. Volt ugyan pénzem, mert nagyapámat rendszeresen lehúztam pár száz forinttal – az akkor nem kis összeg volt, hét forintba került a kifőzdében egy menü –, de hát éjjel-nappal buliztunk, ittunk, cigiztünk, csajoztunk, gyorsan elfogyott a steksz. Egyik este iszonyú éhesek voltunk. A Batthyány sétányon sorban SZOT-üdülők voltak, kifigyeltük, hogy az épület hátsó traktusában tárva-nyitva van a konyha ajtaja, a pincérek jönnek-mennek, s mi odalopakodtunk a hűtőkhöz, és egy óvatlan pillanatban kiloptunk belőle pár csomag gépsonkát. Volt a közelben egy strand, a kerítésen belül egy zöldegesbódéval. Látuk, hogy a polcokon van egy cso-

1967-ben

mó konzerv is. Éjszaka odamentünk, betörtünk, és elvittük a konzerveket. Én a figyelő voltam, a betörésben közvetlenül nem vettem részt. Fel sem fogtuk akkor, hogy ez bűncselekmény, mi csak éhesek voltunk, de nagyon! Lebuktunk, ezért kellett szeptemberben kihallgatásra lemennem Siófokra, de mivel csak megfigyelő voltam, nem kaptam büntetést.

Szintén az első gimi után történt, hogy a nyári szünetben a haverokkal le akartunk menni a Balatonra. Anyámnak mondtam, hogy az egyik haver szüleinek van ott nyaralója, a Batthyány sétány 5. szám alatt, tollba mondtam neki a címet, hogy ne aggódjon. Nem engedett el, de megszöktem, csak otthon felejtettem a fürdőnadrágomat. Anyám ebből arra következtetett, hogy disszidálni készülök, mert nem tudta elképzelni, hogy fürdőnadrág nélkül mentem a Balatonra. Megkereste az egyik rokonunkat, aki magas rangú rendőrtiszt volt, és országos körözést adtak ki, hogy megtaláljanak.

Hajnalig buliztunk, táncoltunk, ölelkeztünk, a karomban pihegtem a szerelmemmel, Urai Évával. Alig aludtunk pár órát, mikor hajnali negyed hatkor dörömböltek az ajtón: „Rendőrség, nyissák ki! Révész Sándort keressük!”

Évát kifejtettem a karjaimból, magamra kaptam a ruhámat. Nem bilincseltek meg, de két rendőr vonattal felkísért Budapestre. Izgultam, nehogy a Déli pályaudvaron meglássanak ismerősök. Bevittek a rendőrségre, kihallgattak. Bekerültem a fiatalkorú fogvatartottak közé, többségüknek már komoly bűnözői múltja volt. Rettegtem, imádkoztam, hogy innen kikerüljek. Csak

Kibontakozóban a lányok iránti vonzalom

az a tudat nyugtatott meg, hogy nem követtem el semmit. Legalábbis semmi olyat, amiért börtönbe kellene kerülnöm. Estefelé egyszer csak meghallottam a folyosó felől édesanyám csilingelő hangját... hát én olyan boldog voltam, puszilgattam, simogattam, és mindent megígértem neki!

És ez még nem minden! Majdnem bankrabló lett belőlem! Emeleti szomszédunk, András tizenhét éves volt, és már börtönviselt. Én nagyon szerettem volna egy jó gitárt, ami rendesen szól, de nem volt elég pénzem. Andris kitalálta, hogy ott van a közelben a Kada utcai posta, azt kellene kirabolnunk. Esténként lementünk, ücsörögtünk a postával szemben, és lépcsőről lépésre megterveztük a nagy postarablást. Nem lett belőle semmi, úgy emlékszem, én voltam az, aki kihátrált az akcióból. Ez már sok lett volna.

Hős voltam mindig, ahogy illik.

Radics Béla bűvöletében.

Amatőr Zenekarok Versenye.

Zenészek találkozóhelye: a Royal.

Zenei nézeteinket úgy terjesztettük, hogy a hozzánk Nyugatról elért információmorzsákat állhatatosan mindenkivel megosztottuk, akin egy kicsit is éreztük, hogy szüksége lehet rá. Hogy hol tart a Stones-turné, mit csinál a Led Zeppelin, és amikortól elkezdtem járni a *New Musical Express*t, akkor ez szintet is lépett. Másról nem is nagyon tudtunk beszélni, mert csak ez érdekelt, meg a lányok. De főleg a zene. És ez mindenkit érdekelt, egyszerűen a korszak levegőjében, minden rezdülésében benne volt. Akinek csak egy kicsit is volt erre antennája, az érzékelte, hogy valami fontos történik.

Minden nagyon kocka és nagyon szürke volt itthon.

Mi pedig megnövesztettük a hajunkat! Persze kénytelen-kelletlen igyekeztünk a fülünk mögé túrni, meg csatokkal elrejteni. Ez ma már nevetségesnek tűnik, de ha kihullott a csatból egy tincs, abból már botrány volt. Az is igaz, hogy nem tanultam, de figyeltem órákon, azzal el tudtam lavírozni. Érdekelt a földrajz, a magyar nyelv és a biológia, de a matek, a fizika és a kémia nem tartoztak a kedvenceim közé.

És hát a női nemmel is elég aktívan barátkoztunk.

A második év vége felé cseppet sem csodálkoztunk azon, Egon és én, hogy tantestületi megrovással, teátrális külsőségek közepette kitettek mindkettőnket a gimnáziumból. A tantestületi megrovás koreográfiája úgy nézett ki, hogy a gimnázium teljes tanári kara egymással szemben, két sorban felsorakozott, a sor végén ott állt dr. Kovács Péter igazgató úr, s nekünk, díszpintyeknek a sorfalak között kellett az igazgató úr színe elé járulnunk. Okként nem kell nagy dolgokra gondolni, de a rengeteg hiányzás, haj- és ruhaviseletünk, a titokban spanglizás, zenei és életszemléletbeli nézeteink hangoztatása és terjesztése forradalminak hatott, amiből elege lett tanárainknak, és erről tájékoztatták az igazgató urat is.

A felsoroltakon kívül Egont azért is tetemre hívták, mert '56-os nézeteit igazságérzete szellemében hangoztatta. Egon ezt, éppúgy, mint én, otthonról hozta, rendszerellenességünk apai örökség. Én inkább csak laza voltam, velem az volt a baj. Az, hogy Angliában jártam, nem maradt következmények nélkül, mert nagy pecsét volt a szívemen a szabad világ megtapasztalása. Rebellis attitűdünk folyománya továbbá az lett, hogy Budapest összes gimnáziumából kitiltottak mindkettőnket.

Igazi megszégyenítésnek lehettünk részesei, de ez különösebben nem rendített meg, továbbra is csak a zene érdekelt. Szepes Mária néni mondta nekem később, már harminc-egynehány éves koromban, hogy: „Hős voltál mindig, ahogy illik”, és valójában, ha visszapörgetem a sors kerekét, akkor mi – tudom, talán nagyfiúsan hangzik – hősök voltunk már akkor is, mert mozgalmilag kiléptünk, Egon is, én is, abból a közegből, amiben a többség akkoriban élt. Ez a mozgalom egy zenei mozgalom volt, a woodstocki idők megmaradt, ide elért fuvallata, ami adott egy olyan magabiztosságot és egy olyan friss világlátást, amelynek fényszögéből mi minden kisstílű dolgot tulajdonképpen sztoikus nyugalommal néztünk. Éreztük, hogy nem vagyunk teljesen szabadok így sem, nem kaphatunk útlevelet, nem mehetünk pár száz kilométernél távolabbra, de amit lehetett, megtettünk a szabadságunkért. Visszavonhatatlanul ráléptünk egy útra, és következetesen mentünk azon végig. Hogy ez bátorság volt vagy felelőtlenség? Mindenki ítélje meg maga.

Hogy mit szóltak ehhez a szüleim? Megvallom, nem is nagyon tudtak róla sokáig. Anyám egy idő után már sejtette, de apámnál ez nem volt téma, nem aggodott értem. Ha összegezni kellene apám szerepét az életemben, akkor úgy foglalhatnám össze, hogy ő nekem leginkább egy rendkívül toleráns barát volt. Munkája során a sportolókkal olyan élethelyzeteket élt meg, hogy amit én műveltem, az nem ütötte meg az ingerküszöbét. Abszolút elfogadta a zenét, nem aggodalmaskodott. Anyám is tudomásul vette, hogy milyen útra léptem, de ő ezt közel sem kezelte olyan megengedően, mint apám. Végül 1982-ben kis simlivel ugyan, de leérettségiztem. A Rózsa Ferenc utcában a zenészszakaszervezet indított egy esti képzést, hogy ha valakinek nincs meg a középfokú végzettsége, ami szükséges az OSZK fellépési engedélyéhez, ott megszerezhesse. Én is becsatlakoztam, bár valódi szükségem nem volt rá, de meg akartam mutatni magamnak, hogy képes vagyok letenni az érettségit.

A váratlanul ránk szakadt szabadidő java részét szinte maradéktalanul együtt töltöttük Egonnal, és mindent egy lapra tettünk fel, miközben zenei jövőnkről álmodoztunk vég nélkül, és persze tettünk is érte, mert rengeteget gyakoroltunk.

„Béke és szeretet legyen a szívben”

Persze figyeltük a hazai zenekarokat is. Varázslatos élmény volt a koncert, ahol életemben először láttam Radics Bélát, nagyon élénken él bennem az élmény. Póka Egon barátommal ettől fogva jártunk Sakk-Mattra a Bem rakparti klubba. Ott láttam először Tátrai Tibuszt is, a szünetekben vagy koncertek előtt mindig Béla gitárján gyakorolt. Szőke hajával, lódenkabátjában már ott felfigyeltem rá, mert egy jelenség volt. Mindig nagyon csendben, nagy tisztelettel vette a kezébe Béla gitárját. Szenzációs prímás lett belőle!

Hűségesen követtük a Sakk-Mattot mindenhova, majd 1970-től a Béla által Sommal alapított Tűzkerékre is jártunk a Radnótiba. Túlzás lenne azt mondani, hogy már akkor megismertem Bélát, de nagy örömünkre szolgált, amikor a Radnóti folyosóján, egy koncertjük szünetében a falnak támaszkodva

A rajongott Radics Béla >

állt, és mi – a két kis taknyos – odamerészkedtünk hozzá, és pár szót válthattunk vele. Nagyon készséges és barátságos volt. A karizmája és varázslatos egyénisége ekkor nekünk így már nemcsak a színpadról, hanem ilyen értelemben kicsit magánemberként is megnyilvánult. Érdeklődött a dolgaink felől, hogy mit csinálunk. Elmondtuk, hogy amatőr zenészek vagyunk. Később ezen felbátorodva megragadtuk az alkalmat, és meghívtuk a Hearts egyik fellépésére a Törekvés Művelődési Házba. És el is jött... Som Lajossal! Persze meghívtuk őket, de hinni sem mertük, amikor megjelentek. Meglepő és megtisztelő volt, hogy ott vannak, és erőt adtak a jelenlétükkel.

Mint korábban említettem, Béla ajándékozott meg a Kis Brit névvel, mert nagyon tetszett neki, hogy nemcsak beszéltem angolul, de nyugati zenei szaklapokat is olvastam, tájékozott voltam.

Ahogy a Radnóti folyosóján a nagy ideálunk szóba állt velünk, és barátságosan kezelt minket, az fontos és követendő példává lett későbbi pályámon: a sikerek idején is embernek kell maradni!

Napközben volt ez a tehetségkutató koncert, de az elhúzott függönyök félhomályában, amikor megláttam Béla jellegzetes haját a közönség soraiban, mellette Lajossal... a mai napig beleborzongok, ha csak eszembe jut. Az „Oh Darling” volt a versenydalunk, keményen kellett rekesztenem.

Lajost már korábban ismertem, de Bélával együtt fellépni először a Kassák klubban láttam, ahol közvetlenül a Sakk-Matt feloszlását bejelentő katarzis után lépett fel a Kapitány új zenekara, a Tűzkerék: Radics Béla, Som Lajos és Váradi „Vadölő” László. Erre tisztán emlékszem, habár tudom, hogy messzerűen hangzik – a mai napig alig értem, hogyan tudta Béla ezt összehozni: hogy közvetlenül a Sakk-Matt búcsúkoncertje után fellépett új zenekarával.

Egonnal sokat jártunk az Erzsébet körúti Royal Szálloda éttermébe. Ott gyűlt össze az akkori zenei világ színe-java. Kicsit félve, de már ismerősként köszöntöttük Bélát, aki Vas Lacival, a technikussal, állandó tettestársával akkoriban „szervesült”. Egonnal úgy jártunk be a „Szmolnijba” – ahogy akkoriban hívtuk a Royalt –, hogy törekvő kissrácok voltunk, de örömről szólt, hogy ráköszönhattunk az akkor már sztárnak számító nagy elődeinkre, és ők vissza is köszöntek! Emlékszem arra a lendületre, ahogy Karácsony James még a Ferm időszakában beállított. Belépőjében az is benne volt, hogy ő már most Valaki, és jövőbeli sikere biztos letéteményese. Később,

a Generál-időkben már magabiztosabban, testületileg jártunk a Royalba, ahol zenekari tagcseréket, fellépéseket, technikai részleteket beszéltek meg szervezők, zenészek és technikusok. Rendkívüli hely volt rendkívüli emberekkel, de éjszaka hazamenni sokáig szorongató érzés volt, hisz a személyi igazolványon kívül nem voltak további papírjaink, se nekem, se Egonnak, a gimnáziumból pedig már mindkettőnket kitettek... És akkoriban nem az volt a módi, mint manapság, amikor éjszaka hangos élet zajlik Budapesten. Ha akkor a rendőr éjjel megállított bárkit, és a papírjai nem voltak maradéktalanul rendben, abból problémák adódhattak, de szerencsére ezt mi mindig megúsztuk.

Féktelen lelkesedéssel, de tulajdonképpen csak tengtünk-lengtünk. A Halom utcában, a Kőbányai Ifjúsági Klubban is nagyon nagy élet volt, hatalmas jammek, és ezeken gyakran megjelent Bill, Tátrai Tibuszka, Török Ádám és Orszáczky Jackie. Meg a korszak menő dobosai is. Egyszer-kétszer én is felmerészkedtem a színpadra. A hatvanas évek végén Som Lajos még Rekord nevű együttesével játszott ott. Szünetekben hosszú karjával szeretettel ölelte át Jutkát, Egont és engem, vagyis minket, kiskamaszokat, és bátorított az úton. Lajossal fontos ötvöző erő volt, hogy ő is az I. László gimibe járt évekkel azelőtt. Orszáczky Jackie is nagy hatással volt ránk, különösen Egonra. Jackie-ről Pinyóka később mindig azt mondta, hogy „szemmel vert”. Úgy tudott ránézni a színpadon zenésztársaira, ha hibáztak, hogy azonnal rend lett. A Syriusban Tibuszt is szemmel irányította, terelgette. Óriási respektusa volt a korszak zenészei között, világszínvonalú pali volt.

XI

*A lyukkártyás adatrögzítő.
Anyám kirúg otthonról.
Az áldott Póka szülők.
Testvérbarátom: Egon.
Vég nélküli jammelések.
Bélával Faragó doktornál.
Óshippik a Körúton.
A pszichedelikus élmény.*

Anyám gimnáziumi kirúgásom után azt kérte: „Fiam, menj el dolgozni.” Amit meg is tettem: a Belkereskedelmi Minisztérium Dorottya utcai kihe-lyezett irodájának lyukkártyás adatrögzítője lettem. Vég nélküli számoszlopok összeadása volt a feladatom reggeltől estig. Két hétig bírtam. Úgy vetettem véget szenvedéseimnek, hogy napokig nem mentem be dolgozni, amit jó-nyám persze megneszelt. Büntudatot éreztem, ezért irodai gépek zaját imi-táló háttérhangot produkáltunk Dalnoki Robi barátom lakásában, miközben felhívtam édesanyámat, bizonyítandó, hogy a munkahelyemen vagyok. A bibi csak az volt – mint utóbb megtudtam –, hogy anyám fél óra múlva az általa tudott munkahelyi telefonszámomon visszahívott, és kereste lyukkártya-rögzítő fiát, mire az osztályvezető közölte vele, hogy: „Asszonyom, az ön fiát napok óta nem láttuk.”

Effajta előzményekkel gazdagon rászolgáltam arra, hogy egy szép na-pon anyám azt mondta: „Fiam, ha a mai próbára elmész, akkor már ne is gyere haza!” A próbára természetesen elmentem. A Bartók Béla úti tejgyár kultúrtermében volt a próbahelyünk, és amikor végeztünk, este fél tízkor a szemközti telefonfülkéből felhívtam, hogy anya, most végeztünk! „Kisfiam, nem megmondtam?!” Ez volt az utolsó szava. Egon mellett állt a fülkében, azonnal felhívta az édesanyját, és elmondta, hogy Sándort kitették otthonról. „Gyertek haza, majd itthon megbeszéljük a továbbiakat!” – volt Vera néninek, Egon anyukájának rövid válasza. A szabad szombatot akkoriban vezették be Magyarországon, és én azon a szombaton ébredtem először Egon szobájában, amit megosztott velem. A bizalomért cserébe magától értetődő volt, hogy az aznapi nagytakarításban tüsténkedve kivettem a részem, ami Vera néninek nagyon jólesett. Némi feszélyezettség persze volt bennem, de otthonosan érez-tem magam a lakásban, miután korábban sokszor megfordultam a Póka család otthonában. Póka Pali bácsi, Egon édesapja Monor és környéke főállatorvosa volt, és nagy vadász. Vasárnap kora hajnalban hatvantagú társasággal az őszi nagy hajtóvadászatra készültek a Monor környéki erdőkbe, ahová hívott minket is Egonnal. A hajnali kelés ugyan egyikünknek sem tetszett, de „új seprű jól seper” alapon én nem mondhattam nemet. Egont is kapacitáltam, összekaptuk magunkat, és mentünk. Kora délután értünk haza. Vera néni finom ebéddel várt, és honnan, honnan nem, egy laccímbejelentő űrlapot vett elő, és családtag minőségben bejelentettek az otthonukba. Szeretetet és felsőfokú bizalmat, védettséget kaptam tőlük. Két évig laktam náluk, ami alatt egyszer sem talál-koztam és nem is beszéltem anyámmal, de később tudomást szereztem arról, hogy Egon édesanyjával tartja a kapcsolatot, tehát szinte mindent tudott rólam.

Egon szülei feltétel nélkül hittek és megbíztak bennünk, és azt hangoz-tatták, hogy foglalkozzunk azzal, ami igazán érdekel minket. Felvilágosult emberek lévén nem voltak hívei az akkori oktatási rendszernek. Örömmel töltötte el őket, hogy megadhatják nekünk a kibontakozás szabadságát.

Az áldott néhai Póka szülők iránt érzett végtelen hálánkat majd öt évtizeddel később, 2018-ban egy állami ünnepségen Egon testvérbarátommal mélyen átérez-tük, miközben kettejükre gondolva könnyes szemmel álltunk a kitüntetettek kö-zött. Egont mint az ország egyik kiemelkedő basszusgitáros-zeneszerzőjét, a bu-dapesti Kőbányai Zenei Stúdió alapítóját és igazgatóját, engem pedig mint előadót, zeneszerzőt és szövegíró-t tüntettek ki a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjével.

Kitüntetve a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjével 2018-ban

Áldott Vera mami és szeretett Pali bácsi! A magam és elhunyt fiatalok nevében is köszönöm, köszönöm, köszönöm támogató szereteteket és nagylelkűségeket! Áldjon az Isten Benneteket!

Két évig laktam Egonnal egy tizenkét négyzetméteres szobában, szüleim, Vera néni és Pali bácsit Maminak és Papinak szólítva. Könnyfakasztó emlék, hogy engem tizenéves gyerekként felvállaltak. Csodálatos emberek voltak, Pali bácsi állatorvos, Vera néni pedig több nyelven beszélő laboráns, aki szakszövegeket is fordított a Phylaxiánál, az Állat-egészségügyi Kutatóintézetben. Az a lakás hihetetlen gyűjtőtéglé volt a magunkfajtáknak. Egy ideig velünk lakott Mogyorósi László is, a korszak egyik legprogresszívebb gitárosa, akit szintén kitétek otthonról. Mogyoró szaxofonszólókat próbált átültetni gitárra, ami az újjrendek miatt elég extrém próbálkozás volt, de rendhagyó, különleges hozadékkal bírt. Reggeltől estig gyakorolt, s mi szájátva bámultuk skálagyakorlatait. Elképesztően jó gitáros volt, de csak otthon, a négy fal között tudott bizonyítani. Ha felállt – és hát koncerten többnyire nem ülve szoktak

játszani –, akkor valahogy egész más szögben ért a keze a gitárhoz, és nem ment úgy, mint otthon. Sosem tudta közkinccsé tenni, ami benne volt, pedig a magyar gitárosok krémjéhez tartozott. Nem mellékesen adminisztrálni sem nagyon tudta magát az akkori magyar zenészvilágban. Nem találta a helyét. Később nem véletlenül disszidált.

Egonék lakása Kőbányán, a Pongrácz út 17.-ben, tanácsi lakás volt, de teljesen rendhagyó kialakítású. Lent egy tágas nappali, nagy konyha, spejz, fürdő, külön WC – ahol Bill gyakran és boldogan nagydolgozott, ugyanis náluk a Hős utcában nem a lakásban, hanem kint a folyosón volt a WC –, volt egy kis előtér, és kijárat a kertbe. Fönt az emeleten volt a mi tizenkét négyzetméteres kis szobánk, mellette egy tágas, nagy könyvtárszoba, tele könyvvel, az volt a Papi birodalma és hálószobája. Vera mami lent lakott az édesanyjával, aki nagybeteg volt, agyvérzése után csak és kizárólag azt tudta mondani, hogy palbibibibibi. Vera mami este kihúzta a fotelágyat, azon aludt. Mindig klumpában közlekedett, hegyeztük a fülünket Egonnal, amikor hallottuk, hogy a tizenhat falépcsőn jön föl a Mami a Papihoz egy jóéjt-puszira.

A szülők korán reggel elmentek otthonról, s azután ott megfordult mindenki. Bill zenekara, a Sztár is ott tanyázott, mindennapos vendégek voltak nálunk. Volt zenekari felszerelés is a házban, hozzánk járt Török Ádi, Tátrai Tibusz, Charlie is, és folyt a jammelés vég nélkül. Som Lajos is gyakran eljött hozzánk. Ez általában mindennap délután háromig tartott, mert akkor ki kellett szellőztetni azt a mérhetetlen füstöt, ami addig felhalmozódott a lakásban. Sótartóban elnyomott csikkek, üvegek, újságok, könyvek szerteszét. Volt mit takarítanunk egy-egy ilyen esemény után. Néha Radics Béla is eljött hozzánk. Hogyha azok a falak mesélni tudnának!

2023. január 20-án este egy újpesti lakásban, közel a Megyeri úti temetőhöz, ahol Béla nyugszik, olvasom Bálint Csaba barátom Radics Béláról írt könyvét, amiből magyarázatot kapok többek között arra is, honnan indult a szövetségük Sommal, és milyen erős kötelék volt köztük.

Lajost a Píramis sikerei kielégítették, nem hordozott magában tüskéket, sosem nézett visszafelé. Én úgy emlékszem rájuk, hogy mindig kölcsönös tisztelettel voltak egymás iránt. A Píramis éveitől már mondhatom, hogy Bélával baráti viszonyba kerültünk, ekkor már zenészkollégaként kezelt.

Mikor romlani kezdett az egészsége, a családunk egy régi barátjához, Fargó Ferenc doktorhoz vittem el. Béla lába már fekélyes volt, ezt egy alkalommal

Budai Ifjúsági Park, 1977. augusztus 7-én: Horváth Dávid fotós, Radics Béla, Závodi János, Révész Sándor, Som Lajos és Balázs Fecő

elpanaszolta nekem. Bár nem hagyta el magát, de nagyon megrázó volt ezt a tizenöt évesen megismert óriást ebben az állapotában látni. Nagyon szomorú emlék, ahogy a vizsgálat után Béla kiment a mosdóba, Feri bátyám pedig átkarolt, és közölte, hogy nagyon komoly baj van, ez a cukorbetegség olyan stádiuma, ami már csak nagyon nehezen lenne visszafordítható.

Sajnos a végén mindannyian láttuk, hogy a teljesítménye is hanyatlik, de valahogy megmaradt benne az a derű, amire fénykorából emlékeztünk. Az elementáris képesség, ahogy ő a hangszeréhez nyúlt, ahogy ő interpretálta azt a fajta felszabadult életérzést, amit mi is kerestünk, ikonikus gitárjával a kezében, a szabadság szimbólumával – ez emelte abba a pozícióba, melyet oly megérdemelten töltött be mint sokak bálványa.

A vesztét az alkohol és az utolsó időszak sikertelensége okozta. Semmilyen támogatást nem kapott, de én úgy érzem, hogy sajnos mindez nem történhetett másképp.

Felidézve Bélát eszembe jut egy talán 1970-es történet, amelynek ő is részese volt. Akkoriban tizenhét évesek lehettünk, Egonnal késő estig a Royal

Szálló éttermében, a „Szmolnijban” lebzseztünk, aztán indultunk a Blahára. A Népszínház utcában az utolsó 28-as villamost akartuk elérni, hogy ne kelljen gyalog kísértálnunk Kőbányára, ami melleleg sokszor megtörtént. Úton a villamosmegálló felé a Körúton szembejött velünk két hipszter, olyan igazi őshippik. Ilyen fazonokat csak a Woodstock-filmben láttunk, ordított róluk, hogy külföldiek. Egonnal mi is figurák voltunk, hosszú hajunk és a ruházatunk fazonírozott minket is. Ők a novemberi didergő hidegben szandálban, zokni nélkül, hátizsákkal, nagy hajkoronájukkal nagyon rendben voltak. Ahogy elmentünk egymás mellett a kietlen, néptelen Körúton, mind a négyen visszafordultunk. Ez szimpátianyilvánítás volt – jaj, de jól néztek ki! –, elindultunk egymás felé, és beszélgetni kezdtünk. Kérdezték, hogy hol tudnának aludni, percek múlva már együtt mentünk a megállóba, ahol sikerült elcsípni az utolsó villamost. Mint utóbb megtudtuk, egyikük amerikai, másikuk angol, együtt trippeltek Indiában, s most Jugoszlávián és Magyarországon át araszoltak Anglia felé. Autóstoppal próbáltak hazajutni, mert pénzük nem volt.

Egonéknál bementünk a kissozába. Meleg volt, ezerrel ment egy villanyradiátor, ez mindenkinek nagyon jólesett, mert át voltunk fázva. Kezdődött a dumcsi és zenehallgatás, de hajnalban azért már felmerült a kérdés, hogy hol aludjanak. Egon szobája kicsi volt, ketten elfértünk az ágyban, de többen nem.

2021. október 26-án a Megyeri úti temetőben, Radics Béla sírjánál

Egon azzal a meghökkentő ötlettel rukkolt elő, hogy vigyük be őket a faterja szobájába, mert neki nagyon nagy ágya van. Egon aztán be is fektette oda a két fazont! Papi nagyon jó alvó volt, aludt, mint az atom! Hajnali fél ötkor, amikor ébresztőórája csörgésére mi is fölriadtunk – aludtunk talán egy órát, nagyon fáradtak voltunk –, beszélgetést hallottunk a parapeten át. Bel-estünk, és láttuk, hogy mind a hárman törökülésben ülnek a hatalmas ágyon, és beszélgetnek. Pali bácsi nagyon jó fej volt! Nem nehéz elképzelni a meglepődését, mikor kinyitja a szemét, fölkapcsolja a kislámpát, maga mellé néz, és lát egy szakállas fazont! Nem is egyet, hanem kettőt! Mire mi átmentünk, a *Tibeti halottaskönyv* egy eredeti példányát lapozgatták, már az volt terítéken. Papi ugyanis állatorvosi minőségében kint volt Mongóliában, Mongólia Hőse kitüntetését is kapott, azt hiszem, 1959-ben, és ott kapta ajándékba az őseredeti *Tibeti halottaskönyvet*. A fickók fogékonyak voltak minden ilyesmire, megvolt a közös hang. Pali bácsi három napig nem ment dolgozni, azt mondta nekik, hogy ételt-italt kapnak, a vendégei, mert szívbőljövően jól érezte magát velük. Pali bácsi jól beszélt angolul, Vera néni, Egon anyukája is. Ők is fiatalok voltak, negyvenesek. A csávók huszonöt-huszonhat évesek lehettek. Az amerikai fickó nevére nem emlékszem, az angolt Ted Wrightnak hívták, egyetemi tanár volt.

Az ősbóhémmel Ted kiment Indiába, ott akadt össze az amerikaival, aki San Franciscóból jött, és egy nagyon jó kiállítású fickó volt. Totál hipszter mindkettő. Radics Béla egyik este menetrendszerűen betoppant akkori feleségével. Béla a zenén keresztül imádta a nyugati világot. Vendégeinknek büszkélkedtünk a barátságával. A külföldiek ugyan nem ismerték a zenéjét, de nekünk fontos volt, hogy bemutassuk mint jegyzett emberünket. Béla valami keveset beszélt angolul – én fordítottam neki. Koncertekről faggatta őket, hogy kiket láttak előben fellépni, milyen lemezeket hallgatnak, és kikért rajonganak. Közben Jefferson Airplane-t, Led Zeppelint, Black Sabbathot és hasonló elvarázsolt zenéket hallgattunk. A második éjszaka Tedék már „legálisan” aludtak Pali bácsi ágyában.

Azon az estén, a sűrű dohányfüstös kisszobánkban Ted egyszer csak nagy meglepetésünkre lebontotta bőrkalapjának szalagját, ami alatt egy csomó LSD lapult. Ted mindenkit kínált, Egon és a többiek nem kértek, csak én jeleztem, hogy kipróbálnám. Nem kísérlem meg évtizedek múltán részleteiben elbeszélni a korábban sosem tapasztalt élményt: azt a belső vibrációt és

asszociatív szellemi mozgékonyt. A szülők aludtak, én le-föl járkáltam a tizenhat falépcsőn, halkán, hogy ne zavarjak senkit. A földszinti konyhába azért mentem gyakran, mert ki voltam száradva, és sok vizet kívántam. Többször a fagyos verandán tárolt hideg szódát ittam az üvegből, ami friss pezsgésével jégdarabok érzetét keltette a torkomban. Föl a kisszobába pedig vélhetően azért mentem, mert ebben az állapotban hálát és felelősséget éreztem Ted iránt, aki ezt a beavatást lehetővé tette. Gondolatparancsban jött Ted hívása, ami csupán arról szólt, hogy guggoljak le mellé az izzasztóan felfűtött, füstös szobában, miközben ő a szőnyegen fekvő, csukott szemmel, rezzenéstelen arccal, vastag takarójával nyakig betakarva egy nagy ankh-keresztet szorított a melléhez. Mélyen ülő szemeivel nagyon szuggesztív figura volt!

Lent egy nagyon erős lámpával megvilágított, tiszta tükörbe nézve hosszasan elbűvölt a látvány, amint tizenhét éves arcomat olyan öregnek láttam, hogy lehet, életemben soha nem leszek olyan ráncos öregember! Hosszasan, részletekbe menő alaposítással bámultam az arc grimaszoló, játékos mimikáját, a szem bogarának prizmáját és színeit, s ez időtlen élménnyé tágította a pillanatot! Közben a karjaimat is néztem, és láttam, hogyan áramlik a vér kék ereimben. A tükör maga egyébként is egy varázslatos találmány!

Béla egy kényelmes karosszékből ült az este folyamán. Amikor közel hajoltam hozzá, és megkérdeztem, hogy hozzák-e neki valamit, szédítő volt látni, ahogy szikrákat és villámot szór a szeme, s közben kimerevedett pupillákkal néz rám.

Ezek a hétköznapi részletek valójában elmondhatatlan hangsúlyt kapnak ebben a pszichedelikus és lelassult dimenzióban. Az érzékszervek felfokozott benyomásai mentén másképp hallottam a zenét, másképp ízleltem, másképp tapintottam, másképp láttam a környezetünket, a tárgyakat, az embereket, az egész világot.

Másnap délelőtt bebusoztunk Egonnal a belvárosba. Az átélt élmények súlya ott nehezült a vállamon, lomha volt mindenem... vonszoltam magam... alig éltem. Egy teljesen más dimenzióban töltöttem nyolc-tíz órát, és csak nagyon lassan lehetett ebből a bődületes élménytömegből kijönni.

XII

Beindul a futószalag: Szivárvány zenekar.

Fél év Echo.

Hacsek és Sajó.

Zsugapartik.

Búcsú az Echótól.

Talán már említettem, úgy érzem, hogy tulajdonképpen egy futószalagon haladt az életem. Ez a futószalag talán abban a pillanatban indult el, amikor a Hearts zenekarral a Törekvésben léptünk fel. Ehhez a tehetségkutatóhoz a felszerelést a Szivárvány zenekar biztosította. Ebben a zenekarban játszott Szűcs Antal Gábor, Németh „Nemecsek” Tamás, Tihanyi Gyula, és Novák András „Öcsi” volt az énekes. Megjegyezték, hogy van egy kiscsávó a Hearts zenekarban, és amikor Novák Öcsinek kivették a manduláját, rám gondoltak, s felkértek, hogy pár hétig helyettesítsem Öcsit, amíg felépül. Nem várt módon végül én lettem a zenekar beugró énekese. Az akkori legkeményebb darabokat, Led Zeppelint, Deep Purple-t és Free-dalokat játszottunk. A zenekarnak vidéken is volt klubja, emlékszem, sokat jártunk Nagykanizsára. Aztán Novák Öcsi felépült, az utolsó fellépésem velük 1970 novemberében volt, a Nyugati pályaudvar mellett, a Podmaniczky utcában, a zenekar klubjában. Erre a bulira eljött megnézni a zenekart Varannai István, az Echo

*A Szivárvány együttes 1970-ben: Novák Öcsi, Szűcs Antal Gábor, Tihanyi Gyula,
Németh Tamás Nemecsek*

vezetője, aki Szűcs Totyának nagyon jó barátja volt. A buli végén odalépett hozzám, adott egy telefonszámot azzal, hogy szeretné, ha felhívnám. Nem mondom, hogy kedvencem lett volna az Echo, de hát nagyon népszerű, neves zenekar volt, maga Varannai pedig széles körben ismert zenész, és nem mellesleg tipp-topp úriember volt és maradt mind a mai napig.

Másnap találkoztunk a Royalban. István elmondta, hogy Nyugat-Németországba készülnek, Stuttgartban kezdenek 1971 nyarán, de mivel mindennap intenzíven próbálnak erre a megmérettetésre, szeretné, ha addig a bulikon én is velük énekelnék, hogy ne készüljön ki teljesen a hangja. Földbe gyökerezett lábbal hallgattam, hogy ha csak pár hónapra is, de egy első vonalbeli zenekar tagja lehetek. István nem árult zsákhamacskát, előre megmondta, hogy felkérésem csak nyárig szól.

Lelkes Zoli basszusgitáros csepei házában próbáltunk mindennap reggel tíztől délután négyig, mert egy országos ORI-turné előtt állt a zenekar, és Varannai tényleg széténekelte a torkát a délelőtti próbákon. Még nem töltöttem be a tizenennyolcat, ezért Keszler Pálnak, az ORI akkori igazgatójának külön

engedélye kellett ahhoz, hogy felléphessek az országos turnén. Az ORI-turnék világához tartozott, hogy a Vörösmarty térről indult az ORI-busz az adott településre. Bevackoltunk, és egy ORI-ügyelő társaságában indultunk az aznapi fellépés helyszínére. Ezek az ügyelők figyelték a zenekarokat. Sajnos azóta többükről kiderült, hogy besúgóí voltak a régi rendszernek, levették a művészvilág csivitelését – ezt persze én akkor még nem tudtam, túl fiatal voltam ahhoz, hogy ilyesmire figyeljek. Énekesnőket is kísért a zenekar, de Kibédi Ervin és Hlatky László „Hacsek és Sajó” műsora volt az est második részének fő attrakciója. Az ilyen típusú esztrádműsorok akkoriban nagyon népszerűek voltak. Az ORI ezt jó érzékkel kitalálta, mert az Echo nem játszott olyan zenét, ami megriasztotta volna azt a közönségréteget, akik a Hacsek és Sajó miatt jöttek el, sőt jól kiegészítette egymást a két produkció.

Ervin bácsiék igazi öreg rókák, nem mellesleg apám nagy kedvencei voltak, tiszteltem őket, felnéztem rájuk. Ők nem a busszal, hanem mindig egy nagy batár ősőreg fekete Csajkával utaztak. Óriási arcok, megállás nélkül lehetett velük nevetni, s főleg Ervin bácsival pókerezni. Kis tétekben játszottunk, Ervin bácsi állandóan blöffölt a kedvemért, mert azt akarta, hogy észrevegyem és nyerjek. Szín átlátszó volt az igyekezete, de fergetegesen jól csinálta, és tudtam, azért teszi, hogy jól érezzem magam, és egy kis pénzt is keressek én, a kis taknyos. Minden egyes előadásukat végignéztam. Zseniálisan csinálták, és a színpad mögött is szellemesek voltak, és nagyon emberek. Bebocsátás volt ez nekem a színpadok profi világába. Nem dicsekvésképpen, de Ervin bácsiék is figyelték rám, pedig hát az a zene nem az ő világuk volt.

Varannai Pisti is nagy zsugás volt, vele viszont nem lehetett filléres alapon játszani. Megesett, hogy egy háromnapos, lentalvásos turnéről úgy jöttem haza, hogy nemcsak a három nap alatt megkeresett teljes gázsimat és minden azon túli pénzemet vesztettem el, hanem még kölcsön is kellett kérnem, és persze azt is mind elvesztettem. Nem lettem a kártya rabja, bár később a Generálban Ákos István Kiselefánt is óriási zsugás volt, és vele is ért egy-két jelentős anyagi megrázkódítás.

Nem mellesleg ez volt az első zenekarom, ahol tulajdonképpen már felnőtt módon pénzt kerestem, nem voltak anyagi gondjaim. Hozzáteszem, hogy ekkor még mindig Egonéknál laktam, és a nagyszüleimhez is felpattangattam ebédre. Egon édesanyja aggódó nagymamámmal folyamatosan tartotta a kapcsolatot.

Az Echo együttes 1971 nyarán: Hanos Béla, Lelkes Zoltán, Bálint Aladár, Varannai István, Törich György, Csabai Ferenc, két road és Révész Sándor, a „Kölyök”

Hat-nyolc dalt énekeltem a zenekarral, már nem is emlékszem, milyen dalokat, de az „All Right Now”-t a Freetől biztosan és egy-két Deep Purple-szám is repertoáron volt. Törich Gyuri gitárosunk szorgalmazott progresszívebb, keményebb dalokat is, de alapvetően könnyed zenét játszott az Echo. Gyuri nagyon tehetséges, jó humorú ember volt, és szinte apaként viszonyult hozzám, ahogy egyébként a zenekar többi tagja is. Mindannyian támogattak, segítettek. Itt lett Kölyök a becenevem, abban a közegben abszolút illett rám ez a név, mert a többiek hét-nyolc évvel voltak idősebbek nálam.

Néhány Echo-dalt is énekeltem, a „Fütyös Pepi”-t például. Az Echo sikerdalait, mint amilyen a legnagyobb slágerük, a „Gondolsz-e majd rám?”, természetesen Varannai István énekelte. Lelkes Zoli, a basszusgitáros is énekelt pár dalt, így senkinek sem volt megterhelő az énekesi poszt. Az Echo-klubesteken

derős, rockizós, táncolós közönség vette körül a zenekart, de volt, aki csak a fal mellől hallgatta a produkciót, így én is bezsebelhettem némi elismerést. Kölyökként nagyon oda kellett tennem magam, hogy kivívjam a publikum figyelmét, szeretetét.

Tanulságos és örömteli volt az a fél év, minden működött, belekóstolhattam a profi létbe. Az első nagyobb koncertünk az ORI-turné részeként Szombathelyen volt, a Savaria táncpalotában, egy impozáns épületben, ahová befért közel ezerkétszáz ember. Parkettás nézőterén rangos táncversenyeket is rendeztek. Jó értelemben sokkoló élmény volt a hangzás, a világítás, óriási előrelépés korábbi zenekaraim fellépési körülményeihez képest. A Savaria Nagyszállóban szállásoltak el, akkori luxuskörülmények között. Alig múltam tizenhét, és a saját szállodai szobámhoz megkaptam a kulcsot, reggel a hallban reggeli várt... hát megvallom, tetszett a profizmus. Az utazásokkal sem volt gond, a mai napig szeretek utazni, nem fáraszt, inkább élvezem. Mindenütt telt házak vártak, ami nem volt utolsó dolog, még akkor sem, ha az nemcsak az Echónak szólt, hanem elsősorban a „Hacsek és Sajó” produkciónak.

A tipp-topp úriember: Varannai István

Az Akácfa utcában volt állandó klubja az Echónak. Az utolsó bulin könyvek között búcsúzott a közönségtől Varannai Pisti. Én is sírtam, én is búcsúztam a közönségtől, akik hál' istennek nagyon megszerettek. Az Echo végül is onnantól fogva tizenhét éven át Nyugaton vendégszerepelt.

Varannai Pistivel sokat leveleztünk, mindent tudtam róluk a későbbiekben is. Apró érdekesség, hogy 1974-ben Varannai Som Lajos zenésztársa is volt az NSZK-ban a Píramis tagjaként, mielőtt Lajos és Pinyóka hazajöttek volna. Itt említeném meg, de én is csak utóbb tudtam meg, hogy Lajos viszont közvetlenül előttem volt tagja egy nagyon rövid ideig az Echo zenekarnak.

XIII

*Várkonyi Matyi és a ZéGé.
1971 gyönyörű nyara.
Keszthely, Hullám étterem.
Tizennyolcadik születésnapom.
„Gyere! – Ne gyere! – Gyere!”
Eleonore eljegyzése.
Egon meglátogat Badacsonyan.*

A 4-es számú AFIT szerelőműhelyének (Barkas, Trabant, Lada – hirdette a reklámtábla!) volt egy tágas kultúrterme a Szabolcs utca és a Dózsa György út sarkán álló épületben. A Heartsszal ott rendszeresen felléptünk, elsősorban Beatles-dalokat játszottunk. A ZéGé is ott zenélt. Itt megint utalnék életem sorsszerű futószalagjára, mellyel részese lehettem annak a zenekari átalakuló felfordulásnak, amit az Omegából kilépő Presser Gábor és Laux József indított el azzal, hogy megalapították az LGT-t. Barta Tamás lett az LGT gitárosa, ezért otthagyta a Hungáriát, ami talán nem csak ezért, de éppen szétesett, ezért Fenyő Miklós is új tagsággal kezdett zenélni. A ZéGéből elhívta Fekete Gábort és Fekete Gyulát. Ekkor keresett meg Várkonyi Mátyás azzal, hogy: „Sándor, szeretnék veled beszélni!” Kért, hogy menjek át a ZéGébe. A ZéGé 1970-ben Led Zeppelin-dalokat is játszott a Zep első két lemezéről, ezért nem gondolkodtam sokat azon, hogy tetszik-e a megkeresés.

Szövegíró-próbálkozás inspiratív környezetben

Rövid időre csatlakozott hozzánk Bajka Imre basszusgitáros is, aki később a Miniben tűnt fel. Amikor az utolsó Echo-koncert végén leléptem az Akácfa utcai színpadról, Matyi odalépett hozzám, és bemutatta Novai Gábort, majd néhány nap múlva Kiss András dobost is.

Tovább lehetne árnyalni még minden részletét az útnak, ami idáig vezetett, de a lényeg az, hogy a ZéGé zenekar tagja lettem, és rögtön Keszthelyen találtam magam 1971 nyarán a Hullám étteremben, ahol szórakoztató vendéglátós zenekar lettünk volna... legalábbis az üzemeltető szándéka szerint. Várkonyi Mátyás, Novai Gábor, Kiss András és én alkottuk a zenekart.

Én a velem egykorú dobossal laktam együtt. Andris talán egy kicsit lazább fickó volt, mint Matyi és Gábor. Ők nagyon összetartottak már akkor is, és ez a mai napig így van. Mindketten nagyon komoly dolgokat tettek le az asztalra, nem kell szégyenkezniük. Persze velük is megtaláltam a hangot, de inkább a dobossal laktam, mert tudtam, hogy ő jobban tolerálja a csajozásnak meg mindennek az örületét. Andris jó gyerek volt, úgy tudom, évtizedek óta Svájcban él.

Sokat ittunk azon a nyáron. Június 24-én, a tizennyolcadik születésnapomon is jól berúgtam. Köszöntöttek, gyakran koccintottunk, már csak arra emlékszem, hogy a kádban ülök rövidnadrágban, a kád szélére kiteszem a lábaimat, egy kicsit hányikálok is, és folyatom a vizet. Úgy emlékszem, mintha édesanyám a barátnőjével egyszer lejött volna Keszthelyre meglátogatni, apám viszont biztosan ott volt a születésnapomon.

Aznap este is felléptünk, de amikor a többiek a program végén pakoltak, én a piától elgyengülten nem voltam képes segíteni nekik. A Hullám étterem nyitott teraszán játszottunk. Megláttam, hogy denevérek röpködnek a fejünk fölött, és bepánikoltam. Matyi ott volt mellettem, ő is pánikolt, én gyerekhangon sikítottam – nem volt gond a felső C! Tenyerembe fogtam a fejem, és örületes hangerővel visítottam – elkapott a félelem, hogy ha hosszú hajunkba akaszcodik, mit fog művelni a denevér. Meg hát a pia!

Keszthelyi emlékem az is, hogy a szálláson levelet írok éppen. Csak egy kislámpa ég, és a képtérben valamit láttok elsuhanni. Először azt hittem,

A ZéGé 1971 nyarán Keszthelyen: Novai Gábor, Kiss András, Révész Sándor és Várkonyi Máttyás

hogy csak egy éjszakai bogár sziluettje. Írom tovább a levelet, és megint elsuhan valami. Mikor harmadszor ugyanez történik, felkapom a fejem – egyedül voltam a szobában, melleleg ez nem fordult elő túl gyakran –, és látom, hogy valami szürke izé... hát azelőtt életemben nem láttam még élő egeret városi lakásban! Nagyon kellemetlen volt, mert tudtam, hogy millió helyre el tud bújni... Hülye érzés volt, hogy velem egy szobában itt van egy egér. Főkapcsoltam a lámpát, az egér próbált elrejtőzni a bútorok mögé. Nem is tudom, hogy mertem aludni. Nyilván figyelmetlenül nyitva hagytuk

A keszthelyi Hullám étterem előtt 2022-ben

az ajtót, és napközben besurrant. Nem csinált semmit, de emlékszem, hogy pánikoltam.

A Hullám éttermet egy rosszarcú figura vezette, vonalas pártemberként eleve nem kedvelt minket. Este mindenféle smúzókat játszottunk a vacsorázó közönségnek, aztán kicsit később megpróbáltuk becsempészni saját szerzeményeinket is, mint például az „Esző után” című gyönyörű lírát, amit aztán a Generállal nem játszottunk lemezre. A Generál későbbi repertoárjából viszont megvolt Matyi csodaszép dala, a „Ha ismerném”, a „Lehajtott fejjel”, amit Novai Gabi írt, de

játszottuk Matyitól a „Pofon”-t és a „Törökméz”-et is. Utóbbiak miatt rúgtak ki minket Keszthelyről azzal, hogy itt nem erre van szükség! A hónapból még hátravolt négy nap, s megkértek, hogy azt még játsszuk le, de fogjuk vissza magunkat, mert az ott üdülő osztrákok és egyéb kultúrvendégek tányérján táncolt a hangerőtől a rántott hús.

*Mama, vegyél nekem törökmézet,
hadd szopogassam, míg a műsort nézem,
Tudod, hogy milyen régen kérlek,
mégsem nyaggattalak sokszor téged.
Mama, kérlek!*

Ez egy népi népdalról szól, ahol törökmézet meg pattogatott kukoricát lehet kapni, május elseje vagy ilyesmi... és hát a „mama, vegyél nekem” okot adott arra, hogy magas hangfekvésben, gyerekhangon szólaltassam meg a dalt! Ezt

egyszerűen nem lehetett halkán játszani! Zep-rajongásunk ösztönzött arra, hogy ebbe az irányba is „szárnypróbálgassunk”.

Szárnypróbálgatásom az erotika témakörében is intenzívebb szakaszába ért a Balaton partján. Ennek következtében egyik nap Keszthelyen óránként mentem a postaládához, ugyanis három képeslapot dobtam be aznap egymás után a szerelmemnek, Juditnak. Az elsőre azt írtam, hogy „Gyere!”, a másodikra, hogy „Ne gyere!”, a harmadikra pedig megint azt, hogy „Gyere!”. Judit ebből megértette, hogy valami történt velem, s egy másik dimenzióba kerültem egy hölgygel vagy hölgyekkel.

Eleonore Hartl-lal is ott ismertük meg egymást. Egy rendezett bécsi család gyermeke volt, aki a szüleivel évről évre ott nyaralt Keszthelyen. Lórával angolul beszélünk, illetve tulajdonképpen inkább levelezünk. Levélben kérleltem, amikor megtudtam, hogy a Led Zeppelin Bécsben játszik 1973. március 16-án, hogy legalább ő menjen el, ha már én nem lehetek ott, mert ilyen gyorsan úgysem kapnék útlevelet. Beszámolt többek között az elhangzott dalok sorrendjéről, arról, hogy milyen fellépőruhákban voltak az együttes tagjai, meg hogy egy csillogó aranyhajú ember állt a színpad közepén, és fantasztikusan énekelt, s hogy elképesztően hangosan játszott a zenekar.

A Szeged étteremben, a Bartók Béla úton volt az eljegyzésünk, természetesen meghívtam az egész családját. Juhász Péter barátomat kértem, hogy jöjjön el ő is, mert kiválóan beszélt németül. Meghívtam a szüleimet is, akik válaszuk ellenére együtt jöttek el. Diszkrét esemény volt, aminek keretében megkértem Eleonore kezét.

Életem első menyasszonya: Eleonore Hartl

Testvérbarátom: Póka Egon

Hosszú távon nem tudtuk menedzselni ezt a távkapcsolatot, hiszen én útlevelem híján nem tudtam lovagiasan helytállni, mondjuk beülni egy autóba, felülni egy vonatra, és jönni-menni Bécs és Budapest között. Így házasság végül nem lett a kapcsolatból. Lóra törekeny, bájos lány volt. Egyszer, amikor látogatóba jött hozzám, egy danuviabeli klubkoncertünkön Generál-rajongó lányok se szó, se beszéd, megtépték a WC-ben. Az itthoni lányok nem túrték a konkurenciát, és tettek is ellene.

Keszthelyen túl hangosak voltunk, elég gyorsan kirúgtak onnan minket. Szerencsére szinte azonnal találtunk egy új helyet a közelben. Badacsonyba kerültünk, a Tátika étterembe.

Ott egy bérelt lakásban laktunk, és rengeteg pesti haverunk lejött hozzánk látogatóba. Magas építésű ágyban aludtam, és volt, hogy arra ébredtem, nem tudok leszállni az ágyról, mert a földön minden négyzetcentiméteren emberek fekszenek, lányok, fiúk – egyszerűen nem tudtam hová letenni a lábam. Gyönyörű nyár volt!

Egon egyszer lejött hozzám meglátogatni, ő akkoriban a Metró zenekarban zenélt. Zorán ismeretségei révén szerveződött néhány koncertjük Jugoszláviában. Jugóból kaptam tőle egy pár szuper tornacipőt, és magának is hozott egy ugyanolyat. Badacsonyban van egy elegáns hely, a Kisfaludy-ház, oda hívott meg ebédelni. Kilenc forint volt egy rántott szelet, hét forint egy hétdecis bor. Nagyfiúsan ő fizetett mindent, mert ki volt tömve pénzzel: az egy hét alatt 5000 forintot keresett, ami akkoriban nagyon nagy pénz volt. Emlékszem, jöttek az asztalunkhoz a roma primások, levették, hogy bohém csávók vagyunk. Tudták, hogy én a Tátikában zenélek, mert egyszer bejöttek, és megnézték bennünket. Mondták, hogy milyen jó kis zenekarunk van, s egyből maguk közé fogadtak. A primás és a cimbalmos is vagány, nagy dumás csodacsávók voltak, jöttek az asztalunkhoz elhúzni a nótánkat! A tűző napon mi meg csak vedeltük a bort, és úgy berúgtunk, hogy nem tudtam este fellépni a Tátikában. Matyitól és Novai Gábortól az elmúlt évtizedekben már többször játékosan bocsánatot kértem, de most, 2023 végi találkozásunk alkalmával Matyi újra felidézte a katarzist, miszerint az volt a legbosszantóbb, hogy Egonnal beültünk az első sorba, és talajrészen, üveges szemekkel bámultuk a zenekart. Mire a tűző napon lebotorkáltunk részegen a hegyről, eleve elkéstünk, de állapotom miatt egyébként sem lettem volna képes fellépni. A roma zenészeket is meghívta Egon a Tátikába, ő fizetett, mert én a háromhavi fizetésem

minden fillérét apámnak törlesztettem, ugyanis előtte vettem meg apai kölcsön segítségével az első mikrofonomat és más technikai eszközöket, így semmi pénzem nem volt. Ételt, italt hál' istennek kaptunk, a konyhai alkalmazottak lesték minden kívánságunkat. Beültünk az étterembe, és tömtük magunkba az ételeket, afféle tizenhét-húsz éves éhenkórászokként. Étél-ital ingyen volt, másnap reggelire is pakoltak nekünk a pincércsajok, úgyhogy mindenkünk megvolt. Szóval ezen az estén Egon fizetett mindent. Hozott két pár tornacipőt, abból az egyik fél pár beleveszett a Balatonba délután, amikor részegen csónakáztunk. Nem vagyok benne teljesen biztos, de mivel ez már augusztusban volt, azért jöhetett, és azért rúgtunk be, hogy elmondja, Judittal mire készülnek. Szerintem arról szólt a híradó, hogy engem megpuhítson, de annyira berúgtam, hogy erre már nem emlékszem pontosan. Az mindenesetre biztos, hogy mire szeptemberben lejárt a balatoni szerződésünk, és visszamentem Pestre, Egon és Judit bejelentették, hogy összeházasodtak.

Pali bácsi a fiatalok egybekelte után tapintatosan, de humorral jelezte, hogy lassan el kellene költöznöm, mert így már nem fogunk elférni. Megérdemelten vesztettem el Juditot.

Nem volt rossz a kapcsolatunk az 1971-es elköltözésem után sem, de miután Egon is, én is a magunk útját jártuk, az elmúlt ötven évben nem merült fel, hogy bármit is csinálhatnánk együtt zeneileg. 1985-ben, első szólólemezem megjelenésekor meglátogattam őket, vittem egy ajándék példányt nekik, és jó hangulatban elbeszélgettünk. Egy dramaturgiailag jól kiválasztott pillanatban, amikor éppen búcsúzni készültem, Egon visszahívott, és azt mondta, szeretne még egy nagy élménnyel megajándékozni. Kinyitott egy gitártokot, és abban ott feküdt Radics Béla ikonikus gitárja, ami mindkettőnknek nagyon sokat jelentett.

XIV

Pitykóval a gőzben.

James és Kiselefánt.

Megszületik a Generál.

Gitárosok és dobosok.

A Mikrolied-lányok.

Megnyertük a Ki mit tud?-ot.

Az első Generál-lemez.

Vakbélműtét.

1971 őszén a Széchenyi fürdő egyik helyiségében lett klubja a zenekarnak, egy impozáns, ámde borzasztó akusztikájú teremben.

S. Nagy István neve – őt az egész szakmánk Pitykónak szólította – majd a Piramisnál is felbukkan, de én már húszévesen élvezhettem a társaságát, ugyanis rendszeresen kijártunk fürdeni a Széchenyibe. Pitykónak nem volt jogosítványa, egy-két évvel később – amikortól meglett a jogosítványom – mindig én mentem érte autóval. Sokat csicseregtünk arról, hogy mit és hogyan lenne érdemes csinálni. Annak ellenére, hogy jóval idősebb volt nálunk, nem lógott ki közülünk. Bohém fickó volt, megélte a régi nagyokkal, Szécsi Pállal, Máté Péterrel, Payer Andrással és Schöck Ottóval a magyar könnyűzene formálódásának hőskorát, s hozta azt a levegőt, tapasztalatot, könnyedséget és

persze azt az egzisztenciális biztonságot is, ami vonzó volt számunkra, hiszen mi még mindig csak a küszöbön állva vártunk a szakmai bebocsátásra. A vele való találkozások meggyőztek arról, hogy lehetnek kilátásaink, meg lehet ebből élni, szerepelhetünk a tévében, a rádióban. Úgyhogy amikor Pitykóval ültünk a gőzben, sokat okosodtam. Bátorított, hogy mélyüljek el a szakma rejtelmeiben, írjak szöveget és dalokat is. Mindig figyeltem idősebb társaim intelmére, mindenkitől lehetett valamit tanulni. Egy téli időszak alkalmával a Kamara Varieté színpadán játszottunk két héten át minden áldott nap egy óriási sikerű esztrádműsorban. Pitykó szakmai tanácsának és ösztönzésének köszönhető, hogy a „Kövér a nap” című dalunkkal ott sikerült először megénekeltetnem a közönséget.

1971 vége felé nagyon sokat agyaltunk azon, hogy bővíteni kéne a zenekart, hisz Matyi hol gitározott, hol zongorázott, de kellett volna egy szólógitáros, és ekkor vetettünk szemet Karácsony Jánosra, Jamesre. Több alkalommal és különböző helyszínekre el is mentünk megnézni zenekarát, a Fermet.

Ákos István Kiselefánt és Karácsony James 1970-ben, még a Ferm tagjaiként

Már korábban is Ferm-rajongó voltam, eleve James miatt jártam oda, ő volt a kedvencem, de személyesen akkor még nem ismertem. Jamestől a mai napig el vagyok ájulva. A minap láttam egy A38-as koncertjéből négy számot, nagyszerű zenész manapság is. James rendkívüli módon beérett, de az én szívemben ő már 1970-ben is óriás volt. Nemcsak gitározása, de éneke miatt is. Az a helyzet, hogy a gitárosokért mindig is odavoltam. Amikor Závodi Janót először megláttam az E épületben, elájultam tőle is! Két lépcső volt a dobogón, és már az, ahogy Janó tök lazán lelépett, és előrejött a közönséghez, majd primásként magára vonta a figyelmet, no, az a pillanat nagyot szólt. Nagyon beleszerettem. Nekem a gitárosok és a dobosok mindig nagy favoritjaim voltak. Nemcsak a játéuk, hanem a kisugárzásuk is megfogott – ha volt. Ha nem volt, akkor játszhattak akárhogy, nem tudtak megfogni. Nekem nagyon fontos, hogy egy előadónak a zenei teljesítményén túl színpadi kisugárzása is legyen.

Amikor Póka Egonnal együtt éltünk két évig, nagyon figyeltük, hogy kik lehetnek a külföldi idolkainknak megfelelő magyar zenészek. Mi a Led Zepelin, a Cream, a Taste, a Free, Eric Clapton különböző formációin nőttünk fel. Kerestük, hogy ki lesz rajongásunk célpontja itthon. Én személy szerint tizennégy és fél évesen Radics Bélában találtam meg ezt az ideált. Béla karizmatikus egyéniség, hihetetlen figura volt! Még most is ráz a hideg, amikor róla beszélek.

Egy színpadi ember kisugárzását már színpadra lépésének pillanata is mutatja. Ezen túl a mosolya, mozdulatai, hangszereknél ahogy az eszközeiket elrendezik, rendbe szedik. Ezekben a gesztusokban van, illetve kell hogy legyen méltóság és alázat, amit a koncert első pillanatában érezni lehet, s azt is, hogy most befektetett munkájának jól megérdemelt szürete következik. Béla kezdeti korszakában, a Sakk-Mattban vasalt selyeminget viselt, és akkoriban még nem ivott, ahogy mondanánk, színtiszta volt. A bőre, a mosolya, az ápoltsága és mindene azt sugározta, hogy ez az ember nagyon egyben van! Esetében mindez hozzátartozott varázslatos színpadi attitűdjéhez.

Hálát adok istennek, hogy a kezdetektől rajonghattam érte. A végjáték, Béla lepusztultsága sem tántorított el, továbbra is szerettem őt, mert tudtam, hogy honnan indult, és mi mindennek voltam én az egyik tanúja.

A számomra nagyon fontos kisugárzást megtaláltam Jamesben és Janóban is. A hatvanas évek végén indult zenei és kulturális forradalom idején volt valami a levegőben, ami Keleten és Nyugaton egyaránt kiáradt. Mi beszíp-

pantottuk ezt az ózondús levegőt kinti ideáljainktól, s akiben volt spiritusz, az ki tudta bontakoztatni ezt az érzést a saját maga individuális módján. Szerénytelenség nélkül: magamat is ebbe a kategóriába sorolom. Amit csináltunk, nem utánczás volt, hanem valamilyen ráérzés arra, ami mindenütt ott volt körülöttünk. Az évtizedek során néha megkérdezték tőlem, hogy a színpadon másolom-e Mick Jaggert. Pedig soha eszembe sem jutott bárkit is utánozni. Nem is értettem, és ma sem értem a kérdést.

Koncertek előtt stimulatív érzékszervi hangoltsággal indítottam már a korai generálos időkben is. Az én módszerem az volt, hogy beleszagoltam a közönség illatába. A színpalak mögül a függöny résén át kidugtam az orrom, és vettem egy mély levegőt. Inhaláltam a kollektivitás erejét. Ezt a tömény illatot eltettem szívemlékezetembe. Egyedi érzéki élményt szippantottam be arról, hogy ki és mi vár ránk a teremben.

Az Erkel Színházban játszottunk a Generállal, ahol kértem a közönséget, hogy vegyünk együtt egy mély levegőt, érezzük meg az együttlét közösségi erejét, stimulatív lelkiségét. Kétezer-ötszáz ember egyszerre lélegzett. Különleges élmény volt!

A korszakra jellemző volt, hogy együtt lélegeztünk – a közösség megélése nagyon fontos volt. Aki valaha énekelt kórusban, esküvőn, vagy mondjuk tömegben elénekelt a Himnusz, érezhette a pillanat mélységes méltóságát, a kollektivitás erejét. Az emberiség archaikus élménye az együtt ének, az aktív együttlét. A zene, a tánc és a költészet olyan spirituális erő, mellyel tüzet lehet lobbantani.

Visszatérve a Generál megalakulására: én már régen James bűvöletében éltem, mert óriási figura volt, csodálatos volt a színpadi prezense. Leginkább én erőltettem, hogy környékezzük meg. Igent mondott, azzal a kitétel, hogy csak akkor jön el, ha a dobost és a ritmusgitárost is hozhatja magával. Ezt végül nem bántuk meg. Reck Lajos, a dobos szeretett kollégánk, Ákos István Kiselefánt a Generál motorja lett. Átala egy hihetetlenül kedélyes, nagyon jó humorú, erős kohézióteremtő erővel bíró emberrel lettünk gazdagabbak. Nagyon összetartotta a Generált. Minden szervezési feladatot hibátlanul csinált, lelkesen szervezte a koncerteket, tárgyalt a lemezgyárral, tévével, minden helyen, ahol rátermett emberre volt szükség, képviselt minket. Fáradhatatlan volt, tele invencióval, mindent megtett a siker érdekében. Ha

Az első promóciós fotó a Generálról: Reck Lajos, Ákos István, Karácsony James, Novai Gábor és Révész Sándor

éjjel fél kettőkor értünk haza, ő reggel nyolckor akkor is már ott toporgott Erdős Péter irodája előtt. Persze volt gitár is a kezében a koncertjeinken, de ő magáról mindig ezt mondta viccesen: „Csörgődobozásból tengetem életem.” Tisztában volt a képességeivel és a szerepével. Szédületes energiájára és humorára sokszor volt szükség egy-egy keservesen hosszú és fáradtságos NDK-turnén. Kedélyével bárkit fel tudott rántani a padlóról. Nagyon hamar nyilvánvalóvá vált, hogy miért ragaszkodott hozzá James a kezdetektől fogva.

És ha már eleve számosabban lettünk, mint előre terveztük, nem kellett sok, hogy Várkonyi Matyi ötlete nyomán már a *Ki mit tud?* előtt kiegészüljünk a Mikrolied-lányokkal.

Botka Valéria és Csányi László kezei alatt a lányok a Magyar Rádió és Televízió Gyermekkorúszában énekeltek. Herczku Annamária, Várszegi Éva és Selényi Hédi ke még a mesterrel, Kodály Zoltánnal is szerepelt közös fotókon. Japántól Los Angelesig, Moszkvától Londonig mindenfelé fellépett a kórus, abszolút profik voltak. Herczku Annamária, Várszegi Éva és Bódy Magdi alkották kezdetben a Mikrolied vokált, őket Várkonyi Matyi nevezte be a *Ki mit tud?*-ra, de mire a versengés elkezdődött, Bódy Magdi helyét átvette Selényi Hédi ke. Később Szigeti Edit csatlakozott hozzánk, és Bódy Magdi is visszajött, de mindig háromtagú maradt a Mikrolied. Várkonyi Matyi és Novai Gábor profi alapossággal, figyelemmel és hozzáértéssel készítettek fel minket, de természetesen ők is énekeltek a zenekari kórusban.

Tulajdonképpen Jamesék csatlakozásával, Reck Lajos javaslatára rögtön felvettük a Generál nevet. Én maradéktalanul elfogadtam, mert azt az ars poeticát, azt a fajta sokszínűséget jelenítette meg, amit zeneileg ténylegesen képviselt a zenekar. A vokális és a keményebb zene megszólaltatásának szándéka is kézenfekvővé tette a névválasztást, mert ezeknek a műfajoknak, irányzatoknak az ígézetében élt mindegyikünk.

Matyi még mostanában is említette, mekkora dolog, hogy a generálos vokálszerkezetünkben a tetejét nem egy lány énekelte, hanem én! Én ott főt erős, nem lányos falzett hangon, hanem torokhangon énekeltem azt a szöveget, amit a lányok is tudtak, de ez más volt. Az én férfi tenor hangom akkoriban még kristálytisztán, erősen szólt, és ez különleges adalék volt. Matyi, a hiperszuperzenész, aki hall mindent, elragadtatással konstata lta, hogy a vokálszerkezetben olyat tudunk produkálni, aminek van férfias alja, azt énekelte ő és Novai Gábor, James a közép szöveget, én meg a felsőt... és erre jöttek még a lányok is. És tényleg, a Generál nagyon különleges formáció volt, nagyon értékes, rendkívüli... Óriási műhely, óriási tanulás, óriási inspiráció... Mindenkinek meg volt a maga rangos szerepe benne.

Együtt a Mikrolied-lányokkal >

Próbálunk a Ki mit tud?-ra

Igen, óriási készültségi fokozatban voltunk. Így nyertük meg a *Ki mit tud?*-ot is. A Danuviában volt állandó klubunk, és ott is próbáltunk, a helyet Kiselefánt agilitásának köszönhattük. A Danuvia komoly, ezer fő befogadására képes hely volt, és hétről hétre egyre többen látogatták a klubunkat. Az épület földszintjén folytak 1972 januárjában a *Ki mit tud?* selejtezői. Éppen aznap mi egész nap próbáltunk. Kiselefánt lement megnézni, mi folyik ott, és persze rögtön beindult a fantáziája! Azzal jött vissza, hogy mi is elindulhatnánk ezen

az amatőrvetélkedőn. Merthogy konkrétan felajánlották nekünk, hogy induljunk. Mi rangon alulinak éreztük a felkérést, hiszen nem tartottuk magunkat amatőr zenekarnak, végül mégis úgy döntöttünk, hogy benevezünk. Aznap épp a „Százéves kút” és a „Lehajtott fejjel” című dalainkat gyakoroltuk. A két dalt még kétszer elpróbáltuk, majd lesétáltunk, és lemezminőségben előadtuk.

A technikai feltételek a selejtező alkalmával ugyan nem voltak optimálisak, de annyira bennünk voltak a dalok, hogy hibátlanul eljátszottuk őket. A zsűri nem akart hinni a fülének, nem volt kérdés a továbbjutásunk – és nem mellesleg a Danuvia vezetése is nagyon büszke volt ránk, hogy a ház zenekara milyen kiválóan teljesített.

Nagy áttörés volt ez számunkra, pedig olyan nagyon nem is akartunk részt venni a versenyben, meg nem éreztük fairnek a többi zenekarral szemben, hiszen mi órákon át próbáltunk éppen ott, és ez rendkívül magabiztossá tett minket. Nem vagyok büszke rá, mégis jól emlékszem a kellemes érzésre, mellyel a versenytársainkkal szemben elért fölényes siker töltött el minket.

A Generál – ahogy előtte a másik elődzenekar, a Ferm is – abban az értelemben volt profi, hogy tagjai a zenélésből éltek, és rengeteg bulijuk volt. Nem akarok nagyképűnek tűnni, de álszerénynek sem: egyszerűen mindegyikünk jó volt, nem volt véletlen a siker.

Küszködő korszaka igazából nem is volt a zenekarnak, ahogy a magyar rocktörténetből esetleg más zenekaroknál ez szinte törvényszerűen az út része. Ez talán köszönhető a fiatalságunknak is, meg annak, hogy nem kellett várunk a sikerre. És ahogy apám mondta mindig: „A sikernél nagyobb stimulus nincs.” Rögtön beindultunk.

Az álmaink között persze elsődleges helyen szerepelt, hogy hogyan tudnánk megörökíteni, amit csinálunk, és ehhez az alapok is megvoltak, mert több termékeny és tehetséges szerző és énekes is volt a zenekarban. Ha Novai Gabi vagy Várkonyi Matyi írt egy dalt, akkor az ő fejükben egyből megvolt, hogy azt melyikünk énekhangjára álmodták meg. Matyi imádott nagy vokálokban gondolkodni. Ma is bennem él az örömjongó élmény, ahogy egy-egy újabb dalt megmutatott a szerző. Lázás próbákat éltünk meg a Danuviában, ahol egy igazi nagy színpadon, senkitől sem zavartatva dolgozhattunk. Koráb-

< *Feladó: A Generál – Címzett: A Siker*

bi, még nagyobb élményem, amikor James szüleinek óbudai házában először megszólalt három szólamban a „Ha ismerném”. Az olyan volt, hogy még ma is libabőrözök tőle! Katartikus tűzpillanat volt! Óriási erőt adott a tudat, hogy jó irányba tartunk. A Crosby, Stills, Nash & Young világa közel állt mindannyiunkhoz, koncerteken a „Helpless” című dalukat játszottuk is, ahogy a vokális feldolgozások között a *Hair* című musicalből a „Let The Sunshine In”-t is, bravúros befejezéssel. Nyolcan énekeltünk benne.

Puszikákat röptetünk

Matyi írta a keményebb dalok zenéjét és szövegét. Óriási Zep-rajongó volt, ez szerintem tapintható a „Törökméz” és a „Süllyed a hajó” című dalokban. Matyi soha nem koppintott, a hasonlóság abból ered, hogy imádtuk azt a zenét, de ez mind saját muníció volt. A Led Zeppelintől koncerteken sokszor játszottuk az „Out On The Tiles”-t, a harmadik lemezről.

A Generálban még bátortalan voltam, hogy szerzőként is előlépjek. Mi is abban a metodikában gondolkodtunk, ami szerintem szinte minden magyar zenekarra jellemző lehetett, hogy a szerző által megírt dallammenetre kamu angollal ráénekel az énekes. Ez az a fázisa egy dalnak, amikor a magyar szöveg általában még nincs meg, de az énekes próbálja a szükségszerű ütemezést valamiféle halandzsanyelvvel, alakuló énekdallammal követni, amire majd a szövegíró kitalálja a végleges szöveget. Ne felejtjük el, hogy a rockzene anyanyelve az angol. Ez valahogy mindannyiunknak természetes, de egy másik, praktikusabb magyarázata a jelenségnek az, hogy az angol szavak rövidek, jobban kijönnek a szótagszámok, és így a ritmusok is. Én is próbálkoztam, hogy a dallamra, dallamtöredékre mi lenne a leggördülékenyebb, kattogó énekszólam. Én ebben szerintem jó vagyok, ebben mindig is erős voltam, ösztönösen érzem, hogy mi az énekdallamhoz egzaktul illeszkedő úgynevezett prozódia. A Generál kibontakozóban lévő dalaihoz is ilyenformán hozzátettem a magamét, de persze ettől még a dalok szerzője az, akinek a neve a lemezborítón olvasható.

Volt egy olyan készségem, amit néha társaságban elővettem és csillogtattam, hogy akusztikus gitárral és az énekemmel megfestettem a pillanatot. Erre egy példa, amikor filmes társasággal ücsörögtünk Som Lajos lakásában, s az asztal körül ülve eszegettünk, iszogattunk. A második-harmadik órában a magam egyszerű akkordfűzéseivel, repetitív módon, angolul improvizálva, értelmes mondatokkal írtam le, hogy mit is él át a társaság, belefoglalva külön-külön mindenkit és mindent, ami körbevett. Volt egy ilyen képességem, és emlékszem, hogy a házibuli közönsége nagyon is értékelte ezt.

A Piramisban a dalírás során ugyanez a kamu angolos metodika érvényesült, de a lemezborítókra feltüntetett szerzők esetében már egy kicsit más volt a helyzet (erről majd később még mesélek). Az első szólólemezem kapcsán Presser Gábornál találkoztam azzal a magabiztos tudatossággal, hogy miután ő az énekdallamot is aprólékosan kitalálta, ragaszkodott hozzá, hogy ténylegesen az szólaljon meg a felvételeken, amit ő megírt. Talán az tartott vissza

kezdetben a dalírástól, hogy az a pár akkordocská, amit akkoriban tudtam a gitáron, nem szolgáltatott elég változatosságot, hogy én magamnak azt merjem mondani: Sándor, ez jó! Szerintem bizonyos szintű tanult zeneiség szükséges a dalíráshoz, bár ha Paul McCartney azt mondja, hogy ő nem tud kottát olvasni, akkor ahhoz képest nyilván nincs igazam. Talán úgy van ez, hogy az ember kezdetben gátakat állít maga elé, majd aztán rájön, hogy át lehet lépni rajtuk, és kinyílik egy új világ számára. A Generálban nem nyomasztott a gondolat, hogy írok-e dalokat vagy sem, örültem, hogy az énekemmel és színpadi jelenlétemmel hozzá tudok járulni az összképhez, a közös sikerhez. Nekem ez akkor bőven elég volt. Később is nagyon finoman ütöttem le a zongorán mondjuk egy D hangot, úgy, ahogy a macskák óvatosan, puhán lépnek, amikor vadásznak. Finoman, komoly respektussal közelítettem mindig a hangszeremhez.

Nem szoktam visszahallgatni a felvételeinket, de egy ezzel kapcsolatos élményt felelevenítenék. A nyolcvanas évek elején történt, hogy Hamburgban egy német barátom feltette a Generál első lemezét, és azt az elejétől a végéig meghallgattuk. Teljesen objektív füllel, mintha semmi közöm nem lenne hozzá, mintha nem is én énekeltem volna a lemezen, zenehallgatóként ültem, és földbe gyökerezett a lábam, nehéz volt elhinni, hogy ezt egy évtizeddel korábban mi követtük el. Őszintén, minden részrehajlás nélkül mondom, hogy a minőség, a lelemény, a zenei megoldások tárháza az első Generál-lemez, tüneményes dalokkal. Sugárútszerűen nyíltak a dalokból a lehetőségek a keményebb és a melodikusabb dalok felé, akusztikus darabok, ízléses hangszeres betétek – összességében óriási élmény volt újra hallgatni, hogy mit műveltünk tíz évvel korábban.

*Húzd meg jobban, menjen a munka,
Aki itt van, mindenki húzza*

A Generálban zenei demokrácia működött, s egyúttal mindenki pontosan tudta, hogy mi a szerepe. Matyi és Gábor volt a két zenei vezető, ők megálmodták a dalokat, és az énekesek közül is mindenki tudomásul vette, hogy ki mit énekel. Persze volt pár dal, amit szerettem volna én énekelni, de elfogadtam a döntést, ha éppen Jamesre esett a szerző választása. A második lemezen „A szerelem virágai” című dalt szerettem volna teljes egészében én énekelni, de végül James énekelte, kiválóan. A Lengyelországban megjelent angol

nyelvű albumon és James kiválása után a koncerteken már én énekelhettem végül. Matyit és Gábort emeltem ki mint zenei vezetőket és zeneszerzőket, de James is hozott dalokat.

Az első lemez dalai talán napfényesebbek, vidámabbak, a második lemezen viszont a progresszívebb, keményebb zenék iránti, mélyről jövő vonzalmunkat kívántuk kifejezni. Csakhogy a lemezzgyár ennek nem örült, mert a zenénk így kevésbé volt olyan értelemben népszerű, ahogy azt a kiadó elvárta volna. A mi elvárásaink magunkkal szemben viszont erősebbek voltak bárkiével szemben. Ezzel persze véletlenül sem azt akarom mondani, hogy az első lemez távol állt volna tőlünk – az is a miénk. Érdekeséggéppen megemlítem, hogy a dalokat eleve úgy hangszerelte a zenekar, hogy ha Várkonyi Matyit behívják katonának, akkor billentyű nélkül is megállják a helyüket. Ez sajnos be is következett, Matyi máig tartó nagy fájdalma, hogy a legnagyobb sikerek idején ő nem lehetett velünk a színpadon. 1973 októberében szerelt le. Megoldást keresve a V'73-ból megkörnyékeztük Lerch Pistit, hogy helyettesítse Matyit, de ő nem vállalta. E könyv megírása idején István heroikus küzdelmet vív betegággyában. Szeretteivel és sok ezer rajongóval együtt éltetem a reményt, és imádkozom azért, hogy felgyógyuljon.

Várkonyi Mátyás már öregkatonaként 1973-ban

Ha már a katonaság szóba került, én nem voltam katona. Apámmal akkoriban nem éltünk együtt, de hetente egyszer-kétszer felhívott telefonon, ami nem volt egy egyszerű mutatvány, mert akkor még telefonközpontos kapcsolta vidékről a hívott számot. Például apám hívását az aszódi rendelőből, s ilyenkor beszéltük meg, hogy hol és mikor találkozunk személyesen. A zenekar hosszas kérése után elővezettem neki az akkor szinte minden zenészt és még sokakat foglalkoztató nagy kérdést: Mit tehetünk azért, hogy megússzam a katonaságot? Nem reagált semmit, de amikor legközelebb kora reggel hívott, a maga derűs módján csak annyit mondott: „Kisfiam, ma már ne egyél semmit, mert este operálnak.” Derült égből villámcsapás volt ez, de tudtam, hogy valamin koncepciózusan mesterkedik. Aznap este valóban kivették a vakbelemet, a műtétet két egykori kollégája végezte, apám természetesen nem volt ott. Hál’ istennek semmi baja nem volt a vakbelemnek, de az volt a csel, hogy az operáló orvos általa feltételezett hasi tbc-s folyamatra utaló szövetmintát vesz a hasüregből, amit kollaboráns beavatottként diagnózisával nyomatékosít majd egy főorvos a prospektúrán. Tbc, amitől a katonaság rettegve irtózott! Pecsét, pont, ezt a papírt aztán a sorozáson azonnal dobták vissza, nem hívtak be többet. Viszont nem volt vége, utógondozásra is kellett járnom, ahol tovább gyűjtöttem a pecséteket. „Békében alkalmatlan, háborúban szakszolgálatos.”

Hallottam, olvastam az elmúlt évtizedek során, hogy a Generál, úgymond, megcsinált zenekar lett volna, de ez nekem, aki benne voltam, nevetségesnek hangzik. Hisz amikor lemezfelvételi lehetőséget kaptunk, már minden dal kész volt, a dalok a vérünné váltak a klubkoncerteken, magától értetődő volt, hogy mindent fel akarunk játszani, amit a zenekar megírt. Én egytől egyig mindegyiket szerettem, éreztem bennük a spirituszt, és szerintem mindannyiunknak ez volt a lényeg. Mindegyik dalban volt valami plusz, amitől értékes lett, és robbant is mindegyik a koncerteken, ez pedig objektív visszajelzés.

És talán az is egyfajta mérce, hogy mi történt, amikor apám a kollégáinak ajándékozni szeretett volna fia első lemezéből. Apám betért a Szervita téren egy nagy hanglemezboltba, és kérte a Generál együttes *Staféta* című nagylemezét. Az eladó sajnálkozva mondta, hogy nincs, mert elfogyott. „Annak én nagyon örülök!” Apám e szellemes mondatával konstataálta zenekarunk sikerét, s még véletlenül sem csalódott vevőként, de üres kézzel távozott.

Arról se feledkezzünk meg, hogy a *Ki mit tud?*-ot a tévé is közvetítette, s ezáltal nagyon hamar országos ismertségre tettünk szert. Előrebocsátom,

hogy sok minden fiatalságunk számlájára írható, de az az igazság, hogy nem voltunk megilletődve, és abszolút magabiztossággal mozogtunk az ismeretlen közegben is, például a tévé kamerái előtt. Persze a stáb tagjai inkább a lányok fenekét vizslatták, de azért látszott, hogy mindenkit meglepünk a teljesítményünkkel. Lendületünk magával ragadta a közönséget és a stábot is, és amennyire csak lehetett, segítettek, hogy minél jobb legyen a produkció. Említettem, hogy tulajdonképpen minden felmenőm valamilyen szinten bízott benne, hogy elérek valamit a zenével, de amikor a *Ki mit tud?*-ot megnyertük, végre mindenki fellélegezhetett a családban.

Apámtól megkérdeztem, melyik út vezet

Mindennap közelebb a fényhez.

Azt mondta, dönts el magad, hogy merre indulj el,

Lehet, hogy szerencsés leszel,

Csak indulj el!

XV

*Sándorkából Művész Úr!
Hobo pötytyyi irodájában.
A Gelka és a Tehertaxi.
A rajongók.
A sztárság árnyoldalai.*

A Generál indulása idején a Hámán Kató és a Mester utca sarkán éltem nagyszüleim háztartásában. A környéken volt az egészségház, egy élelmiszerbolt, több iskola, egy presszó és egy Röltex. Ez utóbbi üzletben gyakran megfordultam gyerekkoromban nagymamámmal. A Röltex vezetője nagyon szeretett, „Sándorka így meg úgy”, mindig küldött nekem egy kis jelvényt vagy egy díszgombot ajándékba, amikor csak nagyikám ment vásárolni. Az első tévészerelés után, mikor beléptem, Művész Úrnak szólított, de így, nagybetűvel. Nehéz volt ezt kezelni, mert valójában semmi sem változott. Az egy nyugodtabb világ volt, más rezgésszámmal, a vevőkkel az eladók gyakran beszélgettek, számontartották egymást az emberek. Az, hogy máról holnapra Művész Úr lettem ugyanannak a néninek... pedig a Sándorka ugyanúgy, mint régen, csak egy vevő volt a szomszédból.

Akkoriban nem volt autóm, többnyire tömegközlekedéssel jártam. Attól fogva meg kellett szoknom a susmorgást körülöttem, ami nem volt túl komfortos – szerintem az üldözési mánia egyfajta lappangó stádiumát éltem meg. Nem panaszkodni akarok, hisz ez akkoriban még nem volt túl terhes, meg persze egyfajta hozadéka volt annak, hogy éppen felível a pályám, és ez mellesleg még semmi sem volt ahhoz képest, amit majd a Piramissal éltünk meg, de zavaró volt. Vagy legalábbis nehezen kezelhető. Hobóval később sokat beszélgettem erről, neki ez ugye még nehezebb volt, hiszen kétféleképpen végképp nem lehetett elbújni az utazóközönség elől. Hobóval a hetvenes évek közepétől nagyon jó viszonyban voltam, a hanglezgyár egy kihelyezett kis pötytynyi irodájában dolgozott, közel a Hősök teréhez, ahol sokszor meglátogattam. Rengeteget beszélgettünk, álmodoztunk együtt, s óvatosan kérdezgette tőlem, hogy mit szólna a világ, ha ő is színpadra lépne. Bensőséges, barátnak mondható kapcsolatban voltunk, de megvallom, nem volt mellékes az sem, hogy olyan telefonvonal is volt abban az irodában, amelyről nemzetközi számokat is lehetett hívni, s így gyakran beszélhettem francia szerelmemmel, Sabine-nal – akit én Szabinának hívtam, ezért így is fogom ezentúl emlegetni –, méghozzá ingyen. Hobo mindig Szenyoritaként hivatkozott rá. Gyakran elhangzott Hobo szájából, hogy: „Hey, señorita una momentita!” A Píramis „Túl nagyra nőttél” című dalának szövegét is ő írta, ez talán nem köztudott, legalábbis a lemezborítóról nem derül ki. Hobo Janót nagyra tartotta, nem véletlen, hogy a nyolcvanas években két időszakban is volt a Hobo Blues Band gitárosa.

A rajongást mindig igyekeztem nyitottan, szeretettel kezelni, de később azért voltak durvább megnyilvánulásai is, nem csak annyi, hogy püsmognak a hátam mögött a villamoson. Nagyon sok példát mesélhetnék. 1979. szeptember 23-án a Budai Ifjúsági Parkban a *Nagy Buli* című koncertünket játszottuk tízezer embernek, s a koncert után igyekeztem volna egyik barátomhoz. Este 11-re ígérkeztem, nem laktam messze az Ifiparktól. Úgy terveztem, hogy hazaugrok, lezuhanyzom, friss ruhát veszek fel, és megyek tovább.

*Nincs egy hely, nincs egy hely
Nincs egy hely, nincs egy hely...*

1978. január 5-én az FMH-ban: Hobo, Révész Sándor,
Bencsik Sándor és Schuster Lóránt

A fürdőszobából kijövet hallom, hogy dörömbölnek az ajtón. Nem volt nehéz megtalálni azt a IX. kerületi lakást. Nem budai, izolált környezetben, magas falakkal körülvett villában éltem, hanem a város kellős közepén. Akkoriban még nem volt divat a kapucsengő, a kaput éjszakára nem zárták. A lényeg az, hogy bejutott a házba a koncert lázas rajongói közül körülbelül tíz fiatal. A kopogásra nem akartam ajtót nyitni, de éreztem, hogy azok az elszánt fiatalok nem tágítanak. Feszélyeztet, hogy a ház már többnyire pihenő lakóit felzavarják, s jobb a békesség alapon mégis kinyitottam. Felajzott fiúkkal, lányokkal találtam szemben magam, fél üveg borokkal a kezükben. Nagyon édesek voltak. „Sanyika, szabadnak születtem!” „Kóbor angyal vagyok!” – ilyeneket mondtak és énekeltek. A zárt udvarú, negyvenlakásos, dupla folyosós öreg bérház belső udvara csak úgy zengett az éjszakai csendben. Elkerülendő a bajokat, halk szóval kérleltem őket, hogy menjenek el, mert készülök valahová, és szeretném összeszedni magam. De nem tágítottak, s vagány megoldással lábukat betették az ajtónyíladékba, így azt nem tudtam

becsukni. Mindebben nem volt agresszió, de volt egyfajta kitartó határozottság, amivel nagyon nehéz volt mit kezdeni. Végül plakátokat hoztam ki nekik, és megköszöntem, hogy a hatalmas sikernek ők is részesei voltak aktív énekükkel, zengzetes rajongásukkal. Utána hál’ istennek békésen elmentek.

A rajongás vizuálisan is megnyilvánult, ugyanis házunk mindhárom emeletének falai mindenféle felirattal összevissza voltak firkálva, karistolva: „Szeretünk!” „Utálunk!” „Piramis!” „Sanyika!”, telefonszámok, üzenetek, dalcímek, szívek, ilyen-olyan vallomások. Szerény, jól nevelt kiscsávóként ismert a ház, s most évekig a nyakukra hoztam a hangoskodó, rendetlenkedő fiatalok sokaságát. A házmaster szövé is tette többször: „Sándor, ezt jó lenne valami módon kezelni, mert ez mind neked szól!”

Falfirkák

Tetézte mindezt, hogy ha kilépett az ember a Hámán Kató utca 15.-ből, a 24-es villamos forgalmas megállójában találta magát, továbbá hogy ötszáz méteren belül négy nagy iskola is volt a környéken. Ha a tanítás kezdetén vagy végén léptem ki a házból, akkor – nem túlzok – volt, hogy százötven gyerek rohant oda hozzám, és az autómig sem tudtam eljutni.

A lakás telefonja ugyan nagyapám, Szlukai Imre nevén volt, de a városban jártamban-keltemben azzal szembesültem, hogy a könnyen megjegyezhető hívószám nevemmel együtt falakra vésve díszileg: Révész Sándor 133-133. Nem lehetett a lakásban létezni, éjjel-nappal csörgött a telefon. Ezt úgy kell érteni, hogy túlzás nélkül napi több száz hívás érkezett. A hívók többsége bele sem szólt, csak némán tartotta a vonalat, vagy belelihegtek, vihogtak, és volt, aki zenét játszott. Üdítő volt, ha valakinek végre volt mondanivalója is. Sehogy sem lehetett ezt a helyzetet kezelni! Mellesleg jóhiszemű hívók a számot sokszor össze is tévesztették, mert a Gelka száma 333-333, a Teher-taxié pedig 330-330 volt!

Megesett az is, hogy úgy értem haza egy koncertről, hogy nagyapám eltorzult arccal állt az ajtóban, nagymamám pedig vigasztalhatatlanul zokogva hánykolódott az ágyában, mert egy rosszindulatú hang telefonált, hogy meghaltam, az út mentén látott letakarva ennél és ennél a kilométerkőnél. Három gyermekük elvesztése után egyetlen unokájuk voltam, el lehet képzelni, hogy mit éltek át! Csillapíthatatlanul sírtak, olyan sokkot kaptak, hogy hiába álltam a szoba közepén élő valóságként, nem tudtam megnyugtatni őket.

Ki kellett találni valamit, hogy azokat a hívásokat felismerjem, amelyek tényleg fontosak, így a hozzám közel állókkal megbeszéltem, hogy kettőt csörgetnek, majd rögtön leteszik és utána hívnak, mert akkor azt a hívást biztosan felveszem. Évekbe tellett, mire sikerült kikönyörögnöm egy új számot a telefonközpontban. A 142-393-as számmal végre békésebb lett a világ.

Az évek során egyre durvább dolgok estek meg, különösen amikor 1978-tól a Piramis mellett megjelentek azok a zenekarok, melyekhez a közönségük úgy viszonyult, hogy minket nemcsak riválisnak, de ellenségnek tekintett. A HBB, a Beatrice, majd az Edda színrelépése természetesen megosztotta a közönséget – erről később talán még szót ejtek –, de itt most egyelőre csak arra térnék ki, hogy gyakran provokatívan találtak meg más zenekarok rajongói. A szavak, a

tekintetek, a gesztusok tudnak fájdalmat okozni. Hobo ezt nagyszerűen tudta kezelni, villámgyorsan leszerelt bárkit, de én nem vagyok egy viaskodó típus. Nem volt könnyű, engem nagyon felzaklattak azok a mozzanatok, talán jobban is, mint másokat. Ha koncert után azt tapasztaltam, hogy meghajlították a kocsim ablaktörő lapátjait a ricsés gyerekek, az nem tett jót a lelkemnek. Focidrukker világ volt, kívülálló szemmel teljesen érthetetlen, értelmetlen atrocitások történtek meg.

A sztárságnak persze vannak jó oldalai is. A kedves szimpátianyilvánítások nagyon jólestek. Nagyfiúsan mondom: ami a neveltetésemhez közelebb álló volt, az jólesett, abból abban a pillanatban párbeszéd alakulhatott ki, ettől nem zárkoztam el.

A sztárságnak van egy olyan aspektusa is, hogy bizonyos helyzetekben az ember kéretlenül is előnyt élvez. Teszem azt egy hivatalos ügyben felismernek, és mondjuk soron kívül próbálnak segíteni, ami mögött mindig érzem a szeretetet, ami nagyon jó – de ez is tud kellemetlen lenni. Sosem éreztem úgy, hogy csak azért, mert egy sikeres zenekar énekese vagyok, megkülönböztetett bánásmódban kelljen részesülnöm. 1985-ben egy őszi délelőtt a X. kerületi Gergely utcai vámhivatalban iszonyatosan hosszú sorban álltam, és látom, hogy megérkezik Koncz Zsuzsa, napszemüvegben, kötött sapkában, nyakig húzott kabátban, hogy senki ne ismerje fel, s hívás nélkül bemegy az egyik irodába. Én ezeket a sorokat mindig türelmesen végigálltam, bent viszont sokszor megkaptam, hogy de hát miért nem szóltam, hogy itt vagyok? Azért nem szóltam, mert a többiek is ugyanerre az ügyintézésre várnak. Sosem törttettem.

A legnagyobb sikerek éveiben is egyszerű életet éltem, ha úgy alakult, a legnagyobb nyugalommal és természetességgel mentem át a szomszédba a körfolyosón Anton nénihez, hogy drága Anton néni, vihetem a zoknijaimat stoppoltatni?

Akkori pályatársaim közül csak kevesen tehették meg, hogy olyan környezetben éljenek, ahol el tudtak ezektől a kellemetlen mellékhatásoktól szeparálódni. Nekem a IX. kerületben erre nem volt módom. Talán ezért éltem meg néha nyűgként a közönség kontrollálhatatlan rajongását. Sokszor szabályosan menekültem otthonról. De jó is lett volna, ha egy kicsit izoláltabb helyen tudtam volna élni azokban az években!

Évekkel később Sabina, a francia feleségem is értetlenül szemlélte, hogy itt mi megy. Ilyesmit Franciaországban nem tapasztalt. Arról nem beszélve, hogy őt emberszámba sem vette senki, sem a rajongók, de még a haverok sem. Mindenki lelkesen üdvözölt, de ő mintha ott sem lenne. Pedig ő az a nő, aki hozzám tartozik, közben mintha üvegtáblán néznének át rajta.

Nehezen beszélek erről, mert tudom, hogy valaki azt mondhatja, a sztárság miért is lenne teher? De nekem ez néha sok volt.

XVI

Első autóm.

Találkozás Harmath István fotóriporterrel.

A Napkirály-fennsíkon.

Indián nevem: Vékonyhang.

Tábortűzdel.

Szepes Mária néni.

Fischer Annie látogatásai.

Recsk.

Lakásavatón Faludy Györggyel.

Villanószem halála.

1973-ban édesanyáméktól ajándékba megkaptam a régi autójukat, egy nagyon jó állapotban lévő, IH-43-68 forgalmi rendszámú sötétkék Fiat 850-est, így kevesebbet kellett a tömegközlekedést használnom, a gitáromat is könnyebben vihettem ide-oda. Azért nem tagadom, hogy néha az előnyeit is élveztem a kialakulóban lévő sztárustátusznak. Letettem a KRESZ-elméletit, majd vezetésből a gyakorlati vizsgát is, de a tényleges jogosítványra akkoriban még akár egy hónapot is várni kellett. Váratlanul kaptam egy hívást, hogy holnap bemehetek a jogsiért, mert az ügyintéző hölgy ismert a zenei életből, és szimpatizált velem. Nem kértem a segítséget, de jól jött.

Édesanyám közbenjárásával az Autóközlekedési Tanintézet egy fiatal vezetésoktatója tanított meg autót vezetni. Kedélyes fickó volt, sokat nevetgélünk, s talán a tizedik éves vezetési alkalommal megemlítette, hogy szeretne bemutatni egy barátjának, akinek lenne egy kérése felém.

Madárcsicsergős, kellemes nap volt, a XII. kerület Pethényi köz 14. előtt álltunk meg – én vezettem természetesen –, felsétáltunk a ház második emeletére, ahol Harmath István fotóriporter nevét olvastam a névtáblán. Az oktatóm tudta, hogy itt sosincs kulcsra zárva az ajtó. Benyitottunk, s egy magas, vékony, elnyűtt arcú, negyven év körüli férfi fogadott bennünket. Kedves mosollyal, indiános „uff-uff!” üdvözléssel, széttárt karokkal jött elénk. Vendéglátónk egyedül élt a tágas, nagyon jó kilátással, kétteremnyi szobával, cselédszobával, nagy konyhával, méretes fürdőszobával és gyönyörű fényekkel bíró, kényelmes budai lakásban. Betessékelt, leültünk egy antik bútorokkal berendezett, nagyon sok könyvvel, lemezgyűjteménnyel, szép régi festményekkel teli szobában. A perzsaszőnyeg itt-ott kopottas volt, a fotelból kiállt egy rugó, és a festés is hagyott némi kívánnivalót maga után, ami arról árulkodott, hogy egy lecsúszott, egykoron jobb napokat megélt arisztokrata család díszletei között vagyunk.

Elmondta, hogy ő a Sziklás-hegység varázslója, és szándékában áll az akkori úttörővárosokban, Csillebércen, Zánkán, meg ahol csak lehet, indián tábor szervezni. Az 1973-as politikai viszonyok közepette elképzelése persze rengeteg kritikát kapott. Lázítással, a cserkészmozgalom felélesztésének kísérletével, pedofiliával és minden ilyesféle baromsággal vádolták meg igaztalanul. Elmondta, hogy különben profi fényképész, és szakmája révén kapta a Villanószem becenevet, amelynek eredete a flashlight, a villanófény, a Blitzlicht, vagyis a vaku.

Előadta elképzelését, miszerint az 1970-ben általa készített, *A napszívű barcos* című multivíziós színes mesefilm betétdalának eléneklésére kérne fel. A multivízióról, más néven diaporámáról azt kell tudni, hogy a mesterien fotózott képkockák két vagy három masinával egymás után vetítve átmosódnak egymásba, s ettől szinte mozgókép hatását keltik. Akkoriban ez egy divatos, de eléggé drága technika volt, amit német barátaitól ajándékba kapott készülékkel tudott megvalósítani.

Beöltözött tizenéves lányok és fiúk különböző indiános játékok közepette szerepeltek a diákon, és egy adott pillanatban a főszereplő, Napszívű Harcos

elénekelt egy dalt. Őt a filmen a tizennégy éves Kalmár Lacika játszotta, aki éppen mutált. Húszéves voltam, de a hangfekvésem lehetővé tette, hogy egy tizenéves gyerek hangját hitelesen megszólaltassam. Néhány hét múlva Lukin László tanár úr – zenepedagógus és karnagy – segédletével ez meg is valósult. Elmentünk a Fazekasba, vagy hogy egészen precíz legyek, a Budapesti Fazekas Mihály Gyakorló Általános Iskola és Gimnáziumba, ahol egy általános iskolásokból álló gyerekkórus karéjában elénekeltam a dal szólórészeit. A zenét Szokolay Sándor Kossuth- és Erkel Ferenc-díjas zeneszerző egyik fia eredetileg klarinéttra írta. Mivel az extrém hangmagasságokat ki tudtam énekelni, a Villanószemtől kapott indián nevem Vékonyhang lett.

*Harmath István Villanószem
az ötvenes években*

Villanószemmel a barátságunk tulajdonképpen itt kezdődött, és örömmel töltött el, hogy önzetlenül hozzájárulhattam elképzeléséhez. Többször próbáltunk, s időközben megismertem Romhányi Ágnes, a nagy rímhányó lányát, ugyanis Ágnes írta *A napszívű harcos* dalának szövegét. Hál' istennek a mesterrel, az áldott emlékü, briliáns tehetségű Romhányi Józseffel is volt alkalmam szót váltani, mikor Ágneshez látogatóba mentem.

Villanószemet megismerve nyilvánvalóvá vált, hogy ő egy nagyszerűen gondolkodó, humanista, széles világlátású, szeretetre méltó ember, akit méltatlanul mellőzött az akkori politikai vezetés. Azt szerettem volna, hogy indiános gyerekkori játékaink gyakorlata szervesüljön az általános gyereknevelésbe, de ehhez semmi támogatást nem kapott. Tudomásul vette ezt is, mint ahogy

*Villanószem lakásában Balázs József
„Ballisztikával” 1978-ban*

lecsúszott arisztokrata családjának minden sérelmét és minden őket ért megaláztatást is.

Hogy is kezdődött az indiánosdi? A XII. kerületben, az időközben vilákkal és pazar házakkal beépült Martinovics-hegyen, a Kissvábhegyen volt egy tisztás, a Szöcske-rét, Villanószem lakásától alig pár percrenyire. Sokszor felsétált oda napozni, olvasni, pihenni. Kedélyes és kommunikatív ember lévén örömmel sereglettek köré gyerekek, s szinte észrevétlenül, egy játék során, 1969. április 9-én megalapították a Napkirály indián törzset. Sötét Főnök volt a törzsfőnök, Nagy Medve a helyettese, Fehér Vadász, Fűrge Pata, Tüskés Sün és Fűrge Szarvas a harcosok. Évről évre gyarapodott a létszámuk, a törzs minden tagja indián nevet kapott. A gyerekeket kísérő szülők, nagyszülők is örömeiket lelték abban, ahogy Villanószem önfeledten mókázott, játszott, s gazdag mimikájú arcával hülyéskedett velük.

Sokszor elmentem a Napkirály-fennsíkra, az indiános összejövetelekre, ahol gyakori vendég volt gitárjával Gerendás Péter is. Mi voltunk a vének a nyolc és tizennégy év közötti kis krampókhoz képest, és a mi feladatunk volt,

hogy felügyeljük és értékeljük a játékokat. Például a megfigyelőjátékhoz egy leterített pokrócra iránytűt, gyertyát, zsebkést, doboz gyufát, jelvényt, órát, összesen tíz dolgot tettünk le. Korosztályonként meg volt határozva, hogy hány másodpercig – egy tízéves gyereknek például tíz másodpercig – szabad nézni a tárgyakat, utána visszatakartuk, nekik meg fel kellett sorolniuk, hogy mit láttak. Voltak akadályversenyek, húzódzkodás, fára mászás, fekvőtámasz, számháború – csupa kedves, semmiben sem kikezdhető, bájos dolog. A résztvevőknek rajtszámuk volt, pontoztuk őket, s ezt mind magánszervezésben, szabadtéren, évente több alkalommal megismételtük. Villanószem minden szálát megmozgatott, hogy előrukkolhasson az indiános játék minden létező rekvizitumával, amihez Magyarországon hozzá lehetett férni. Megismerkedett például az állatkert igazgatójával, és elérte, hogy egy gondozó kisoroszlánokat hozzon ki a fensíkra. Az összejövetel végén általában meghívta a Napszí-
vűeket szüleikkel együtt – olykor ötvenen is voltunk! Lángost sütött nekünk, málnaszörppel kínált, puritán módon, a maga egyszerűségével, ahogy élt, de hihetetlen nagy szívvel és odaadással.

A napszívű harcos című diaporámafilm – melyet Orsi Mária (Szepes Mária egyik írói neve) írt – úgy tudom, az egyetlenegy dokumentum, mely őrzi ennek emlékét.

Villanószemhez és az indiános történetekhez kapcsolódik még egy zenei vonatkozású hangfelvétel, a valamikor 1982 körül megjelent és kereskedelmi forgalomba nem került kislemez, rajta egy dallal, a címe „Tábortűz dal”. A dalt még évekkel korábban énekeltem fel. A szövegét Romhányi Ágnes, a zenéjét én írtam, Tihanyi Gellért „Gege” barátom pedig rendbe tette, hangszerelte. Elvileg úttörőtáboroknak gyártotta le a Dorogi Hanglemezgyár pár száz példányban, manapság igazi gyűjtői darab, ha előkerül egy-egy példány belőle. Romhányi József szerette az indiános történeteket, leánya, Ágnes tagja volt egy indián csoportnak Kisbocs néven. Sajátosan jellemző a korszakra, hogy az indián táborokat a rendszer gyanakodva nézte, de ezt a dalt, amit nem az úttörőmozgalom, hanem a hazai indián hagyomány ihletett, mégis úttörőtáborokban használták.

Ebben az időszakban alakult ki bensőséges társalgó viszonyom Villanószem barátommal, akihez naponta nagyon vágytam, aztán az éjszakába nyúló nagy beszélgetések végén gyakran ott ragadtam, s a cselédszobában aludtam. Egyre jobban éreztem a vágyat, hogy nyugalmasabb lenne, ha ott tölthetném

1979. július 10-én a Tábortűz dal stúdiófelvételei alatt,
vezényel Tihanyi Gellért „Gege”

időm java részét. A sokak által ismert Hámán Kató utcai címhez képest igazi rejtékhely volt Villanószem lakása a csendes budai utcában, ahol soha nem éltünk át rajongói atrocitásokat. A barátom egyedül élt, boldog volt, ha mentem. Ha éppen egy barátnőm velem volt, mindkettőnket készségesen marasztalt. Később francia feleségemmel, Sabinával olykor hetekig nála laktunk. Sabina is nagyon élvezte a kertet, a zöldet, a csendet, a budai atmoszférát. Szerettünk ott lenni. Mintha többnapos turnéra mennék, otthon beletömtem a táskámba több pár zoknit, tiszta alsónadrágot, s miután többnyire bőrnadrágban és laza cuccokban jártam, nem kellett nagy ruhatárat magammal vinnem. Akkoriban Villanószem még makkegészséges volt, de ugyanúgy menedéket találtam nála, mint később, amikor áttétes rákbetegsége miatt már szinte felkelni sem tudott, s jól jött neki a segítség. Majd élete végidején magától értetődően laktunk nála Sabinával, és voltunk mellette éjjel-nappal.

Sosem beszéltem róla úgy, mint apáról, de valójában ő egy olyan szellemi entitás volt az életemben, akivel rengeteg dolgot sikerült átbeszélnem, amit sajnós apámmal sohasem. Ha érvelő beszélgetésre készültünk, ő egy kis tonettasztralra maga mellé tett tucatnyi könyvet – filozófiai műveket, versesköteteket, a Bibliát is természetesen –, s azokból olvasott fel nekem. Jól ismerte végtelen tudáséhségemet. Villanószemnek köszönhetem életem egyik szellemi vonatkozású barátságát, a találkozást Szepes Mária írónővel. Ennek előzménye az volt, hogy éjszakába nyúló beszélgetéseink egyikén, amikor Jézus szenvedésének értelméről kérdeztem, Villanószem azt mondta: „Vékonyhang, erre én már nem tudok válaszolni. De... van egy barátom, aki segíteni fog neked.”

Felcsillant a szemem, hogy ugyan ki lehet ő. „Egy író nő barátom, aki itt lakik a közelben, Pasaréten. Fölhívom Máriát” – akkor még nem mondta ki a vezetéknevét. Én nem voltam ott, amikor másnap felhívta, és rólam beszéltek, de két nap múlva azzal fogadott, hogy szóba jöhet a találkozás. Megtudtam, hogy Szepes Máriáról van szó, aki főként gyermekkönyveiről, a *Pöttyös Panni* sorozatról volt ismert, mert munkásságának patinás darabjait akkoriban még indexen tartották, kiadásukról szó sem lehetett. Mária néni kért egy portrét rólam. Egy nagyon tiszta, kifejező képre esett a választásunk Villanószem kollekciójából, amin Yamaha gitárommal a kezemben ülök, és fölfelé nézek. Ezenkívül számomra akkor meglepő és érthetetlen módon egy pár soros kézírást is kért tőlem. Utóbb megértettem, hogy Mária néni grafológiai ismereteit

1979-ben Sabinával, gyerekekkel és a kisoroszlánnal

Portré Szepes Máriának

szűrőként is használta. Körülbelül három hét múlva felhívta Villanószemet azzal, hogy: „Elmegyek hozzád, Pista, és kérem, hogy legyen ott a barátod is!”

1979 őszén történt meg a találkozás. Hajszálpontosan érkezett. Tudtam, hogy fél 11-kor, ha csönget vagy kopog valaki, az ő lesz. Én nyitottam ajtót. Magasra felkontyozott hófehér hajjal, csinos kosztümben, ápoltan, hetvenévesen ott állt velem szemben Szepes Mária, kezét nyújtott, és azt mondta: „Mi már nagyon régen ismerjük egymást.” Átadott egy saját kezével írott négyoldalas elemzést – úgynevezett pszichogramot –, amelyet a küldött portrékép és kézírásom alapján rólam készített. Felejthetetlen pillanatok voltak! Két órát maradt, rengeteget kérdezett az életemről, és rácsodálkozott, amikor elmondtam, hogy nagy hatást tett rám Kahlil Gibran *A próféta* című könyve, amit éppen akkoriban olvastam, és lefordítani igyekeztem. Barátságunk itt kezdődött, aminek folytatásaként számtalan alkalommal jártam nála. Négy-szemközt beszélgettünk végtelen órákon át. Ő nagy zöld bőrfoteljében ült, én pedig szemben vele.

Mária néni volt az egyik meghatározó, csodálatos ember, akit hála istennek élete végéig kísérhettem barátságommal. Ezt a barátságot is Villanószemnek köszönhetem, mint ahogy általa ismertem meg sok más értékes embert is.

Villanószemmel búlyulunk

Villanószem hivatásos fotográfus volt. Ő magát szerényen nem nevezte fotóművésznek, de az, hogy a Kodály Zoltánról megjelent könyv címlapján az általa készített portré van, önmagáért beszél. Követségeknek is fotózott az ötvenes években. Mesélte, hogy az amerikai követségről kijövet egy alkalommal karon fogta két akkori állambiztonsági ember, és megfenyegették, hogy oda soha többet be ne tegye a lábát. Nem az amerikai követség biztonsági emberei voltak, hanem a magyar politika salakanyaga. Megfélemlíteni nem tudták, mert egyenes tartású, kemény ember volt, de túl vékony, túl törékeny, összeveretni magát nem akarta. Megértette az idők szavát, úgyhogy bizonyos helyekre ilyen figyelmeztetések után már nem ment.

Villanószem baráti körébe tartozott Kodály Zoltán, Fischer Annie, Lux Erika, Rohmann Imre, Kocsis Zoltán, Benedek István professzor és más nagynevű művészek, ügyvédek és orvosok is, ugyanis ő fotósként sok helyre eljutott, és rengeteg embert megismert. Humora és humanitása szeretni való volt, nem véletlenül fogadták sokan barátjukká. Rajongott a komolyzenéért, ezért elsősorban komolyzenészeket fotózott. A nemzetközi mezőnyből szinte minden nagy művészt lencsevégre kapott, aki fellépett Magyarországon: Szvjatoszlav Richtert, Jurij Basmetet, Elisabeth Schwarzkopft, Gennagyij Rozsgyesztvenszkijt, Pablo Casalst – hogy csak néhány nevet említsek. Pablo Casalsnak, a katalán mesternek, aki a világ ünnevelt csellóművésze volt, amint megérkezett Budapestre, első dolga volt, hogy Villanószem barátomat fölhívja, és találkozót beszéljen meg vele.

Fischer Annie néni, a háromszoros Kossuth-díjas zongoraművész az Operaház egykori igazgatójának, dr. Tóth Aladárnak volt a felesége férje 1968-as haláláig. A művésznőt Villanószem rengeteget fotózta, de hogy szerelembe esett vele, azt akkoriban nem merte megvallani. Amikor 1981 körül Villanószem halálos beteg lett, az addig is gyakori telefonhívásaik megsokszorozódtak, néha órákig beszéltek. Kapcsolatukban új fejezet kezdődött azzal, hogy Villanószem gyakorta megkért, menjek el autóval Annie néniért, aki a Szent István parkban lakott. A lakásába sosem mentem fel, türelmesen vártam a ház előtt, és vittem Villanószemhez. Órákon át beszélgettek, nevettek, sírtak együtt.

Villanószem betegsége úgy kezdődött, hogy kivették a fél veséjét, mert rákos volt. Orvos apám egy baráti látogatás alkalmával szomorúan súgta fülembe: „Fiam, általában az ilyen típusú vesetumor után a következő áttét a tüdőbe szór.” Villanószem óriási dohányos volt, Munkás cigarettát szívott

*Villanószem és egy zongoraművésznő társaságában a Szabadság hídon
1979 márciusában*

rengeteget, s egyre többet köhögött. Három hónap múlva egy reggelen azzal hívott, hogy: „Képzeld, Vékonyhang, tegnap kaptam meg a röntgenleletet, miszerint egy fehér pötty jelent meg a tüdőmben.” Nem engedte magát megműteni, azt mondta, őt ne szabadlják tovább. A tüdejéből a nyirokrendszeren keresztül az egyre elhatalmasodó betegség az agyát is megtámadta, s annak következtében a bal szemére teljesen megvakult. Később ijesztő látvány volt, ahogy élettelen szemgolyója a duplájára nőtt, a zöldes, sárgás, pirosas foltok kihalt bolygóra emlékeztettek. Nem tudta lezárni a szemhéját, szemcseppekkel enyhítette égő fájdalmát.

Sabinával rengeteg időt töltöttünk nála. Szinte beköltöztünk a „cseléd-szobába”, ami igazából tágas, erkélyes, nagyon klassz szoba volt a lakás félreese részében. Barátomnak bevásároltam, reggelenként bevittem a reggelijét, s ha kellett, megettettem. Hálás vagyok, mert ezzel a szolgálattal nagyon nemes feladatot kaptam az élettől.

Egy késő esti órán – élete utolsó hónapjaiban történt ez – Villanószem belekezdett, és szerelmet vallott jelenlétünkben Annie néninek. Négyen ültünk

1979. július 20-án

az asztalnál. Annie néni láncdohányos volt, HB cigarettát szívott, megállás nélkül füstölt. Tükön ültem, mert úgy éreztem, nem illendő, hogy egy ilyen intim vallomásnak részesei legyünk. Fészkelődtem, és menni készültünk. Annie nénitől kértem felmentést, hogy Sabinával visszavonulnánk a szobánkba, de Annie néni nagyon finoman a kezével jelezte, hogy maradjunk csak ott. Barátom fél szeme bekötve, mackónadrágban, otthoni viseletben ült, és könnyek között mondta el a művésznőnek, hogy tizenévvvel azelőtt, amikor Annie néni megözvegyült, nem volt bátorsága megvallani érzelmeit. Az asztaltársaságban mindannyian tudtuk, hogy ez egy halálos beteg ember súlyos vallomása. Érzelmeiben osztoztunk ugyan, de nem volt könnyű feldolgoznunk a pillanatot. Annie néni figyelemmel, tisztességgel és emberséggel hallgatta végig, de nyilvánvalóan már túl voltak a kibontakozás lehetőségén.

Villanószem elbeszéléséből tudom, hogy két évig ő is a recski haláltábor foglya volt, ahol huszonévesen derékba törték az egész életét, s megnyomorították férfiasságában is. Bűne az volt, hogy az akkori Nyugat-Németországban voltak barátai, akikkel kiterjedt levelezést folytatott, és abban a pillanatban, amikor kézhez kapta egyik levelüket, az ÁVH megjelent nála, elvették, átolvasták, és a tartalma miatt Recsken kötött ki. Kőbányában dolgozott, amiket mesélt róla, az maga a leírhatatlan borzalom. A recski kényszermunkatábor témájával foglalkozók a névsorban sokakkal együtt megtalálhatják az én szeretett barátom, Harmath István nevét is. Rabtársa volt Kéri Kálmán bácsi, aki később a magyar Országgyűlés első senior elnöke lett, és Faludy György, a költő is. Mérhetetlenül megható pillanatok voltak, amikor egykori sorstársai, a recski kényszermunkatábor még élő lakói nehéz, bicegő járásuk, betegségek ellenére is eljöttek halálos beteg barátjukat meglátogatni. A harcedzett, kemény dolgokon átment emberek intim, halk szavú beszélgetéseinek emléke örökre bevészte magát a szívembe. Pista – ők így szólították – már nem tudott fölállni, ezért mellé ültek, és sírtak egymás vállán. Emberi szavakkal leírhatatlan bensőséges pillanatok voltak ezek – nem is értem, hogy fiatalon ezt hogy tudtam egyáltalán kezelni.

Két évtizeddel később, a kétezres évek elején, szeretett barátaim lakásavatóra hívtak a Dembinszky utcába. Egy szokatlanul nagy, régi polgári lakást sikerült megszerezniük, és közös ünneplésre invitálták a baráti kört. Örömmel újságolták, hogy ha minden igaz, Faludy György költőfejedelem is ott lesz! Ez nagyon felvillanyozott, mert egy privát lakásban találkozni a mesterrel, és kezet nyújtani neki nagyon kivételesnek tűnt. Már a meghívás pillanatában, amikor Faludy György neve elhangzott, készültem összerévészkedni emlékeimet, mindazt, amit Villanószemtől recski éveikről hallottam. Ők Faludy Györggyel másfél éven keresztül rabtársak voltak.

Sok kedves ismerősön és barátón kívül Pinyóka és Závodi Janó is a meghívók baráti köréhez tartozott, úgyhogy a Piramis háromötöde jelen volt, s együtt örültünk a háziakkal, hogy ezt a tágas, szép lakást sikerült megvenniük. Egyszer csak csöngettek, és fiatal barátnője kíséretében ott állt Faludy György személyesen! Mindenki megtisztelőnek érezte jövetelét, ő pedig kedves mosollyal viszonzta a lelkes fogadtatást. Ő lett a „grand senior” a társaságban. Alig vártam a pillanatot, hogy odamehessek hozzá! Egy jó óra múlva, amikor már oldott volt a társasági hangulat, leültem vele szembe, közel hajoltam hozzá,

talán tíz centi volt csak az arcunk között. Mélyen egymás szemébe néztünk. Az, hogy én hogy néztem, az egy dolog, de ahogy ő nézett rám átható tekintetével, no, az varázslatos volt! Ekkor már kilencven fölött járt. Rém laza ruhát viselt, nagyon tetszett a stílusa, jellegzetes haja, formabontó személyisége, halk beszéde. A recski évekről kérdeztem. Mondtam, hogy van egy közös ismerősünk, neked sorstársad, nekem pedig szív-lélek barátom volt, de sajnos már meghalt. A zakóm zsebéből elővettem egy borítékot. Hoztam egy képet róla, szeretném megmutatni neked! De Villanószem nevét nem mondtam ki. A Villanószem becenév egyébként sem mondott volna neki semmit, de a polgári nevét sem említettem. Hihetetlen pillanat volt, amikor öreg szemeivel firkészte a képet, és körülbelül tizenöt másodperc múlva nagyon érzékenyült, gyengéd hangon, könnyes szemmel kimondta: Pista! Pista, ő így emlékezett rá.

Amikor azokról a mérhetetlenül nehéz évekről mesélt, Villanószem többször felidézte a „mestert” is: hogy úgy „írt” verset, hogy cellatársainak kiosztotta a sorokat, te jegyezd meg ezt a sort, te ezt a sort, és így tovább. Íróalkalmatosság nem volt Recsken, a munkatáborban, ezért a fejükben őrizték meg a sorokat. Villanószem mindig könnybe lábadt szemmel mesélt erről, és amikor a betegágyánál a recski társai jöttek látogatni, megszerezték valahogy Faludy György egy akkor még csak Nyugaton kiadott verseskötetét, és abból könnyek között olvasták föl a Recsken született sorokat.

Élete utolsó pillanatáig a barátja maradtam. Tapodtat sem volt hajlandó elmozdulni otthonról. Gyötrő fájdalmak a tüdejében, a fejében, de a dohányzást nem hagyta abba. Mindig ebéd után jött rá egy roham, mint valami repetitív tünete a szemét is, az agyát is megtámadó áttétes ráknak. Olyankor az ágyában ülve iszonyatos erővel nyomta a fejét a falhoz egyetlen ponton, így tudott némileg megbirkózni a fájdalommal. Amikor már csillapíthatatlan volt a fájdalma, orvos barátai morfiummal kezelték. A végstádium utolsó két hetében annyira legyengült, hogy éjszakánként pumpálnom kellett a tüdejét. Egy gumimatracon feküdtem közvetlenül az ágya mellett, s mivel akkor ő már kikelni az ágyból nem tudott, nem állt fenn az a veszély, hogy rám lép a sötét szobában.

Az üvegvitrinek, a könyvszekrények, a régi nemesi időkből megörökölt bútordarabok, régi képek, aranyozott keretek titokzatosan csillogtak a redőnyökön beszűrődő lidérces fényben. Csak egy kislámpa világított az éjjeliszekrényen. Amikor vég nélkül köhögött, azt kérte, nagy erővel nyomjam

a mellkasát, mert attól kicsit enyhült a fájdalma. Nagyon kemény volt ilyenkor látni kitüremkedő szemében azt a borzasztó színvilágot. Mindig elgondolkodtatott, amikor éjjel a sötétben matatni hallottam az éjjeliszekrénye körül, mert tudtam, hogy egy csőre töltött revolver van a kis szekrényke fiókjában. Hogy honnan volt neki fegyvere, nem tudom, de ő ragaszkodott hozzá. Hál'istennek nem használta, azt mondta, hogy ép ésszel akar a Teremtő elé állni. Vén gazembernek hívta a mennyei Atyát, nem volt vele jó viszonyban. Nem értette, hogy miért van ennyi szenvedéssel, ennyi nélkülözéssel és ennyi megpróbáltatással fűszerezve az emberi élet.

HARMATH ISTVÁN

fotóriporter,

„Villanószem”

indián varázsló

a „Világ Legnagyobb Marhája” érdemrend alapítója
és első birtokosa

1982. február 13-án 52 éves koromban
legkedvesebb rokonaim és barátaim gondos ápolása mellett
teljes megnyugvással meghaltam.

Hamvaim urnájának búcsúztatása, majd szüleim sírjában való
elhelyezése a Római Katolikus Egyház és a magam hangszalag-
ról való szertartása után a Farkasréti Temető halottasházában
1982. márc. 10-én 9 órakor kezdődik.

Különösen rossz idő esetén a személyes megjelenés és virágra
való fölösleges költségtől mindenkit ezennel fölmentek.

Amennyiben még hosszabb ideig kellemesen fognak rám emlé-
kezni, azért ezúton is hálás köszönetet mondok.

Villanószem nagyon jó humorú, kedves fickó volt. Gyermeteg lélek, csordultig telve a mesevilág és a humanizmus életszeretével. Akarata szerint otthon, saját ágyában halt meg 1982. február 13-án.

Zsiguli autómmal én mentem Annie néniért a Szent István parkba, és együtt mentünk Villanószem temetésére a Farkasréti temetőbe. Magammal vittem, amit Villanószem még életében rám bízott: az exkluzív, nagyszerű portrékkal teli fotógyűjteményt, a legeslegszebb albumot, a világ nagy művészeinek sokaságával benne, amit temetése napján nekem kellett átadnom Annie néninek.

Mindenét még életében szétosztotta barátainak és a kis indián társaság tagjainak. Kedvenc tárgyairól pontosan tudta, hogy kinek mivel fog örömet szerezni. Én az öngyújtóját kértem, meg egy kis fadobozban tartott nagyon szép ékszermérleget, és nagy könyvtárából mindösszesen négy könyvet.

Fontosnak tartom, hogy a könyvemben – ha talán egy kicsit hosszan is – megemlékezzek szeretett barátomról, akinek annyi mindent köszönhetek... Azt is mondhatnám, hogy életre szólóan megváltoztatott.

XVII

*Énekórák. Generál-dalok.
A háromkerekű fagyaltoskocsi.
Színész-Újságíró Rangadó.
Hegedűs László és a külföldi turnék.
A második Generál-lemez.
„Everybody Join Us”.
Fájdalmas búcsú Jamestől.
Zalatnay Cini.
Kilépek a Generálból.*

A Generállal a *Ki mit tud?* után gyorsan a stúdióban találtuk magunkat, és elkezdtünk lemezeket – először csak kislemezeket – felvenni. A „Felhők fölött mindig kék az ég”, amit Ihász Gábor és S. Nagy István jegyzett, még a *Ki mit tud?*-hoz kapcsolódott, de a tehetségkutató sikere után szinte természetes volt, hogy az 1972-es év *Táncdalfesztiválján* is szerepelni fogunk, bár még ott is idegen szerzők dalával indultunk. A „Mit tehet az ember egy eltört szerelemmel” Szenes Iván és Koncz Tibor szerzeménye volt. Ez is része volt a korábban már többször említett futószalagnak: egymás után, természetes módon következtek az újabb és újabb lépcsőfokok zenei pályámon. Óriási sikereket ért meg a zenekar 1972-ben, majd 1973-ban is. A *Ki mit tud?* kapcsán Olaszországba is eljutottunk egy jutalomüdülésre, sztárfellépőként szerepeltünk

az első magyar rockfesztiválon Diósgyőrben, majd megjelent első nagylemezünk. A fesztiválról nem sok emlékem maradt, mert előző nap egy szlovéniai dalgálán léptünk fel Ljubljanában, majd rohamtempóban száguldottunk Diósgyőrbe. Éppen hogy a kezdésre odaértünk, lejátszottuk a koncertet, és onnan is továbbálltunk. Talán több nem is fért volna ebbe az évbe.

Komoly platformot szorítottunk ki nagyon rövid idő alatt magunknak, a Bergendy mellett mi voltunk annak az évnek a legmenőbb zenekara. A Bergendyvel a Kisstadionban is felléphettünk később.

Az 1973-as évben jöttek sorban a további kislemezek, ekkor már a Generál saját dalaival, mint a „Kövér a nap”, a „Százéves kút”, a „Lehajtott fejfel” és a „Ha ismerném”. Ez a négy dal két kislemezen jelent meg, tulajdonképpen a nagylemez előzeteseként. Az első Generál-nagylemez munkálatainál Szörényi Szabolcs készségesen ajánlotta segítségét, hiszen nagy tapasztalattal rendelkezett a kezdetlegesnek mondható, négysávós felvételi rendszer tekintetében, amit ezúton is hálás szívvel köszönök neki.

*A felhők fölött mindig kék az ég
Messze űzi minden bánatod*

Szabolcs miatt Levente is eljött megnézni minket, beszélgettünk, és felajánlotta, hogy elvisz az énektanárához, Bágyoni Géza bácsihoz. Levente meghívott egy saját órájára. Géza bácsi a Déli pályaudvarral szemben, a Nagyenyed utca 1. szám alatt lakott, ahol óriási élményben volt részem. Levente egy kerek órán át vett énekórát, mialatt én szerényen meghúztam magam egy kanapén. Remegett az ablak! Levente nagyon erős, zengzetes hangján olyan skálákat énekelt, hogy tényleg minden lecsavarozatlan tárgy megmozdult. Néha olyan rekesztéssel szólaltatta meg a hangját, hogy komolyan megijedtem: hogy hogy fog még aznap este az Erkel Színházban fellépni az Illéssel, ha napközben ezt csinálja? Ott tanultam meg, hogy a rekesztés is egy énektechnikai bravúr, amit ő nagyszerűen művelt. Este meghívására ott voltam a koncerten, és megtapasztalhattam,

Lendületben Diósgyőrben: 1973. június 10-én a DVTK-stadionban >

milyen a profizmus, mert a koncerten nyoma sem volt annak, hogy a rekesztéssel délután megerőltette volna magát. Tökéletesen énekelt!

Ezek után én is vettem néhány magánórát Géza bácsitól, de valahogy azt éreztem, hogy az a fajta énektechnikai kíváncsi engem összezavar. Egyfajta ősi képességgel énekelt, de az a tudatos légzéstechnikai igényesség, amit Géza bácsi tanított, nekem nem volt komfortos, és úgy éreztem, hogy az nekem nem hasznos. Minden órán úgy berekedtem, hogy aznap többet már nem is tudtam énekelni. Talán a drukk is okozhatta ezt, meg akartam neki felelni. Évekkel előtte egy rövid ideig Ákos Stefihez is jártam a Rózsa Ferenc utcába, többnyire Makrai Palinak volt előttem órája. Stefi órái emészthetőbbek voltak, de Géza bácsi sokkal tudatosabban tanított. Így, sok évtized tapasztalata alapján azt tudom mondani, hogy a legnagyobb gyakorlatot a sűrű koncertezés adja. Szerintem az tartja karban az énekest leginkább. Géza bácsi tanításaiból azért mind a mai napig maradt valami, ugyanis fellépések előtt az ő útmutatásainak néhány elemét felidézve szoktam készülni. Utólagos engedelmevel a magam módján alakítottam át tanításait saját használatra.

Az első nagylemezen a keményebben megfogott dalok motiváltak a legjobban minket. A „Pofon”, a „Törökméz”, a „Tűzben égő fények”, a „Tűzmadár” olyan dalok voltak, ahol a gitár úgy szólhatott, ahogy mi helyesnek gondoltuk, és szerintem mindegyikben ott volt a jövőnk. Miközben a lírák is közel álltak hozzánk, meg a „Kövér a nap” és a „Szép dal” által képviselt világ is. Az akkor még – kis túlzással – gyermeki énekhangomhoz ezek mind illettek.

*Mama, újra kisfiad vagyok,
Jókedvűen táncolok.*

Ezek a dalok is önmagukért beszéltek, mindegyik dal szervesen mi voltunk. A kedvesebb dalok mellett a bennünk lappangó-előtörő vágy a keményebb rockzene felé ott volt a lemezen, miközben az intimebb, őselményyszerűbb akusztikus dalok is telitalálatok voltak. Hatalmas merítés ez a lemez, nekem ezért óriási érték. Mind zeneileg, mind szövegileg. Még a játékosabb dalok szövege is érték. A könnyedebb dalok sem estek nehezünkre, egyikünk sem vett erőszakot magán, ezek ugyanúgy a világunk részei voltak, mint a

keményebb darabok. James mind akusztikus, mind elektromos gitáron különleges ízzel játszott. Nem véletlen, hogy – vesztünk – felfigyelt rá az LGT.

Minthogy már szinte a kezdetektől megjelentek a nyugati lehetőségek is a zenekar életében, a színpadi megjelenésre és mozgásra is elkezdtünk figyelmet fordítani. Figyeltük a vokális zenekarokat ilyen szemmel is. A Les Humphries Singerst például. A színesség, a színpadi show fontos volt, talán ezért is jött a szerény és visszafogott Selényi Hédike és Herczku Annamari helyére Szigeti Edit és Bódy Magdi. Edit szövegíróként is hozzátett a Generálhoz, Magdi pedig szólóénekesként is több feladatot kapott. Vagány lányok voltak, de Marika és Hédike is szeretett kolleginákként élni a szívemben. Talán része volt a színpadi megjelenés formálódásában annak is, hogy 1973-ban a Bergendyvel közös koncertet adtunk a Kisstadionban. Rózsaiék magas sarkú csizmákban léptek fel, hungarocellból készült szívet törtek darabokra, óriási show-t csináltak. Sosem felejttem el, ahogy Bergendy Pista tapsra emelte a két kezét, és tízezer ember tapsolt vele a Kisstadionban. Ezt azért mi még nem tudtuk elérni, ott voltunk a mezőny elején, de Bergendyék amellelt, hogy Rózsai – és Latzin Norbert – csodálatos dalaival s persze Rózsai énekével sikerre voltak ítélve, rutinos öreg rókák is voltak, mi meg még tulajdonképpen zöldfülűek.

*A Kisstadion színpadán: a Fekete Ember: Ákos István,
a Cilinderes: Novai Gábor, a Tollmadrágos: Révész Sándor*

A Generál 1973. szeptember 8-án „fűrészelt” a Kisstadionban

Próbálkoztunk erre a koncertre a Bergendyhez felhíni azzal, hogy mi is valamilyen show-elemet bevetünk, de elég szármalmas eredménye lett a dolognak. Azt találtuk ki, hogy a „Törökméz”-zel kezdünk, aminek ugyan semmi köze a fagylaltnak, de minthogy sikerült szerezni egy háromkerekű fagylaltoskocsit,

az lett az én tisztem, hogy a dal elején a nézőtér felől gurulok le a színpaddal szemközti betonfolyosón, közben James adó-vevős gitárjával jön mögöttem, és tolja a dal riffjét. Na most én ezt a triciklit előtte nem próbáltam ki, nem is volt rá lehetőségem, mert csak a koncert előtt érkezett meg egy fagyis bácsitól, akitől kölcsönkértük. Elindult a szám, én el is kezdtem tekerni, de a fellépőnadragomnak a szélben vadul lobogó szára beleakadt a fogaskerekekbe, elkezdtem vele bukdácsolni, és egy-két tekerés után már kormányozhatatlanná vált a járgány! Az lett volna a cél, hogy hátulról az első sorba érve majd fagyival kínálom a közönséget. Hát, ezzel nagyon befürödtünk! Jamestől az ottani technikai feltételek közepette bravúros volt, hogy egyáltalán megküzdött a hanghatással, hiszen késleltetve hallotta, amit már lejátszott. Nem emlékszem, hogy ment le a dal, mert végig azzal voltam elfoglalva, hogy méltóságom megmaradt romjaival valahogy kiszabadítsam magam az olajos

fogaskerék és a lánc közül anélkül, hogy végül letépett szárú nadrággal kelljen végigénekelnem a színpadról a koncert további részét.

1973-ban sikerült kijutnunk a Generállal egy nyúlfarknyi osztrák turnéra is, melyet egy Joe Napoli nevű olasz-amerikai menedzser szervezett nekünk. Egy Jackson Heights nevű triót menedzselte, velük léptünk fel több ausztriai városban. Mozgalmasabbak, látványosabbak és szerénytelenség nélkül állíthatom, hogy jobbak voltunk, mint az ő zenekara. A turné vége nagyon cifra lett. Joe, a nagy svihák, a szállodánkat nem fizette ki, s mi ott álltunk a nyolctagú zenekarral és technikusainkkal Villachban. A szálloda tulajdonosa érthető módon addig nem adta ki az útleveleinket, míg valaki nem egyenlíti ki a számlát. További két napot kellett ott töltenünk, mire Pentz Zsolt, az Interkoncert egyik munkatársa megérkezett, és a számla rendezésével kiváltott minket fogságunkból.

Kabos László konferálja a Generált

Másnap a SZÚR-on léptünk fel a Népstadionban. Hajnali háromkor értünk haza, és tíz órakor már a Népstadion gyepén kellett fitten megjelennünk. Ez alkalommal készült az egyik legikonikusabb kép a Generálról, melyet több kiadványban is felhasználtak azóta. Hangosbemondókon szólt a zenekar. Két-három dalt kellett játszani, nem az volt életünk legjobb koncertje, de dugig volt a Népstadion. A Színész-Újságíró Rangadók egyfajta népiünnepélynek számítottak akkoriban.

Terveztük, hogy a Kisstadionban együtt lépünk fel a Jackson Heightsszel, de Joe eltűnt, így ebből persze nem lett semmi.

Nyugati kalandozásainkban óriási szerepe volt a később a Multimedia nevű cégéről ismert Hegedűs Lászlónak, szeretett barátunknak, aki zseniális rátermettséggel szervezett külföldi turnékat a zenekarnak. Világviszonylatban bírt rálátással a popzenére, vele álmodtuk meg a színpadi ruhákat és egyáltalán az egész megjelenést. Miközben Kiselefánt az itthoni dolgokat intézte, Laci egyfajta külföldi menedzsere lett a Generálnak. Olyan lengyel turnékat szervezett, hogy ma is alig hiszem el! Tízenezres stadionokban játszottunk, nem véletlenül jelent meg Lengyelországban is nagylemezünk több kislemez mellett, és kelt el belőlük több százezer példány. Talán több is, mint itthon a magyar nagylemezekből.

László aztán a nyolcvanas években számos világsztárt hozott Magyarországra. Nekünk annak idején szervezett egy tíznapos koncertsorozatot Nyugat-Berlinbe, eljutottunk vele a Quartier Latinba, több turnéra Lengyelországba, az NDK-ba és Bulgáriába is. Bulgáriában a tengerparton, Burgaszban zenéltünk, az ottani elvárásoknak eleget téve szigorúan hátrakötött hajjal. Egyik fellépésünkre Bulgária kulturális minisztere is eljött a lányával, de a műsor felénél közölte, hogy „Ez nem a mi kultúránk!” – és kivonult a teremből. Lengyelországban viszont a közönség felettébb fogékony volt a jó zenére, a magyar rockzene pedig jó volt. Szokták ezt úgy interpretálni idehaza, hogy a KGST-ben a magyar pop volt a nyugati zene. Ez talán egy kicsit túlzás, de az biztos, hogy nagyon sok magyar zenekar – így a Generál is – elképesztően sikeres volt a keleti blokkban. Ebben természetesen szerepet játszott az is, hogy küllemünkben, megjelenésünkben nyugati érzületet árasztottunk. Szánalmas vagy inkább talán szomorú azt felidézni, hogy ezekben az országokban – Lengyelországban, az NDK-ban, Bulgáriában – mi képviseltük a

Hegedűs László briliáns fotója

Nyugatot. Bár megvoltak az angol fordítások, és énekeltünk angolul is néhány dalt, de tulajdonképpen magyarul is ugyanúgy elfogadták a dalokat tőlünk. A zene volt a fontos.

Hegedűs Laci Lengyelországban nagyon sok tévészereplést, promóciós lehetőséget is kijárt nekünk. Volt olyan eset, hogy direkt tévés szereplés miatt utaztunk ki a zenekarból ketten-hárman, sztároknak számítottunk Lengyelországban is.

Utcai forgatás Lengyelországban

Segítette a Skorpiót és az LGT-t is, de a Generál volt az ő igazi lieblingje. Főtízta a zenekart, plakátot árult, és rengeteg pénzt keresett velünk. Olyannyira a Generál volt a kedvence, hogy később a Piramis helyett is a Charlie-val futó Generált részesítette előnyben – a Piramis lengyelországi kalandásaiban sajnos már nem vett részt.

Közben 1974-ben felvehettük a második nagylemezünket is, de itt már voltak gondok a zenekar körül, legalábbis 1973-hoz képest nehezebb körül-

mények közé kerültünk. Gondjaim voltak a torkommal, és elég sok kritika ért amiatt, hogy nem tudtam minden koncerten százszázalékosan teljesíteni. A hosszú lengyel turnék elkezdtek örölni engem is. A Budapest–Szczecin-távolság a korabeli fűtetlen buszokkal! Szerettem utazni, de némelyik utazás olyan volt, mint egy rémálom. Huszonegy éves voltam, éltem az életem, a Generál dalai pedig örületes igénybevételt jelentettek. A torok csak úgy működik optimálisan, ha pihentetik. Magánéleti átmeneteim miatt sem tudtam ügyelni a szükséges egyensúlyra. Mértéktartóan ugyan, de dohányoztam, s bár a füstös helyeket nem szerettem, azokat elkerülni nem tudtam, mert akkoriban sokat éjszakáztam, és elég nagy volt a turbulencia barátnők tekintetében is. Ez természetesen hatással volt a teljesítményemre, ami érthetően elégedetlenséget szült a zenekaron belül. Ezért nem a többiekkel okolom, ez az én felelősségem volt, de nem segített az állandó terhelés és a hangosítórendszer hiányossága sem. Néha koncerteket is le kellett mondani miattam a Generál idején, de amikor az éjszakázásoknak véget vetettem, hál’ istennek megszűntek a problémák.

A Piramisban is előfordult párszor, hogy vajúdott a torkom, de aztán, úgy mond, kinőttem ezt a „gyerekbetegséget”. Akkoriban akár napi két, de volt, hogy három koncertet is adtak az élvonalbeli zenekarok, nem volt lehetőség pihenésre. Lelkesedésből és fiatalságunk révületében énekeltünk teli torokból, pedig alig hallottunk valamit magunkból a színpadon. A közönség lelkesedése lendített át minden technikai hiányosságon. Beleolvadni abba, hogy a hatalmas tömeg velünk énekel, hatalmas élmény volt, és folyamatosan erővel töltött el. Tulajdonképpen a közönség volt a kontroll. Megfelelő technika nélkül ezt csak úgy lehetett elérni, hogy a próbákön annyira kidolgoztunk mindent, méghozzá a legaprólékosabban cizellált módon, hogy nem tudtunk nagyot hibázni. Óriási készülségi fokozatban éltünk.

Úgynevezett kontroll-ládákkal a Mud–Piramis-turnén találkoztam először. Ott úgy szólt minden, mint az atom, végre hallottam magam. Pedig csak utóbb tudtam meg, hogy mi mint előzenekar, kifelé csak fél gőzt kaptunk. A kor sajátja volt, hogy a keverőpultokon volt „előzenekari kapcsoló”, nem szólhatott úgy egy előzenekar, mint a főzenekar.

Közérzetileg a Generálban a fentiek miatt volt bizonytalanság bennem: hogy bírom én ezt? Nagy súly volt rajtam, végül is én voltam a frontember, ez felelősséggel járt. Úgysem pihenhettem, legalább alkalmanként, hogy egyik-másik koncerten ezt vagy azt a dalt elénekli helyettem majd valaki más.

Szerettem a koncertezést, de a torkommal voltak nyűgök, ami nem használt az önbizalmamnak. Egy percig sem adtam fel, de szégyelltem magam a társaim előtt, ha nem ment minden az optimumon.

Ha nagyon mélyére ások az emlékeimnek, azt is meg kell említenem, hogy már a második nagylemez felvételének idején is volt pár olyan nap, amikor mindenféle magánéleti csőrcsavarok miatt nem igazán voltam a zenekar tagja. Nem tagadom, kérttem is magam. Gábor és James gyakran hívott, hogy akkor most mi a helyzet. Nem véletlen, hogy több dalt is James énekel a második lemezen, de sajnos pontosan nem tudok visszaemlékezni az okára, hogy mi történhetett azokon a napokon, hogy miért is nem voltam ott a felvételek idején a zenekarral. Talán az is lehet – erre most utólag csak tippelek –, hogy Som Lajos akkoriban egyre gyakrabban hívogatott Svájcól, hogy csináljunk közös zenekart. Biztos jó érzéssel töltött el, hogy nekem vannak más lehetőségeim is, de pontosan nem tudom megmondani, hogy mi munkált bennem valójában. Az is felrémlik, hogy megkeresett Lugosi Lacika, aki ekkor még nem volt a Beatrice gitárosa, hogy szívesen zenélne egy olyan zenekarban, ahol én vagyok az énekes. Valójában nem volt fajsúlyos felkérésem, de már fontolgattam valamit magamban. A második Generál-albumon vagyok is, meg nem is.

Hozzá kell tegyem a második nagylemez történetéhez, hogy a Hanglemezgyártó Vállalat sem repesett azért az útért, amin továbblépni szándékoztunk. Nem kaszálták el a zenekart, de a borítón látható – nem tudom, kinek hogy tetszik –, hogy nem is segédkeztek abban, hogy sikeres legyen a lemez.

Hegedűs Lászlónak köszönhető – és ez némileg új reményt és lendületet is adott – holland slágerlistás sikerünk is az „Everybody Join Us” kislemezzel. Ez hihetetlen fordulat volt, és hatalmas ugródeszka lehetett volna. Mai fejjel alig hiszem el! Peter Bowley írt szöveget Richard de Bois szerző dalára, amit Harry van Hoof nagyon ízlésesen meghangszerelt. A dalok énekrészeit Budapesten vettük fel a hanglemezgyár Rottenbiller utcai stúdiójában. Harry van Hoof zongorán, Novai Gábor basszusgitáron, Póta András lábcinen kísérte a demófelvételeket. A végleges hangszerelés és a hangkeverés Hollandiában, a Soundpush blaricumi stúdiójában történt. A nyugatnémet kiadású kislemez borítóján látszik, hogy ekkor már a fellépőruháink is nyugati színvonalat tükröztek. A képen rajtam látható tollnadrág is örületes volt. Marabutollból készítettük kézzel. A színházi világban használják ezt a fajta látványos anyagot. A madár tollának olyan tündökletes zöldje, olyan kékje, olyan lilája, pirosa,

*Harry van Hoof, Herczku Annamária, Várkonyi Mátyás, Karácsony János,
Póta András, Ákos István, Novai Gábor, Révész Sándor, Richard de Bois, Bódy Magdi,
Peter Bowley, Várszegi Éva*

sárgája van, hogy az páratlan! Az Operettszínház kelléktárában sikerült megvásárolnom a tollakat. Pisztró Gabika barátnőmmel ragasztóval ragasztottuk rá egy testhezálló nadrágomra, ügyelve arra, hogy csak a toll gerincére kerüljön ragasztó. Leülni persze nem lehetett benne, nagyon kényes ruhadarab volt. Olyan dolgokat vettünk fel, amikben egyszerűen nem lehetett egykedvűen játszani. Furán hangzik, de ez is számított. De sajnos ekkor már James nem volt a zenekar tagja, Paczári Károly lett a gitárosunk.

Nyugat-Berlin lüktető forgatagában, a Potsdamer Strasse 96. szám alatt volt a Quartier Latin Club. „Rock aus Ungarn DER GENERAL 16-23 Mai 1975” – hirdette a plakát. Egy csöppet sem vette el kedvünket az első két napon a gyér érdeklődés, mert a harmadik naptól egyre erősebb házak előtt, az utolsó két napon pedig totál telt ház előtt játszottunk. Híre ment itt is a zenekarnak. Ez a dinamikus közönségszám-növekmény annyira ösztökélte a klub tulajdonosát, hogy később visszahívott minket. Lelkesedésünk – mondanom sem kell – határtalan volt, hiszen számos nagy zenekar és zenész példaképünk ugyanígy toborzott törzsközönseget, akik hűséges hívei lettek később is kedvenceiknek. Ennek budapesti előzményét a Generál Angol utca 13. szám alatti Danuvia klubjában már megtapasztaltuk. A klubzenélés ilyen értelemben, egyetemesen kimondható, hosszú távon meg tudja határozni egy zenekar jövőjét. Hegedűs Laci menedzserünkkel együtt ezért nyugat-berlini sikerünknek ujjongva örültünk. Május 24-én Nyugat-Berlinből vonattal Hilversumba utaztunk. Leírhatatlan volt a fogadtatás, amikor kiérkeztünk a holland promóciós turnéra! Egy faberakásos Bentley és egy Rolls-Royce várt minket a pályaudvaron. A Red Bullet lemezkiadó hilversumi irodájában

mindenki kézhez kapott egy angol nyelvű programtervezetet, ami egyhetes kint tartózkodásunk napi programját listázta. Alig hittem el, amikor megláttam, hogy a program szerint Bódy Magdikának, Szigeti Editnek és nekem jelenésünk van egy élő zenei műsorban, Hollandia legmenőbb zenei adásában, Rotterdamban. A rádiók úgynevezett power-play üzemmódban óránként kétszer is lejátszották sikerdalunkat. Esténként luxuséttermeket látogattunk, fényűzésben volt részünk, úgy tűnt, semmi se drága a kiadónak, hiszen első helyezett volt a dalunk, az „Everybody Join Us” a holland slágerlistán, ebből pedig ott ez következett.

Várkonyi Matyi izgalmasan meghangszerelt dalát, a „Szélkakas”-t, amely „Weather cock” címen sikerlemezünk B oldalán szerepelt, rádiós szakemberek nagyra értékelték, s ez találkozott a közönség ízlésével is, hiszen volt pár nap, amikor szerepelt a holland slágerlistán. Hollandia Anglia után a második legnagyobb főhadiszállása volt az európai popiparnak. A nyugati világ nem viccel. Ha első vagy a hallgatottság alapján, az nem korrupciós alapú, hanem valódi siker, ami nagyon sok pénzt is jelent. Ha nem is feltétlenül a zenekarnak. A dal megjelent kislemezen Nyugat-Németországban, Hollandiában és Lengyelországban is. Május 29-én újra vonatra szálltunk, hogy Lengyelországba utazzunk, de csak a holland–nyugatnémet határig jutottunk el, ott a határőrök leszállítottak bennünket, mert kiderült, hogy nincs érvényes átutazóvízumunk. Először a rendőrségi fogdába kerültünk, onnan hál’ istennek áthelyeztek egy szállodába. Hegedűs Laci az útleveleinkkel visszautazott Hágába, ahol a Német Szövetségi Köztársaság nagykövetségén beszerezte a szükséges pecsétet, és folytathattuk utunkat Nyugat-Berlinen át Lengyelországba. A hollandiai fogadtatáshoz képest óriási kontraszt volt, hogy Sopotban senki sem várt minket a pályaudvaron.

Egy teljes nagylemeznyi angol nyelvű fordításunk már megvolt, így készíthetett el a *Rockin’ & Rollin’*, amit Lengyelországban, a Polskie Nagrania varsói stúdiójában vettünk fel 1975 júliusában, és az ugyancsak lengyel Muza kiadó jelentetett meg. Lengyelországban szinte azonnal elfogyott kétszázezer példány, így ott pillanatok alatt aranylemez lett. Jó pár dal szövegét én fordítottam, hisz a szótagszámok feszségét, a prozódia énekesként én tudtam a legjobban. A többi Richard de Bois írta, egy új dalunk, az „Őrült álom” pedig eleve magyarul került fel a nagylemezre Miklós Tibor szövegével.

Sajnos még 1975-ben is túl fiatalok voltunk, és a kínálkozó nyugati lehetőségek ellenére kezdett még erősebben felfeslenni a zenekar, pedig ott és akkor még jobban össze kellett volna tartanunk. Magdika a szólókarrierjében kezdett gondolkodni, ösztönző hatások is érték, s meg kell valljam, én sem éreztem már magam a legjobban, főleg James hiánya miatt. Nem szeretném, ha úgy tünne, hogy másra akarom kenni a dolgot. Paczári Karcsit emberileg nagyon szerettük, de valljuk meg, így már nem volt ugyanaz a Generál, mint Jamesszel, aki egyszerűen nem mondhatott nemet az LGT hívására – amit persze teljességgel megértettünk, de nagyon nem örültünk neki.

Vidám hangulatban

Amikor James egy zenekari megbeszélésen Reck Lajos lakásában bejelentette, hogy kilép, én zihálva sírtam. Rajongva szerettem őt már a Ferm idejében is, a Generálban meg aztán pláne. Az LGT rangja és a felkérés súlya olyan volt, hogy ha objektíven tudtuk volna értékelni ezt a dolgot, azt mondjuk: James, jól teszed. Persze ezt akkor nem tudtuk kimondani, de el kellett fogadni, hogy ő továbblép. Borzasztó nehéz szívvel folytattuk nélküle. Nekem személy szerint hatalmas megrázkódtatás volt. Itt emlékeznek meg Póta Andrásról is, aki Reck Lajos helyére érkezett a P. Mobilból. Vele jobb lett a zenekar, a keményebb dolgokhoz az ő invenciói jobban illettek.

Mindenesetre nem tudtuk megragadni a holland pillanatot, majd nem sokkal később én is bejelentettem, hogy kilépek a zenekarból. Egy olyan zenekari megbeszélésen vezettem ezt elő, amikor egy lengyel turné bevételeinek

elszámolásával kapcsolatban jöttünk össze. Kilépésemnek nem pénzügyi okai voltak. A tagokat mind a mai napig nagyon szeretem. Matyival és Gáborral szemben volt a legnehezebb a szívem, ők voltak a legrégebbi társak, de ez akkorra már kiérlelt döntésem volt. Egy nagyon józan életű kereskedőcsalád gyermekeként azt tudom mondani, hogy – a holnapra is mindig gondolva – nem voltak anyagi gondjaim. Ruhásszekrényemben, egy barna, fehér csikokkal feldobott zakóm belső zsebében gyűjtöttem a pénzemet akkoriban. Talán a százforintos bankó volt a Generál idejében a legnagyobb címlet. Este, ha hazamentem, mindig csak hozzátettem, de egy idő után már alig tudtam visszarakni a pénzköteget. Megvolt bennem annak az elégedettségnek az érzése, hogy gyűlik a pénzem, nem dorbézolom el, nem egyik napról a másikra élek. Ebben persze része volt annak is, hogy a Hámán Kató utcai lakásban a nagyszüleim főztek rám, én pedig természetesen hozzájárultam a lakásfenntartás és a megélhetés költségeihez. Megnyugvással éltem meg a „gazdálkodni jó és van miből” élményét. Ez nem egy jellemző vagy általános zenésztulajdonság, de én mindig ilyen voltam, ez valahol a szabadságomat is biztosította. Az a tanítás, hogy „aki a kicsit nem becsüli, a nagyot nem érdemli”, családomtól kapott, életre szóló útavaló. Nem a pénz határozza meg a döntéseimet, nem élek a pénz ígézetében, de jó, hogy van, és ha van, akkor megbecsülöm. Gyerekkoromban nagyon szerettem a Capitalyt, aminek megfelelője aztán a Gazdálkodj okosan! nevű játék lett, és élveztem, hogy gyarapszom a játék során. Ez, azt hiszem, egy polgári attitűd, és nem gondolom, hogy egy rockzenész ne lehetne polgár is.

1973 nyarán volt egy Mini–Zalatnay–Generál országos ORI-turné. Mi a saját programunkat játszottuk, a Mini – saját dalain kívül – az est második felében Cinit kísérte. Cinivel nem indult jól a kapcsolatunk. Előrebocsátom, hogy nagyon szeretem az állatokat, a kutyákat különösen. A művésznőnek volt egy afgán agara, Abidjan, akit néha elhozott a fellépésekre. Éppen az öltözőmben tébláboltam, amikor a nagy termetű kutya bemutatkozásképpen hátulról váratlanul rám csimpaszkodott, amitől nem tagadom, megijedtem. Nem tudtam, mi történik, valamit erőlyesen kiszóltam a kutyával kapcsolatban, Cini pedig ezt a kiszólást zokon vette. Emiatt sokáig volt feszültség köztünk, de szimpátia is kialakult csendben.

Pár héttel később, még ugyanezen a turnén egy koncert után Kiselefánt Mercedesével jöttünk hazafelé a Balaton felől. Két Mikrolied-lány, Cini és

én azért jöhettünk külön kocsival, hogy a torkunkat kímélendő hamarabb hazaérjünk, így többet pihenhessünk a másnapi koncertre. Hazafelé menet elűtöttünk egy őzet az M7-esen, a 75-ös kilométernél. Éjszaka egy óra volt, a hűtővíz elfolyt, egy tapodtat sem mehettünk tovább. Az autópályán alig volt forgalom, a mobiltelefont még nem találták fel. Fél óra múlva valaki megállt, s őt megkértük, ha beér Pestre, hívja fel Somos Ferenc „Suha” nevű technikusunkat, hogy jöjjön értünk a buszával. Mi dideregve, de türelmesen vártuk Suhát, szenderegünk egymás mellett. Egy idő után egy takaróval betakartam Cinit, átöleltem, de ez csak egy emberi, a pillanatnak megfelelő mozzanat volt. Ez 1973. június 24-ei születésnapom előtt pár nappal történt. Elkezdünk beszélgetni, s reggelre oda kulminált a kapcsolatunk, hogy felajánlotta, megrendezi a 20. születésnap bulimat.

Frenreisz Karesz hangosítása magabiztossá tett

Frenreisz Karesz és Cini a Vigadó téren egy garzonlakásban lakott, csodás kilátással a Várra. Cini akkor még Karesszel élt, aki éppen Angliában intézte a Skorpió dolgait. A születésnap bulin aztán – amire az egész Generál hivatalos volt – összejöttünk Cinivel. Ő huszonhét volt, én húsz lettem, innentől

kezdve mindenkinek a fantáziájára bízom az intim folytatást. Volt egy kis átmenet, amikor a történetek ellenére még a Skorpió kísérté Cinit. Prágában nagylemez is vettek fel, és hogy még pikánsabb legyen a helyzet, azon a lemezen egy dalban én is vokálozok. Karesz a maga nagyvilági személyisége ellenére ezt a leosztást nem vette olyan könnyedén. Én viszont úgy voltam vele, hogy ez az ő dolguk, én ebbe nem akarnék belefolylni, rendezzék el egymás között. Nem szerettem én el az ő asszonyát, ők akkor már a mindig is szenvedélyes hullámokat megélt hétéves kapcsolatuk végjátékában voltak. Nem állítom, hogy Karesszel ezek után felhőtlen lett volna a kapcsolatom... Eltelt néhány évtized, míg kisimultak a hullámok. 1983-ban a Skorpióba hívtam, hezitáltam, de végül nem vállaltam. 1992 márciusában Kareszék cége hangosította a Demjén-koncertet és annak három bejátszó buliját is a Felvidéken. Zselizben, Dunaszerdahelyen és Komárnóban ő is kint volt velünk. Akkori barátnőmmel egy reggel sétáltunk a parkban, majd megjelent Karesz és egy ismerőse, akinek úgy mutatott be, hogy: „Hadd mutassam be egykori menyasszonyom volt férjét.” Volt humor! A húsz évvel azelőtti feszültségnek ekkorra már nyoma sem volt köztünk.

Cini legnagyobb hazai sikerei kapcsolatunk alatt már leáldozóban voltak, de az NDK-ban és Lengyelországban még nagyon sikeres volt. Amerikában is járt koncertkörúton magyarul területeken, és a KGST-fesztiválokon is rajongva ünnepelték. Ezek hangzatos hivatkozások ugyan, de a bevételei egyre csökkentek. Karesztől már elköltözött, és önállóan bérelt egy lakást a Szabadsághegyen, amit elég drága volt fenntartani.

Cini nagyon csinos, tapasztalt, nemzetközi kapcsolatokkal bíró, izgalmas, világlátott nő volt, akivel beszélgetni is szerettem. Három évig éltünk együtt, de megőszülni nekem eszem ágában nem volt. Olyan hölgykoszorú vett körül, hogy arra ekkor nem gondoltam!

Cini édesanyja, Sárika néni, és nevelőapja, Toncsi bácsi a Batthyány utcában laktak. Gyakran jártunk hozzájuk családi ebédekre. Toncsi bácsi és Sárika néni nagyon nagy harmóniában éltek, olvasott, finom emberek voltak, a komolyzene nagy barátai. Minden adandó alkalommal rágták Cini fülét, hogy saját lakás kellene már neki. Toncsi bácsi egy svéd golyóscsapágygyár beszállítójaként okos üzletember volt, de Cini nemigen figyelt a tanácsaira. Végül Toncsi bácsi bedobta, hogy van egy parlamenti kapcsolata, aki segíteni

Cinivel és Szabó Ági nénivel az esküvőnkön

tudna abban – de csak ha összeházasodunk –, hogy szerez nekünk egy tanácsi lakást. Banális, ugye? Pedig így volt, ez a színtiszta igazság. Összenéztünk, közben eszegettük a rántott húst, de amikor már másodjára dobta be ezt Toncsi bácsi, akkor eldöntöttük, hogy csapunk egy nagy bulit, és összeházasodunk. És hogy feltegyük a történet tetejére – vagy aljára – a pontot: összeházasodtunk, és nagyon hamar, egy-két héten belül kiderült, hogy nem lesz lakás. Cinivel a nagyszüleimhez költöztünk. Nagy feltűnést keltett a IX. kerületi házunk előtt parkoló fekete Mercedes, ami nagyon nem volt szokványos abban az időben azon a környéken. Az is szép mutatvány volt, amikor a lakók szeme láttára a művésznő nap mint nap felsétált a körfolyosós öreg bérház harmadik emeletére!

Egy nagyon sikeres közös turnéja volt a Generálnak Zalatnay Cinivel 1974 decemberében Kárpátalján. Felléptünk Beregszászon, Munkácson és Ungváron is. Megrázó élmény volt szembesülni azzal, hogy milyen körülmények

között élnek ott a magyarok. Novai Gabi Munkácson ismerte meg későbbi feleségét. Nusival mindmáig gyönyörű házasságban élnek.

Állandóan koncerteztünk 1975-ben itthon is, külföldön is, de mégis váltani akartam. Írtam dalokat Cini *Szeretettel* című szólólemezére, minthogy Karesz már nem állt mögötte szerzőként. Otthonunk békés magányában mutogattam neki dalkezdeményeket.

A sűrűsödő nehézségek ellenére a Generál az 1975-ös évben is felkapott zenekar volt. Cininek is készítettünk egy lemezt, szerepeltünk a *Kenguru* című filmben és lemezen, de ez már nagy nyomokat nem hagyott bennem. Az erről megjelent szovjet kislemezekről és nagylemezeiről nem is tudtam. Amit akkor csináltunk, már csak munka volt számomra.

A Generálban eltöltött éveim – hál' istennek – számtalan sikeres koncertről, három nagylemezeiről és több kislemezeiről szóltak.

A Cinivel kötött frigy nem bizonyult tartósnak, 1976-ban elváltunk.

XVIII

„Nem baj, Sanyika, majd még hívlak!”

Som Lajos varázsa.

Első fellépésem a Piramissal.

Turné Lengyelországban a Mud együttessel.

Bőrszerkók.

„Éterikus lebegés”.

Pinyóka, az idegenvezető.

Mint említettem már, a második Generál-nagylemeznél voltak gondjaim. Több lépésben, különböző aspektusból élesítettem a gondolatra, hogy valami mást is csinálhatnék. Huszonkét éves voltam, ösztönzés éledt bennem, hogyan is lehetne szárba szökkenteni a Led Zeppelin-rajongásom mentén sarjadó, a keményebb zene felé húzó vonzalmamat, amire egyébként Cini is sarkallt. Erre az egyéves tépelődésre tett pontot 1975 őszén Som Lajos felkérése. Cini és Som jóban voltak, talán Cini adott kulcsokat Lajosnak ahhoz, hogy hogyan találjon meg, hogyan értsen szót velem, ami aztán meg is történt.

Matyi és Gabi is sikeresen továbblépett a Generállal, Charlie-val egy újabb sikerkorszakát élte meg a zenekar. Nagyon örültem, hogy nem omlott össze az a banda, ahonnan kiléptem – ez megnyugtatta a lelkiismeretemet.

Merész ugrás az ismeretlenbe

Lajos már 1974-ben többször rám telefonált Svájcból – mégpedig elég trükkös módon –, ahol az akkori Piramissal különböző klubokban léptek fel. A megfelelő pénzürmét rágógumival két oldalról úgy preparálta, hogy amikor beejti a készülékbe, az ne tudja véglegesen leejteni, de folyamatosan jelezze az automatának az érme jelenlétét. Így végtelenítve tudott hívni, egyébként ráment volna a teljes gázsija a sok hívásra, a végtelen hosszú beszélgetésekre, melyeket ezer kilométeres távolságokból folytattunk. Volt olyan alkalom, hogy beszélgetés közben teljesen lefürödtem, haját mostam, kádban ücsörögtem. Csak általánosságban beszélgettünk, egészen konkrét tervek nem vezetett elő. Elmondtam neki, hogy egyre inkább barátkozom a gitárral, és azt, hogy milyen jó lenne egy kétgitáros felállítás. Szervezési hajlandóságáról is szót ejtett, miszerint nem lesz gond a fellépésekkel, ami nem volt közömbös, hiszen szinte csak azok a magyar zenekarok tudtak működni, ahol volt egy agilis szervező.

Végig nagyon barátságosan, a korábbi években kialakult bensőséges hangvételünkben beszélgettünk. Az a meggyőződés hajtotta, hogy én vagyok az az ember, akit szeretne megnyerni az ügynek, melyet meg akar valósítani. Egyszerűen a szememben én voltam a terveihez a legalkalmasabb jelölt, és ő ebből nem engedett. Janó személyére is többször célzott, Pinyóka már megvolt, akit zenészként kicsit már ismertem, de személyesen nem. Mindig nagyon

meggyőző volt az érvelése, de akkor még a Generál kihívásainak annyira a sűrűjében jártunk, épp a holland lehetőségek kellős közepén, hogy nagyon vacilláltam. Barátaim tanácsát kértem, magam is sokat gondolkodtam, de az az igazság, hogy elég sok munkánk volt abban, hogy a Generál ott tartott, ahol. Nemzetközi siker küszöbén álltunk, ezeket hoztam fel mentségül, amikor azt mondtam, hogy én erre még nem tudok válaszolni. „Nem baj, Sanyika, majd még hívlak” – hangzott el búcsúzóul.

Nyugat-Németországban NATO-támaszpontokon is játszottak – én ezt sosem értettem: hogy engednek be oda a Varsói Szerződés országából érkező zenészeket? Onnan is pár naponta újra meg újra hívott. Mindig ugyanazt mondta, azzal kiegészítve, hogy a cuccot is fejlesztik, jó felszereléssel jönnek haza, mindenünk meglesz. Mindig nagyon csábítónak hatottak a tervei, tetszett a személyi összetétel is, de nehezen szántam el magam a visszavonhatatlan döntésre. Nehéz volt, mert az a respektus, amely a szívemben őszintén élt iránta a Tűzkerék-időszakból, nagyon erős volt, s csak ismételni tudom, milyen tátott szájjal bámultam annak idején, tizenévesen őt és a Tűzkereket.

Már az első beszélgetéskor tudtam, hogy hidegen, mereven nem fogom elutasítani, hanem hagyom motoszkálni magamban ezt a dolgot. Mindenesetre a telefonban nem mondtam sem igent, sem nemet. Mindig a Tűzkerék időszakára hivatkozok, ennek az az oka, hogy bár láttam a Taurust a Free előtt a Kisstadionban, de megvallom, engem a Taurus nem érintett meg. Talán azért, mert azt éreztem, hogy ebben a zenekarban Radics Béla szerepe operettisztikusabb volt, mint 1970-ben a Tűzkerékben. A Taurus sokkal konszolidáltabb volt, mint a Tűzkerék. Béla ennél nagyobb üstökös volt szerintem, és korábban sokkal kifejezőbben, markánsabban képviselte a szabadságot.

1975 elején Lajosék hazajöttek, és kétbillentyűs felállással kezdtek játszani. Egyszerűen időm sem volt megnézni őket, de azt is meg kell valljam, nem is volt vonzó az a koncepció. Nagyon szeretem az orgona hangját, de kettő szerintem már túl sok egy rockzenekarban, és mint mondtam már, mindig is a gitárosok igézetében éltem. Két orgona nekem már túl lágy világ. Fotót láttam róluk, és az rögtön lejött, hogy Lévayval is nagyon jó fazonja volt már a zenekarnak, jó figurák gyülekeztek ott.

Az első koncertek egyikén >

BALATONAUTÓ

MALEV
Magyar Légitársaság

Közreműködnek:

1976. június 26- július 1 között és
1976. augusztus 21.-29 között

PIRAMIS
együttes

SIÓFOKI

MARKA = MARKA

Az 1976.-os
balatoni nyár szenzációja

1976. július 2- augusztus 6
között

1976. augusztus 7-20. között

MARIONETT RT.
együttes

SYRIUS együttes

A komphajó esténként 9 órakor indul az alábbi hajóállomásokról.

FÜRED	KISVÁR	CSOPAK	SIÓFÓK	PÉNTES	SZOMBAT	VISSZA
FÜRED	ALSOORS	FÜRED				

Az 1976. december 31-ig szóló nyári nyaralásért: Zöldi személyjegyek, Lehel hűtőszekények, BTRG kazetták, magnetofonok, televíziók, vasárnapok és ünnepi alkalmak, továbbá 450 fős nyaralás. — A belépőjegyekhez ingyen tartoznak a nyaralásért a nyaralók. — Márka az életem

Egy hétfőn a Várklubban személyesen találkoztunk Lajossal. Spontán történt minden, nem is tudtam, hogy ő is ott lesz. Az Echo jött haza szabadságra, és Varannai Pistieket mentem megnézni. Ránéztem, s azonnal működött Lajos személyes varázsa. Hihetetlen jó srác volt! Amíg későbbi szenvedélyei nem robbantak be az életébe, ő egy végtelenül megbízható, egyenes tekintetű fickó volt, akit nem lehetett nem szeretni. Belenéztem tiszta szemébe, és a személyes jelenléte egy pillanat alatt eldöntötte velem azt a kérdést, amit telefonban magamnak sem tudtam megválaszolni, és csak annyit mondtam: „Lajos, igen!” Sose felejttem el, felkapott, és az ölőben felvitt... mit felvitt, felrohant velem az aula karéjára a jobb oldali szárnyon.

Ott még nem kezdtünk el konkrétan semmit sem tervezni, megbeszélni, de nem sokkal később Gallai Petiéknél Óbudán megtörtént az első zenekari találkozásunk is. Péter egy akusztikus zongorán eljátszotta a „Szállj fel magasra”-t. Még nem osztott szót, de éreztem, hogy minden megfelel. Elkezdtem barátkozni a dal szövegével is, és az egész olyasféle öszmény lett, mint amikor a Generállal először megszólalt a „Ha ismerném”. Nagyon meggyőző volt. Mit meggyőző? Katartikus! És a fazonok is tetszetek: Péter a sűrű, vörös üstökével; Janót nem kell bemutatni; Pinyóka már ott megcsillantotta briliáns humorát. Minden adott volt ahhoz, hogy valami nagyon jó dolog következzen.

Hangosított próbáink kezdetben nem voltak, akusztikusan néztük meg a dalokat, majd egy Bartók Béla úti régi bérház KISZ-klubjában lett próbahe-lyünk, ahol már élesben is megszólaltunk. Az első fellépésem a Piramissal az FMH-ban volt. Szégyellem, de nem tudom megmondani, hogy Lévy Tibor akkor még ott volt-e, de mintha ez a fellépés még nem annak a jegyében telt volna, hogy akkor innentől ez így, ötösben fog továbbmenni. Két számot énekeltem, a „Szállj fel magasra” és a „Becsület” című dalt. Egyből két különböző dalkaraktert mutattunk be, szerintem jól sikerült a premier. Kívülről – gondolom – úgy hathatott a fellépésem, mintha csak vendég volnék. Izgultam, hisz egyáltalán nem volt egy közömbös pillanat, hogy a Generál után egy új zenekarral először lépek fel, nem beszélve arról, hogy elég sok intrika ért amiatt, hogy eljöttem a Generálból. Ment a susmorgás, elég nagyszámú szakmai közönség is jelen volt, többen érezték, hogy itt érdemes lesz odafigyelni. Arra emlékszem leginkább, hogy az öltözőben azért volt bennem feszültség, izgatottság. Többek között Szörényi Levente is ott volt a közönség soraiban,

aki a koncert után eléggé elmarasztalt, mert neki, mivel annyira szerette a vokális zenét, jobban tetszett, amit a Generálban csináltam.

Néhány dal megmaradt a korábbi Píramis-koncertrepertoárból, de rögtön jöttek az új dalok is, amelyeket nagyon élveztem, mint például a később csak kislemezen megjelent „Elment a kedved”-et. Nagyon jól éreztem magam az új zenekarban. Elkezdtük járni azokat a köröket, amiket még legalább másfél évig utána is. Elég sok koncertünk volt. Debrecenben és környékén egy bizonyos Döme, Pécs környékén pedig Vasas Csaba, egy agilis szervező lent alvós miniturnékat hozott össze. Kezdetben el is terjedt Pesten, hogy mi vagyunk a vidék legjobb zenekara. Való igaz, nemcsak az előbb említett két város környékére, de mindenfelé jártunk, és közben csiszolódtunk, érlelődött az új program. Alapvetően saját dalokra épült a Píramis repertoárja, de kezdetben talán egy-két Deep Purple- és Led Zeppelin-dalt is játszottunk, de ez tényleg csak a kezdeti koncerteken történt meg, mert nagyon termékeny volt a zenekar, nem kellett már idegen tollak.

Volt egy kis kezdeti probléma azáltal, hogy Pétert pár hónapra rá, hogy beléptem a zenekarba, behívták katonának. Palánkai Ferenc volt három hónapig a Píramis billentyűse, aki előtte Radics Béla orgonistája volt az Alligátorban. Feriről csak derengő emlékeim vannak, hangszeres problémára vele kapcsolatban nem emlékszem.

Lajos agilitására bíztuk a zenekart. Természetesen mindenki nagylemez szerett volna, de 1976-ban csak egy kislemezünk jelent meg, rajta a „Szállj fel magasra” és a „Becsület”. Minden épeszű zenész szeretné, ha lenyomata maradna annak, amit csinál. Hatalmas alkotói energiák munkáltak mindenben, a dalírás nem volt probléma. Janó briliáns gitárjátéka, Péter éneke és billentyűs-készsége és mindemellett igenis Lajos basszusjátéka és mindhárunk zeneszerzői kvalitásai óriási önbizalommal társultak, és szerénytelenül szólva az én hangadottságaim is hozzájárultak ahhoz, hogy ne is legyen kérdés, lesz-e nagylemez. Bár erre mintegy két évet még várni kellett attól fogva, hogy beléptem a zenekarba. Az önmagunkba vetett hitünket az a két év sem tudta megtörni, a közönség reakciói is koncertről koncertre minket igazoltak.

Egyre népszerűbb lett a zenekar, tulajdonképpen már a Katowicében felvett élő anyag tévéadásba kerülése előtt is óriási sikerünk volt. Nehezen leírható, milyen katartikus szintlépés volt az, amikor az akkori egyetlen tévécsatorna leadta azt a katowicei koncertrészletet! Nem is főműsoridőben volt az adás,

hanem valamilyen délutáni műsorban, majd az ismétlése egy késő esti sávban, de onnantól fogva nem volt megállás.

1975 végén jártunk először a Piramissal Lengyelországban az angol Mud együttes előzenekaraként. Lajos valahogy megszervezte, hogy Végh Miklós, egy tévés operatőr barátunk egy kis stábbal felvegye az egyik koncertünket. Nem vagyok benne biztos, hogy ez egy hivatalos, a Magyar Televízió által szervezett felvétel lett volna, de az biztos, hogy ma már nem található meg a film az MTVA archívumában, pedig nagyon jó lenne újra látni. Végh Miki olyan speciális, nem megszokott kameraállásokat használt, amelyeket előtte magyar zenei felvételeknél nem tapasztalhattunk. Itthon még évekig minden magyar könnyűzenei tévéfelvétel szögletes és valahogy kényszeredett volt. Amikor először láttam Végh Miki felvételeit, olyan érzésem volt, mint amikor nyugati példaképeinket láttam filmfelvételen. Hozzá kell tegyem, hogy a Mud technikusai megszerettek minket, nem sajnálták sem a fényeket, sem a színpadi hangosítást tőlünk, és ez persze érződött a felvételen is, ahogy a lengyel közönség reakcióját sem lehetett félreérteni.

Miután képernyőre került idehaza a felvétel, egyik pillanatról a másikra naponta nem egy, de leginkább két, sőt alkalmanként akár három koncertet kellett adnunk, mert egyszerűen fizikailag szinte kielégíthetlenné váltak az igények.

A Piramis sosem adott fél szívvel koncertet, de innentől még az is inspirált, hogy akár a legkisebb helyszínen is ugyanazt az élményt nyújtuk a közönségnek, amit a katowicei felvételeken láthattak. Olyan helyekre is eljutottunk, amelyek a térképen sem igen szerepelnek, és ahol nem is nagyon volt megfelelő hely egy koncert megrendezésére. Tisztán emlékszem a vaskályhával fűtött, olajjal átitatott fapadlós kultúrházacskákra, ahol az öltözőnek kinevezett kis helyiségben lavór volt odakészítve, hogy tisztálkodhassunk. Már megvolt a bőrnadrágos viseletünk, és az is bennem él, ahogy áll a zenekar letolt gatyákkal a lavór előtt, hogy legalább egy kicsit szikkadjunk, és mi csak neveltünk, vég nélkül neveltünk! Ezek a körülmények akár el is kedvetleníthettek volna, de ezt csak utólag gondolom, mert hisz abban az örületben és abban a szeretetteli légkörben, imádatban ez egyszerűen eszünkbe sem jutott. Közben ránk törték a rajongók, hogy nem tudnak várni, legalább egy aláírást hadd kérjenek, mert az utolsó busz mindjárt indul, merthogy a környező településekről is óriási tömegek jöttek el egy-egy nekik közeli helyszínre.

A Piramis 1977. március 31-én: Závodi János, Som Lajos, Révész Sándor, Gallai Péter, Köves Miklós

Janó szülei bőrmesterek voltak. Olyan minőségű bőrcuccokat készítettek, amiket boltban nem lehetett kapni, nemhogy idehaza, de még Nyugaton sem. Janó volt az első, aki ilyesmit viselt. Saját maga által varrt nadrágját már az első koncertek valamelyikén elkunyeráltam tőle, hogy pár alkalommal viselhessem. Gyorsan nyilvánvalóvá vált számomra, hogy csináltatnom kell

magamnak is egyet, mert ez az, amire már régóta vágyom, pedig nem is tudtam róla. Piros cérnával varrta meg Janó apukája a színbőrből készült fekete bőrnadrágomat, kiváló béléssel, amit aztán évekig hordtam. Foltokban még ma is megvan az a nadrág, a Rockmúzeumban megtekinthető. A bőr amellett, hogy nagyon tetszett, strapabíró, praktikus viselet is volt. Londonban a King's Roadon 1977 szeptemberében vettem egy fehér Kickers tornacipőt harmincöt fontért, onnantól az is állandó viseletem része lett. A tornacipő előtt volt egy fehér gumicsizma, amit színpadon is viseltem, de rettenetesen izzadtam benne, viszont valahogy tetszett, ahogy a nadrág szára találkozik a csizma orrával.

Azért is meséltem ezt el, hogy érzékeltessem, a Piramis imidzse nem egy előre kitalált dolog volt. Rövid időn belül Lajosnak is evidenssé vált, hogy ő is bőrökbe öltözik, de csak azért tettük ezt, mert egyszerűen imádtuk ezt a viseletet. Később Pinyóka Amerikában élő rokonai hoztak öt darab olyan fekete pólót, amire a PIRAMIS feliratot szitanyomattal ráíraták. Elnyűhetetlenek voltak, évekig meg se látszott rajtuk a használat, de egyenruhaként nem viseltük. A betűtípust Pinyóka rokonai jó ízléssel választották. Megtetszett, később, mikor mi gyártattunk zenekarilag pólókat, hűségesen ragaszkodtunk hozzá.

Néhány fotón látom Lajoson a Ramones-kitűzőt, nekem is volt egy „I'm a Stray”, vagyis „Kóborló vagyok” feliratú, de ezeket nem vittük túlzásba. A fotókon látható, hogy szerettem a sálakat, ezeket nemcsak esztétikai, de praktikus okokból is használtam: vigyáznom kellett a torkomra.

Már 1976-ban volt egy nagybacsának mondható bulink a régi Nemzeti Sportcsarnokban, és ott már érezni lehetett, hogy nem kérdés, sikerülni fog a csúcsokat megostromolnunk. Az akkori egy szem monopolisztikus televízió is felvette a koncertet, és többször le is adták. Erdős Péter is kint volt, megnézte, hogy mi ez az örület. Én nemigen beszélgettem vele akkoriban, az ügyeket Lajos intézte, de fél füllel a büfében hallottam a tőle ismert óvatos fogalmazási módon, hogy ő nem tudja elképzelni, hogy ez ne legyen sikeres, és ne legyen továbblépés. Sajátja volt ez a fajta fogalmazás: valójában nem ígért semmit, csak lebegtette, hogy mire ácsingózhat, aki akar valamit. A szóbeszédeket ismertem Erdőssel kapcsolatban, de különösebben nem zavartak, mert úgy éreztem, nekünk úgyis minden sikerülni fog, egyszerűen lehetetlen, hogy ne legyen nagylemezünk. Lajos biztos sok nehézségről tudna mesélni. Nem túl

gyakran, de néha beszámolt nekünk a küzdelmeiről, de én csak azt láttam, hogy elsöprő a zenekar, nincsenek kérdések. Fel sem merült bennem, hogy bárki az utunkba állhatna. Pinyóka agilis fickó volt, őt talán egy kicsit jobban izgatták a nehézségek és a jövőbeli kilátásaink, de – azt hiszem, beszélhetek Janóka nevében is – engem és Janót ez nem foglalkoztatott, mi egyszerűen örültünk a sikereknek.

Mire eljutottunk oda, hogy felvegyük az első nagylemezt, a dalok hihetetlenül összezsugorolódtak, emberileg és zeneileg is összeértünk, a turnék nagyon erős kollektívizáló erővel bírtak. A lent alvós turnék alatt, amikor éjjelente randalíroztunk a szállodai folyosókon – tekintélyes érdeklődéssel körítve a női nem részéről –, exkluzív élményanyag gyűlt össze. Amikor éjszaka a zenekar tagjai félmeztelenül futottak össze a sötét folyosón, egyik szobából a másikba tartva, nos, azok a vidám pillanatok komoly szövetségi viszonyokat szültek a Piramis tagjai között. Bizonyos szálláshelyeken egy idő után már nem voltak hajlandóak fogadni a zenekart a viselt dolgaink miatt. Óriási pezsgés volt, de pikánsabb részletekbe nem akarok belemenni. Technikusaink is felettébb odatették magukat ebben a pikáns társasjátékban. Éterikus lebegésben éltünk, a siker túlszárnyalta legvadabb reményeinket is.

Mindebben nagyon fontos szerepet játszottak a roadjaink, ezért mindenképpen név szerint szeretném kiemelni őket. Bakóczi Tamás, Nógrády Lajos „Foki”, Szász Lacika, Tollár Béni és Kiss Zoli nélkül sokkal nehezebb lett volna az életünk. Amikor egy nap több fellépésünk is volt, nyilvánvaló módon mi is beszálltunk segíteni a pakolásban. Tudtuk, hogy velük komoly szimbiózisban kell élnünk, és ez nem is okozott nehézséget. A közös kalandok során együtt viseltük a terheket. Végtelen teherbírással dolgoztak ők is a zenekarért. Több százezer kilométert utaztunk együtt.

Mindig szerettem utazni, de azért az akkoriban rendelkezésre álló autópark példányaival, öreg IFA teherautókkal, Barkas és Škoda kisbuszokkal eljutni mondjuk Szczecinig, az északlengyel tengerpartig, hát ott minden leleményes fortélyra szükség volt, hogy ébren maradjunk. Ezeken a hosszabb utakon a legnagyobb mentsvár Pinyóka volt. Ha nekiállt idegenvezetni a busz ablakából, mindenki dőlt a röhögéstől. Nem hiszem, hogy különösebben utánaolvasott volna a látnivalóknak, de ő anélkül is képes volt folyékonyan – kiváló orgánusmát csillogtatva – minden érdekességre felhívni a figyelmet. Vele sehová sem lehetett lógó orral megérkezni.

Ha már Szczecinnél tartunk, óhatatlanul eszembe jut, hogy a Muddal közös turnénkat abban a városban kezdtük. Mi, az öttagú zenekar egy Barkas busszal érkeztünk meg a majd' huszonnégy órás, ezeröttszáz kilométeres útról. Huszonévesen görnyedt öregemberekként szálltunk ki a fapados Barkasból. A stadion parkolójában szembesültünk a ténnyel, hogy ugyanerre a koncertre a Mud négyfős legénysége négy darab Fleetwood Cadillac luxusautóval érkezett.

XIX

Mogyoró.

A Révész-paródia.

Kitapétázzuk a lakást.

Negyvenöt év barátság.

Som Lajos ismeretségi köréből megismertem egy nagyon mokány, jó humorú, kedves kissrácot, aki mindmáig életre szóló barátom: Ladányi Attila, a Mogyoró. Becenevén én soha nem szólítottam, csak tudtam róla: a Fradi hetvenes évekbeli nagy sikerű jégchokicsapatának, amelynek egyik vezéregyénisége volt, minden tagja így szólította őt. 1978 tavaszán, egy agárdi koncertünkön nyújtottunk először kezet egymásnak, Attila akkor tizenhat éves volt. Nagyon nagy zenebarát lévén kedvenc zenekara, a V'Moto-Rock mellett a megtisztelő második hely nekünk, a Piramisnak jutott. Úgy Rózi karakteres mozdulatait és énekstílusát, mint esetemben ugyanezeket előszeretettel parodizálta társaságban. Nekem különösen tetszett, hogy ott, Agárdon, a jelenlétemben, a körülöttünk lévő társaság nagy derűltége közepette fesztelenül adta elő akkori repertoárjának gyakran ismételt darabját: léggitározva, lazán, hogy: „Oldódj fel a zenében, a tiszta hangok tüzeiben, feledd el a gondokat...” Nagyon eredeti volt! Iskolai tanulmányait rendkívül lazán vette, ezért bátorkodtam felvetni, hogy: „Attila, segítenél kitapétázni a lakásomat?” Igent mondott, és két hét alatt végeztünk a hetvenkét négyzetméteres lakással. A kéthetes

időtartam alatt vég nélkül beszélgettünk, ismerkedtünk, és szőttük barátságunk fonalát oly erőre, ami, mint fentebb írtam, mindmáig – negyvenöt éve – tart. Attilának nyolcan vannak testvérek, ő a hetedik a sorban. Nagyon szívmelengető pillanat volt, amikor a szülei, az áldott emlékü Mimácska és Gidi bácsi Ladányi Gedeon, Levente, Éva, Mária, Gábor, Ildikó, Attila és Márta mellé játékosan kilencedik gyermekükké fogadtak, amit azzal igyekeztem meghálálni, hogy kérésükre Attilát győzködtem, hogy tanuljon, de minden igyekezetem kudarcba fulladt. Attilát nem a tanulmányai, hanem embersége pecsételi nemessé, amit családszeretete, adott szavának szentsége és fáradhatatlan, segítőkész igyekezete példáz a legékesebben.

Szeretett barátom: Ladányi Attila

XX

*Piramis – első lemez.
Horváth Attila dalszövegei.
A Metronóm fesztivál.
Emlékezés Bencsik Samukára.*

Nagy élmény volt, mikor megjelent az első Piramis-album, a városban jártamban-keltemben nyitott ablakok alatt hallottam, hogy bent a házban a lemezünk szól. Nem foglalkoztam azzal, hogyan érte el Lajos, hogy megjelenhetett a lemez. Bízunk benne, hogy nem történhetnek a dolgok másképp, mint ahogy történtek, s mit sem számított, hogy két hosszú év alatt jutottunk el ide. Végtelen bizalom volt mindegyikünkben Lajos és az ő ilyen irányú képességei iránt, és persze nyilvánvaló volt, hogy a közönségnek az a reakciója, amelyet a koncerteken megtapasztaltunk, egyértelművé teszi, hogy a lemezeinknek meg kell jelenniük. Nemkülönbén a külföldi reakciók is ezt jelezték – bárhol játszottunk, a nyelvi akadályok nem jelentettek problémát. Kis megrázkódtatást azért okozott nekem, hogy külföldön nem énekel velünk a közönség a dalokat, amit persze nem is lehetett elvárni; de akárhogyan is, a zene nemzetközisége minden akadályt legyőzött. Talán csak a Szovjetunióban illetődtem meg igazán, amikor felhívták a figyelmünket, hogy a hajunkat hátra kell tűznünk, mert náluk a hosszú haj teljesen viseletnek számít.

A Piramis 1978-ban

A „Szabadnak születtem”-ben így utólag is érzem azt az óriási lendületet, amely a Piramist jellemezte. A „Ha volna két életem” gyönyörű ikonikus dalunk. A „Fénylő piramisok árnyékában” nemcsak lemezen, de koncerten is nagyon működött, a hossza és változatossága ellenére. Megvallom, nekem sem volt közömbös, hogy a koncerteken egy kis pihenőidőhöz jutok egy instrumentális számnak köszönhetően. Péter egyéni hangütései nagyon fontosak voltak a zenekar repertoárjában, a „Ki tudja, hol van” vagy a „Boldog ember” ilyen darabok voltak. A „Hozd el a tegnapot”-ban a két énekhang gyönyörűen kiegészítette egymást. A „Dal a kedvesért” a Piramis lírai vonalát erősítette. A „Becsület”-ről pedig mit is mondhatnánk? Kemény dal volt, és a keménysége ma is önmagáért beszél. Öröm ma is ezeket a dalokat egy albumon látni. Sokkal több számunk volt ekkorra, mint ami az első korongunkra felfért volna, a „Szállj fel magasra” meg is maradt kislemezes dalnak, azt úgy akartuk hagyni, ahogy a közönség hangról hangra megismerhette a korábbi stúdiófelvételtől.

A szövegekkel kapcsolatban Lajos két emberre akart építeni. Horváth Attila a Taurusban már bizonyított, de Lajos S. Nagy István kapcsolati tőkéjére is alapozni akart. Horváth Attila azért ment bele, hogy az első lemezen az ő neve ne szerepeljen, mert egyrészt a kezdeti években sokat volt Lengyelországban, másrészt S. Nagyot irritálta volna a konkurencia jelenléte, és ez veszélyeztette volna azt a segítséget, amit Pitykó ígért, és amiből – valljuk meg – nem nagyon lett semmi. Csak ígért, de ekkor már szerintem nem voltak meg azok a kapcsolatai, amikre támaszkodhatott volna.

Attilával nemcsak gondolati, de fizikai közelségben volt az egész zenekar, rengeteg időt töltött együtt velünk, a dalokban megfogalmazott gondolatok nem véletlenül kötődnek hitelesen az életünkhöz. A dalszövegek a lenyomatai annak, amit körülöttünk tapasztalt. Érzékeny, zseniális ember, a szövegeiben benne van minden, aminek benne kell lennie. A gondjaink, gondolataink, örömeink, félelmeink. Attilában a tökéletes társat találtuk meg. Soha egyetlen szöveget nem tett elénk, amire azt kellett volna mondanom, hogy nem.

Zseniális szövegírónkkal: Horváth Attilával

Nemcsak a Piramis, hanem az egész életműve hitelesíti a munkáját. Nem kellett erőszakot tennie magán, hogy ránk hangolódjon, ugyanazt az életet élte, mint mi, ugyanabból a közegből érkezett, mint mi. Talán csak Janó jött egy kicsit más közegből, ő budai srác volt, de ez nem volt áthidalhatatlan különbség. Attila szövegeivel nem a közönséget akarta kiszolgálni, nem úgy írt szövegeket, hogy akkor ez most biztosan be fog jönni a közönségünknek, hanem azt hiszem, ezek a gondolatok akkor ott lógtak a levegőben, mindenki áhította, hogy végre valaki kimondja őket.

Az első lemezt a Metronóm fesztiválos szereplés előzte meg, ahol a Piramis fellépése eléggé rendhagyó volt, hisz kilógtunk a mezőnyből. Szerintem olyan lehetett ez, mint egy évtizeddel korábban az Illés vagy az Omega megjelenése az akkori Táncdalfesztiválokon. Ahogy ők is annak idején, mi is részt vettünk egy intézményesebb, hivatalosabb fórumon, de a saját szabályaink szerint azt valósítottuk meg, amit mi helyesnek gondoltunk. Szeretem az „Égni kell”-t, amivel ezen a fesztiválon indultunk, a dal kislemezen is megjelent. Refrénje erős, sodrása magával ragadó. Talán csak a P. Mobil vitte azt a fajta zeneiséget, amit mi képviseltünk akkor a magyar zenei palettán. Bencsik Samu óriási volt! Ahogy a Blackmore-iskolát kijárta, az elképesztő felkészültségről és stílus-érzékről árulkodott. Ő sosem játszott túl semmit, nagyon nagyra tartottam. Eleganciájával, törekénységével engem mindig Jimmy Page-re emlékeztetett. És hát arról is ejtsünk szót, hogy zeneszerzőként milyen időtálló dolgokat írt! Nagyon nagy kár, hogy fiatalon elhunyt. Megérdemli, hogy Debrecenben utcát neveztek el róla.

< Koncertpillanat 1977-ből

XXI

*Piramis – második lemez.
„Őszintén akarok élni”.
A dalok szerzői.
Yamaha SG2000.
„Mindenem a tévé”.*

Szeretem a második Piramis-lemezt is. A lemez borítójának fotóihoz Lajos lakásában gyűltünk össze, a kockacukrokból készült, kályhaspray-vel lefújt piramist is ott állította össze Kosnás Roland, a borító grafikusa, bár a mai napig nem értem a borító üzenetét. Roland készítette később a *Nagy buli* borítóját is.

A „Csak rövid idő” nagyon erős. Mindig tetszett a lehetősége, hogy a „Gyere közelebb” és a „Másnap” szünet nélkül következzen egymás után, előben 1992-ben bontottuk ezt ki igazán. Mindkét dal szövege óriási! A világ és a közösségünk hétköznapijainak nehézségeit himnikusan írja le. Éles, mégis szép gondolatok vannak ezekben a dalokban. Nem beszélve a leplezetlen szexuális töltetről! Leírhatatlan, milyen koncerten tömegeknek énekelni azt, hogy „Gyere közelebb!”.

Az „Őszintén akarok élni” az első lemezre került szerzeményem. Ebben a dalban megjelent a lemezen Jorgosz is, aki emberileg is nagyon jó haverunk volt, talán nem véletlen, hogy kilépésem után egy bolgár turnén 1981-ben ő volt a Piramis énekese. Jorgosz az ütőhangszerein nagyon sokat tett a dalhoz. Mindig kerestem a mi ötösünkön kívüli gyökérzetet, hogy tovább tágítsam a

Piramis egyébként sem szűk mozgásterét, például hatással volt rám Roy Harper zenei világa is. Nem konkrétan dallamokat, hanem érzületeket kerestem, ehhez nagyon jó partner volt Jorgosz a dalban.

*Őszintén akarok élni,
Minden utam végigjárni,
Hinni abban, amire vágyom,
S ha hiszek benne, küzdeni érte
Bármilyen áron...*

Révész Sándor, Jorgosz Tzortzoglou és Balázs József „Ballisztika”

A Generálban még nem igazán, de a Piramisban már én is írtam dalokat. Említettem korábban, hogy a hangszerek felé nagyon nagy tisztelettel fordultam, mindig finoman nyúltam hozzájuk, főleg a zongorához. A mai napig így vagyok ezzel, először csak kísérletezgetek, és ha úgy érzem, hogy egy dallammal már magabiztos vagyok, akkor kezdek el játszani a dinamikával, lassan építgetem.

Őszintén szólva tetszett az a gondolat, hogy a lemezborítókön szerzőként is szerepeljen a nevem. Látványos volt az első nagylemezen a nevek sora, szerettem volna közéjük kerülni. Mikor a második lemezre felkerült az „Őszintén akarok élni”, és a nevem mellé került, az egyfajta elégtétel volt. Nem úgy értem, hogy konkrétan bárkivel szemben is elégtételt éreztem volna, inkább talán úgy fogalmaznék, hogy ez különlegesen jó érzés volt. Egyfajta rangot adott, de leginkább belül volt ez fontos nekem. A dal sikere pedig arra buzdított, hogy menjek tovább ezen az úton. Még ha a Piramisban ezt még annyira nem is sikerült kibontakoztatnom, de a bátorságom ettől fogva már szárba szökken. Lassan érek meg dolgokra, ez is szépen lassan alakult az elmúlt évtizedekben. Azt, hogy szerző vagyok, soha nem nagybetűkkel gondolom, de az öröm volt, hogy az első szólólemezemre négy dalom is felkerült, s a következőkre egyre több dalt írtam. 1978-ban szerzőként egy lassú, élethossziglani fejlődés útján indultam el.

A Piramis-lemezeken a dalokhoz tartozó szerzői kreditek nem mindig tükrözik a valóságot. Horváth Attilával kapcsolatban erről már beszéltem. A zeneszerzői krediteket egyfajta demokratikus elgondolásból kiindulva igyekeztünk elosztani, aminek elsősorban finansziális okai voltak. Hogy mást ne mondjak példaként, Karda Beának a Piramis által készített szólólemezen nem véletlenül nem vált legendává vagy Lennon–McCartney-szintű védjeggyé a Révész Sándor–Som Margit szerzőpáros neve, amit magam is meglepődve olvastam most a borítón, negyven évvel a megjelenése után. Margit, Lajos testvére is talán csak valamilyen anyagi megfontolásból került a kreditek közé. Egyébként rögzíteném, hogy anyagi vitáink egymással szemben sosem voltak a zenekarban, minden ilyen kérdést meg tudtunk beszélni egymás között.

Valójában mindenki szerző volt, még ha egy-egy dal meghatározó fordulatait eredetileg valamelyikünk egy személyben hozta is. Ez egy kényes kérdés, és távol álljon tőlem, hogy bárkitől bármit elvitassak, csak leíró jelleggel szeretném árnyalni a jelenséget olyan evidenciák felvillantásával, hogy például olyan

A Piramis 1978 nyarán

eset sosem volt, hogy valaki teljes, mindenre kiterjedő partitúrával állított volna be egy próbára. Dobkottát sem írt egyik szerző sem, ahogy az énekdallam kialakítása is nagyon sokszor az én feladatom volt. Probléma ebből sosem adódott, mindenki hozzátett valamit a dalokhoz, mert a közös cél elérése, a zenekar egyre jobbá és jobbá tétele motivált mindannyiunkat.

Nem egy esetben összeültünk Janóval, aki hozott egy riffet, egy dallamtöredéket, amire ráénekeltem, ezzel a dal karakterét is aláhúztam, vagy akár

komolyabb mértékben megadtam. Ehhez szerénytelenül, de mindig volt tehetségem, készségem. Ültünk egymás mellett, akusztikus gitárral hozta a témát, én pedig kamu angollal ráénekeltem. Ennek tapasztalatom szerint van egy olyan előnye is, hogy – bármilyen furcsa – szerintem azok a keményebb dalok működnek a legjobban, amelyek egy akusztikus gitáron is jól meg tudnak szólalni.

Fontos volt, hogy a tagok színes zenei világban mozogtak. A Piramis egyik nagy erőssége, hogy a lírai és a keményebb dolgok egyszerre voltak jelen a lemezekben és akár az egyes dalokban is. Mindannyiunkban volt közös zenei érdeklődés, de természetesen voltak közöttünk árnyalatnyi különbségek is. Pinyóka igyekezetét Lajos mindig biliburinak hívta, mert ő a jazzrockos dolgokat szerette, voltak ilyen irányú kitörési kísérletei, amiket Lajos gyakran hűteni próbált.

Nem volt jellemző a Piramis alkotói munkájára, amit más zenekarokról szóló könyvekben lehet olvasni, hogy próbatermi jammekből születtek volna

*A Piramis 1978-ban az MHV Rottenbiller utcai stúdiójában:
Som Lajos, Závodi János, Gallai Péter, Köves Miklós, Révész Sándor,
Dobó Ferenc hangtechnikus és asszisztense*

1977 szeptemberében Epsomban, Rob Davisszel és feleségével, Chrisszel

a dalok. Ennek talán az is oka, hogy nagyon sokáig nem volt állandó próbatermünk. Sem saját, sem bérelt. Ez nem azt jelenti, hogy a Piramis ne lett volna egy próbálós zenekar, mert nagyon sokat dolgoztunk azon, hogy minden hibátlanul menjen, és a dalok sem voltak olyan egyszerűek, hogy ne kellett volna próbálni, de a helyszínek sokat változtak, állandó alkotói kuckónk nem tudott kialakulni.

Amikor lemezfelvételre készültünk, esetleg hosszabb kihagyás után a koncertekhez frissítő próbákat kellett tartanunk, akkor is egy-egy alkalmi helyszínen gyűltünk össze. Mindezek ellenére vannak olyan élményemlékeim, hogy a próbateremben érzem, ahogy együtt repülünk egy új téma kapcsán a zenekarral. Nem konkrét dalra, hanem magára az élményre emlékszem, ahogy egy ismeretlen világba repülünk együtt a zene szárnyán, örületes magabiztos-

sággal és végtelen bizalommal egymás iránt. A szabadságtól megrészegülten, úgy, hogy egy kortyot nem ittunk előtte.

Abban, hogy dalokat kezdtem írni, része volt annak is, hogy 1977-ben megszereztem életem gitárját, amely a mai napig „szerves részem”. SG2000 Yamahám elválaszthatatlan tőlem.

A Yamaha a Mud szponzora volt, és amint említettem, 1977 szeptemberében a nászutunkat Angliában töltöttük Ágnessel. A Londonban töltött két hétben Rob Davis barátomnál laktunk, aki – mint szponzorált – egy nap elvitt a Yamaha angliai raktárába, és ott előállt azzal a meglepetéssel, hogy azt választok, amit akarok. Az ő kontójára. Úgy emlékszem, hogy a listaár húsz százalékat kellett csak kifizetnem. A raktárt úgy kell elképzelni, hogy végeláthatatlan sorokban páros krómcsovek álltak ki a falakból, amelyek a gitárokat a nyakuknál fogva tartották. Tudtam, hogy egy Cherry Sunburst színű SG 2000-est szeretnék, ami egy darab mahagónifából van faragva. Mikor először a kezembe vettem, arra gondoltam, hogy milyen is lehetett a fa, amikor még lengedeztek az ágai, és zizegtek a levelei. A mai napig mindig felemelő érzés kézbe venni, hozzám nőtt.

Balázs József „Ballisztika” nevű szeretett barátom jószágának köszönhetően néha úgynevezett wellnesskezelésre átadom neki Yamahámat, aki finom felületi politúrszerű ápolással és újrahunyózással tesz jót hangszeremnek, és így nekem is. A Ballisztika becenevet tőlem kapta 1972 őszén, ismeretségünk kezdetén. Tizenhárom éves kora ellenére gyakori látogatója volt a Danuvia Kultúrházban működő Generál-klubnak, amihez mellesleg nagyon közel lakott. Gyerekarcával tökéletesen harmonizált segítőkész jósága, amivel különösen a Mikrolied tagjait kényeztette. Legjobb barátja Herczku Marika lett, akivel nem szerelmi, de nagyon mély baráti viszonyban volt. Ballisztika azóta is nagyon nagy zenebarád, akit tűzoltó alezredesként azzal is kényeztetett a sors, hogy világsztárok BS-ben, majd később az Arénában rendezett nagykoncertjeinek hangbeállításán „véletlenül” éppen szolgálatban lehetett, és így a színpad mellől, testközelből láthatta Al di Meolát, Eric Claptont, Roger Waterst vagy éppen John McLaughlint. Megrendítő volt elbeszélése arról, hogy 1999. december 15-én hajnalban szolgálatban volt, amikor oltást vezető helyi parancsnokként a Budapest Sportcsarnokhoz, sok-sok varázslatos zenei élményének helyszínére riasztották. Több száz bajtársával órákon át küzdöttek a lángokkal, a BS azonban a szakszerű beavatkozás ellenére reggelre porig égett.

Az 1992. december 26-ai SZERESS! koncert hangpróbáján

Büszke vagyok Ballisztika sokoldalúságára, amit egy itt-ott a világban lefutott maraton eredményében, amatőr zenekarában gitárosként, vagy éppen nagyszerű szakácsteljesítményében is megcsillant.

Szeretett barátom, drága Ballisztika

Sosem éreztem magam gitárosnak, de a magam alapos módján rengeteget foglalkoztam vele. Naponta órákig gyakoroltam, sokszor társasági együttlét közben is halkan játszottam, szervesült a hangszer az életemben. Két húr összecsengése akár filozofikusan is értelmezhető. Barátok vagy szerelmesek között is fontos ugyanazon melódiában együtt csengeni. Kicsit nagyfiúsan hangozhat talán, de szeretek mindenhez szakrálisan nyúlni. A hangszerrel kapcsolatban is bennem van a szentségkeresés. Nem véletlen, hogy Radics Béla is megkövetelte mindenkitől, hogy kezet mosson, mielőtt a kezébe veheti a Gibson gitárját.

A gitárral való kísérletezgetés mámore mindig nagyon fontos volt. Az akusztikus gitáromat több mint negyven éve vettem Brémában, nagyon hiányzik mostanában, nagyon-nagyon jó barátok voltunk. A hangszer vigaszt

nyújtott nekem nehéz helyzetekben, örömben és bánatomban is szívesen vettem a kezembe. Gyerekkoromban pár évig zongorázni tanultam, amikor a legmélyebben voltam, akkor a billentyűk nagyon óvatos érintése nyugtatólag hatott a lelkemre.

Nagyszerű gitárosok bűvkörében éltem, és abban a szerencsében részesültem, hogy játszhattam is velük, nagyon sok mindent tanulhattam tőlük. A magyarokon kívül a Steppenwolf gitárosától is lestem el dolgokat, például a „Ha én a nap lennék” című dalomban az egyik akkordfordítást. Kipróbáltam, jól szólt, hát felhasználtam.

Szólógitárosi babérokra sohasem törtem, mert beláttam, hogy a gyűrűs- és kisujjam ügyetlensége ezt nem teszi lehetővé, görcsök voltak a trioláim. Viszont baromi megbízható kísérőember vagyok, fegyelmezett a tempóm. Ezt csak azért merem mondani, mert mások is sokszor visszaigazolták. Amit megtanultam, azt örületesen megtanultam. Nem azért volt a kezemben gitár – mint azt sokan gondolják –, mert jól állt nekem a színpadon, hanem mert mindig is szerettem játszani, és sokszor szükség volt rá a hangzás teltebbé, színeesebbé tételében.

Mindig óriási lemezgyűjteményem volt, már a hetvenes évek elejétől kezdve nagyon sok zenét hallgattam. A kétgitáros felállású zenekaroknál kifejezetten figyeltem a szerepleosztásokra, ebben a legnagyobb hatással egy Thin Lizzy-koncertlemez, a *Live and Dangerous* volt rám. Abban a feszességben gondolkodtam, amit ott hallottam. Mivel a Piramisban nem minden dalt én énekeltem, volt lehetőségem gitárosként is komolyabb szerepet vállalni, hiszen az ilyen dalok közben sem mentem le a színpadról.

Hallgatni nemcsak rajongott kedvenceimet, hanem olyan jazzrocklemezeket is hallgattam, amelyek annyira nem álltak közel hozzám, de néha a hangulatomhoz igen. Időnként klasszikus zenéhez volt kedvem, volt, mikor csak a Bartók rádiót hallgattam. Nem követem naprakészen a mai zenei világot, klasszikus kedvenceim általában kielégítenek. Manapság Tibusz új zenekaráért tudok nagyon rajongani, a Godfater elképesztően jó, az énekes-billentyűs srác, Szabó Dániel is nagyon tetszik, de mindenki nagyon jó a zenekarban. Tibusznak ez egy jutalomjáték lehet. Látom a felvételeken az örömét, és vele örülök. Borlai Gergő egy atomóra. Mindegyik dalban, de a „Mindenem a tévé” című számban egészen elképesztő. Gergőt mindig csodáltam, szerintem neki egy gigazenekarban van a helye.

Hangfelvétel a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat Rottenbiller utcai stúdiójában

A Piramis 1978 nyarán

XXII

*Apám és a biztosítótűk.
Az állambiztonsági szervek látókörében.
Piramis őrök. Gazdag György filmje.
Menedéket nyújtó, mély barátságok.
Az intimitás fontossága.*

Az Újpesti Dózsa pályáján volt egy koncertünk 1978-ban, erről a koncertről láthatóak képek a Piramisról készült *Mikor megszülettem* című filmben, amit aztán a Horizont moziban történt egy-két vetítés után sosem mutattak be a nagyközönségnek.

Ezen a Dózsa-pályán rendezett koncerten apám is kint volt, aki mindig csináltatott, elegáns öltönyökben járt. A koncert előtt az öltözőbe biztosítótűkkel teleaggatott zakóban jött be, mondván: „A rajongóitok díszítettek fel.” A punkoknak volt ez az egyik jelképük, de a mi rajongóink nem viselték. Nem tudom, kikkel találkozhatott, de beborította zakóját a sok tű. Apám ezt humorral kezelte.

Az esemény másik érdekessége az volt, hogy szerintem ekkor kerülhetett Lajos az állambiztonsági szervek ható- és látókörébe. A koncerten tízezer ember énekelt velünk az „Égni kell”-t, majd az öltözőbe bejött pár civil ruhás ember, akik közölték az egész zenekarral, hogy szeretnének beszélni velünk, és megadtak egy belvárosi címet, közel a Pilvaxhoz. Olyan – mondjuk úgy

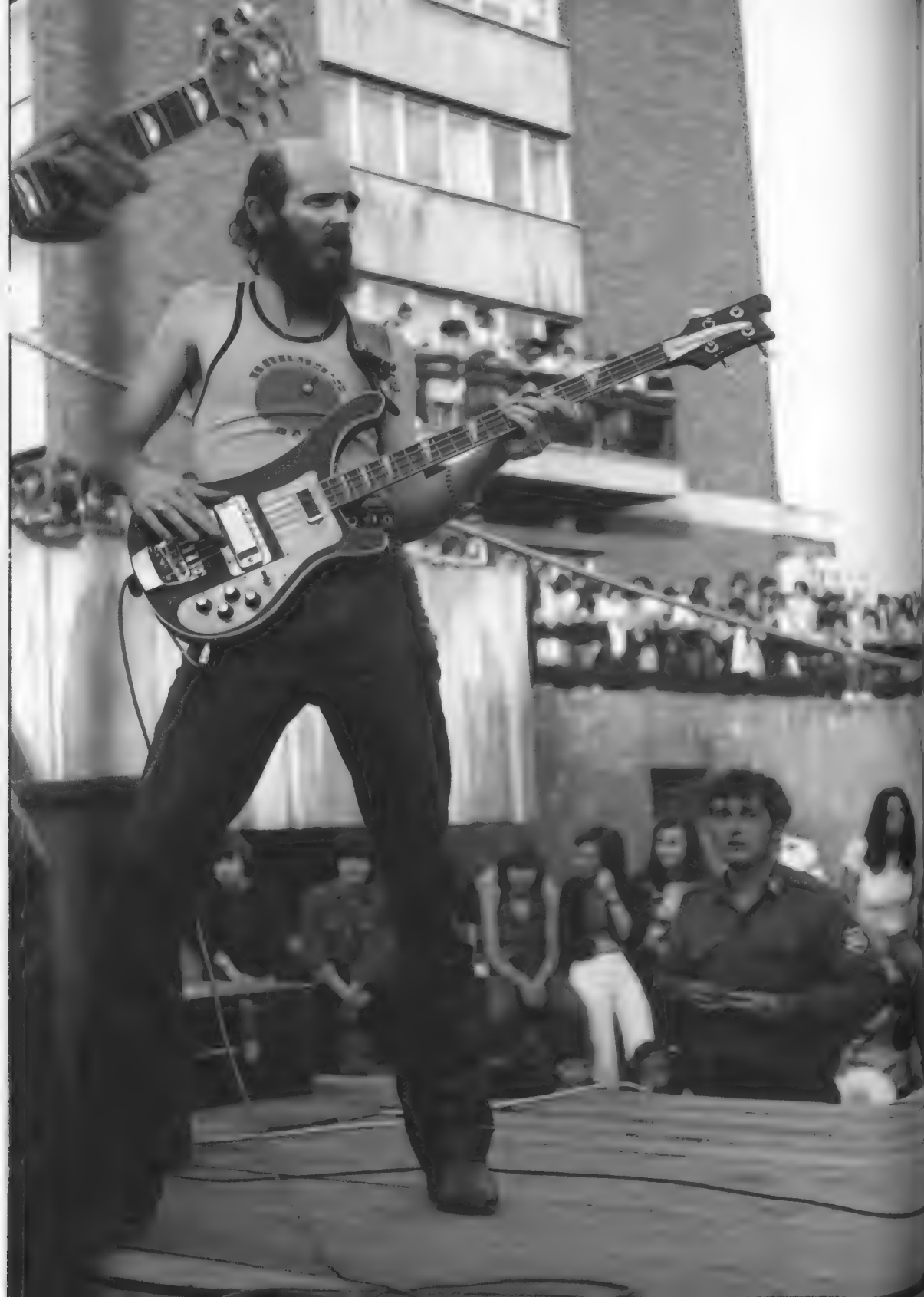

– kérés volt ez, amin nem is gondolkodtunk. Mármint azon, hogy el kell-e menni. Még csak nem is beszélünk egymással arról, hogy mi lehet ebből. Mindannyian éreztük, hogy ide sajnos el kell menni, de valójában fogalmunk sem volt, kik ezek, és mit akarhatnak tőlünk. Azt tudtuk, hogy a Dózsa a Honvédség érdekkörébe tartozó terület, és a fellépésükből érezhető volt, hogy azért ez komoly. Olyan volt ez, mint amit mindenki érzett, ha az országhatárt kellett átlépnie, sőt korosztályunkból sokunk a mai napig is érez. Ha minden rendben volt a határon, akkor is volt egy félsz az emberben. Mindenki szeretett volna mihamarabb túljutni a határzónán. Hogy ez egy szervezési kísérlet lehetett, azt csak mai fejemmel gondolom.

Negyedik emelet, iszonyatosan szűrt levegőjű atmoszféra, a belügyesek ültek a fotelekben. A korszaknak megfelelő vendéglátás: kávé, konyak. Feszengve ültem ott, furcsának éreztem az egészet, nem is nagyon értettem, untatott a dolog, fáradt is voltam, rövid idő után el is jöttem. Távozásom előtt kitartóan arról faggattak, hogy honnan ez az iszonyatos lelkesedés körülöttünk, milyen a közönségünk, és hogyan reagálnak a dalainkra. Szelíden köröztek felettünk. Nem éreztem ünneprontónak magamat, amikor közöltem, hogy fáradt vagyok, s hazamennék pihenni. Nem is marasztaltak, simán leléptem. Azt hiszem, Pinyó és Janó is kapott az alkalmon, hogy lelépjenek, de az biztos, hogy Lajos maradt.

Égni kell, égni kell annak, aki gyújtani akar

Semmilyen egyéb tudásom nincs erről a kicsit szürreális esetről, az viszont biztos, hogy ebből semmilyen előnye nem származott a zenekarnak. Olyan beszélgetésekre sem emlékszem, amikre az utóbbi évtizedekben Lajos ilyen-olyan apropóból többször emlékeztetett, hogy a szervezése után leült, és elmondta volna a zenekarnak, hogy neki hangulatjelentéseket kell írnia, mert különben nem mehetünk külföldre. És rögzítsük azt is, hogy Lajostól jelentés nem került elő, és szinte biztos vagyok benne, hogy senkinek nem ártott ilyen úton. Sem a zenekarnak, sem bárki másnak. Nem győzöm ismételni, hogy Lajos tiszta, egyenes tekintetű közikla volt, és akik ügynökmúltsal merik vádolni, azok nem tudják, mit beszélnek. Talán ezen a beszélgetésen is csak azért maradt, mert a zenekar érdekében mindig kapott az alkalmakon, ha

kapcsolatokat építhetett. Soha nem beszéltem vele erről később. Amikor a sajtóban megjelent, hogy Professzor fedőnéven beszervezték, valójában nem is érdekelt.

Amikor a rendszerváltás után részben megismerhetővé váltak az ügynökök, én is kikértem a rólam fellelhető anyagokat, főleg arra gyanakodván, hogy a francia feleségem miatt lesz rólam is néhány jelentés, de hál' istennek csak egy-két zenei vonalon leadott iratban tűnt fel a nevem. Ártalmas dolgot nem fedeztem fel, igazán eget rengető meglepetés nem ért.

Lajos hajlandó volt bizonyos kompromisszumokra, enélkül egészen biztosan nem lehetett volna olyan sikeres a Piramis, mint amilyen lett. Ez azonban nem azt jelenti, hogy megalkuvó lett volna. Az, hogy a Szolidaritási Fesztiválok felléptünk, nem politikai döntés volt, csak egy remek alkalom, hogy tízezrek előtt játszassunk. A közönség se politizálni ment oda. Szerintem senkinek sem volt fogalma arról, hogy elvileg miért is és kivel is kellene szolidárisnak lennünk. Ez csak egy béna díszlet volt.

1978-ban is felléptünk ezen a fesztiválon, talán az volt a leginkább legendás ezen fesztiválsorozat eseményei között. Erről a koncertről csak az óriási tömegre emlékszem, meg arra, hogy Janónak szinte könnyögtünk, hogy ezúttal időben érjen oda a délelőtti hangpróbára, mert ez egy sokfellépős esemény. Janó baromi alapos, nagyon szerethető, ámde rettentő laza figura, az idő adta kellemetlenül feszítő kereteket nem is az, hogy nem viselte, hanem csak nem hagyta, hogy azok korlátozzák őt. Ennek megfelelően természetesen nem is ért oda a beállásra. A cuccát így nem volt alkalma beállítani, ezért a koncert alatt dühösen rugdosta a pedáljait, és persze finomhangolásokat sem tudott eszközölni. Pinyóka viszont, bármekkora barátok voltak is Janóval a Non Stop-időkből, ezúttal nem fogta vissza magát, pedig a hangoskodás nem volt jellemző a zenekaron belül. „Az idő nekünk dolgozik” klipjében sem véletlenül biciklizünk csak négyen a Keleti felől a Rákóczi úton, merthogy túl korán kezdődött a forgatás, Janóka természetesen nem ért oda időben.

< Tatabányán a Centrum Áruház előtt 1978. június 1-jén

Gazdag György *Mikor megszülettem* című filmjében nemcsak koncertrésztettek, de interjúk is láthatók. A korszak sajátja, hogy szociológusok foglalkoztak az ifjúsági jelenséggel, vagy ahogy akkoriban sokan fogalmaztak: problémával.

A magam részéről félszegen, kicsit idegenkedve éltem meg a Piramis Őrsök létrejöttét. Egyfelől jóleső érzés volt, ugyanakkor nehezen kezelhető, amikor azzal szembesültem, hogy rajzok készülnek rólunk rajzszakkörökben, űrsi gyűlésekre hívnak meg minket. A filmben szerintem látszik is rajtunk, hogy esetlenül kezeltük az ilyen szituációkat. Kicsit kényszeredetten ücsörögtünk ezekben a nehezen értelmezhető helyzetekben. Mit lehetett tenni, tudomásul vettük, hogy ez történik körülöttünk.

Különösen így volt ez, mikor meghívták a zenekart az I. László Gimnáziumba, ahonnan Póka Egon testvérbarátommal együtt rúgtak ki engem is évekkorábban. Mikor Lajossal visszamentem egy közönségtalálkozóra, és ugyanaz az igazgató, Kovács Péter fogadott mézesmázos hangon, művész úrnak szólítva, aki engem teátrális körülmények között kirúgott onnan, hát... nem éreztem elégtételt, pedig lehet, hogy azt kellett volna. Egyszerűen feszélyezett a dolog, holott zsúfolásig megtelt a gimnázium nagyterme a tiszteletünkre. Lehettem volna akár dühös is, de csak az maradt meg, hogy az a Tihanyi Karcsi bácsi, aki kedvenc magyartanárunk volt, mármint nekem és Lajosnak is, ugyanolyan mértéktartóan fogadott, mintha ekkor is tanítványai lettünk volna. Ő legalább konzekvens volt.

A Piramis Őrsök, Som Lajos brigádok megalakulása is jelezte, hogy az emberek ideologikusan élik meg a zenekar tevékenységét. Nem szerettem ezt a kifejezést, de a rockerség amellett, hogy egy életérzés, egyfajta általános ideológiát is hordoz. Ezt Lajos talán jobban átélte, de én a magam részéről ezt a jelenséget minden fényes és árnyas oldalával egyszerűen csak tudomásul vettem. Még azt is, amikor ez a hit már más hőseket keresett. Például amikor a Beatrice rajongói elgörbítették az ablaktörlőt a kocsimon. Apám azt mondta mindig: „A hűtlenséggel számolni kell, fiam.” Már a kezdetek kezdetén felkészített, hogy a siker óriási stimulus, de a közönség reakciója változékony lehet. Fel voltam készülve valamelyest erre, sok jó tanácsadóm volt a barátaim között,

tudtam kezelni ezt az egyébként nem könnyű szituációt. A leginfernálisabb időszakok kellős közepén voltak emberek, akik kijózanítottak, mint Szepes Mária vagy Harmath István Villanószem barátom, akiktől tudtam, hogy ami körülöttem történik, az mulandó dolog. „Ami mulandó, az nem igaz.” Megkapja a sikert az ember pár évre, de nem marad ez mindig így. Nagyon nagy segítség volt ez nekem, mert a sikert is nehéz megélni, de a sikerek csitulását vagy elmúlását talán még nehezebb. Az is sokat segített, hogy egyre többet olvastam, egy másik ember kezdett a legnagyobb sikerek idején megszületni bennem.

Emlékezetes nagy barátságaim nem voltak és nincsenek a zenészsakmában. A mély barátságaim négyszemközt, két fotelben ülve alakultak, nem az öltözőkben, kocsmákban. Póka Egon vagy Presser Gábor sem a szokásos zenészhelyeken lett a barátom. Talán ezért is tűnik úgy, hogy kívül állok a zenészsakma szokásos körein. „Kinn is vagyok, benn is vagyok, jaj de nagyon boldog vagyok” – énekelte találóan Presser Gábor társam egy emlékezetes dalában. Radics Bélával is úgy húztunk emlékezetes karcokat egymás szívébe, hogy nem a szokásos közegekben váltottunk szót. Nekem fontos a környezet, fontos a hangulat.

Gallai Petivel egyszer elindultunk a Bakáts térről valahová, át a Lánchídon, és végigbeszélgettük az egész utat, miközben a turnébuszban összesen nem beszélgettünk egy-két óránál többet az együtt töltött évek alatt. Már a Generál idején, majd aztán a Piramis-időszakban is olyan barátságokat építettem ki, melyek nem kapcsolódtak a zenéhez. Harmath István Villanószem barátommal vagy a tanyámtól pár száz méterre élő Kovács Istvánnal és Julikával vagy Szepes Máriával, ők a hétköznapi zenészeletemen túl voltak stabil támaszaim.

Náluk inkább találtam menedéket, mint az éjszakai életben. A Piramis öt koncertjének idején 1992-ben minden áldott nap pazar fogadást adtunk a BS első emeletén. Én egyetlenegyszer sem mentem föl oda a többiekkel találkozni, illetve egy alkalommal beköszöntem, mert ott voltak Passauból a sörgyár képviselői, a szponzoraink. Amikor megláttam a részegen dülöngélő, harsány Törőcsik Andrást, no, abban a pillanatban elhagytam a helyszínt. Nekem mindig túl hangos volt a társasági zsiszegés. És persze minden nap másnapján várt a nagy feladat, hogy tizenkétezer embernek a maximumon teljesítsek.

Philippe Gielen fotóművész barátommal Villanószemnél 1979. február 10-én

Nem akarok gyerekkori magányomra hivatkozni, holott kézenfekvő lenne. A szüleim válását nehezen éltem meg, a félrevonulás volt a menedékem. Nagy veszekedések közepette a szoba egyik sarkában játszottam játékaimmel, hogy ne legyek részese a konfliktusoknak, talán ott alakulhatott ki bennem ez a fajta attitűd. Ez ugyan nem magyarázat semmire, de később is szívesebben fogtam meg egy lány kezét és ültem le vele egy templomkerti padra, mint hogy elvigyem pezsegni valahová. Az intimitás mindig fontos szerepet játszott az életemben. Mindig fontos volt, hogy a békés párbeszéd feltételei adottak legyenek, mert érdekelt a másik mélysége, és én is örömmel osztottam meg az örömeimet, bánatomat, sikereimet, csalódásaimat. Erre a legnagyobb pecsétet Szepes Mária néni tette, mert vele olyan minőséget élhettem meg,

ami erre az egyébként is meglévő habitusomra örök hatással volt. Az értelmes beszéd muníció volt a feladathoz, melyet aktív éveimben folyamatosan el kellett végeznem. Kellott hozzá az élményanyag, fel kellett töltődnöm, hogy aztán bírjam azt a hőfokot, amit a zene megkívánt. És ezt az élményanyagot én többnyire irracionális helyekről gyűjtöttem. Weöres Sándor azt mondja: „Aki a forrásvidéken jár, mindig ugyane virágokból szedi csokrát.” Speciális forrásvidékem lett, csokorba gyűjtöttem az általam értékesnek gondolt emberi kapcsolataimat, és ezek igézetében éltem. Nagyon hűséges voltam és vagyok a barátaimhoz.

Hittem abban, amit a Piramisban csináltam. Meggyőződéses lendülettel, fiatalos hittel éltem meg azokat az éveket. Emellett munkamegszállott is voltam egész életemben, teljes erővel dolgoztam. Neveltetésem okán is mindig megvolt bennem, hogy a tőlem telhető tisztességgel kell mindent csinálni, amit éppen csinálok.

XXIII

Piramis – harmadik lemez.

„Vágyakozás”.

Barátságom Róna Picivel.

„A nagy buli” – negyedik lemez.

Törés Lajos motiváltságában.

A Piramis sorlemezeinek stúdióhangzása hagy némi kívánnivalót maga után, de a magunk mentegetése nélkül azt kell mondjam, hogy az nem a mi hibánk. Nem tudom, hogy mennyire róható ez fel Dobó Ferencnek, az első két lemez hangmérnökének, mert ő elég nagynevű férfiú a szakmában, de tény, hogy a harmadik lemezhez új körülményeket és szakembereket szerettünk volna verbuválni. Rengeteget reméltünk attól, hogy a Mafilm stúdiójában majd a Locomotiv GT igényességével fognak megszólalni az új dalok, de ez aztán nagyon nem valósult meg. Sajnos a harmadik lemez alulmúlta nemcsak ilyen irányú reményeinket, de a többi magyar rocklemez hangzását is. Talán az is közrejátszhatott ebben, hogy míg az LGT lemezeit Kovács György technikussal vették fel, a mi harmadik lemezünk felvételeit sajnos nem ő igazgatta.

A zenei anyag viszont erős a lemezen. „A dal” és a „Kóbor angyal” nagyon ütős. Az „Amikor veled vagyok” bluesrockja egyfajta kísérletezés volt. A „Vágyakozás”-sal pedig egy újabb szerzeményem kerülhetett lemezre.

A „Vágyakozás”-sal kapcsolatban van egy bájos történetem. Egy időre hozzám költözött a Hámán Kató utcába Róna Pici barátom. Repetitív üzemmódban a „Vágyakozás” című dal szövegén vajúdtam órákon át a szomszéd szobában. Mindez éjjel fél kettőkor történt. A „hogy most szeretned kell” fél sorig jutottam el, és nem és nem tudtam továbblépni, akárhogy is próbálkoztam. Halkan játszottam akusztikus gitáromon, és suttogva énekeltem az unásig ismételt sort. Mikor már ezredjére rugaszkodtam neki, egyszer csak Pici barátom nagyjelenetszerűen, álmos arccal kivágta a magas, kétszárnyas ajtót, és bement a frankót: „És az életem leszel”, majd visszafeküdt aludni.

A lányok elől sosem futottunk el

Átéltünk ezt-azt, amit s ahogy kell

Mindmáig tartó barátságunk 1968-ban kezdődött, közvetlenül a brutális kaland után, amikor két rendőr kergetett és vert meg minket Weigner Karesz barátommal fenn a Várban. Az Apostolok sörözőben én duplájára feldagadt orral és vérző sebekkel nyújtottam neki kezét. Rajongásig szerettük a jó zenét, közös szenvedélyünk volt a koncertre járás és a zenehallgatás. Picinek már akkoriban volt szalagos magnója, és például azzal kényeztetett, hogy vég nélkül játszott komplett Cream-, Taste- vagy éppen Stones-nagylemezeket a telefonkagylóba, ami a hangminőséget illetően csapnivaló volt, de szélesítette a látókörömet, és jó ízlésére vallott. Később a danuviás Generál-koncertjeink szünetében disc jockey volt, aki zenei felvételeinek gondosan őrzött kincseit hétről hétre játszotta. Igazságérzete, humora, életszeretete hál’ istennek mind a mai napig élő valóság az ő szívében, és barátként minden magánéleti és zenei átmenetem hiteles tanúja. A mi barátságunk szüleinkre is ötvöző hatással volt, ami kölcsönös meghívásokban és kedélyesen eltöltött időkben testesült meg. Pici éveken át lemezlovasként jó zenéivel és humorával kohezionált nagy társaságot, ami a Nagymező utcai Piaf bárban, emlékezetes éjszakákon törtéteknek köszönhetően sokak szívében máig élénken él. Összegzően: nagy ajándéknak tekintem azt az ötvenöt éve tartó igaz barátságot, melynek időtartama alatt kardinális pontokon – sok-sok huncutság mellett – mindig önzetlenül, szeretettel voltunk és vagyunk egymás iránt.

Róna Pici barátom élete szerelmével, Andréával és Erich barátom leányával, Lénával

A Piramis-koncertek nagyon erősek voltak, vágytunk egy élő lemezre. Szerettük volna, ha a közönségünk hangjának is nyoma marad! Eleve szerettem a koncertlemezeket, külföldi kedvenceim live albumai mindig is nagyon nagy hatással voltak rám. Az élő lemezek atmoszférája összehasonlíthatatlan a stúdióalbumok kimódoltságával. Ugyan jelent már meg néhány magyar koncertlemez a *Nagy buli* előtt is, de azt gondolom – engedtessek meg nekem ez a szerénytelenség –, hogy ez a lemez minden idők legerősebb magyar koncertalbuma. Hál’ istennek maga a buli is szenzációsan jól sikerült. Az Ifipark utánoszhatatlan atmoszférája nemcsak a közönségre, de a zenekarokra is hatott.

Egyértelmű volt, hogy ott akarjuk felvenni. Az is szokatlan volt, hogy erre a koncertre elővételben is lehetett jegyeket venni, pedig addig az volt a szokás, hogy a közönség aznap a kapuban veszi meg a jegyet. Talán az első ilyen elővételi lehetőséget kínáló koncert a karácsonyi koncertünk volt korábban, ahol már napokkal előtte elfogyott az összes jegy. Mindkét koncertre óriási volt az érdeklődés.

Nem tudom, hogy végül „A szerelem ördöge” és a többi, csak ezen a lemezen megjelent új dalnak végül miért nem lettek stúdióverziói is. Hibátlanul kellett az új dalokat is eljátszani, mert nem volt második lehetőség újrajátszani egyiket sem. Sikerült. Még a lemezre került konferanszszövegek is klasszikussá váltak, sokan idézik némely sorát. Óriási érzelmi töltetet rögzít a korong, ami sajnos nem lett végül dupla album, pedig az egy kétszer ilyen hosszú koncert volt.

A közönség jól hallható a lemezen, de emlékeimben egy hangorkán maradt meg, amely áradt felénk. Jól összegzi ez az album mind a Piramis zenei munkásságát, de továbbmegyek: a korszak zenei mozgalmának erősségét is. Egy csúcspont ez a lemez.

Nézegetem a koncerten készült fotókat, és nagyon jó érzés látni, ahogy a képekről is süt, mennyire könnyedén repültünk, mennyire egyben voltunk. Ezt látom az arcunkon. A háttérben pedig látszik a grandiózus hangrendszer, aminek a fele sem működött, csak a gigantomania jegyében volt feltornyozva annyi hangfal mögöttünk. A látvány fontos volt, de sosem tudtunk úgy megszólalni, ahogy kellett volna.

Lajos 1979-ig kiválóan irányította a zenekart. Nem közömbös, hogy 1979-ben már jött a magyar rockzene újabb hulláma, a HBB, a Beatrice, a Karthago, a Korál és végül az Edda. Lajosnak egyre többet kellett a többi zenekar vezetőjével konfrontálnia. Ezekről a *Piramis-vádiratban* elég részletesen beszámolt, mert óhatatlanul voltak összetűzések olyan kérdésekben, hogy mondjuk egy közös koncerten ki játszik előbb, vagy ki használhatja a zenekari cuccot. Ezek a praktikus előforduló vitapontok. Ezeket Lajos ellentmondást nem tűrően tudta kezelni. 1980-tól azonban volt nála egy törés, amikortól már nem ugyanazzal a hévvel vitte a zenekar dolgait. 1980 körül vásárolta meg a Bécsi utcai, nagyon látványos és tágas lakását, gazdaságilag már nem csak a zenekar dolgai foglalkoztatták. Mi, többiek végig ott laktunk, ahonnan

*Vető Jánoska
avantgárd sorozata*

indultunk, ő viszont váltott, egy elegánsabb belvárosi miliőbe költözött. Egyikünk sem irigyelte tőle, de valahogy megváltozott körülötte sok minden. Változott a baráti köre, ebben biztos sok hasznos kapcsolat is lehetett, de nem nagyon értettem, hogy hová vezethetnek ezek az új barátságok, és hogy ez milyen kártékony hatással lehet majd később az egészségére. Nem tudom ezt pontosabban körülírni, de ekkortól kezdett briliánsgyűrűket is viselni, ami talán nem tűnhet nagy furcsaságnak, ha arra gondolunk, hogy Lajos eredeti szakmája gyémántcsiszoló, ötvös – de mégis megváltozott valami. Maradt a bőrnadrág, maradtak a sálak, de a gyémántgyűrű furcsa hangsúlyt kapott. Volt ebben valami provokatív. Lajos ezzel nem akart senkit – legfőképpen nem minket – provokálni, de egyfajta disszonanciát mégis kezdtem érezni.

A lakás berendezése is ennek jegyében volt furcsa. Nekem nem tetszettek a változások körülötte. Később, Benczúr utcai lakásában az antik bútorok már jobb ízléssel lettek összeválogatva. A Bécsi utcai lakás szerintem csak egy próbálkozás volt, hogy bekerüljön az általa krémnek gondolt közegbe, a csillogásba. Nem éreztem ezt fejlődésnek, de az is igaz, hogy én más dolgokra vágytam, mint Lajos. Figyeltük a nyugati példaképek életét, életvitelét, környezetét, de azt gondolom, hogy az a fajta élet, amit a fotókról láhattunk, idehaza nem volt lekövethető.

Vitáink mindig voltak Lajossal, de mindig megőriztem azt a respektust a Főnök iránt, amivel tizenöt éves korom óta viseltettem iránta. Ez sosem jelentett behódolást, mert a konfliktusokba talán én álltam bele a legkeményebben a zenekarból, a tisztelet ellenére. Sem Janó a maga kedves halkszavúságával, sem Pinyó a maga visszafogottságával, pláne nem Péter a zárkózott természetével nem vállalt konfliktust Lajossal. Én viszont artikuláltam a közhangulatot, főleg a külföldi lehetőségeink kibontakoztatását kértem rajta számon, mert abban láttuk volna a továbblépés esélyét.

Beláttuk akkor is, és ma is belátom, hogy ez nem volt könnyű, de azt éreztem, hogy Lajos egy pont után már nem tette bele azt az energiát, ami ehhez szükséges lett volna. Tudom, ez így negyven évvel később leírva talán igazságtalannak hathat, de őszintén szeretnék beszélni arról, hogy mi foglalkoztatott engem akkoriban, és ez hozzátartozott ahhoz, hogy végül kiléptem a zenekarból. Legalábbis az odáig vezető úton egy fontos tényező volt. Az Omega nyilvánvalóan követendő példa volt, reményt adott, hogy a külföldi

Lajos bekeményít

próbálkozások eredményesek lehetnek. Itt nemcsak a nyugat-európai, de a KGST-országokra is gondolok, utóbbihoz a Generállal tulajdonképpen hozzászóltam. Ebből végül csak egy másfél hónapos szovjet turné lett. És hát nem teljesen erre gondoltunk, amikor a külföldi lehetőségekről beszéltünk. Valljuk meg, ennek anyagi okai is voltak, mindannyiunk szeretett volna saját lakást, és azt hiszem, ez azért elfogadható elvárás egy olyan sikeres zenekar esetében, amilyen a Piramis volt. A közérzet nem volt rossz, nem panaszkodni akarok, mert nincs okom rá, de tulajdonképpen legtöbbünk maradt ugyanaz a fickó, aki volt. Anyagilag is. Nevetve írom: a Hámán Kató 15.-ből indultam, és ugyanott éltem, amikor kiléptem a zenekarból. Lajoson kívül a többiek is ugyanott éltek, ahonnan indultak. Nem keseregve, de kis túlzással rögzítem, hogy Magyarország valaha volt legsikeresebb rockzenekarából egyikünk sem lett milliomos, viszont rengeteg tapasztalattal lettem gazdagabb.

XXIV

*A Martin-ládák históriája.
Steppenwolf-turné.
A zenekari kisbusz.
A svájci határőr.*

Jól kerestünk, de csak a külföldtől lehetett igazi előrelépést remélni. Kész voltunk tenni is érte zenészként, de Lajost zenekarvezetőként nem sikerült ezzel kapcsolatban motiválnunk. A Steppenwolf-turné óriási sikere 1977-ben komoly mézesmadzag volt. Tény, hogy az 1977-es Steppenwolf már egy kicsit megfáradt társaság volt, de akkor is komoly eredmény, hogy ugyanolyan sikereket zsebeltünk be ezen a turnén a közönségtől, mint a főzenekar.

*Minden dallá változik most körülöttem,
Engedj énekelnem, s érzem, hogy szabadnak születtem*

A megállapodás része volt, hogy a turnét a mi felszerelésünkkel hangosítjuk. Azaz hangosítottuk volna. A frankfurti repülőtérén tengernyi vámáru várt, megpróbáltunk felszerelkezni, hogy megfeleljünk a kihívásnak. Otthonról

üresen vittük ki a méretre előre elkészített hangfalládákat azzal, hogy a repülőtérrel majd elhozzuk a megrendelt hangszórókat, és azt kint a technikusaink majd beszerelik. Ez már eleve meredek terv volt, mert mi van, ha esetleg meg sem érkezik időben a kontingens? Lajos bátor fickó volt, benne volt a hősies attitűd, ami ránk is átragadt. Meg sem fordult a fejünkben, hogy ez a terv egyébként mennyire rázós. Ha Lajos bírja idegekkel, mi sem idegeskedünk.

Az akkor terjedő Martin-rendszer ládáit méret alapján gyártattuk le, de hegyekben! Offenbachban volt az első bulink, onnan mentünk át előző nap a frankfurti reptérre, ahol gond nélkül sikerült hozzájutni a szállítmányhoz, ami előre ki volt fizetve. Áhítattal nézegettük a szépen becsomagolt hangszórókat. Egy rém egyszerű szállodában laktunk Offenbachban, a recepció pult előtti folyosó elég keskeny volt. Beköltözkéskor előadtuk, hogy mi egy kultúrdelegáció vagyunk Magyarországról, és lesz egy parányi szerelési munka, amit technikusaink a szobában elvégeznének. Amikor másnap a szűk folyosón az óriási Martin-ládákkal kezdtünk el beegyensúlyozni, már érezhették a helyiek, hogy itt valami komolyabb dolog készül. Negyven darab láda le és fel, szakállas, hosszú hajú roadok izzadtak, hogy felvigyék őket a kis szobákba, ahol aztán kezdetét vette az orbitális fúrás, faragás, reszelés, forrasztás – hisz másnap buli volt.

Mikor összeállt a monumentális hangcucc, és ott álltunk előtte, azt hittük, hogy most szétszakad majd a világ, megdörren az ég. És persze hogy ez nem úgy ment, hogy minden klappolt volna. Mint ahogy ma sem tudsz egy Marshall erősítőt házilag ugyanolyanra csinálni, hiába vannak meg az alkatrészek. Se mély, se magas hangok nem jöttek a műből, pedig minden pénzünk benne volt.

Az első buli után már botrány volt, közel sem szólt úgy a cucc, mint az elvárható lett volna egy amerikai zenekartól. Azonnal rendelték is Angliából egy új bérfelszerelést, a turné többi állomásán már nem a saját cuccunkon játszottunk. Persze most valahogy nevetek magamban, ha ezt felidézem. De valójában sokat elmond a korszakról és a helyzetünkről, mert nekünk, zenészeknek nem ezzel kellett volna foglalkoznunk, de máshogyan nem ment.

Nick St. Nicolas volt a nagy kedvencem a Steppenwolf tagjai közül. Zürichben is volt közös koncertünk, ahová Nick még óriási hajjal érkezett meg a luxusszállodába, melynek a tőszomszédságában volt egy fodrászat. A történet

A Piramis és a Steppenwolf tagjai 1977-ben Hamburgban

megértéséhez hozzátartozik, hogy a Steppenwolf tagjai megállás nélkül szívtak, mindenki mindig be volt tépve. Koncerten a „The Pusher” című daluk közben szokásuk volt a színpadról a közönségnek leadni a jointokat. Nick ennek különösen nagy éllovasa volt. A turnébuszban hátul, ahol a hangszerek voltak tokokban feltornyozva, ő mindig felfeküdt ezekre, akkor is, ha a plafonig ért az orra, de jól érezte magát. Zürichben a turné felénél jártunk. Nick cylinderben tért vissza a fodrásztól a szállóba... hát mi történt? Utóbb kiderült, hogy teljesen beszíva beült a fodrászatba, mert megtetszett neki az üzlet ablakából kiszúrt fodráshölgy, akit arra kért, hogy olyan frizurát vágjon

[illegible]

Neue LP: Using the head

Samstag,

Samstag, 19. 11. 19.30 Uhr

Top-Act aus Ungarn

[illegible]

Talán két hétig tarthatott a turné, tíz-egynéhány közös koncertünk volt. Nyugat-Németországban nagyjából nyolc. Offenbachra, Frankfurtba, Hamburgba és Mainzra emlékszem, ahogy két holland helyszínre, Hengelóra és Almelóra is. A helyszínek mind amerikai támaszpontokhoz közel eső városokban voltak. A Steppenwolf tulajdonképpen az Európában állomásozó amerikai katonákra építette ezt a turnét. Volt egy zürichi és egy bregenzi koncertünk is. A dalokat magyarul játszottuk, egy-két dalnak ugyan már megvolt az angol szövege. Ezeket ki is próbáltuk koncertkörülmények között, de érdekes módon a közönség a magyar nyelvű dalokra is jól reagált. Nyugaton Pyramid néven nyomult a zenekar, nyilván a magyaros forma nem mondott volna semmit külföldön.

Óriási sikereket éltünk meg, de anyagilag mindenünk ráment a cucc miatti fiasókora. Már kifelé menet lerobbant a Kiss Zoli Zéró által az előző napokban vásárolt kisbusz. Az autópályán a segélyhívó telefonba a novemberi szélviharban nem tudtuk elmondani, hogy mi a probléma, az elromlott alkatrész nevét németül egyikünk sem tudta, de abban maradtunk, hogy küldenek egy trélerért értünk. Tragikomikus volt megérkezésünk Offenbachba, ahogy Magyarországon egyik legnépszerűbb rockzenekara húszórás út után ül egy lerobbant, fűtés nélküli kisbuszban, amely egy tréler tetején utazik. A dráma része, hogy a szerelő a vizsgálat után azt mondta, az egész roncsért háromszáz márkát ad, ami nagyjából a tizede volt annak, amennyiért Zoli pár nappal korábban vette a buszt. A busz megjavíttatása szóba sem jöhetett az általa megnevezett 2500 márkás áron. Zoli sírt, mikor lefordítottam neki, hogy mit mondott a szerelő, de nem volt más választás, el kellett fogadni, mert a motor teljesen tönkrement. Zoli végül összeszedte magát, leszerelte a rendszámot, majd később felszerelte a turné után vett ugyanolyan kinézetű buszra.

Turnéra indulunk a halálra ítélt busszal

A nyugati kalandozásból végül úgy jöttünk haza a svájci hidegben, hogy Som Lajos, Nógrády Lajos „Foki” roadunk és én ültünk elől az IFA vezetőfülkéjében, mivel az volt az egyetlen fűthető hely, és az énekes torkára vigyázni kell. Majd a határon hajnalban leadtunk kilenc útlevelet a ponyvás IFA fülkéjéből, mert hátul a ponyva alatt ült másik hat ember, halálra fagyva, egymáshoz bújva a hatalmas ládák között. A tipp-topp svájci határőr meglepetten felnézett, s láttuk, ahogy tekintetével nagyon pásztázza a ponyvát, majd a ponyvát felrántva névsorolvasásba kezdett: „Herr Kövesz? Herr Gallai? Herr Zavodi?” Pinyóka, Péter és Janó fogvacogva emelték elgémberedett kezüket a nevük hallatán. Száz kilométerrel korábban fájdalomdíjként vettünk nekik egy üveg rumot, amiből szinte egy korty sem fogyott, mert kiderült, hogy

valami félreértés miatt az valójában nem rum, hanem 96%-os alkohol. Így a védőital nem volt alkalmas arra, hogy mindenki komfortosan érezze magát a mínuszokban. A határőrök gyanakodva méregették a sztaniolba csomagolt pirotechnikai eszközeinket is, és ott, a határon, a gyönyörű Bodentó partján fel kellett lőni pár általuk választott példányt, hogy nem kábítószer van-e a csomagolásban. Ez a szürreálisan kisszerű tűzijáték koronázta meg végül ezt a turnét. Közép-európai „füst a víz felett”.

XXV

*Szolidaritás Fesztivál.
Volkswagen a levegőben.
Klausztofóbia Csillebércen.
Repülő csillagszórók.
Rajongói levelek.
Szembesítés a rendőrségen.
Az angol nyelvű Piramis-lemez.
Népszerű riválisok.*

Nyugat-Németországba, Hollandiába, Svájcba és Ausztriába – azokra a helyekre, ahol az Omega is sikereket ért el – nagyon szívesen visszamentünk volna. Láttuk, hogy meg lehet csinálni, de nekünk nem sikerült. Szerintem Lajos is akarta, csak nem ment. Próbálkozott a nyugati zenekarokkal közös dolgokat kialakítani, ennek volt része az is, hogy az 1977-es Szolidaritási Fesztiválon a Liar nevű angol zenekarral léptünk fel a BNV-n. Ez sem volt problémamentes, mert a brit zenekar tagjai, amikor a helyszínen rájöttek, hogy tulajdonképpen mivel is szolidarizál ez a rendezvény, már nem akartak fellépni. Sokáig ment a huzavona, végül bizonyos drapériák és csillagok

Szolidaritási koncert a BNV szovjet pavilonjában >

eltávolítása után hajlandóak voltak felmenni a színpadra. Ahogy általában, itt is a gitáros, Steve Mann volt a kedvencem. Úgy nézett ki, mint Robert Plant. Meghívtam magamhoz, a bulira is együtt mentünk ki. Autóval érkeztünk, ami eleve kockázatos volt, hisz óriási tömeg érkezett a koncertre. A közönség cigizgetett, iszogatott, én dуда nélkül, lassan araszolva vezettem a kaputól, próbáltam láthatatlan maradni a Volkswagenben. Ez persze nem sikerült, valaki felismert, ez volt a végzetünk. Egy pillanat alatt az autó összes üvegén kinézve azt láttam, hogy feltapadnak rá az emberek, eltorzult arcok vesznek körbe, mert rászorultak a kocsi. Nem lehetett kilátni sem. Mint a méhraj, ha valami édeset talál. Nem tagadom, a halálfélelem környékezett. Lehúzni sem mertem az ablakot, de kétségbeesetten próbáltam kérlelni őket, hogy a rajongásukat majd később mutassák ki, oda kell érniük, és ezzel a tempóval majd csak másnapra érnék oda. Ordítani sem akartam, mert a hangomra is vigyáznom kellett.

1977-es nászutunk belgiumi állomásán Ágnessel, Philippe barátom gyermekeivel és a később levegőbe emelt Volkswagennel

De nem tágitottak, sőt felmásztak a kocsi tetejére. Akkor azon kezdtem aggódni, hogy behorpad a kocsi, mindeközben nem is az enyém volt, csak kölcsönkaptuk a feleségem szüleitől. És ha ez még nem lenne elég, végül felemelték az autót úgy, ahogy van, benne velünk. Rém hülye helyzet, ezt egyszerűen nem lehet kezelni. Végül valahogy sikerült kifeszítenem az ajtót – talán a kétségbeesés adott ehhez erőt –, a magamhoz ragadott gitárommal kiszabadultam, és sikerült elrohannom a helyszín felé. Ez nem dicsekvés, afféle rock and roll kérkedés, mert bennem ez a mai napig szörnyű élményként maradt meg.

Az 1978-as csillebérci koncertünkről is csak az az emlékem maradt meg, hogy az elvileg olyan nagy veszélyt nem jelentő kisúttörők között is csak úgy tudtunk elvergődni a színpadig, hogy a kirendelt rendőrök közül tízen a felkarjukat összefogva kört alkottak körülöttünk, és így tartottak ellen a tömegnek. Klausztrófób érzés volt. A Beatles filmjein láttuk, hogy Nyugaton mik történtek. Persze lehetne jó érzés, hogy ezeket mi is megéltük. Ezen csak most gondolkodom, akkor nem volt kellemes élmény, mint ahogy szerintem a Beatles sem örült annyira az örületnek.

Sohasem beszéltek meg a zenekarban, hogy az ilyen helyzeteket hogyan kellene kezelni, és hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem volt ez egyébként valahol örömteli elégtétel is, visszaigazolása annak, hogy jó a zenekar. Kifejezett erőszakra, tettelegességre soha nem került sor a zenekar és a rajongók között ezekben a kezelhetetlen helyzetekben, de azt kell mondjam, mind-egyikünknek megvolt az a morális és mentális tartása, hogy meg tudtunk maradni embernek, mindegyikünknek volt elég otthonról hozott kultúrája, ami ehhez szükséges. Meg kellett értenem, hogy ez tulajdonképpen a rajongás, a kanalizálatlan érzelmek, az átgondolatlan szeretet megnyilvánulása. Nem beszélve arról, ha visszamenvén az időben le tudnánk szondáztatni azt a százötven embert a BNV-n az autó körül... Fogytak az olcsó italok, de ekkor már a csónaklakk és a Parkán is megjelent a rajongók között.

Egy olyan eset volt, amit a mai napig bánok és szégyellek. 1978. december 23-án szabadtéri koncertet adtunk a Budai Ifjúsági Parkban. Ez volt az első téli szabadtéri koncert Magyarországon. Óriási telt ház volt a hideg ellenére, a színpadot gázpalackokból fűtöttük, a hó ellen egy nejlonsátor védte a zenekart. És persze az egész eseményt az „Ajándék”, illetve az ekkoriban

Szeretettel várunk téli ifjúsági szórakoztató programjainkon

Hétfő

Topáz eszpresszó/XI., Tétényi út 63./18-22-órát Irodalmi estjeink fellépnek: Sándor György, Bencze Ilona, Madaras József és még sokan mások.

Panoráma-klub/XI., Balatoni út 151/23 órától Filmvetítés - discó.

Citadella étterem Magyar és nemzetiségi táncok
Aranykörte étterem/Békásmegyer/19-21 óráig Filmvetítés
Amor eszpresszó/VIII., Szentkirály u. 8./18-22 óráig
"Akikre kíváncsiak vagyunk" és Arató discó. Vendégek: Verrasztó Zoltán, Som Lajos, Marcskó Tibor és még sokan mások.

Csütörtök

Flórián étterem/III., Flórián tér/19-22 óráig Filmvetítés

Vasárnap

Halló-bár/VII., Majakovszkij u. 65./"Játszál velünk" gyermekműsorok Játsszótársak: Levente Péter, Markos Zoltán, Karsai Gizella és még sokan mások.

JÓ SZÓRAKOZÁST KÍVÁN A BUDAI IFJÚSÁGI PARK

„Kívánj igazi ünnepet”

kislemezen megjelent „Kívánj igazi ünnepet” című dalainkra fűztük fel, hatalmas aktualitása volt. Karácsony, a szeretet ünnepe, egy jól eltalált dal és az Ifjúsági Park: minden adott volt hozzá, hogy örök élmény legyen a koncert. Nem mellesleg az egész az én örült ötletem volt. Mikor felvetettem Lajosnak, egyből kapott rajta, és elkezdte szervezni. Felejthetetlen élmény volt a dal alatt látni sok ezer ember kezében a csillagszórót, de sajnos néhányan úgy érezték, ha repül a csillagszóró, az még szebb látvány lehet. Megijedtem, hogy ha lángra kap a fejünk felett a nejlón, abból óriási baj lesz. Aztán

**KÍVÁNJ
IGAZI ÜNNEPET**

1978. december 23-án 18,00 óra

PIRAMIS KONCERT
A BUDAI IFJÚSÁGI PARKBAN

Jegyelővétel:
november 1-től a helyszínen.
Ára: 20,- Ft

Kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog új évet kíván

Budai Ifjúsági Park
és az Állami Rendszer

láttam, hogy az első sorokban egy lány haja meggyulad, ahogy épp ott köt ki egy égő csillagszóró. De sörös- és borosüvegek is repkedtek. És hát történt, ami történt. Bemondtam a mikrofonba, hogy „szántó, vető, arató paraszt, aki dobál”, sőt ebből szavalókórust is szerveztem a közönségből. Hát, hogy ez a hülyeség hogy jutott ott eszembe? Nem tudok vele elszámolni. Az hagyján, hogy ezzel meg is tört a karácsonyi hangulat. Tehetetlenségemben mondtam be ezt, miközben soha nem volt szokásom a parasztolás.

A népszerűség olyan, mint a futótűz: nagyon hamar el tud harapódzni, de én speciel már akkor is tisztában voltam azzal, hogy ahogy jön, úgy hirtelen el is tud múlni. A magam lehetőségeihez mérten foglalkoztam a rajongókkal. Termékek mennyiségű kézzel írt rajongói levél érkezett naponta a Piramis postafiókjába. A nekem címzettre mindig igyekeztem személyesen válaszolni, mert egyébként a levelekre általában Pinyóka édesapja, Köves Béla bácsi válaszolt. Utóbb talán bevallható, hogy mindannyiunk aláírását is gyakorta ő hamisította a levelek alá. Béla bácsi osztályozta a beérkező leveleket aszerint, hogy kinek szólnak. Mellesleg én kaptam a legtöbb levelet, hazavitettem, feltornyoztam őket, és reggeli rituáléként nekiestem a válaszlevelek megírásának. Magam elé vettem íróasztalomon egy levelet, tisztességesen végigolvastam akkor is, ha sokoldalú volt, igyekeztem felfogni az üzenetét, és megírtam a választ.

Szórólapokat is gyártattunk. Az egyik oldalára zenekari fotó került, a hátlapja pedig alkalmas volt arra, hogy mint egy képeslapon, rövid választ adjunk a feltett kérdésekre. Erre nagy hangsúlyt fektettünk. Nem mellékesen elenyésző volt azon levelek száma, amikben válaszborítékot is mellékeltek, és bár kisszerűnek hangzik ezt szóvá tenni, de amikor napi száz válaszlevelet adott fel a zenekar, az az egyforintos bélyeggel számolva is számottevő kiadást jelentett.

Komoly betekintés volt ez a levelezés a rajongók lelkébe. Mérhetetlen beavatás abba, hogy mennyi szomorúság és otthonról hozott hiány vezetett el ahhoz, hogy végül egy zenekarban találjanak boldogságot. Csonka családok, szenvedések... és az, ahogy ezt a levelekben artikulálták... összetett dolog volt ezekre válaszolni.

*Oldódj fel a zenében, a tiszta hangok tüzeiben
Felejtsd el a gondodat, de ne felejtsd el önmagad*

Amikor sok embertől kaptam olyan levelet, hogy: „te vagy az utolsó menedék”, azt nehéz volt mentálisan feldolgozni és kezelni. Sajnos már nincsenek meg ezek a levelek, de némelyek megható dolgokat is írtak.

A levelek többsége persze sztereotip tárgyú volt. Általában a következő koncertről vagy lemezről érdeklődtek, vagy szimplán autogramot kértek. A Hámán Kató utcai lakással pont szemben volt egy postahivatal, ahol kötegekben adtam fel a válaszokat.

Eleve kiterjedt levelezést folytattam sokakkal, nemcsak határokon belül, de külföldi barátaimmal is. Angolul nagyon szerettem levelezni, egyrészt gyakorlásnak is éltem meg, de mindeközben elmélyült barátságokat ápoltam ezen az úton. Ma már persze e-mailen kommunikálok. Szeretek fogalmazni, örömet okoz egy-egy kimódoltan megírt levél újraolvasása is. Szeretem a magyar nyelvet, örülök, ha úgy érzem, jól tudom használni. Szeretem azt is, ahogy levélben egy magasabb kulturális szintre jut az ember, olyan régióba, melyet élőszóban nem nagyon tud megközelíteni.

Egy rajongói levél a sok közül nagyon megmaradt bennem, de nem a tartalma, hanem a következményei miatt. A tartalmát már nem is tudom visszaidézni, de általában úgy zártam soraimat, hogy: „Ha teheted, gyere el a következő koncertünkre, szeretettel várunk. Barátsággal, Révész Sándor.” Ebből egyébként is akadtak félreértések, mert néhányan azt gondolták, ez egy ingyenes meghívó. De most egy cifrább esetről mesélek, amely 1979-ben történt.

Egy nap Sabina azzal várt, mikor hazaértem, hogy: „Alexisz, a rendőrségről kerestek telefonon, be kell menned a Kürt utcai kapitányságra.” Azt gondoltam, az idézést hivatalos levélben közlik, ez talán csak valami telefonbetyárkodás lehet. Félvállról vettem, nem reagáltam az egészre. Másnap felhívott egy rendőr azzal, hogy: „Révész úr, nem adták át a tegnapi értesítést?” De, megkaptam, bocsásson meg, de azt hittem, ez valami telefontréfa. „Szerencséje, hogy nem mentünk ki magáért tegnap az Ifjúsági Parkba.” Egy nagy koncertünk másnapján zajlott ez a telefonbeszélgetés. Hát, összerendeztem, és még aznap délután be is mentem a rendőrségre, hogy mégis mit akarhatnak tőlem.

Leültettek, és rögtön azt kérdezték, hogy ismerem-e X. Y.-t? Mondtam, hogy bocsásson meg, de nem. „De hát levelet is írt neki. Meghívta a koncertjére.” Csak néztem... majd kapiskálni kezdtem, hogy jobb lesz, ha elhívom a kihallgató rendőrt a lakásomba, megmutatni a levélhegyeket. „És a visegrádi betörés, amit együtt csináltak?” Megint csak néztem. „És amikor a Síp utcában

betörték az öregúrhoz, és kifosztották? Azt együtt követték el, nem?” Te jó ég, mi lehet ez? Zakatolt a szívem, tudtam, hogy semmit nem követtem el, azt se tudom, ki lehet a név szerint említett lány, de Közép-Európában az ember akkor is összerezzen, ha ártatlan.

Kiderült, hogy a lány azt vallotta velem kapcsolatban, hogy együtt követtünk el bűncselekményeket. A fejébe vette, hogy mi ismerjük egymást. Ez odáig fajult, hogy a kihallgató tisztnek a lakásomban hiába mutogattam a levélhalmokat az íróasztalomon, mégis szembesítésre került sor a lánnyal a rendőrségen. Leültették velem szemben, és csak mondta, hogy „igen, én veled”, és így meg úgy követtük el a betöréseket, meg hogy többször járt a lakásomon, és ha belépünk, rögtön jobbra ott áll egy nagy fekete zongora. Tudtam, hogy ha belépünk, ott egyből a folyosó fala van, de akkor ezen nem tudtam nevetni. Ez a szegény lány meg átszellemült arccal, bilincssel a kezén mondta a képzelgéseit, és talán komolyan is gondolta az egészet. Nagyon kemény helyzet volt, és ha ez még nem lenne elég, a rendőrség folyosóján a lány anyja is ott volt, paralitikus lépésekkel, égre emelt kézzel megindult felém, szinte odavonszolta magát, és nekem támadt, hogy: „Sándor, miért csinálták? Miért vitte ebbe bele a lányomat?” Most is elszorul a szívem, ha felidézem, hogy talán azt gondolhatta a lány, ha velem takarózik, akkor az ismertségem megvédi a következményektől. Vagy ha arra gondolok, hogy szegény édesanyja mit érezhetett velem kapcsolatban. Vagy arra, milyen kőkemény volt a lány szemébe mondani nagyon határozottan, hogy soha nem találkoztunk, nem ismerlek, most látlak életemben először.

Természetesen tudtam koncertekkel igazolni az alibimet. A rendőrök ellenőrizték a lakásomat, ami egyáltalán nem felelt meg annak, ahogy azt a lány leírta. Ettől még bírósági tárgyalásra is kellett mennem az ügyel kapcsolatban a Markó utcába, és még akkor is társtettesi minőségben kellett nyilatkozatokat tennem. A végén kiderült, hogy az említett bűneseteket a barátjával tényleg elkövették.

Megjelent egy angol nyelvű nagylemezünk 1980-ban, ami nagyon kellett promóciós anyagként is, ha külföldi álmokat dédelgetünk. Kihívás volt elkészíteni, de nekem nem tetszett a végeredmény. Az album megjelent magyar, nyugatnémet, spanyol és svéd kiadásban is. A svéd kiadású változat borítófotóját nagyon szeretem, nagyon egyben van mindenki közülünk azon

a képen. Hihetetlen, milyen fiatalok voltunk. Összességében elmondható, hogy többnyire jó fotók készültek a zenekarról, bár meg kell vallanom, minden fotózást nyűgként éltünk meg: hogy oda kell menni valahová, időt kell erre szakítani, miközben fennállásunk évei alatt nagyon hajsztolt életet éltünk.

Az angol nyelvű lemez érdekessége, hogy nemcsak egy szimpla válogatás-lemez, ahol az eredeti sávokra angolul énekeltünk volna, hanem az összes dalt újragondoltuk, és hangszeresen is újra feljásztottuk. Tudtam angolul, de nem tetszett a végeredmény. Valahogy nekem sem sikerült hitelesen megszólaltatni a dalokat angolul. Nagyon más beszélni és énekelni angol nyelven. A lemezgyár ajánlott egy angol anyanyelvű kontrollembert, aki a kiejtést felügyelte, a szövegeket sem mi fordítottuk. Azt sem gondolom, hogy a lemezgyár segítette volna nyugati próbálkozásainkat, valahogy sosem a Piramis zenekart vitte Erdős Péter Cannes-ba, a minden évben megrendezett zenei vásárra. Nem akarom ezt úgy keretezni, ahogy Lajos tette az elmúlt évtizedekben, hogy a lemezgyár lassan, koncepciózusan ellehetetlenítette volna a Piramist, azt viszont gondolom, hogy időközben lettek még nagyobb kedvencei. Találtak újabb versenylovakat, akik pénzt termelhettek nekik.

Szeretném, ha nem tűnne úgy, mintha a konkurenciát okolnám, vagy akár csak kárhoztatnám, hisz Hobo szellemisége elvitathatatlan, és nekem egyébként is nagyon tetszett a HBB. Az Edda sikerében pedig nem kis részem volt személyesen nekem is. Nagyon megérintett a zenéjük, amikor 1978-ban pár koncerten ők voltak az előzenekarunk. Minden egyes koncertjüket végignéztam a színpad széléről. Slamó! Pataky Attila! És a többiek is... Fú! Eskü alatt vallom, hogy én emeltem szót Lajosnál, hogy segítse őket lehetőséghez. Lajost ekkoriban már nem nagyon érdekelték az új dolgok, nem akart kijönni megnézni őket. Kifejezetten kérleltem, hogy tegye oda magát, figyeljen rájuk, segítsen, ahogy tud. Meg is tette végül, ő is érezte, hogy a banda mennyire jó.

*Nézheted az eget,
Onnan sem jön felelet –
Az igaz érzés messze kerül*

Hangbeállítás az Ifiparkban 1979. szeptember 22-én: Csapó György, Pataky Attila, Som Lajos, Révész Sándor, egy tehnikus, takarásban Bakóczy Tamás

Voltam egy Beatrice-koncerten is, feleségemmel, Sabinával elmentünk Pest-szentlőrincre megnézni őket. Nem voltunk tisztában a zenekari szokásokkal, és a „Térden állva” elején eléggé majomparádé volt, ahogy csak ketten ácsorogtunk a tömeg felett, miközben mindenki letérdelt. Persze kis tanácstalankodás után mi is gyorsan letérdeltünk, mikor észbe kaptunk. Éreztem a friss energiát bennük, ami minket is jellemzett még 1979-ben – azt a mindenre való elszántságot, ami a sikerhez kell.

XXVI

*CCCP-turné.
Seftelésre hangoltan.
Tollár Béni, a szobatárs.
Vitaminéhség Odesszában.
Fogadás a KGST-palotában.*

Az 1980-ban megjelent angol nyelvű lemezünket sajnos nem követte egy nyugat-európai turné, viszont kaptunk helyette egy szovjet koncertkörutat. Volt ennek előzménye is. Szóltak, hogy menjünk be az ORI Vörösmarty téri székházába, mert kultúremberek jönnek a szovjet követségről, s meghallgatnak minket. Konszolidáltan kellett kinéznünk, hosszú hajunkat el kellett csatolni, valahogy elrejteni. A nagy próbateremben lejátszottuk a programunkat. Megfeleltünk. Pár hét múlva kora reggel kellett indulnom a Nyugati pályaudvarra. A bőröndömet, egy Angliában vásárolt fémbőröndöt, már az előző napokban becsomagoltam, negyvenöt kilót nyomott. Volt abban minden: zsáknyi női alsónemű, farmerek, régi ruháim, cipőim, legalább ötkilónyi reklámszatyor. Ezek nagyon kurrens dolgok voltak ott, ahol egyébként nagyjából semmit sem lehetett kapni. Az Express együttes rendszeresen járt turnézni a Szovjetunióba, tőlük tudtuk meg, hogy mivel lehet egy kicsit seftelni. Már az indulás is rosszul kezdődött, mert előző nap még stúdióban dolgoztunk valamin késő

estig. A hajnali indulás előtt félálomban borotválkozni próbáltam, és sikerült összekaszabolnom az arcomat. Lecipeltem a Hámán Kató utcai lakásból a bőröndöt, a túloldalon volt egy taxidroszt, beültem egy taxiba, mentünk nagyjából összesen hat métert, és belénk hajtott egy autó. A taxis azt akarta, hogy maradjak tanúskodni, de mondtam neki: ember, lekésem a vonatomat! Szerencsére kora reggel volt, ilyenkor rajzanak ki a taxik, így sikerült gyorsan leintennem egy másikat, és időben kiértem a pályaudvarra. A többiek – Janó, Peti, Pinyóka, Lajos és négy road, köztük Tollár Béni – már a peronon vártak. Így indultunk 1980 január közepén a Piramissal a Szovjetunióba, ahol február végéig, másfél hosszú hónapon át turnéztunk.

Piramis-képeslap

A csapi határátkelőhelyen a szovjet Goszkoncert embere várt ránk, és másfél hónapig mellettünk maradt. Ez nagy megtiszteltetésnek számított, a határőrök, vámósok nem is ellenőrizték a csomagjainkat. Mindössze az útleveleinket szedték be, és nem is adták vissza a hazautazás napjáig!

Tudtuk, hogy ügyelnünk kell minden szavunkra, mert a kísérőnk magyar területről származik, beszéli a nyelvünket, minden lépésünket figyeli, könnyen bajba kerülhetünk. Egyébként egy alacsony, mitugrász, belügyes alak volt, személye zaklatottá tette napjainkat.

Az eladásra váró szajrékkal való sáfárkodást is nagyban nehezítette a ránk osztott kísérő, de végül azért sikerült mindent értékesíteni. Hogy mit hoztunk haza, arról nem szeretnék egy szót sem szólani, de azt elmondhatom, hogy volt abból nem kis idegeskedés, mikor visszafelé a hangfalainkat – amiket dugig tömtünk áruval – két hétig nem akarta kiadni a vámhatóság Ferihegyről. Szerencsére – mint utóbb kiderült – nem a tartalma, hanem valami adat-egyeztetési hiányosság miatt. Majrás két hét volt. Szánalmas dolgok voltak ezek, de akkoriban ez üzemszerűen ment. Minden zenekar ezt csinálta, mi is bekapcsolódtunk ebbe az áramkörbe a magunk szerény módján.

Kárpátaljai városokban indult a turné. Munkács, Ungvár, Beregszász, Nagyszőlős, aztán Lemberg, majd továbbmeneteltünk keletre. Azokban a városokban, amelyeket az ukrán háború miatt mostanában rendszeresen látunk a tévében, szinte valamennyiben játszottunk. Zaporizzsja, ahol az atomerőmű van, a legemlékezetesebb! Ugye emlékszünk a Zaporozsecre? A nyolcvanas években a város ugyanolyan rém ronda, kocka, kietlen, sivár volt, mint az autó, amit ott gyártottak.

Emlékszem, egyszer egy vadonatúj városban is játszottunk! A koncert előtt a helyiek részéről nagy hangsúlyt kapott, hogy ez egy vadonatúj város, és a szállodát, amiben laktunk, frissen nyitották meg. Hát az a modern, új szálloda inkább volt olyan, mint egy munkásszálló, semmint egy szálloda! Olcsó, ízléstelen bútorok, alig volt egy kis fűtés, a meleg víz épphogy langyos... Borzalom!

Az egyetlen hely, ahol luxusszállóban laktunk, Kisinyov volt. Emlékszem, a koncert hevében véletlenül kibomlott a hajam, hát erre lett akkora ováció, akkora örület, hogy az csuda. A szovjetek imádtak bennünket! Maga a turné hál' istennek elképesztően sikeres volt. Nagy hangversenytermekben és több-ezres, olykor tízezres fedett sportcsarnokokban mindenütt telt ház fogadott bennünket, és hatalmas rajongás! Például Odesszában egy régi, kiszuperált, kétezer személyes zsinagógában léptünk fel, ami annyira elvarázsolt, hogy elfelejtettem a „Mondj egy mesét” szövegét, mert elbűvölten csak az antik freskókat csodáltam.

A hölgyek úgy fejezték ki szimpátiájukat, hogy decens módon a színpad szélére helyezték egy darab papíron az elérhetőségüket. Még az autójuk rendszámát is felírták, ha volt – a parkolóban lehetett keresni őket.

Lányok, akik voltak, apró vércseppek az ereimben
Lányok, akik voltak, egy-egy emlékkép az idegekben

A magunkkal vitt cuccokat már az elején el tudtuk volna adni, a szálloda-portás ugyanis szobáinkhoz küldte a neppereket, de a gyakrabban kiutazó kollégáktól tudtuk, hogy minél messzebb kerülünk a magyar határtól, annál magasabb árat kérhetünk.

A városok közötti utazás óriási tortúrát jelentett mindvégig. Néha volt egy kis kulturális program is, megmutattak valami látványosságot vagy múzeumot, de nem túl gyakran volt erre lehetőség, mert iszonyú nagy távolságokat kellett utaznunk. Előfordult, hogy a koncert után összekapoltunk, beültünk a buszba, és egész éjjel utaztunk a következő helyszínre. A buszon is vacogtunk. Nemcsak kint voltak őrült mínuszok, hanem bent is. Elöl, a sofőrnél még volt egy kis fűtés, de hátrébb át volt rozsdásodva a busz teteje, folyamatosan folyt be a jeges hólé, ömlött be a hideg! Az egyébként sem túl jó állapotú utak minden rezdülését átvette a busz.

A másik véglet az volt, amikor nem busszal, hanem vonattal utaztunk a turné következő állomására. A hálókocsiban fullasztó hőség volt, dohányfüsttel, alkoholbűzzel, lábszaggal telítetten, de az ablakokat nem lehetett kinyitni, esély sem volt egy kis friss levegőre.

Elképesztő volt a szegénység, vagy nevezzük inkább nevén: a nyomor. A rettenetes hideg, a lepusztult vidék és az állandó vitaminéhségem mélyen bevésték magukat emlékezetembe. Odesszában megkerestem a piacot, és egy hatalmas dózis mandarint vettem. Az árus egy bőröndnyit hozott fel valamelyik déli köztársaságból. Megvettem a felét nyolc rubelért, ami akkoriban nagyon sok pénznek számított. A szállodától gyalog kellett mennem vagy másfél kilométert a piacig, és ugyanannyit vissza. Olyan erővel tört rám a vitaminéhség, hogy gyaloglás közben bontottam a mandarint, és tömtem magamba, habzsoltam, és bontottam a következőt! Folyt a ragadós lé dermedt

ujjaimon, de nem törődtem vele, csak mentem a mínusz ki-tudja-hány fokban, és csak ettem és ettem. Bent, a melegben aztán olyan fájdalom hasított az ujjaimba, hogy azt gondoltam, megfagytak. Ostoba voltam, és a bajt még azzal is tetéztem, hogy meleg víz alá tartottam a kezeimet. Hát olyan fájdalmat... jujujujujj!

Tollár Béni roadunk volt a szobatársam, aki a *Rádiótechnika*-évkönyveket bújta másfél hónapon keresztül, míg én a *Tibeti halottaskönyvet*. Nagy szerencsém volt vele! Bénivel sokat beszélgettünk, sokat mesélt az atomtechnikáról és a kvantumelméletről. Habzsoltam szavait! Béni – polgári nevén Tollár Endre – a Budapesti Műszaki Egyetemen végzett, érdekelt a technika, jó füle is volt, ő lett a keverő roadunk. Hogy mennyire csillogó műszaki tehetség ő, az a későbbiekben is megmutatkozott, mert a japán cégóriás, a Roland East Europe Kft. igazgatója volt nyugdíjazásáig, évtizedeken át.

Alkoholt lehetett kapni, de én nem ittam. A többiek bulizással, cigizéssel, piálással ütötték el az időt. Elsősorban pezsgőt és vodkát lehetett olcsón kapni, így azt itták. Én nem tudtam ebben részt venni, mert vigyáznom kellett a torkomra. Főleg a pezsgő nagyon káros a szénsav és az erjesztési mód miatt, legalábbis az én hangszálaimra.

Rettenetesen gépiesen teltek a napok, mindennap legalább két koncerttel. Elviselhetetlenül monoton volt az élet a kockaszállodák minden otthonosságot nélkülöző falai között. Nem éreztem jól magam, de a többiek is csak a túlélésre hajtottak. Ezt az óriási sikerek sem tudták ellensúlyozni.

Az utolsó koncertünk a moszkvai KGST-palotában volt. A koncert utáni fogadáson nagyon megadták a módját a vendéglátásnak. Talán ezzel próbálták feledtetni velünk másfél hónap viszontagságait, hogy ne azokkal az élményekkel megterhelten menjünk haza, amiket időközben összegyűjtöttünk. Búcsúkoncertünkre a magyar külképviselet személyzete, sőt azok gyermekei is eljöttek.

A seremetyevói repülőtéren be kellett állnunk a vizsgálóba, mindkét oldalon bezáródott a biztonsági kapu, szemben az üveg mögött ült az egyenruhás, alaposan megnézett, és visszaadta útleveleinket. Kerestünk egy kalap pénzt, de az egész nagyon kivette belőlünk az energiát.

Piramis-képeslap

XXVII

Alarm – 1981!
Lohad a lelkesedés.
Egészséges skizofrénia.
Az Erotika vajúdva készül.
Fejlődési megrekedés.
Fél gőzzel nem megy!
Az utolsó koncert Kelet-Berlinben.
Kilépek a Píramisból.

Az 1981-es év sem indult jól. Az év elején egy mozgássérültek javára megrendezett pécsi koncert után botrány lett abból, hogy valamilyen szállítási pénzt felvett a zenekar. Az ügyeket Lajos intézte, erről pontos információim nincsenek. Nem hiszem, hogy a zenekar meg akarta volna károsítani a mozgássérülteket. A Píramis több jótékonysági koncertet adott fennállása alatt, úgy éreztük, a siker erre is kötelez. Ezek nemcsak nagy szavak, tényleg így éreztük. A mai napig szívesen veszek részt olyan kezdeményezésekben, ahol segíteni tudok. Nagyon megválogatom, hogy mihez adom a segítségem, de ha adom, akkor szívből adom.

Som Lajos 1981. február 1-jén Pécsen >

A fentiekén túl ez az előbb említett pécsi koncert azért is fontos mérföldkő, mert ez egy fesztivál volt, több más zenekarral együtt szerepeltünk, és hideg zuhanyként éltem meg, hogy a Piramis koncertje alatt a közönség már nem énekelte velünk együtt a dalainkat. Még hozzá egy olyan városban, ahol egyébként korábban kéthetenként Piramis-klub is volt, ahol gyakran megjelentünk vendégként mi is. Énekesként, frontemberként nekem ez egy harsány ébresztő volt. Mindez Pécsett, ahol a kezdetektől fogva óriási sikereink voltak! Én nagyon érzékeny voltam ezekre a dolgokra. Talán mi sem voltunk már olyan vehemensek, mint a kezdeti években. Biztosan részünk volt ebben nekünk is, de tény, hogy valami megváltozott.

*Mennyivel könnyebb volna
Hogyha két életem volna*

A siker hevülete elmúlt, erősen lelohadt a lelkesedésünk. Nemcsak nekem, de szerintem mindannyiunknak. És ha a siker elmúlik, mi marad? Valamit kezdened kell magaddal. Én legalábbis elkezdtem más dolgok iránt érdeklődni. Olvastam, szellemi dolgok iránt kutakodtam. Szakcsi Lakatos Bélával már 1977-ben a személyes hitről beszélgettünk, a vallási közösséghez tartozás élménye is felmerült. Egyik nap a „Kóbor angyal”-t harsogom a színpadról, a másikon már muníciót gyűjtök egy megújuló élethez. Rájöttem, hogy az életem nem csak annyiból áll, hogy énekes vagyok egy népszerű zenekarban. Sokszor mondtam már, hogy egészséges skizofréniában élek, és ez így is van, még akkor is, ha kívülről ez nehezen érthető, pláne nehezen elfogadható. Nagy hatással volt rám, mikor egy beszélgetésünk alkalmával Szepes Mária néni azt mondta: „A tudás óceánjának a partján állok, és a messzeségbe pillantok.” Tudtam azonosulni azzal, hogy emberként ez a dimenzió vár rám, ami hosszabb ideig lesz munícióm, mint a rockzenekari éneklés. Így utólag azt gondolom, hogy képletesen kamasz gyerekként éltem meg a Generál, majd a Piramis kezdeti sikereit, és igazán ezek után kezdtem férfivá válni, úgymond felnőni. A rockzene a lázadás szabadsága volt, az ezt követő életem pedig az elfogadás szabadsága.

Lajos egy belvárosi, 160 négyzetméteres lakásban kereste, én pedig Budapeستől 200 kilométerre egy régi, 130 éves, egykori szélmalomban találtam meg a békességemet. Ebben nagy példaképeim közül Robert Plant nem kis indirekt példát adott: amikor 1977. szeptember 15-én meglátogattam őt az otthonában, alig tudtam értelmezni, hogy ez a világsztár, ez a színpadi isten, ez a csodaember miért él Közép-Angliában, egy földutakkal, átvonuló birkanyájakkal övezett dimbes-dombos, gyönyörű, öreg farmon. Ezt a skizofrenitást akkor még nem értettem, akkor még nem tudtam, hol a híd. A kettő között a szabadság a híd. Évekkel később megértettem. Átléptem egy másik színpadra, ahol nincs taps, és télen nagyon jól be kell fűteni, és nem vágja fel helyettem senki a tűzifát.

A popzene nagyon kegyetlen, kíméletlen világ. Évről évre változnak az irányzatok, újabb és újabb hősök, hangok tűnnek fel. Talán ma már nem olyan gyorsan telnek az évek, mint a kezdeti évtizedekben, de akkoriban nagyon figyelni kellett a változásokra. 1980-ban még nem feltétlenül éreztem, hogy hanyatlik a zenekar csillaga, de az utolsó lemezünk, az *Erotika* borzasztó nehezen készült el – ez is nagyon frusztrált. Pedig ekkor kellett volna igazán megmutatnunk, hogy mit tudunk, hiszen iszonyatosan erős volt a verseny. Az, hogy aktív szerzőink, Péter, Janó és Lajos valahogy nem rukkoltak elő időben olyan dalokkal, mint korábban, elég nyögvenyelőssé tette az alkotói háttérrel. A dalokat nem tudtuk eléggé kidolgozni. Nyomasztólag hatott az is, hogy minden évben mesterművet kell alkotni, ez lemezgyári nyomás is volt.

Mindenesetre az *Erotika* lemez előkészületei során még bizakodtam. Jó dalok is születtek, olyanok is, mint a kezdetek kezdetén. Sokat vártunk a filmgyár stúdiójától is. Sajnos ez sem úgy alakult, mint reméltük. Közben jóval kevesebb megszólalásunk, élő koncertünk volt, mint reméltük, így elvileg több idő lett volna erre a lemezre. 1980 nyarán még megcsináltunk egy Kisstadion-koncertet, de már nem kettőt, mint egy évvel ezelőtt, csak egyet, és az sem volt telt házas. Miközben a Fekete Bárányok fesztiválra, a Hajógyári-szigetre kiment a Hobo Blues Band–Beatrice–P. Mobil hármására 25 000 ember, ami elég inycsiklandó szám volt a kortárs szakmának. A közönséget a rivális zenekarok is apasztották, közben frusztrált a nyugati lehetőségek hiánya is. Ki kellett volna törnünk a hazai szűkülő lehetőségek szorításából. Lajos sem az Interkoncerttel, sem Hegedűs László barátommal nem értett szót. Ezek miatt

viták voltak köztem és Lajos között, és ez nem tett jót a műhelymunkának sem, egyre gyűlt a feszültség.

Azt a fajta rockzenét persze, amit pár évvel korábban csináltunk, nem lehetett a nyolcvanas évek elején játszani, de hittem benne, hogy még képesek vagyunk a megújulásra. Janóban, Péterben és igenis Lajosban is megvolt a potencia zeneszerzőként is, hogy korszerűbb zeneiséggel előrelépünk, ha ehhez meg tudjuk szerezni azt a lendületet, amit mondjuk az Omegának a nyugati lehetőségek jelentettek. Hallgattuk az aktuális nyugati lemezeket, ha nem is azzal a céllal, hogy dalokat másoljunk, de hogy az új megszólalást, felfogást, arculatot kövessük. Megvolt ehhez az asszimilációs készség bennünk. Figyeltük a fáklyavivőinket, így például a Led Zeppelint, amely 1979-ben az *In Through The Out Door* című albumukkal elment egy kísérleti irányba, és az eladási számaikból nem tűnt úgy, hogy az egy sikertelen próbálkozás lenne. Az *Erotika* ennek jegyében lett egy útkereső album.

Zeneileg is érezhető volt egy váltás a világban. Az újhullám erői mozgóldtak, bár engem annyira nem érintett meg zeneileg, de a külsőségeire már 1977-ben Londonban felfigyeltem. Ilyen téren az *Erotika* lemez készítésekor tudatosság nem volt bennünk, de utólag elgondolkodva azért mintha mégis érezhető lenne a lemezen, hogy szimatoltunk a világban, s hatással volt ránk az új idők szele.

Körbelengett minket az erotika atmoszférája a Piramis aktív éveiben, magától értetődő volt a koncepció, én javasoltam aktuális lemezünk vezérfonalaként. Azt gondoltam, a hetvenes években nem kis részt a rockzenének is köszönhetően enyhülő erkölcsi prudéria szintje miatt megengedhetünk magunknak egy ilyen, akkor bátornak nevezhető ötletet. A turnébuszban általában szabad szájjal meséltünk egymásnak az élményeinkről, mindenkinek volt mit, gazdagon. Nagyfiúsan hangzik, de képmutatás lenne szerénykedni.

A konceptlemez ötlete mozgalmilag is benne volt a levegőben, ne feledjük, nem sokkal korábban jelent meg a Pink Floyd magnus opusa, *A fal*. Emellett nekem a Beatles *Bors őrmestere* is fontos volt, tetszett az, hogy egy alaptézis határoz meg egy-egy lemezt.

Az *Erotika* alapötlete az enyém volt, de Horváth Attila zsenialitása kellett ahhoz, hogy meg is valósuljon, és neki köszönhető, hogy végül ízlésesen sikerült. Nem lihegtük túl a dolgot, de közben elmondhattuk azt, amit izgalmasnak gondoltunk.

*Mondd ki, hogy mire vársz, és megkapod tőlem,
Mondd ki, hogy mit kívánsz, és megkapod tőlem,
Mondd ki, hogy mit akarsz, és megkapod tőlem,
Csak éppen ne hazudd, hogy szeretsz!*

Említettem már, hogy sajnós a stúdióalbumaink elég vékonyan szólnak. Ez már akkor is bántott minket, utólag meg pláne. Akkoriban a magyar standardhoz képest nagyjából eleveckéltünk, de utólag nagyon fájó a lemezeink gyenge hangminősége. A hanglemezgyár Rottenbiller utcai stúdiójában Dobó Feri mindent megtett – az *Erotikát* is ott vettük fel –, de az ott készült felvételek sem az igaziak. Nem tudom, mi lehetett ennek az oka. Sajnos a *Nagy buli* is úgy szól, ahogy. Semmiképpen sem úgy, ahogy már 1979-ben valójában megszólalt a Piramis. Olyan, mintha vékony sztaniolpapírra lenne felvéve a hanganyag. Nincs mélye, nincs magasa, nincs színe, nincs semmije, és ez nagyon szomorú. De még így is lejön róla az a tűz, ami akkor bennünk égett.

Nem kapott jó kritikákat a lemez, de megvallo, sosem figyeltem a kritikákra. Természetesen ha felhívták rá a figyelmem, elolvastam a rólunk szóló cikkeket, de mindig azt éreztem, hogyha valaki valamit nagyon lehúzott, az csak szenzációhajhászás volt. Akkoriban még nem volt igazi zenei orgánium Magyarországon. A nyugati szaklapokhoz képest semmiképpen sem. Ha megjelent valami a *Nők Lapjában*, azt persze sokan olvashatták, de nem gondolom, hogy ez zenei újságírás lett volna.

Lajos persze sokat beszélt a turnébuszban ilyesmiről is – nem csak az erotika volt ott beszédtema –, Pinyóka is sokszor a lelkére vette a cikkeken leírtakat, de engem mindig csak a közönség reakciói érdekeltek a koncerteken, nem a kritika.

Bár maga a bulvár mint jelenség majd csak a rendszerváltás környékén jelent meg, én már a hetvenes évektől kezdve elzárkóztam az interjúktól, nem is jelent meg tőlem komolyan vehető nyilatkozat akkoriban. Távolsgáttartó voltam és vagyok ma is.

*Tőled csak annyit akarok kérni, hogy engedj őszintén élni
Őszintén, szabadon, szépen, őszintébben, mint ahogy tegnap éltem*

Karakteremből kifolyólag el kell hogy vállaljam: meg tudok törni egy ilyen helyzetben, amikor valami nem úgy megy, mint szeretném, és sehogy sem akar úgy menni, ahogy pedig kellene hogy menjen. El kell ismernem, hogy meggyengítettek ezek a nehézségek és jelek, amiket óvatosan próbáltam az előbbi pár oldalon utalásszerűen jelezni. Megtörtem, már nem tettem úgy oda magam én sem a koncerteken. A többiek sem voltak lelkesek, már nem örültünk meg a színpadon. Hajlamos voltam koncert közben hátramenni a dobdobogóhoz, és ott csak úgy ácsorogni, ha nem volt dolgom a mikrofonnál. Ilyen a csúcseink idején nem fordulhatott volna elő. Nemcsak mert a színpadi munka része a produkciónak, hanem korábban olyan lendületben voltam én is a zenekarral együtt, hogy az volt a természetes létezési formánk, hogy felszántottuk a színpadot, mert olyan hőfokon égtünk. Az „Égni kell” nem véletlenül volt az egyik kedvenc Piramis-dalom.

Zenekarként is elvesztettük, és személyesen én is elvesztettem azt az őslendületet, ami a rockzenéhez kell. Nem akarok a zenekar mögé elbújni, jellembeli adottságaim is benne vannak ebben, meggyengültem. Egyszerűen már nem tudtam hozni azt a szerepet, amit tőlem elvártak, és én is elvártam magamtól. Nemhogy hitelesen, de még kötelességszerűen, kényszeredetten sem. Összetört a hitem a zenekarban.

Számot kell adnom azzal is, hogy egészen más dolgok kezdtek érdekelni, mint korábban. A baráti köröm is e szerint változott – vagy éppen fordítva: a baráti köröm változása is változtatott rajtam. Összességében azt kellett belátnom, hogy fél gőzzel nem lehet csinálni azt, amit a Piramissal képviseltünk. A korábban említett pécsi kudarcélményben nekem is részem volt. Így utólag azt gondolom, hogy rájöttem: ennyi volt. Kifulladt a Piramis, kifulladtam én is, ki kellett lépnem.

Nem volt ezt könnyű belátni, majd meghozni a döntést. Az engem körülvevő világ elvárta volna tőlem, hogy mindig olyan legyek, amilyennek látni szeretnének, miközben én akkor már valami nagyon mást szerettem volna csinálni.

A Piramis után szerettem volna valami olyasmit csinálni, ami egy másfajta minőséget képvisel. Magánemberként csendre vágytam, ki kellett lépnem abból a közezből, ami ezt nem tette lehetővé.

1981 első fél évében nagyon-nagyon kevés bulink volt, talán még kevesebb, mint 1980-ban. A végjáték másfél éve alatt alig koncerteztünk, ez persze a bevételeinken is meglátszott. Havonta egy buli frissítő próba nélkül egyébként sem tud működni. Az olyan volt akkoriban, mintha nem is léteznénk. Ahhoz képest, hogy másfél évvel korábban még a nyugati koncerteket hiányoltuk, jelentős csúszás volt lefelé, hogy már Magyarországon se játsunk. A szövegeket, akkordokat ennyi idő alatt persze nem felejtjük el, de egyre inkább hiányoznak azok a kis dolgok, amikre a közönség talán nem is figyel, de nekünk korábban örömet okoztak, és ha nem megy, akkor rosszállóan nézünk egymásra... Ez tovább gyengítette azt a kevés megmaradt zenekari kohéziót is. Az *Erotika* megjelenése is csúszott.

Ebben az egy-másfél évben jobb híján közönségtalálkozókra jártunk. Általában egy vagy két tag ment el, többnyire Hajnal Gáborral, aki egyébként korábban koncerteket is szervezett a zenekarnak, és beszélgettünk egymással a kis létszámú eseményre ellátogató közönségnek. Voltak ebből is konfliktusok, mert nem mindig volt egyértelműen meghirdetve, hogy ez nem egy koncert lesz. Sokan mást vártak, mint amit kaptak. Általában emiatt is vittem magammal egy gitárt, egy-két dalt el is játszottam.

Ebben a helyzetben kaptunk egy felkérést, hogy Nyugat-Németországban, Kasselben lépünk fel, majd pár koncertet adtunk még az NDK-ban, míg végül az utolsó koncert Kelet-Berlinben volt egy szabadtéri színpadon, derűs környezetben, hatalmas fák között. Szép nyári este volt, gyönyörű volt a hold fénye, és tulajdonképpen a koncert közben döntöttem el, hogy ez lesz az utolsó. Németül konferáltam, kicsit talán hosszabban is beszéltem minden tagról, és mikor saját magamhoz érve kimondtam, hogy a zenekar ezen felállásának ez az utolsó koncertje, akkor lett vége.

Értem Lajost, hogy utóbb ezt az elintézési módot nehezményezte: hogy olyan nyelven mondom ezt, amit csak ő értett meg, talán még Gallai Peti beszélt egy kicsit németül a zenekarban, de ez így jött ki. Nem volt hirtelen döntés, de a végleges döntést ott, a koncerten hoztam meg hosszú hónapok vajúdása után. Tudom, hogy lehetett volna ezt kíméletesebben is intézni, de

az az igazság, hogy szerintem ez az egész ott és akkor valójában senkit sem lepett meg a zenekarból.

Talán sértő, amit most mondok, de a következő lemezzel, a *Piramis Plusz*-szal önmaguknak is igazolták, hogy nincs több spiritusz a zenekarban. Ez az igazság.

Itt tennék egy zárójelet, mert méltatlan, hogy eddig még Gallai Peti érényeiről nem szóltam, aki nagyon sok méltató szót érdemel, hiszen zenészközösségünk legképzettebb tagja volt, nagyszerű énekes és remek zeneszerző. Egy kedves, szeretetre méltó, jó humorú fickó, akiről eddig talán azért nem beszéltem hosszabban, mert karakteréből fakadó következetes zárkózottsága révén nehezen volt hozzáférhető a lelke, ami igazán érdekelt volna. A dalaiban megtestesült lírai árnyaltság és izgalom ugyanakkor a leghitelesebben a zene nyelvén mondta el, hogy milyen finom ember ő valójában, ami szavak nélkül is sugárzott a lényéből. Áldjon az Isten, drága Péter!

Gallai Petivel az 1992-es SZERESS! koncertünk előtt

Visszatérve a berlini koncert végén tett bejelentésemre, talán nem kell részleteznem, milyen fagyos hangulatban mentünk be az öltözőbe. Másnap hajnalban az Interflug repülőjén is csendben jöttünk haza.

Ezek után a legfájdalmasabb Lajos módszeres áskálódása volt ellenem. Minden fórumon a saját nézőpontját sugározta, úgy állított be, hogy derékba törtem a zenekar karrierjét. Én léptem ki, nem vágtam vissza sohasem, ehhez a szükséges haragot sem éreztem, de fájtak a szurkálódásai.

Másnap nem az ORI-büfében kötöttem ki, nem kerestem aktívan a kapcsolatokat, nem éreztem úgy, hogy mindenáron azonnal folytatnom kellene, hiszen tulajdonképpen nemcsak a Piramisból léptem ki, hanem a rockszínpadoktól is elköszöntem egy időre. Annyira azért még vitt a lendület, hogy megkerestem Demjén Rózsi azzal, gondolkodhatnánk-e egy lemezen a V'Moto-Rock műhelybázisán. Ebben nem kis része volt annak, hogy a korábban említett kasseli koncertünk egy fesztivál része volt – egyébként valamilyen internacionalista, a nyugatnémet politikai baloldal által szervezett fesztivál volt ez, Magyarországot képviseltük –, ahol a V'Moto-Rock is fellépett. Az ötlet talán egy kicsit korai volt, hiszen például Presser Gábor zenei műhelye is csak később kapcsolt igazi fokozatba, amikor Katona Klári és Komár László lemezeit, majd az én első szólólemezemet is az igényes LGT-műhely készítette, még ha Zorán lemezei egyfajta előképek lehettek már ekkor is.

Rózsi nagyon kedvesen fogadott egy nyári délelőttön. Megkértem, hogy lobbizzon a zenekarnál az érdekemben, de mint az események után harminc évvel Menyussal beszélgetve kiderült, Rózsi ezt nekik másképp adta elő. Hobót is megkerestem, hogy szövegírói fronton segítene-e, amire igent mondott, pedig akkoriban már nem írt másoknak szövegeket.

XXVIII

Az elhíresült „aranyügy”.

Révész a (csempész) király.

BMW 735.

Maria, a holland barátnő.

Sabina lelép. Ház kutatás.

Claude Cheysson is tehetetlen.

Tisztázódott minden.

Azt hiszem, sokan nem tudnak arról, hogy miközben a Piramis tagjai kilépése után az elhíresült „aranyügy” kálváriáját járták, nekem is volt egy talán sokkal rázósabb ügyem, bár én megúsztam a vizsgálati fogságot.

A felvidéki *Új Ifjúság* az ügyről a hangzatos „Révész a (csempész) király” címmel írt, a *Népszava* pedig „A meseautó esete” című cikkében a nagy pénzügyi kombinátor titulusát aggregálta rám, ami valójában sosem voltam. A rosszindulatú sajtó nagy igyekezete ellenére ezekből nem lett akkora botrány, mint amit Lajoséknak kellett elszenvedniük.

Az történt, hogy egy dúsgazdag barátom megbízott, hozzunk be neki Franciaországból egy grafitmetál színű BMW 735-ös kocsit. Sabinának, akkori francia feleségemnek volt lehetősége, hogy mint Magyarországra betelepülő, vámmentesen behozza az ingóságait, ezt próbáltuk kihasználni, sikerrel.

PIRAMIS a sztár, RÉVÉSZ A (CSEMPÉSZ) KIRÁLY

A pénzügyőrök által nyomozott büntetőügy főszereplője a francia állampolgárságú Raby Sabine férje, a 27 éves Révész Sándor, a Piramis együttes egykori énekezője és a 47 éves Lovász József divatáru-kereskedő.

— Az ügy tulajdonképpen úgy kezdődött, hogy Raby Sabine alaposan összevesszett a férjével, és elhatározta, hogy nem fedezi tovább az ő segítségével megvalósított devizagazdálkodást sértő bűncselekményeket — mondta Vörös László szakszós, a Fővárosi Vám- és Pénzügyőrség nyomozóhivatalának vezetője.

Ma már mindenki pontosan tudja, hogy külföldi valutát záros határidőn belül fel lehet ajánlani a Magyar Nemzeti Banknak vagy a hozzá hasonló jogokkal felruházott egyéb pénzintézetnek. Az egykori beaténekes Révész Sándor arról „megleledkesett”. Kijátszotta a devizarendelkezéseket. Feleségével az egyik nyugat-európai útjuk során Bonnban egy külföldi állampolgárságú barátjukkal közösen 1980 végén bankzámlát nyitottak, ahol elhelyezték a Raby Sabine részére átutalt 14 ezer és a Révész Sándor által Magyarországról illegálisan kicsempésztett 2200 nyugatnémet márkát. Ehhez még hozzáadták a külföldi barát tőzserét is. Raby Sabine is — a házassága miatt — férjével együtt köteles lett volna bejelenteni az NSZK-beli bankban elhelyezett 330 ezer forintnyi követelést.

A fiatal francia nő egyébként 1978-tól rendszeresen járt Magyarországon, a útjai során kb. 20 ezer francia frankot is behozott, amit átadott Révésznek, aki a külföldi valutát a Magyar Nemzeti Banknak megvételre nem ajánlotta fel. Révész, a nagy pénzügyi kombinátor, a devizahatóság engedélye nélkül Marion nevű ismerősétől 400 NSZK-márkát kért kölcsön, de a pénz sorára már nem „emlékezett”.

A harmadrendű vádlott, Lovász József még 1978-ban ismerkedett meg

a Budapesten tartózkodó T. Hedvig nyugatnémet állampolgárral, akit arra kért, hogy az Egyesült Államokból nevére érkező pénzküldeményeket T. Hedvig külföldön tegye a bankba. A pénzküldemények nem is késlekedtek, mert Lovász nevére több alkalommal is érkezett több ezer USA-dollár. Így — átszámítva — Lovász József a nyugatnémet bankban 28 ezer 500 márkával rendelkezett.

Lovász és Révész egyébként távoli rokonok. Lovász őstörzészére Révész rávette a Magyarországra települő francia állampolgárságú feleségét, hogy saját neve alatt, vámmmentesen hozzon be az országba egy korszerű, 728 l típusú BMW személygépkocsit a divatáru-kereskedő NSZK-ban levő pénzéből.

Az éppen Magyarországon tartózkodó T. Hedviggel úgy beszéltek meg, hogy amikor aktuális lesz a BMW megvásárlása, Révész levelet ír, amely „Kedves Hédi néni” megszólítással kezdődik, és „Sanyi” aláírással zárul. A továbbiakra nézve abban állapodtak meg, hogy az utasításokat Révész majd telefonon közli.

Az üzlet létrejött, és a gépkocsit úgy kapták meg, mintha az a Magyarországra költöző Raby Sabine tulajdona lenne. Így kijátszották a vámhatóságot, és Lovász — papíron — 818 ezer forintért megvette Révészétől a BMW-t, amelyből Magyarországon viszonylag igen kevés fut. A gépkocsit a bíróság jogerős ítéletig a hatósági garázsban „tárolják”.

Egyébként a büntetőeljárás megindulása után Lovász hamis tanúskor akarta rávenni az ügyletben segédkező T. Hedviget, aki erre nem volt hajlandó.

A devizagazdálkodást sértő bűntett, csempészettel és egyéb bűncselekményekkel vádlott társaság ügyét a Postai Központi Kerületi Bíróság dr. Zalai Lászlóné büntetőtanácsa tárgyalja.

A kár meghaladja az egymillió 700 ezer forintot.

A Népszava nyomán

Cserébe megkaptuk a vám összegének tetemes részét. „Szédületes” üzlet volt, mindenesetre jachtot nem vettünk belőle, és úgy tűnt, minden rendben van.

Hogy hogyan buktunk meg? Az történt, hogy Sabinával a kapcsolatunk akkoriban repedezni kezdett, amire a koronát az tette fel, hogy meghívta pár napra egy holland barátnőjét, lakjon nálunk – aki mellesleg az Omega német menedzsmentjében dolgozó egyik fickó barátnője volt. Gondoltam, mi baj lehet ebből? Maria egy szőke nő volt, akit felületesen ismertem. Alapvetően semmi kifogásom nem volt ellene, hogy nálunk lakjon egy hétig. Három nappal azután érkezett, hogy 1981. június 14-én kiléptem a Piramisból. Mondanom sem kell, hogy azokban a napokban eléggé zaklatott lelkiállapotban voltam. A Hámán Kató utcai lakás két és fél szobás volt, nem egy szálloda, de vendéget tudtunk fogadni, ha összehúztuk magunkat. Igen ám, de mikor ez a nő megérkezett a Keletibe, és kimentünk elé, láttuk, hogy hatszáz csomaggal érkezett, ami már gyanús volt, miközben elvileg csak egy hétre jött. Maria keményen füvezett, és mint kiderült, masszívan ivott is. Tudta, hogy ki vagyok, és talán abból, hogy Kóbor János, az Omega frontembere egy szép budai villában lakott, azt gondolhatta, hogy én is majd egy palotában fogadom. Jó, hát majd csak lesz valahogy...

Miközben állandóan be volt szíva, és napi fél üveg whiskey-t is megivott, talajrészegen botrányosan viselkedett, és kellemetlenül hangos volt. Mindezt nehezen viseltem, és ennek egy idő után hangot is adtam. Iszonyatos feszültségben teltek a napok, egyébként is volt bajom elég! Megcsinálta azt, hogy nekiállt haját mosni, majd törülközőből turbánt formázott a fejére, és betépve, mezítláb lazán lesétált a Haller utcai piacra, mert neki ahhoz volt kedve. Ezzel még ma is feltűnést keltene, hát még akkoriban.

Ha ez még nem lenne elég, Sabinát is folyamatosan mételyezte azzal, hogy miért nem megy vissza Franciaországba ebből a zárt országból, ez egy börtön, itt mindenki rendőr, itt nem lehet élni. Egy perc nyugtom sem volt, nem bírtam hallgatni agresszív tirádáit, s átköltöztem Villanószemhez, a mindig rendelkezésemre álló menedékbe. Közben próbáltam intézni, ami a zenekari kilépésem kapcsán még hátravolt. A zenekari cucc rám eső részéért is meg kellett küzdenem Lajossal, aki talán érthető módon rosszul viselte kilépésemet, és ahogy csak lehetett, keresztbe tett annak, hogy békében válhassunk el. A BMW-t nem sokkal előtte hoztuk be, még Sabina nevén volt. A kocsit átadásával kapcsolatban telefonon még elértem Sabinát, aki egyben azt is

elmondta, hogy a postaládában látott egy értesítést új útlevelem érkezéről. Később délután átmentem a postámért, de a postaládában nemcsak az útlevelet, hanem Sabina lakáskulcsát is megtaláltam, s ily módon megtudtam, hogy elköltözött tőlem. Mariával mind a ketten eltűntek.

Mondj egy mesét, a tiédet
Mondj egy mesét, ami szép

Közben – mint utóbb kiderült – Sabina tollba mondta az egész történetet egy, a Piramis körül sürgölődő csávónak, akiről csak a rendszerváltás után derült ki, hogy szimpla besúgó volt. Három nappal az elköltözés után visszamentem a lakásba körülnézni, majd pár perccel hazaértem után megcsörrent a telefon. Valaki azt kérdezte tőlem: „Gondnokság?” „Nem!” – és letettem. Majd újabb pár perc múlva már az ajtón csengetett a rendőrség, hogy házkutatást tartanak nálam. A besúgó tehát azonnal felnyomott minket. Mindig is egy ocsmány, okádék csávó volt, állandóan hízelkedett a zenekar körül, negédes hangon Sanyikázott engem, amit mindig is utáltam.

Szétszedték a lakást, a cserépkályhába is benéztek, minden iratot lefoglaltak, kőkemény volt. Ja, és a tetejébe az elmúlt években keresett pénzemből az összes megtakarítás – egy akkori magyar mércével mérve jelentős összeg, ami egy betétkönyvben volt – eltűnt a lakásból.

Ekkor kellett volna egy blues-zenekart alapítanom: elhagyott a nőm, nincs pénzem, és a bluesban sokszor használt „hellhound on my trail” fordulattal élve a kopók is a nyomomban vannak.

A házkutatás alkalmával többek között lefoglalták Szepes Mária néni *A mindennapi élet mágiája* című művének szamizdat kéziratát is. Kovács Julika másolta Mária néni műveit indigóval, egyszerre öt példányt tudott újra és újra legépelni. A ma embere, aki számítógéppel szerkeszt szövegeket, el sem tudja képzelni, hogy ez mekkora teljesítmény és áldozat volt tőle.

Nem túl erős párhuzam Lajosék aranyügyével, de egy aranyláncot nálam is lefoglaltak, mert nem volt benne magyar fémjel.

Innentől kezdve nyolc hónapon át folyt a nyomozás, három, egyenként nyolcórás Markó utcai tárgyalást kellett kibírnom. Amikor beindult a nyomozás,

Sabinával bohém hangulatban tartunk az esküvőnkre

zás, a házkutatás után kínomban bementem egy magasabb rangú rendőr rokonhoz, dr. Varga Gyula bűnügyi osztályvezetőhöz, hogy tanácsot kérjek. Nem volt korrupt ember, csak annyit tudott mondani, hogy látja, Sabina már megtette a vallomását, jobban tenném, ha megpróbálnék vele beszélni, mert ebből csak együtt tudunk kijönni. Őrült módon kerestem Sabinát a városban és óbányai barátainál, Kürtyéknél is. Nagyon nehezen tudtam kapcsolatot teremteni vele és megértetni, hogy ha nem mozgunk együtt, abból nagyon nagy baj lesz. Ha akkor nincs körülöttem az a támogató baráti kör, akik tartották bennem a lelket, Szepes Mária néni és Villanószem, összeomlottam volna, és nem bírom ezt végigcsinálni. Mikor megkaptam a vádiratot azzal, hogy majd kétmillió forint úgynevezett népgazdasági károkozás miatt letöltendő börtönbüntetést kérnek kiróni rám, hát akkor nagyon mélyre kerültem.

Feltételeztem, hogy Budapesten tartózkodnak, de fogalmam nem volt, hogy hol bérelnek lakást, hol húzzák meg magukat. Sabina üldözöttnek érezte magát. A holland nő fűtötte, majd még a végén ki is rabolta szegényt. Az is egy szép ügy volt, de az már nem az én történetem. A vége az lett, hogy a francia

külügyminiszternek, Claude Cheyssonnak is közbe kellett lépnie Sabina érdekében, hogy engedjék el, de a külügyminiszter úr fáradozása sem vezetett eredményre.

Megpróbáltam felkészülni a maratoni kihallgatásokra. Minden szál megvolt fejben, mindent kézben próbáltam tartani, lelkileg is felkészültem, ezt a harcot meg kellett vívnom. A kihallgatótiszttel szemben a glabellafixálás technikáját alkalmaztam. Ez az indiaiak praxisa, amikor úgy kommunikálnak egymással, hogy közben a homlokukra felfestett pöttyöt nézik. Közben kicsit kancsalnak érzi magát az ember, de a hatása olyan, hogy a szemben ülő talán nem is érti, de az az érzete, mintha átnéznének rajta. Ennek megvan a megfelelő pszichés, szuggesztív hatása, az energiák súlypontját el tudja ez téríteni, amire szükségem is volt, hisz nem egyenrangú felekként ültünk le. Kőkemény ezt az állapotot órákon keresztül fenntartani, de meg tudtam csinálni. Volt olyan kihallgatási nap, hogy reggel kilencre kellett raportra mennem, és éjfél előtt fél órával engedtek el.

Végül csont nélkül megúsztuk az egészet. Körülbelül annyi kriminalitás volt abban, amit csináltam, mint Lajosék aranycsempészetében. Szerintem semmi. Az akkori magyar állam embernagyú szabályai értelmében persze ez komolyabb dolog volt, de a magyar társadalom ellen sem én, sem Lajosék nem sokat vétettünk. Igazságtalanságnak éltem meg a kálváriámat. Szepes Mária a végén azt mondta nekem: „Azért úszta meg, mert kozmikus bűnt nem követtél el.”

Nógrády Lajos „Foki” roadunk egy alkalommal, amikor Ausztriába készülünk egy koncertre, felhívott telefonon, és belesuttogta a kagylóba: „Sanyika, van dollárod?” Bár jól dinamizált, de ettől még hallhatták, ha lehallgatták a telefonbeszélgetésünket. Be kell valljam, hogy a valutával seftelés nem állt távol tőlünk, azon igyekeztünk, hogy javainkat valamilyen idő- és értékálló formátumba mentsük. Ilyen ügyekben többnyire tudtam segíteni, de Lajosék aranycsempészetéről nem volt tudomásom, amíg sajtónyilvánosságot nem kapott.

XXIX

*Új utakon, új társakkal.
Gyógyító terápia.
Erdős Péter tördőfése.
A szitár.*

A Píramis után – tudom, ijesztően hangzik elsőre – a kísérleti öröme világa felé nyitottam, bár ennek végül nem maradt hivatalosan megjelent hangzónyoma. Horváth Kornél ütőhangszeressel, Tihanyi Gellért klarinétossal, Róbert György blockflötéssel és nagyszerű zongoristákkal dolgoztunk együtt egy anyagon.

Hatalmas élmény volt végre úgy énekelni, hogy hallok magamat. Micsoda hangok jöttek elő belőlem! Korábban nem is gondoltam, hogy erre is képes vagyok. Kényelmesen éreztem magam ebben a projektben, a jazz mellett a népzene és az akusztikus

Áldott emlékü Tihanyi Gellért barátom

kus zene felé is nyitottam. Pár szöveget Szepes Mária írt a zenekarnak, de itt már én nagyobb részt vállaltam a szövegírásban. Ekkoriban született például a „Szól a dal” is, bár akkoriban még teljesen más hangszerelésben. Az első szólólemezemen Horváth Kornél tablán játszik is ebben a dalban. Gyakran jártam Tihanyi Gellért „Gege” barátommal az ásatthalmi tanyavilágban lakó barátunkhoz, Juhász Sándorhoz, akit mindenki Öregnek szólított. A természetben zenélgettem, anyagilag nem voltak nagy igényeim, amennyi pénzre szükség volt ehhez a minimalista élethez, annyim mindig volt. Zeneileg üdítő élmény volt akkori társaimmal együtt játszani, improvizálni – hihetetlenül inspiráltak. Nem két-három akkordban gondolkodtunk, sokkal összetettebb zene volt ez, mint amit korábbi zenekaraimmal színre vittünk.

Szepes Mária néni otthonában

Ha visszagondolok, ez egyfajta öngyógyító terápia is volt számomra, és egyáltalán nem volt benne a sikeresség vágya, bár őszintén szólva reméltem, hogy van annyi elismertségi tőkéim, hogy működőképes lesz a zenekar. Nem léptem elő zenekarvezetővé, ez egy demokratikus felépítésű vállalkozás lett volna. Neveltetésemből eredően elég szerény és puritán voltam ahhoz, hogy azokat a tiszteletre méltó zenészeket eszembe se jusson irányítani. Talán ma már tudnék vezető lenni, de nem szeretnék.

Óriási tördőfés volt a szívemben, amikor az új zenekarommal elkészítettünk a Szent Margit Gimnázium aulájában egy demóanyagot, amiről Erdős Péter lefitymálón nyilatkozott. Az egész zenekarral együtt mentünk be tárgyalni Erdőshöz. Bíztam egykori népszerűségem feltételezett hozadékában, és bíztam abban, hogy amit tiszta szívvel, jó szándékkal, hitelesen alkottunk, arra majd mások is ráéreznek. Erdős végül is nem beszélt megalázóan, de leforrázott diplomatikus véleménye. Úgy kullogtunk el, hogy éreztük, ebből nem lesz semmi. Erdős védelmében el kell mondjam, hogy két alkalommal egyébként segített nekem. Az történt, hogy egy amerikai barátomtól kaptam postán egyszerre hatvan nagylemezt ajándékba. A vámhivatal nem akarta elfogadni, hogy ez ajándék, szerintük már kereskedelmi mennyiség volt. Erdős kiállított egy nyilatkozatot, miszerint ez nekem munkaeszközöm, amire ki is adták vámmentesen a csomagot. A másik alkalommal az történt, hogy mivel egy indiai kiadó lemezeit beengedték a piacra, Erdős kapott egy szitárt ajándékba, ami ott állt az irodája sarkában. Nyilván nem használta. Elkértem tőle, hogy otthon kipróbálnám, de mind a mai napig nálam van, ő pedig nem kereste rajtam. Nem egy drága hangszer, de a pillanat megmaradt, ahogy nem csinált ügyet belőle, hogy elviszem.

Megsemmisítő volt megélni, hogy kárba vészett ez a próbálkozásom. Nagyon fájt, de tudomásul kellett vennem. Nem kis részben ez a tapasztalás segített pár év múlva afelé, hogy a popzene irányába nyissak Presser Gáborral.

XXX

Guszt, a pesti vagány majd megmutatja!

A csontsovány disznó.

Fekália a kéményben.

Szepe bácsi.

Ósvonzalom.

A Piramissal megélt zajos években egyre komolyabban foglalkoztatott egy nyugodt környezetben lévő ház vétele, aminek ügyében kapóra jött Tihanyi Guszt barátom látogatása budapesti lakásomon. Szomorú apropóból jött, elűjságot, hogy a gyönyörű baranyai faluban, Kisújbányán vett házát adóságai miatt el kell hogy adja. Guszt Som Lajos barátjaként került a Piramis közelébe, alkalmi testőrünként robusztus termetével járult hozzá védelmünkhöz, de hál' istennek tettelegességre soha nem került sor. A nagydarab férfi könnyek között mesélt részletesen fenyegető kilátásairól, hogyha nem fizet, akár börtönbe is kerülhet. Ismertem a vidéki házát, többször vendégeskedtem benne. Először 1981 tavaszán sikerült pár napra meglátogatnom Gusztit. Magyaregregy felől autóztam, és már amikor a Máré-vár felé vezető útelágazást elhagytam, valami addig még Magyarországon soha meg nem tapasztalt érzülettel tettem meg a további hét kilométert a településig. A fent említett érzületről ma már tudom, hogy a falut minden irányból körülvé-
vő,

több kilométeres erdősáv, a „pufferzóna” léte okozhatta. Addig nekem még nem volt ehhez fogható élményben részem, hogy egy hatalmas erdőség közepén, egy gyönyörű fekvésű kis faluban múlassam az időt.

Egykori kisújbányai házam

Huszonnyolc éves voltam. Az ott töltött napok alatt „tudtam” meg magamról, hogy dübörgő zenei ténykedésem hangossága mellett mennyire csendszerető s a természet közelségére vágyó ember vagyok valójában. Miközben hallgattam Gusztit, döntöttem, s előrukkoltam a gondolattal, hogy megveszem tőle kisújbányai házát. Az adásvétel 1981. november 18-án megkötött.

Indulj hát, együtt megyünk!

Szép a reggel, és erre senki sem jár.

Az erdő minket vár...

Itt egy pillanatra időzzünk el Guszti rosszcsontságainál. Rengeteg borsot tört a falu két állandó lakosa és a házukat nyaralóként használó tulajdonosok orra alá. Állatainak nem készített karámot, azok szabadon kószáltak a

faluban, és önkiszolgáló módon a kertekben, udvarokban leettek, összetapostak mindent, hátrahagyva ürüléküket és a pusztítás nyomait, mérhető és mérhetetlen károkat okozva. Mindezt azért engedhette meg magának, mert a tulajdonosok többsége többnyire csak hétvégén látogatta házát, hét közben kihalt volt a falu. Egyik legnagyobb haragosát, aki szóvá merte tenni Guszti barátunk bűneit, azzal ajándékozta meg, hogy nem volt rest saját ürülékét egy vödörben hetekig gondosan gyűjtögetni, majd haragosának háza tetejére létrán fölmászva annak kéményébe beönteni.

Egy alkalommal Faragó Tamással, a Nemzet Sportolója címmel kitüntetett olimpiai, világ- és Európa-bajnok magyar vízilabdázó barátunkkal, aki mellesleg akkoriban szerezte állatorvosi diplomáját, és egy Pécs környéki koncertszervező szeretett baráttal, Vasas Csabával látogattuk meg Gusztit. Akkor szembesültem igazán Guszti felelőtlennek mondható állattartásával, amikor Tamás gyógyító segítségét kérte. A lova sánta volt, a tehenei beesett hasúak, a disznóihoz – mint azt egy szellemes barátunk mondta – levágásuk után zsírt kéne vásárolni, hogy legyen miben kisütni a rajtuk lévő kevéske húst. A birkák és a kutyák is mind rossz állapotban voltak. Egy vendégség alkalmával éjjel arra ébredtem, hogy a tornácán összekuporodva fekvő, egyébként gyönyörű, de csontsovány agár kutyája fektében öklendezett, aminek előzménye az volt, hogy egy újszülött kisbáranyt szőröstül-bőröstül meg-evett. Volt, hogy félóránként kimentem a disznóólban fekvő, csontsovány, beteg disznóhoz, csak hogy az együttérzésemet kifejezzem. Az oldalára fekvé szenvedett két napon át. Leguggoltam hozzá, szomorú szívvel néztem bánatos szemét, vizet és kenyeret adtam neki, beszéltem hozzá, vakarászva vigasztaltam, de megmenteni sajnos már nem tudtam. Harmadnapon nekem jutott a feladat, hogy egy talicskán eltoljam a dögkútba. Áramvételezési trükkjeiről még így, évtizedek múltán sem szeretnék avatatlanul beszélni, de annyi biztos, hogy szellemes volt a megoldása. Ennyit Guszti csibészégeiről...

A kisújbányai háztulajdonosokat annyira felháborította Guszti nemtörődömsége, hogy elkeseredésükben még Hajdú Jánostól, a Magyar Televízió *A Hét* című műsorának főszerkesztőjétől is segítséget kértek. Végül engem mint új tulajdonost keresett fel egy delegáció, s közbenjárásomra Guszti végre összecsomagolt. A közösség saját költségén elköltöztette összes holmijával és őrizetlenül hagyott állataival együtt.

Téli barangolás a Kelet-Mecsekben 2020 decemberében

Tudatában voltam a település megközelíthetőségét nehezítő útviszonyoknak, így a sebtében kimondott vételi szándékomat ma, évtizedek múltán, meggondolatlanságnak tartom. A házat megvettem, de mivel többek között egy éven át egy tengerjáró hajón, majd Borkum szigetén dolgoztam, s 1983-

ban egy könnyebben megközelíthető alföldi milióban is vettem egy tanyát, nem volt könnyű szabad napokat találnom, amikor pár napra lemehettem Kisújbányára. A falu központjában, nagyon jó helyen fekvő, szép kilátással bíró, szuperszonikus ház volt az enyém, s én négy éven át rengeteg álmomat belevetítettem, de azokat 1985-ig nem valósítottam meg. Egy, a faluban lakó

Egy ma született kisbárányt felsegíték a lépcsőn

öregúrhoz, az egyetlen őslakoshoz, Agáts Józsi bácsihoz, vagy ahogy mindenki hívta, Szepi bácsihoz minden alkalommal egy üveg borral és valami rágcsal-nivaló figyelmességgel elmentem, aki vállalta, hogy alkalomadtán rá-rápillant a házra. Az ő szájából hangzott el a fenyegető gondolat: „Sándorkám, ha itt leesik egy nagy hó, akkor lehet, hogy te innen ősztől tavaszig nem tudsz elmenni.” Józsi bácsi éber volt, és egyszer csak előállt unokája, Strung János vételi szándékával, amire 1985 őszén egyetértőleg rábólintottam, és a házat eladtam. Ahogy szokták mondani, egyetlen kapavágást sem csináltam átala-kító szándékkal, de álmaim örökre ott maradtak.

Ösvonzalmamat kifejező áldásos sorsterelés révén visszatértem, s harmincöt év után most a Kelet-Mecsek szívében, Kisújban élek, termékeny harmó-niában Gyönyesszel.

XXXI

Vesztetgár a határsávbán.

Nomen est omen – Révész a tengereken.

Érzelmi katarzis egy New York-i moziban.

Az Astor Big Band. Selyemmajmokkal egy kabinban.

Kokacserje-ültetvényeken.

„Én és a francia lány”.

Az Amazonas.

Puszkasz-Puszkasz!

1979 nyarán, egy úttörőnap rendezvény záróakkordjaként koncerteztünk Szegeden, a SZEOL-pályán. Mintegy húszezer fiatal énekelt velünk dalainkat ugyanúgy, mint akkoriban, hál' istennek, mindenfelé az országban. A koncert után a színpad mögött parkoló turnébuszunk mellett mind az ötven plakátokat, lemezeket és meggyebet dedikáltunk. A többiek már a buszban ültek, miközben én még mindig aláírtam. Nógattak, hogy siessék, mert későre jár, minden bezár, nem kapunk sehol vacsorát. Dedikálás közben egy pillanatra mindig a szemébe nézek a rajongóknak, ez ott is így volt, és minden felpillantásnál a jobb szemem sarkából két türelmesen váró fiatal fickóra figyeltem fel, akik, miután aláírtam az utolsó plakátot is, hozzám léptek. Egyikük, egy nyílt tekintetű, határozott hangú, szőke, szakállas fickó kezét nyújtott, és mélyen a szemembe nézett. Kezet fogtunk, és bemutatkozás

helyett annyit mondott: „Hogyha igaz a dalotokban harsányan megénekelte gondolatod, miszerint nincs egy hely, nincs egy hely, akkor én mutatok neked, mert tudok egyet.”

*A nagyváros üres nekünk
Sehol nincs hely, hová ma örömmel mész
Segít egy jó fűrész*

Buszban ülő társaimtól még egy perc haladékot kértem, gyorsan felírtam budapesti címemet és telefonszámomat, s elbúcsúztunk.

Két nap múlva délelőtt fél tizenegy körül csengettek, s az ajtóban ott állt az újdonsült szegedi ismerős. „Kovács István vagyok” – mondta határozottan. Betessékeltem, hellyel és kávéval kínáltam. Francia feleségem, Sabina is otthon volt, akinek egyből szimpatikus lett István. Kérdeztem, mire célzott azzal az emlékezetes kitételrel, mikor egy nekem bemutatandó helyről beszélt. István elmondta, hogy disszidált, 1972-től Amerikában élt, majd 1976-ban amnesztiával hazajött. Hazatérése után egy szintén disszidens barátjával tanyát vásároltak Szegedhez közel, a domaszéki tanyakörzetben. Szabad, szárnyaló szellemiség és értelem sugárzott minden szavából, megfűszerezve briliáns humorával. Kétórányi nálunk töltött idő alatt megszerettük, és barátként búcsúztunk tőle. Meghívott Sabinával mindkettőnket magához. Autóm ugyan volt, mégis úgy döntöttem, hogy vonattal és a helyi busszal közelítünk a tanyához. Egy számomra addig ismeretlen életforma békés világába csöppenünk, ami már a házhoz vezető, sétálva megtett két kilométernyi, homokos dűlőúton is megnyerő volt. Zöldellő kertek, érett gyümölcsöktől roskadozó fák, tengernyi erdő és csend, és csend, s az Alföldre jellemző végtelen tágasság... Első benyomásként nekem, a városlakónak nagyon imponált. Valójában ezt az életformát szerette volna István barátom bemutatni, ami az ott töltött tíz nap alatt teljességében meg is győzött élethez hiteles voltáról.

István egy-két évvel később megnősült, feleségével, Julikával egy harminc kilométerrel távolabbi tanyakörzetben, az ásothalmi tanyavilágban találták meg az otthonukat. Amikor csak időm engedte, örömmel látogattam meg őket. Ha vonattal mentem, a Napfény expresszrel utaztam Szegedig, s ott átszálltam az Ásothalomra közlekedő buszjáratra. Egy alkalommal Móra-

Szeretett barátaim: Kovács Julika és Kovács István

halomnál határőr kiskatona szállt fel a buszra, akinek nem sikerült hitelt érdemlően igazolnom magam, ezért leszállított. Miután mindez határkörzetben történt, intézkedése az akkori vonatkozó szabályok szerint teljesen jogos volt, hiszen személyi okmányom munkahelyre vonatkozó rovatában semmilyen bejegyzés nem szerepelt, meg egyáltalán: budapesti lakosként mit keresek én azon a környéken? Természetesen hivatkoztam arra, hogy a Piramis együttes énekes-e vagyok, és megadtam a barátaim címét, hogy hozzájuk tartok. Az újonc kiskatonának időbe telt kezdetleges kurbli telefonján ezt leegyeztetni parancsnokával. A busz közben elment, én pedig végigasszisztáltam, ahogy oda-vissza telefonálgatással tisztázták a helyzetet. A parancsnok úrnak valószínűsíthetően leesett a tantusz, mert bocsánatkérések közepette felajánlotta, hogy szolgálati UAZ dzsipjével elvisz Istvánékhoz. Időközben Istvánékhoz lovas határőröket futtattak, és mint utóbb megtudtam, afelől érdeklődtek, hogy várnak-e vendéget Budapestről, s őt hogy hívják. Miután igent mondtak, és megneveztek, tisztázódott minden. E hír hallatán a parancsnok úrnak összeállt

a kép: döntött, hogy eljön értem. Úton a tanya felé beszélgettünk, és kiderült, nagy zenebarát, aki megtiszteltetésnek vette, hogy ha ilyen alkalmi módon is, de sikerült találkoznia velem személyesen.

Sabina feleségemmel '82. szeptember közepén is lementünk Julikához és Istvánhoz, ami a nagy befűzések idején sűrű programmal kecsegtetett. A szabadtéri katlan fölül függesztett hatalmas üst alatt tűz lobogott, az üstben százliternyi paradicsomlé forttyogott, a vég nélküli kavaráásban örömmel segédkeztünk.

Halogattuk a hazautazást, mert nagyon jól éreztük magunkat. Rengeteget beszélgettünk, és sokat nevettünk. Szeptember 29-e lett a választott nap, amikor fájó szívvel búcsúztunk barátainktól, és estefelé hazaindultunk Budapestre. Hazafelé egy rég elhatározott utazás részleteit tervezgettük, fontolgattuk, hogy mikor indulunk Sabina szüleihez Franciaországba, s onnan tovább Angliába, meglátogatni Rob Davis barátomat, a Mud együttes gitárosát epsomi otthonában. Másnap reggel negyed hétkor csörgött a telefon. Benedek Tamás zenészismerősöm hívott, hogy okvetlen találkozni szeretne velem. „Jó, jó, de mi olyan sürgős, drága Tomikám, hogy hajnalok hajnalán hívsz?”

Egy hat nap múlva induló, óceánjáró hajóra szóló szerződésről kezdett beszélni, amire én első reflexként azt mondtam, hogy nem érek rá, mert Sabina szüleit megyünk látogatni, és Angliába is készülünk.

„Oda is megyünk!” – vetette közbe, és kért, hogy egy óra múlva találkozzunk az Országos Rendező Iroda székházában, a Vörösmarty téren. Tamás az *MS Astor* nevű világjáró hajó prospektusával a kezében várt az ORI büféjében, aminek 1982. október 7-től 1983. február 19-éig tartó útjaira szóló szerződés aláírására igyekezett rábeszélni. Előzményként elmondta, hogy basszusgitárosuktól, Mihály Jánostól a hegyeshalmi határátkelőn előző éjjel egy pitiáner szabálysértési ügy miatt elvették az útlevelét. János hangszertudása pótolható volt zenekaron belül, de hangfekvése rokonítható volt az enyémmel – és ezt Benedek Tomi tudta –, ezért szólított meg, ami mellett talán nyomott a latban az is, hogy németül és angolul is beszélek.

Micsoda fordulat! Még szerencse, hogy előző este időben abbahagytuk befűzési segédkezésünket, s feljöttünk Budapestre, mert lám, egy szinkronjelenység mentén fogadni tudtam a hajnali telefonhívást 1982. szeptember 30-án.

Hat napunk volt mindösszesen a próbákra, hogy illeszkedni tudjak a nyolctagú zenekar már régóta játszott repertoárjához. Közben ruhapróbákra

jártam, trópusi betegségek elleni oltásokat vettem fel a László Kórházban. A legfontosabb az amerikai nagykövetségen kérelmezhető általános vízum beszerzése volt. Kezemben a meglévő élő szerződéssel, hátszélként a Nemzetközi Koncert Igazgatóság (Interkoncert) igazoló támogatásával hál' istennek sikeres volt igyekezetem, amit a követség attaséja egy halk oké kimondásával és Charles Bronsonra emlékeztető pillantással és hangsúllyal nyomatékosított. Miután minden egyben volt, Szepes Mária nénit hívtam, akinek akkori lázasnak mondható kapcsolattartásunk idején magától értetődően elűjsárgoltam, hogy hová készülök. „Aki nem hisz a csodákban, az nem realista” – mondta. „Fogadd el, amit a világ kínál, de maradéktalanul cserébe ne add oda önmagad a világnak!” E tőle kapott útravalóval a batyumban szálltam fel újdonsült zenésztársaimmal október 5-én hajnalban a Kelet-Berlinbe tartó repülőgépre. Berlinből Hamburgba vonattal utaztunk. A hajón beköltöztem a 328-as, kékre hangolt bútorzatú kabinba Silye Attila basszusgitáros-pozanos kollégámmal.

*Felszálltunk egy nagy hajóra,
Régi tervünk vált valóra,
Dédelgettünk, ó, egy álmot,
Hogy bejárjuk a nagyvilágot*

Hatalmas élmény volt ismerkedni a hajó belvilágával, és egy korlátra támaszkodva végignézni, amint sok-sok kamionnyi élelmiszerrel és itáláruval feltöltik a hajó gyomrát. Indulásunkig komoly orvosi és idegenrendészeti vizsgálaton is át kellett esnem. Az utóbbi vizsgálat tumultuózus várakozási körülményei nem voltak éppen kellemesek, mert főleg türelmetlen és rendkívül harsány, leginkább színes bőrű külföldiek tolongtak azért, hogy minél gyorsabban jussanak legális iratokhoz, tartózkodási és munkavállalási engedélyhez. Sosem voltam nagy könyöklő, ezért meglepődtem azon, milyen flottul sikerült átverekednem magam az ügyintéző asztaláig, aki minden iratomra jóváhagyó pecsétet nyomott. Hamburg hatalmas kikötőjéből 1982. október 7-én 20 órakor a tízemeletes *MS Astor* luxus-óceánjáró fedélzetén hajóztam ki a tengerre révészként.

Az MS Astor óceánjáró

Az *MS Astor* Hamburgban építették 1981-ben, hossza 164 méter, szélessége 22,6 méter, kapacitása 638 utas és 200 fő személyzet. A hajó tíz emeletén a 300 kabinon kívül egy jól felszerelt kórház, vesedialízis-állomás, szépségszalón, fodrászat, fotólabor, fitnessközpont, étterem, bár, pub, színházterem, könyvtár- és kártyaszoba is helyet kapott. A közönséget állandó és vendégfellépők, zenekarok, zongoristák, bűvészek, táncosok, színészek szórakoztatták. Mondanom sem kell, hogy amíg saját szememmel nem láttam, a szocialista Magyarországról érkezve elképzelni is nehezen tudtam, hogy ilyen járműcsoda létezik.

A révész nagyfiúskodás már másnap fékeződött, ugyanis a La Manche csatornán hajózva, a dél-angliai Southampton kikötőjébe igyekezvén súlyos tengeribeteg lettem. Reggel Anglia szeretett földjére lépve hányingerrel, kóválygó szédülésérzettel küszködve szinte egész nap a kikötő egyik padján ültem a hajó esti továbbindulásáig. Napközben arra járó társaimat faggattam, hogy ők is érzik-e ezt a labilitást a lábuk alatt, ám mindegyikük nemmel felelt. Német matrózoknak köszönhetem, hogy a nomen est omen üzenete nem hagyott cser-

ben. Ők tanítottak meg arra, hogy körülbelül tíz-tizenkét méterrel a vízszint felett, egy felsőbb emeleten, a hajó orrában állva, a hajó felé tartó hatalmas hullámokat nézzem, a hullámok ritmusát vegyem fel, így a külső hullámverés érpályáim hullámverésének érzületével harmóniában lehet, és feltehetően megszűnik a kellemetlen közérzet. Igazuk lett, módszerük segített. A negyedik napon Lisszabon felé hajózva már stabilnak, egészségesnek éreztem magam. Másnap az Azori-szigetek legnagyobb városában, Ponta Delgadán még kikötöttünk, azután öt hosszú napig tartott az Atlanti-óceánon az átkelés. Halifax kanadai város távoli fényeinek láttán örültünk, hogy szerencsésen sikerült átkelnünk a nagy vízen. Egy napot Bostonban, majd hármat New Yorkban, egy-egy napot Philadelphiában és Charlestonban időztünk, majd Fort Lauderdale-be, Florida hatalmas kikötőjébe értünk. Itt a Hamburgból velünk utazó hatszáz utast újak váltották, akikkel huszonkét nap alatt az alábbi városokat érintettük: Puerto Morelos (Mexikó), Isla San Andrés (Kolumbia), Cristóbal Colón (Panama), Cartagena (Kolumbia), Willemstad (Curacao), San Juan (Puerto Rico), St. Thomas (Virgin-szigetek), Fort-de-France (Martinique), St. George's (Grenada), La Guaira (Venezuela), Oranjestad (Aruba), Port-au-

2 -

Unterschrift des Inhabers

Es wird bescheinigt, daß der Inhaber die durch das obenstehende Lichtbild dargestellte Person ist und die darunter befindliche Unterschrift eigenhändig vollzogen hat.

Hamburg, den 27. Okt. 1982

Das Seemannsamt

65215

- 3 -

Personenbeschreibung

Name: **REVE SZ**

Vorname: **Sándor**

(Rufname, unterstreichen)

Geburtsdatum: **24. Juni 1953**

Geburtsort: **Budapest**

Anschrift: **1016 Budapest**
Haman Katon 15. II. 4

Staatsangehörigkeit: **ungarisch**

Augenfarbe: **blau** Größe: **175** cm

Besondere Kennzeichen: **Keine**

Seefahrttauglichkeit: **siehe Seefahrttauglichkeitszeugnis**

Familienangehörige oder Personen, die eventuell zu benachrichtigen sind:

Louis Boislama, 49000 Angers
1 Rue

65215

Hajóskönyvem

Prince (Haiti), Nassau (Bahamák) – s a körút megtétele után visszaérkeztünk Fort Lauderdale-be.

*Gyönyörű ez az egész, a Minden, a Föld és az Ég
Látomásszerű titokhalmaz, mely maga a tökéletesség
Nos, egy szó mint száz, mi most maradjunk annyiban
Hogy ott találj meg az örömet, ember, ahol az éppen van*

Sabina feleségem 1979-es párizsi utazása és háromnapos New York-i tartózkodásom között egy frenetikus zenei élmény vert hidat bennem. Mi is történt? Sabina örvendetesen éppen akkor tartózkodott Franciaországban, amikor a Pink Floyd *The Wall* című remekművének világpremierje volt, s a lemez egy példányát ajándékba megvette nekem. Három nap múlva Budapesten már kezembem tarthattam a kincset. Szokásom, hogy lemezhallgatás közben élvezettel böngészem a borítót, és ebben az esetben a tartalmas szöveg mellékletet is érdeklődéssel olvastam. Mint tudjuk, a lemez koncepciója egy architekturális alapossággal megalkotott kuriózum, amit lelkesülten hallgattam naponta többször is. Heteken, hónapokon át szinte csak ezt a lemezt tettem fel a lemezejátszómra, a zenéjét és a szövegeket is betéve tudtam. Három évre rá, 1982 októberében a New York-i Broadwayn sétálva egy mozi bejárata fölött megpillantottam a jellegzetes betűtípust, mely hirdette, hogy ott vetítik a *The Wall* című filmet. Megváltottam a jegyemet, és kora délután a nézőtérre ültem, várva a csodát. A film világpremierje 1982. július közepén volt, ezért az én októberi mozilátogatásom idején, a premier utáni harmadik hónapban már nem volt tolongó érdeklődés. A terebélyes – véleményem szerint 2500 személyes – moziban lehettünk talán tizenöten. Ülőhelyemről körülnézve láttam, hogy tőlem tizenöt méteres körben senki nem ül. Elsötétedett a terem, és elkezdődött a varázs, ami alatt a gigantikus vetítövásznon okozta vizuális élményt és a szavakkal nehezen leírható tökéletes hangzást értem. Tudtam, hogy senkit nem botránkoztatok meg, mert a hatalmas hangerő közepette beleveszett a teli torokból énekelt énekem a terem térfogatába. A megrendítő képi fordulatok okozta sokk következtében ordítva sírtam is, az is beleveszett az infernalis hangörvénybe. Különleges élményként éltem meg, hogy az évek óta nagyon bensőséges ismeretem a lemez zeneanyagával és mondanivalójával

a film megtekintése közben mennyi megrázó érzelmi katarzist okozott, és rengeteg fájdalmas emléket is felszakított bennem abban a két órában, ott, New York szívében.

Egy levelezőlap megírása közben – amelyet Istvánnak és Julikának szándékoztam küldeni – ellentmondásnak ható kudarcént szembesültem azzal, hogy önismereti igyekezetem felismerései nagyobb jellemformáló erővel bírnak, mint a világ forgatagában megszerezhető tapasztalásaim. A floridai élet mindennapi luxusát látva tudatosult bennem, hogy a katlanban, az üst alatt lobogó tűz táncoló lángnyelveinek és hamvadó parazsának emléke többet jelent a lelkemnek, mint ez a csillogás.

Nagy élmény volt betagozódni az Astor Big Bandbe – ez volt zenekarunk neve –, mivel jól összeszokott, profi zenészek között találtam magam. Kedélyes, jó humorú társaság volt. Úgy döntöttem, hogy a hajóra szóló szerződés lejárta után is velük maradok, hiszen ők egy Borkum nevű északnémet szigetre visszajáró, szórakoztató zenekar voltak. A zenekar egyik rangidős tagját, a világklasszis virtuóz hegedűművész Banyák Nándort nem véletlenül választották a nyolcvanas években a 100 Tagú Cigányzenekar vezető prímásának. Nándi amekkora művész, ugyanakkora emberi nagyság is volt. Reggeltől napestig csillogott bölcsessége, zeneisége és sajátos humora. A színpad oldalánál volt a zenekari asztalunk, ahonnan szájtátva néztem briliáns teljesítményét. Vérébeli cigányprímás volt. Játéka hevében öszülő fűrtjei homlokába omlottak, miközben szenvedélyesen játszotta a Monti-csárdást. No, az lélegzetelállító élmény volt a többnyire német és amerikai publikum számára! Énekesi szerepkörömben én is maximálisan igyekeztem helytállni. A nyolcvanas évek világslágereit énekelve, hál' istennek, igényes ízlésű zenésztársaim és a közönség elismerését is sikerült estéről estére kivívnom.

Nem volt közömbös, hogy akkoriban egy másik társammal, a jó kedélyű, szeretetre méltó Bianki Iván gitáros- és csellóművésszel laktam egy kabinban. Egykori koncertzenészként sok azonos ívású élményt éltünk át, ugyanis ő az Ős-Kex gitárosa, csellistája volt. Iván Braziliában két törpe selyemmajmot vásárolt, s aztán három hétig együtt éltünk velük a kabinunkban. Éber tekintetükkel, rendkívüli mozgékonyágukkal, mimikájuk sokszínűségével derűs pillanatokat, a szavak elől elsikló élményt szereztek. Ivánnal a hajó orrában, a 301-es kabinban laktunk. Venezuelában egy hajnali kikötés alkalmával félelmetes robajra ébredtünk, majd' leestünk az ágyról! Utóbb megtudtuk, hogy

ASTOR BIG BAND

TAMÁS BENEDEK

NANDOR BANYAK

IVAN BIANKI

ATTILA CSOM

ZOLTAN FANCSIK

SANDOR REVESZ

ISTVAN TURK

ATTILA SILYE

Az Astor Big Band

a kabinunk közvetlen közelében egy váratlan manőver következtében – ami azért történt, mert egy spontán módosított dokkolási odébbállást nem kommunikáltak megfelelően a tiszték – a kibiztosított, csuklóstagságú szemekből álló harminc méter hosszú vaslánc, végén a horgonnyal, egy mélyebb tengerfenék medencéje fölé érve lefutott a csörlőről, kiszakadt, és a tengerfenékre

zuhant. Pillanatok alatt 200 ezer márkás kár érte a hajót. Pár napon belül a hamburgi anyakikötőből új alkatrészek érkeztek, amelyeket profi szakemberek néhány óra alatt beépítettek.

Úgynevezett gálaesteken a zenekar koncertszerűen ült ki a táncparkettre, és klasszikus zenei egyvelegeket játszott, amiben nekem az angol és német nyelvű konferanszié szerepe jutott. A közönség imádta ezeket az esteket. Mindannyian szmokingban, propellernyakkendőben, az esthez illő eleganciával voltunk jelen a színpadon. Egészen más volt ez, mint a Generállal és a Piramissal megélt lázas hangulatú koncertek, és mégis, bár talán furcsán hangzik, igazán jól éreztem magam.

Szerződésünk, amit a TUI (Touristik Union International) hannoveri irodájával kötöttünk, nagyon kedvező volt: ugyanolyan kvalitású szobákban és ellátásban részesültünk, mint a több ezer nyugatnémet márkát fizető luxusvendégek. Kikötéseink alkalmával mi is egész napra kimehettünk az illető városokba, ami a nyolcvanas évek Magyarországról érkező utazónak nagy élmény volt. Harminchat országban jártunk. Esténként a másnapi kikötés körülményeit, az illető ország pénznemét, látnivalóit és az esetleges figyelmeztetéseket egy kétnyelvű tájékoztató lapon kabinunk ajtaja alatt csúsztatta be a személyzet. Dél-amerikai országokban, így Kolumbiában, Venezuelában, és apró karibi szigeteken a leselkedő veszélyekre is figyelmeztettek. Itt jegyzném meg, hogy a hajón töltött hónapok alatt, mint akkori kommunista ország állampolgárainak, csak Trinidad és Tobago hatósága nem engedélyezte, hogy országuk földjére lépünk.

Szokásom szerint a kikötő közelében mindig igyekeztem olyan magaslatot, hegyet találni, ahonnan ráláttam a kikötőben vagy tengeröbölben lehorgonyzott hajókra. Kolumbiában történt, hogy egy buja növényzettel borított magas hegyre tartottunk egyik zenésztársammal, amikor felfigyeltünk a sűrű erdőben egy őrbódészerű tákolmányra, ahol cigarettát, ropit és Coca-Colát árultak. Feltűnt, hogy a pöttynyi kis viskó előtt egy fél méter átmérőjű kerek asztalon két hatalmas löfegyver fekszik. Koromfekete, csontos arcú, fogatlan férfiak ültek ott szótlanul, és szúrós tekintettel figyeltek bennünket. Rosszat sejtve visszafordultunk, majd amikor a hajón német matrózoknak meséltem a látottakról, azt mondták: „Jó, hogy visszafordultatok, mert az áruda csak álca, valójában a magasabban fekvő kokainültetvények mindenre elszánt őreivel volt szerencsétek találkozni.”

Ugyancsak Kolumbiában egy pazar és hatalmas tengerparti ház fekete alkalmazottait szólítottam meg, hogy beléphetek-e az udvarba, mert sohasem látott egzotikus gyümölcsöket pillantottam meg az egyik fán, a kapubejárat-hoz közel. Egy Mono nevű kedves, fiatal fickó engedélyt adott, majd később a szemközti öbölben egy rövid ladikútra is meginvitált, ahol hat-nyolc méter mélyről korallt hozott fel nekem. Kérdeztem a ház lakóiról, akikről szűkszavúan azt mesélte, hogy amerikaiak, akik a legváratlanabb pillanatokban magánrepülőjükkel érkeznek, az év 365 napjának soha nem tudni, melyikén. „Nyolcan vagyunk alkalmazottak – mondta –, mindig készen kell állnunk az érkezésükre, egyfolytában teljes készségben kell hogy tartsuk az óriási házat.”

Haiti fővárosában, Port-au-Prince-ben elsétáltam a helyi piacra. Nagy, összecsukható asztalokon feküdt a sok portéka, s feltűnt, hogy az árusok többsége a tűző nap elől asztalkája alá bújva keres egy kis hűsítő árnyékot. Az egyik asztal roskadozott a Rubik-kockáktól, a másikon a szivárvány minden színében pompázó, toronymagasra felhalmozott női bugyik és illatszerek között turkáltak a vevők, odébb gyönyörű, kézzel faragott fatálak, a piaci kínálati eklektika szellemében ott szinte mindent lehetett kapni. Megálltam, kézbe vettem egy tálat, s egyszer csak azt éreztem, hogy egy finom kéz simogatja a lábszáramat. Lenéztem, az asztal alatt egy koromfekete nő kuporgott, széles, szemérmes mosollyal villantotta rám hófehér fogait és érzéki, rózsaszín szeméremajkait. Ugyanis bugyi nélkül volt, széttárt combokkal éppen magához nyúlt. A hajóra visszatérve tapasztalt matrózok elmondták, hogy a fekete férfiaknak szinte nincs lábszőrzetük, tehát feltételezhető, hogy az enyém hozta lázba az asszonyt.

Martinique szigetén azzal szórakoztattam magam, hogy a kikötő hatalmas kövein hanyatt fekvé, fejfelé néztem a vízen ringatózó hajókat. Egyszer csak arra lettem figyelmes, hogy egy pöttynyi csónakban egy hölgy magányosan evez, nagyjából abba az irányba, ahol én fekszem. Felültem, s mivel már csak pár méterre volt tőlem, felé nyújtott karommal jeleztem segítő szándékomat, hogy a köveken el ne csússzon, s ki tudjon lépkedni a partra. Diszkrétén mosolyogva azzal utasította el felkínált lovagiasságomat, hogy hátramutatott egy nagy méretű, lehorgonyzott jachtra, amin éppen Spanyolországból érkezett: „Egyedül hajóztam át az Atlanti-óceánon, s így tán ezt a pár lépést önállóan is meg tudom tenni.”

Igazi kuriózum volt a panamai San Blas szigetcsoport egyik parányi szigetén eltöltött pár óra, ahol kezdetleges eszközökkel a kókuszpálma adta mindenféle javak készültét volt alkalmunk magánházaknál megtekinteni. A helyi asszonyok mozsárban porították a kenyér alapjául szolgáló kókuszlisztet. A férfiak többsége halászatból élt. Emlékeztetek a fekete férfiak, ahogy függőágyaikban a pálmafák árnyékában pihentek. Egy állatokkal kapcsolatos emlékem is nagyon kedves a szívemnek. Láttam egy disznócsaládot egy nem akárhová épített karámban. A téglalap alakú karám hosszabb, ház felé eső oldala a sziget homokos partján volt, míg a rövidebb a tengerben végződött. Mondtam is a rőfiknek, ejha, de jó dolgok van, hogy az óceánban dagonyázatok! Ha ezt elmondom európai társaitoknak, akkor azok irigykedve röföntenek majd, hogy micsoda luxuswellnessben élnek dél-amerikai rokonaik!

Egy francia család által birtokolt szigeten is jártunk Francia Guyanán, az Ördög-szigeten, amely a Pillangó becenevű egykori rabról híresült el. A történet regényíró és filmrendező egyaránt megihletett a hihetetlennek tűnő szökés megörökítésére. Manapság már romosak a sziget egykoron aktívan működő börtönének épületei és eszközei. A szűk cellákban járva nyomokban még ma is fellelhetők a fél méter széles priccsek, amelyek mintegy negyven centi távolságban vannak egymás fölött. Ilyen körülmények közepette elképesztő kínzásként élhették meg a rabok még a pihenésre fordítható időt is. Negyedóra alatt kényelmesen körbe lehetett sétálni a szigeten. A természet elementáris vadsága s ahogy a többméteres, tarajos hullámok a hatalmas kövekhez csapódtak, az gyönyörű látvány és dübörgő hangélmény volt. A helyiek figyelmeztettek, hogy a kiálló köveken ülve veszélyes élvezni a hullámok okozta zuhanyfürdőt – ami mellesleg üdítő élmény volt –, mert az évtizedeken át tengerbe hajított emberi tetemek emléke a sziget körül láthatóan nagy számban fickándozó cápákban ma is reflexként él. Akkora teknősbékákat, mint ott, korábban még természetfilmekben sem láttam soha.

Az ilyen parányi szigeteket meglátogatandó, pár száz méterre a nyílt vízen eresztett horgonyt a hajónk, s az utasokat százhusz személyes motoros mentőcsónakokkal vitték ki a partra az *MS Astor* matrózai.

1982. december elején Ernyey Béla és felesége személyében illusztris magyar sztárvendégek érkeztek a hajóra, amit Béla németországi népszerűségének és sikereinek köszönhetett. A közönség soraiból egy este mosolyogva jött zenekari asztalunkhoz Ernyey, miután konferálás közben a kihangosított

mikrofonjaink vették a magyar beszédünket. Addig ő nem tudta, hogy a hajó nagytermében játszó zenekar egy magyar banda. Nagyon szimpatikus emberi attitűddel, feleségét bemutatva foglalt helyet nyolcszemélyes asztalunknál. Ezen az úton a Kessler nővérek, a híres táncos-énekes ikerpár voltak a fellépő sztárvendégek, akik egy óvatlan pillanatban asztalunkhoz perdültek, és kecses mozdulattal a színpadra invitálták Bélát. Feltehetően lehetett ennek előzménye, mert rögtönzöttén pár perces vérprofi előadással kápráztatták el a hajó elegáns közönségét. Béla remekül táncolt és énekelt velük, s utána, mint aki jól végezte dolgát, visszaült asztalunkhoz, és kedélyesen cseverésztünk tovább. Akkoriban – feltételes módban – első szólólemezem ügyében tapogatózva gyakorta váltottunk leveleket a lemezgyár vezetőivel, akiknek soron következő választlevelemet Ernyey Béla volt szíves elvinni Budapestre.

A negyedik turnussal december 22-én este 22 órakor futottunk ki a kikötőből, mely útra feleségem, Sabina is megérkezett. Két nappal később, december 24-én együtt ünnepeltük szent karácsony ünnepét a tengeren. Hajónk St. Thomas (Virgin-szigetek), Philipsburg (St. Maarten), Fort-de-France (Martinique), Roseau (Dominika), St. Croix (Virgin-szigetek) érintése után szilveszter reggelén Ocho Riosban (Jamaicán) kötött ki. Az új évet a tengeren köszöntöttük. Az év első napján George Townban, Grand Cayman szigetén dokkoltunk, majd egy tengeren töltött nap után Fort Lauderdale-ben fejeződött be a körút. Ekkor szállt hajóra egy nagynevű New York-i bűvész, Bobby Baxter, akivel hármásban sülve-főve együtt voltunk. Érzésem szerint ő azonnal szemet vetett Sabinára, akivel jelenlétemben akkor még csak játékosnak tűnő terveket szőttek. Bobbynak nagyon imponált, hogy Sabina négy nyelven beszél, megjelenése és mozgékonyága alkalmassá tette volna színpadi produkciójához asszisztensként. Arról nem tudok, hogy ezt az álmod sikerre vitték-e valaha. Sabinával a házasságunkon túl nagyon emelkedett spirituális kötésben éltünk. Választott jövője testvériesnek mondható megértésre talált bennem. 1983. január 16-án Puerto Ricóban búcsút intettünk egymásnak, Sabina beköltözött Bobby New York-i lakásába. 1983 tavaszán levélben értesített, hogy nem kíván többé Magyarországra visszatérni. Az 1980. május 17-én, Budapesten kötött házasságunk 1984. június 14-én, távollétében, jogilag felbontatott.

ÉN ÉS A FRANCIA LÁNY

Oh! Jaj, jaj, jaj, jaj, jaj!

Nem, hát erről semmiféleképpen nem akarok beszélni,

Ez egy privát magánügy.

Ja, hát ha elmondanám a történetet,

Akkor úgy szólna, hogy...

De hát egyáltalán ez valakit érdekel?

De honnan is kezdjem el?

Oké, jó, ő a francia lány, rendben...

Meghívást kaptam egy hajóra,

A szerződésben az állt, hogy énekelnem kell.

Oh-la-la-la!

Átszeltük az óceánt,

Így énekeltem, arról pedig tudtam,

Hogy Floridába jönnie kell.

Finom úri vendégekkel érkezett,

Volt köztünk néhány nagynevű művész,

Ez neki nagyon-nagyon imponált,

Különösen Bobby, a bűvész.

Én és a francia lány.

Én és a francia lány...

Soha senkit még nem vártam így, mint őt.

Hát persze ha azt még nem mondtam volna el:

Mi nagyon-nagyon-nagyon szerettük egymást.

De ahogy a bűvész, ő és én...

Mi állandóan együtt voltunk,

Ez egy idő után egy kicsit fárasztott.

Ő még akkor természetesen a jóbarát...

*A lány legalább négy nyelven beszélt,
Tudod, a bűvészeknek mindig szükségük van ilyen segítségre,
Aki fogja a nyulat, a kalapot, a pálcát, a kártyát.
Hívta őt is, menjenek, utazzanak a világba,
Első cél talán Las Vegas.
De ő maradt velem.
Jamaicában reggae-zenét hallgatunk,
Ah, ez nagyon jó!
Puerto Ricóban vettem neki egy nagyon szép kalapot.
A Bahamákon együtt fürödtünk.
Kolumbiában megszólalt: Jó napot!*

*Februárban lejárt a szerződés, hazajöttem.
Azóta itt vagyok.
Még három hét sem telt el,
Kaptam tőlük New Yorkból levelet.
Tájékoztatásul csak annyit közöltek,
Hogy ott házasságot kötnek:
Természetesen Bobby és ő.*

*Au revoir.
Ennyi a történet,
Mademoiselle.
Én és a francia lány...
Én és a francia lány...*

1983. január 16-án este indultunk Puerto Ricóból a braziliai Belémbe. Onnan indult január 26-án a hajóút egyik legegztikusabb etapja, az 1700 kilométeres út az Amazonas folyón, amely öt nap alatt egy Manaus nevű városba vitt el minket. Az Amazonas a világ legbővizűbb folyója, hossza 6400 km, több mint 200 mellékfolyójával együtt 7,1 millió négyzetkilométeres vízgyűjtő területet fed le, amely Dél-Amerika területének cirka kétötöde. Deltavidékén bravúros teljesítmény volt egy tízemeletes, mély merülésű hajóval biztonságosan megtenni ezt az utat. Erre a hajó német kapitánya, a korábban óriási

Bukfencezik velem a világ

Átlendültem...

teherhajókon hatalmas gyakorlatot szerzett Rajmund Krüger volt a garancia, de nem volt közömbös a hajó technikai felszereltségének, a víz alatti radarrendszernek a rendelkezésre állása sem. A Manausig tartó többnapos úton a folyó partján itt-ott ücsörgő őslakos indiánok öklüket rázva jelezték, hogy a hajónk által keltett, szokatlanul nagy hullámok bosszúságot okoznak nekik, veszélyben vannak a part menti viskóik. Német turisták pénzt dobáltak a vízbe. Az őslakos úszófenomének a hatalmas hajótestet megközelítve a lefelé lebegő, csillogó érméket ügyesen kihalászták, örömittasan felmutatták, majd a szájukba dugták, és visszaúsztak a partra.

Boca do Valeria mellett egy pöttynyi kis telepet látogattunk meg, ahol egy trópusi vihar következtében délutánra már lehetetlenné vált a nagyon meredek hegyoldalból való lekászálódás. Öröm volt látni a hajó luxusát élvező gazdag turisták önfeledtségét, amikor más választásuk nem lévén ruhástól, fenéken csúsztak le a bauxittól vörös, sáros föld kínálta alkalmi csúszdákon. Engem fenn a hegytetőn egy temető látogatása közben ért a hatalmas trópusi eső. A kegyhelyen alkalmam volt megfigyelni az ott élő emberek temetkezési szokásainak puritán egyszerűségét. Hungarocellszerű anyagból formált szív, illetve kereszt alakokra golyóstollal írták szeretteik neveit, s azt rögzítették a sírhalmom. Az olykor hivalkodó európai temetkezési szokásokra és sírhelyekre gondolva azon tűnődtem, hogy azok a brazil anyák, férfiak, testvérek, akik csak ilyen szerény módon tudják kifejezni gyászukat, vajon kevésbé szerették elhalálozott szeretteiket?

Egy kis bérelt lélekvesztőn az Amazonas mellékágán, a Rio Tapajóson eveztem. A helyi őslakosok a partról széles karmozdulatokkal invitáltak part menti kunyhóikba. Nagy nehezen tudtukra adtam, hogy magyar vagyok, amire azonnal, bájos akcentussal, fülig érő mosollyal, örömittasan mondták: „Puszkasz, Puszkasz”! Kávéval kínáltak. Brazíliában, a kávé ősházájában ne innék egy kávé? Elfogadtam... de nem volt grátisz ajándék, mert elfogyasztása után jobb kezük mutatójának felemelésével mosolyogva jelezték, hogy „uno dollar”, vagyis egy dollárba kerül.

A nyolcvanas években készült *Álomhajó* című filmsorozat teljes színészi stábjá és forgatócsoportja, mintegy kétszáz színházi ember is csatlakozott hozzánk Belém kikötőjében, mielőtt a titokzatos Amazonas felé vettük az irányt. Itt forgatták *A házasságszédelő*, a *Schliemann asszony és a kaland*, valamint *A gyerekellenség* című epizódokat, melyeket a nyugatnémet ZDF televízió 1983. december 18-ától vetített.

A stáb tagjaival három hétig éltünk együtt a hajón. Esténként az elegáns Main Lounge szalonban, a mi zenekarunk állandó helyén vendégeskedtek. Kedélyes beszélgetéseket folytattunk, ők a nagy profikra jellemző kozmopolita attitűddel bírtak. Ujjongó ovációval és együttérző művészi lélekkel díjazták produkciónkat, és estéről estére nagy sikert éltünk meg általuk is. Sascha Hehnnel – ő volt később Udo doktor *A klinika* című, itthon is sikeres sorozatban – különösen megtaláltuk a közös hangot, Fortaleza városának piacán egyforma, vállra akasztható, bőrből készült utazótáskát vásároltunk, amely mindennapos útítársam mind a mai napig.

1983. február elsején indulunk Manausból szerződésünk utolsó hányadára, melyet az egyik legnagyobb érdeklődésre számot tartó útként éltünk meg a hajó telt házassal közönségével. A méltán világhírű riói karnevál volt a kéthetes út csúcspontja. Három teljes napot töltöttünk ott. A luxus-hajó által bérelt kikötő Rio de Janeiro kellős közepén volt. A Rióba érkezés előtt két nappal a hajót előzőnlötték a Maximino ékszerkészítő óriásvállalat ügynökei, hogy a jómódú utasokat meginvitálják egy riói kirándulásra. Én is ennek a lehetőségnek lettem hasznélvezője. Tízszemélyes kisbuszokkal vittek bennünket egy kétórás városnézésre. Így jutottam el a belvárosra, a Copacabanán kívül az egyik cukorsüveghegyhez, a Corcovadohoz. Itt van a világ egyik leghíresebb szobra, a széttárt karokkal ott álló Megváltó Krisztus. A talapzatát megérintettem, felnéztem a harminc méter

Antik táskámmal a hosszúbetényi Natur Hotel Kövestető előtt 2024-ben

magas monumentális alkotásra, amely a következő pillanatban eltűnt egy gomolyfelhőben. Aztán előbukkant... aztán újra eltűnt, aztán újra előbukkant!

A kirándulás természetesen a Maximino cég héteemeletes üzletházában ért véget. Az épületben nemcsak kereskedelem folyt, hanem végtelenül sokféle kő megmunkálása is a műhelyekben. Az első emeleten kőből csiszolt pohár-alátéteket lehetett vásárolni, a másodikon a legkülönfélébb csiszolt, polírozott, nemes erezetű kövekből készült, féldrágakövekkel díszített használati tárgyakat árultak... és így tovább egyre feljebb, míg a legfelső, a hetedik emeleten, rendkívül visszafogott, elegáns környezetben, gyönyörű antik bútorok puha filccel kibélelt aprócska fiókjaiban csillogtak a gyémántok és a briliánsok. Hihetetlen élmény! Vettem én is egy kis gyémántot.

Már az első napon megtapasztaltam a szambaiskolák vonulásának eksztatikus fogadtatását. Nagyfiúsan nyomban el is döntöttem, hogy én ugyan semmiféleképpen nem veszek részt a vonagló tömeg őrjítő táncos forgatagában. Nem én, nem én! Ezt már másnap este meghazudtoltam, ugyanis lehetetlen négyszáz dobos és a szambaiskolák fülbemászó dalait fülsiketítő hangerővel sugárzó hangszórók közelében angolos távolságtartással megélni a karnevál örömnüppét. A kapualjakba csábító, pár dollárért testüket áruba bocsátó gyönyörű nők és férfiak, a kábítószerárusok végtelen kínálata és az alkoholfélmény a harmadik napon telítettséget okozott. Sokak az utca forró kövén ájultan élték meg a világraszóló karnevál izzasztó hevületét.

Rio de Janeiróból Uruguayba hajóztunk, ahonnan 1983. február 19-én Frankfurtba repültünk.

*Boldog, oly boldog voltam, mikor a gép földet ért
Az óceánt átrepültük, az érzelmek tengerét
Sehol nem sérültem meg, a védelmet köszönöm,
Meleg a fészek, a nap melegíti
És gyermeked végleg hazajön*

Előbb a primásunk, Banyák Nándor és én – és nem kevés cuccunk nagy része –, a következő napon megérkeztek a többiek is. Frankfurtban béreltünk egy kis mikrobuszt, azzal indultunk haza. A gyémántom akkora volt, mint két gyufafej, de mivel belénk ivódott a határellenőrzéstől való félelem, nem

mertem elrejteni a csomagomba, hanem beletettem a rágógumimba, és folyamatosan a számban tartottam. Egyszer csak egy ügyetlen mozdulat miatt kiugrott a gyémántgömböcske a rágóból, meg a számból is, és elgurult a busz padlóján. Abban a pillanatban kivetett a víz, a sötétben elkezdtem tapogatni a padlót. Olyan volt, mint tűt keresni a szénakazalban, de megtaláltam! Már nincs meg az a gyémánt, elajándékoztam egy szép emlékü brémai hölgynek, Annegretnek.

Az itthon töltött rövid idő alatt várnom kellett a szerződés további teljesítése miatt egy NSZK-ba szóló munkavállalási engedélyre. Ezekben a hetekben kaptam István barátomtól a hírt, hogy a nekem tetsző tanya eladó, amit néhány napon belül sikerült is megvennem.

A szerződés második, közel hét hónapos vállalása Borkum szigetéhez kötött, ahol a híres fürdőhely hétvégi vendégeit szórakoztattuk a hajón már jól összeszokott zenekarunkkal. Autóval indultam vissza áprilisban Észak-Németországba. A hosszú út egyhangúságát a hajón megismert kedves hölgyek látogatása tette színessé. Fuldában Christine, Göttingenben Ilona, Brémában Annegret, Hamburgban Éva várt.

XXXII

*Ilona leleményes exe, Uli.
A löwenhageni birtokon.
Varázsgomba.
Mint rák a jeges vízben.
Táncoló manók.
Lángnyelvek a lépcsőfelfjáróban.
Mária néni intelme.*

*Délután a tengerparton
A lélegzetem majd elállt:
A földön kúszó kígyó mellé lépett.*

*Szólni kéne, de hogyan?
Itt spanyolul beszél a nép.
Csitul a pánik, a tetem kiszáradt rég.*

*A kreol bőrű angyal
A feslett bőr fölé hajolt,
Felém nézett, intett, s valamit szólt.*

*Puerto Morelos,
Puerto Morelos...*

*Néhány ember tátott szájjal
Csak bámul, csak bámul, csak bá...
Kamerájuk izgatottan kattog.*

*Kiszáradt torkom, ömlik rólam a víz,
Úgy innék egy jó hideg szódát!
El is indultam a város felé.*

*Negyedóra múlt el közben,
A parton már senki sem járt,
A kreol bőrű lánynak is nyoma veszett.*

*Puerto Morelos,
rejtess valahol egy lányt!
Puerto Morelos,
Szenvedek, úgy űz a vágy!*

*Szomorúan indultam,
De maradt egy csekély remény,
Hogy talán ő is ott lesz a karibi bálon...
Buona sera, signorina, énekeltem éppen a dalt;
de ő nem jött, s szememre sem jött álom...*

*Puerto Morelos,
Rejtess valahol egy lányt,
Queridos amigos,
Szenvedek, úgy űz a vágy...
Puerto Morelos,
Én még érte eljövők,
Queridos amigos,
de hajóm most indul... –*

A „Puerto Morelos” című dalban megénekelt német lánnyal, Ilona Möschnerrel még az *MS Astor* hajón ismerkedtem meg. Amikor 1983. október elején lejárt a szerződésem, a hazaúton őt szándékoztam meglátogatni. Akkoriban Göttingen mellett, Löwenhagenben lakott. Csak a barátai voltak otthon, köztük a volt szerelme, Uli. Mindannyian igazi hippik! Egy kastély tövében laktak, a gazdasági épületben – a Gutshofban –, ami hihetetlen méretekkel bírt. Mindig nagy vendégjárás volt náluk. A szomszéd kastélyban lakó báró úr állítólag egy nagyon laza fickó, nagy Rolling Stones-rajongó volt.

Ilona exbarátja, Uli Ulrich leleményes pasas volt. Vásárolt egy kiszuperált német katonai teherautót, amivel beutazták a fél világot. Elkalandoztak Afrikába, Marokkóban vettek különleges bőröket, a jármű hatalmas rakterében – amit lakásnak és műhelynek rendeztek be – feldolgozták, öveket és táskákat készítettek. Ősi germán motívumokkal díszítették, figuratív ábrákat préseltek az anyagba. Spanyolországon, Franciaországon, Svájcban át jöttek haza az NSZK-ba, és útközben eladták termékeiket. Szóval nagyon klassz, leleményes fickók voltak ők: Uli és Jan.

Náluk történt velem életem egyik legtitokzatosabb élménye, egy – be kell vallanom – pszichedelikus szer hatására. Magic mushroomnak, varázsgombának hívják, valójában indián vallási és beavatási szertartások része. A fickók javallatára kakaóval vettem be. Ők azt tapasztalták, hogy kellemesebb, ha kakaót iszik rá az ember, és azzal olvasztja el a szájában. Az általam így elfogyasztott hallucinogén szert úgy kell elképzelni, hogy méretre egy gyufafejnek a negyede, kristályos szerkezetű, aránylag könnyen oldódó cucc, ami mérhetetlen nagy erővel megdolgozott. Kereken harmincéves voltam. Elmondhatatlan pszichikai és pszichedelikus fantáziaélményt éltem át.

A szer bevétele után egy fél vagy talán háromnegyed órával az erdővel körülvett birtokon sétáltunk. A tíz-tizenöt méter magas fák összeérő ágai a szélben lengedeztek, nyikorogtak, a fickók nevetve mondták, hogy a fák szerelmeskednek. Abban az állapotban meghatványozódott az élmény, ámulattal néztem az összeboruló ágakat, hallottam a természet hangját. A séta után visszamentünk a házba, zenét hallgattunk, beszélgettünk. Egy idő után nagyon elnehezültnek éreztem minden tagomat, vágytam valahol lepihenni. Fölkísértek az emeletre, a tíz-tizenkét méter hosszú, hatalmas, teremszerű szobák egyikébe. A szoba egyik végében ki volt építve egy dobogó, amire két

lépcsőn lehetett fellépni. Ezen a dobogón mutattak nekem helyet, oda lefeküdtem. Közvetlenül a fejem fölött volt egy pici ablak, amely a szomszédos, gyönyörű kastélyra nyílt. Az utcai lámpa pont úgy világított oda, hogy az ablakon kinézve tisztán láttam a kastély kontúrjait és a kis patakot, amely a ház tövében csörgedezett. Visszatérő motívumként azt éltem meg, hogy lévén születetten Rák jelű ember vagyok, ebből az álomból, ebből az állapotból emberként már sosem fogok felébredni. Meggyőződésemm volt, hogy ebbe csak belehalni lehet, és egy óriási rákként képzeltem el további életemet. Összereztem ettől a képtől, mert odakinn már hideg volt, s láttam, ahogy a jéghideg csobogó vízbe egy hatalmas kéz rákként csusszant bele, és az lesz további létegzisztenciám.

Különböző víziókat éltem meg, de ez volt a visszatérő motívum. Mindezt lucskos, átizzadt farmernadrágban és ingben, mert ahogy fölmentem, annyi erőm sem volt, hogy levetközzem. Fűtés nem volt, csak a földszinti helyiségekből és a konyhából jött föl egy kevés meleg. A szoba másik végében az ablak is nyitva volt. A fecskék – a sötétség ellenére – hatalmas lendülettel repültek be, fejem fölött megfordultak, s repültek ki az ablakon. Ebben az állapotban, amikor a tagjaimat szinte meg sem tudtam mozdítani, szédítő élmény volt látni őket. Mondanom sem kell, hogy mindent összepiszkítottak, voltak helyek, ahol hegyekben állt a fecskeürülék.

Nagyon hiszter, nagyon-nagyon laza módon éltek a fickók, és mindent a természetre bízta, minden jó volt úgy, ahogy volt. A fecskeürüléket akkor és ott én sem úgy éltem meg, hogy undort keltő, hanem hogy a természet része. Leszállni a dobogóról nem tudtam, illetve nem mertem. Pár méterre tőlem egy német fickó feküdt, aki valószínűleg be volt szíva, vagy részeg volt, nem tudom. Ott feküdtek a kutyái a két lépcső alatt, amin le kellett volna lépnem a dobogóról. Idegen voltam, nem ismertek, de hál' istennek nem haraptak meg. Maradék erőmmel néha nagy erőlködés árán fölkönyököltem, és kivonszoltam magam a dobogó szélére, de hallottam, ahogy acsarogva morognak. Félttem, hogy szétmarják a lábamat, úgyhogy inkább visszahúzódtam.

Hangsúlyozom, ez 1983 októberében történt. Szepes Mária nénivel az azt megelőző három évben nagyon intenzív kapcsolatban voltunk, hál' istennek sok-sok alkalommal tudtunk négy szemközt beszélgetni. Nagy élményeket éltem meg vele, szellemi útkeresésemnek meghatározó, emblematisz alakja volt, aki iránt nagy tisztelet élt a szívemben már akkor is. A „Szívárvány Szepes

Filmforgatáshoz sminkelve

Máriának” című dalban, még a hajón megírtam hozzá fűződő élményemet és a reményt, hogy minél hamarabb találkozhatunk.

Itt, Löwenhagenben a vele kapcsolatos óriási élmény az volt, hogy halálfélelmem közepette őt szölongattam. Nem tudom, az ajkam mozgott-e, és kimondtam-e a nevét, de gondolatban hozzá repültem, az ő védelmét és segítségét kértem, hogy túléljem ezt a varázsgomba által okozott állapotot. Hirtelen a terem másik sarkában, tőlem nagyjából tíz méterre, a koromsötétben lángnyelveket láttam a lépcsőfeljárón táncolni. Azt vizionáltam, hogy ott van Mária néni, minthogy a szellem a tűzzel és a levegővel, az étterrel szimbolizáltatott. A lángnyelvek valójában Mária néninek a hihetetlen szellemiségű, tüzes, hatalmas ismerettel bíró lényét jelenítették meg nekem, s ez még foko-

Egy elvarázsolt világban

zódott azzal, hogy a hangját is hallani véltem a lépcső irányából. Látni nem láttam, de abban az állapotomban megnyugtattak azok a lángnyelvek és az ő hangja.

Ulitól és Jantól tudtam, hogy maga a ház háromszázötven éve épült. A mesztergerenda egy 40×40 centiméteres, hatalmas, az egész termen átfutó, ősi természetességében oda egykoron beépített fatörzs volt. A figurák, amiket láttam – kis manószerű alakzatok – megállás nélkül táncoltak, mosolyogtak, nevettek és viháncoltak! Élő anyagnak láttam a gerendát annak ellenére, hogy háromszázötven éve ennek a háznak a tartóeleme volt! Látni véltem a még mindig élő faszilánkok, farostok és erezetek között a figurákat, melyek tökéletes manófigurák voltak, tö-ké-le-te-sek! Rajzolni sem lehetett volna annál

tökéletesebbet, annyira éltek! Közvetlenül a fejem fölött futott a gerenda, és én a beszüremelő fényben tisztán láttam a figurákat. Vég nélküli bulit csaptak a manók, ott megállás nem volt!

Lentről zene szűrődött fel. Idő tekintetében teljesen elvesztettem a fonalat. Meg nem tudom mondani, hogy ez éjjel kettőkor volt, vagy háromkor, vagy mikor, de hajnalig tartott az állapot. Hál' istennek valahogy sikerült elaludnom. Normálisan ébredtem, de az ott átélt hatalmas erejű vízió mind a mai napig, negyven év távlatából is kristálytiszta él az emlékezetemben.

Két nappal később hazajöttem. Mária nénivel sikerült a találkozó. Emlékeim szerint október 25-én nála jártunk egy baráti házaspárral, Julikával és Istvánnal, és német barátnőmmel, Ilonával. A hajóúton, New Yorkban megvásárolt *A vörös oroszlán* példányait is vittem magammal, hogy aláírassam vele. Amikor elmeséltem ezt a víziót, amelynek részese volt ő is, azt mondta: „Soha többé nem tudnék segíteni neked!” Ezzel kvázi kimondta, hogy soha többé ne tegyek ilyet, ne nyúljak ilyen szerekhez, mert erre nincs szüksége az embernek!

A vörös oroszlán című könyvében, valahol a vége felé van egy rész amelyben az általam megélt vízióhoz hasonlítható élményt rögzített: emlékszem, meggyőződésemm volt, hogy Mária néni valamilyen szer hatására írta meg azt a néhány oldalt. De Mária néni 1983. október 25-én biztosított afelől, hogy ő soha semmilyen szerhez nem nyúlt. Megértettem szavát, hogy ezt nekem sem szabad megtennem. Tudomásul vettem, hogy ha ne adj' isten mégis megszegném ezt, akkor ő segíteni rajtam nem tudna.

Soha többé nem nyúltam semmilyen ajzószerhez!

XXXIII

Első éjszaka a tanyámon.

Az egér vércukra.

Reform a háztartásban.

Egy villanásnyi hazalátogatás alkalmával 1983. június 24-én, a harmincadik születésnapomon töltöttem először egy éjszakát saját tanyámon, majd novemberben teljességgel leköltöztem, és tizenhét éven át ott éltem.

Mivel is telt ez a sok-sok év? A szellemi igyekezetemet és önművelésemet szolgáló fragmentumok egységes képpé rendezését állítottam feladatomul. Sokat és elmélyülten olvastam és tanultam. Összegzően, ismeretek megszerzése volt a célkeresztben, amire korábban nem jutott időm, mivelhogy tizenöt éves korom óta a zene szolgálatába állítottam mindent. A tanyán kaptam rá a napi átlagban húsz kilométeres barangoló sétákra, mely ligetes erdőkön, mezőkön, legelőkön keresztül vezetett. Többnyire volt társam a nagy túrákhoz, de szívesen barangoltam egyedül is. Élveztem a magány dialogikus atmoszféráját, mert tudatosult bennem a hamvasi axióma igaza, miszerint „magam és köztem állok én”.

Számításaim szerint a tizenhét év alatt több mint negyvenezer kilométert sétáltam. Városi szülött lévén hálás vagyok a sorsnak azért is, hogy az ott töltött évek alatt favágó, hókotró, fűtő, kőműves, kaszáló, tetőjavító, kertművelő, fűrő-faragó és sok egyéb ismeretre is szert tehettem.

Alföldi tanyám, ahol tizenhét évet éltem

A ház egy vályogból épített, tágas, egykori alföldi szélmalom volt, a megvételkor éppen százharminc éves. A vétel után természetesen sok átalakítást eszközöltem, amelyeket vályoghoz értő szakemberek segítségével és rengeteg saját kezű munkával valósítottam meg. Beveztettem a házba a vizet. A vízszelő mester árokásás közben ásójára támaszkodva rágyújtott, s előre is bocsánatot kérve közölte: „Én voltam az a kiskatona, aki öt évvel ezelőtt Mórahalmon leszállított téged a buszról.”

Talán a tizedik napja laktunk a tanyán, mikor látom, hogy a macska csak játszik-játszik az egérrel. A végén már olyan pipa voltam rá, hogy mondtam a macskámnak, egye meg végre azt a szerencsétlen kiségeret, ne csak játszadozzon vele! Életemben akkor láttam először ilyet! Mindez a konyhában történt, be volt zárva minden ajtó, onnan kimenni nem tudtak. Átfúrták magukat az egerek valahol a vályogon, és úgy jöttek be kintől. Szóval a macska elkapta a konyhában az egérkét, hallottam, ahogy azok a vékony kis egérlábak roppantak és könnyedén eltörtek. Szegényke rokkantan húzta lábait a konyhapadlón. A macska büszkén ült, és a farka végső percét izgatottan mozgatta. Azóta

már tudom, hogy ez így természetes, mivel az állatvilágban ennek rituáléja, rendje van: a természet rendje! A macska azért játszik az egérrel, mert a félelemtől az egerben megváltozik a vércukorszint. Érti, hogy itt valami nagyon nagy veszély leselkedik rá, és biztosan meg fog halni. A vér állaga, összetétele állítólag megváltozik, amikor pofozza és dobálja a macska az egeret, mert az a bizonyos vércukor fölszaporodik, és édeskissé teszi az egér vérének. A macska pedig azt szereti. A játéknak van egy ilyen összefüggése is.

Na de a macska nem hallgatott rám! Egy seprűnyéllel jó nagyot csaptam rá, a gerincére, szinte nekem fáj! Ettől megijedt, s a végén persze elharapta az egérke torkát. Hú, nagyon kemény volt! De közben valahol titkon örülök, mert a macskák így módon jó szolgálatot tesznek az embernek.

Leplezhetetlen cicarajongásom... reszkessetek, egerek!

Volt egy vadonatúj autóm, a tanyán, a garázsban parkolt, mert valami probléma miatt még nem volt rajta rendszám. Nagy ritkán beültem a vadonatúj Opelbe, csak úgy megnézni, hogy indul-e még, és megéreztem az autóban az egérszagot. Hát úgy megijedtem, hogy örület! Az egér az autó kerekén át tudott bemászni a motortérbe, és ott elkezdte rágni a kábeleket. Láttam a

lábamnál, a gázpedál mellett a fekete morzsalékot. Kiderült, hogy valamilyik kábel külső részét rágtam! Még szerencse, hogy nem lett semmi probléma belőle! A végén aztán egércsapdákat tettem a konyhába és a garázsba, és megfogtam az egereket.

Szintén a tanyán történt egyszer télen... Ott laktunk az akkori barátnőmmel, és tudtuk, hogy a konyhában egér van, mert amikor csöndben vacsoráztunk, neszezést hallottunk. Hallottuk a csendes motoszkálást. Abban a pillanatban összenéztünk, és mondtuk, hogy huhuhú... ezt most hogy fogjuk meg? Voltak otthon egércsapdáink, azokat kiraktuk.

Vacsora után becsuktuk az ajtót, és bementünk a szobánkba. A konyhában kívülről volt a lámpakapcsoló, tehát mielőtt beléptünk a konyhába, már fölkapcsoltuk a villanyt. Az üvegajtón keresztül ömlött a fény. Kívül is világos lett, a konyha is világos lett, olyan volt, mint amikor benézünk egy akváriumba. Lényeg, hogy bementünk a szobánkba, de félóránként, óránként kimentem, és fölkapcsoltam a villanyt. Világba borult a konyha, láttam benn a szép színes fényeket! De az ajtót nem nyitottam ki, csak benéztem. Egyik alkalommal azt láttam, hogy a meleg sparherden, a zizergő-didergő hideg téiben, ott a kellemes platnin, ott ül, ott gubbaszt egy kisegér! Hát az olyan bájos volt, azt hittem elájulok! A Mickey Mouse-filmek megálmodója könyörögve kérné a pontos dramaturgiát! Nézett rám azokkal az édes gombszemecskéivel! Ahogy a macskák szokták maguk alá húzni a lábukat, úgy ült ott. Addig nem ment föl, míg tűzforró volt a platni, mert akkor szétégeti a lábacskáit, de addigra már kellemesen langyos volt. Akkoriban az esti vacsorához csak épp hogy belobbantottuk a tüzet, hogy ne legyen hideg, de az általában gyorsan meglangyult. Na, mikor ezt megláttam, még két egérfogót beraktam finom kolbásszal és sajttal, és reggelre szegény kisegér már a csapdában sütkérezett.

*Van, van, van egy hely, van, van, van egy hely:
Zöldellő kertek, napfényben fürdő házak,
Valahol tehát bög, s a legelőn pihen a nyáj,
Valahogy itt mindig nyugodt idők járnak,
S a szívem itt nem fáj...*

Az istálló előtt

A tanyán megélt első éveimben, 1987 tavaszáig Ilona volt a társam. Egyik szomszédunk közölte vele, hogy: „Itt mindenki magyarul beszél, ha szót akarsz érteni velünk, meg kell tanulnod a nyelvünket.” Ilona német alapos-sággal és kitartással meg is tanult szépen magyarul. A tanulás körülményeit felidézve szívmengető emlékem, amint egy téli napon a konyhai rakott sparherdben tűz lobog, az asztalon gyertya ég, és egy bögre tea gőzölög, Ilona ott tanul. Én a fagyos délelőttön tűzifát fűrészeltem, s olykor az udvar felől a

konyha ablakához lépve egy mosollyal és egy lendítő kacsintással jutalmaztam nyelvtanuló igyekezetét. Pihenésképpen vele kaptunk rá a napi hatalmas sétákra, amikor nagy rádiuszában ismerkedtünk az áotthalmi tanyavilággal. Ilona a Németországban már a nyolcvanas években meghonosodott és fejlett környezettudatosság szellemében élt, a reforméletmódnak nagy híve volt, ami szervesült az én életembe is. Naponta süttünk waffelsütőben teljes kiőrlésű kenyérlángost. A sütés az én reszortom volt, szerettem a sistergő olaj hangját. Az asztalra kerülő javakat jobbra Németországból szereztük be, s persze kiegészítettük a mi szerény gazdálkodásunkból és a környékbeli gazdák gazdag zöldség- és gyümölcskínálatából. A háztartási praktikákban – a vegyszermentességet is beleértve – Ilona elképzelése mentén újult meg minden. Nagy örömömre szolgált, hogy ő aztán később Szepes Mária néni jobbkeze is lett, amikor *A vörös oroszlán* című remekmű *Der rote Löwe* címmel németül is megjelent a müncheni Heyne Verlag kiadónál.

XXXIV

*Kísértések és kísérletek.
Rob Davis barátomnál.
Az arisztokrata taxisofőr.*

Amikor hazajöttem a hajós zenélésből, már kiadhattam volna a *Változtam* című lemezemet, hiszen új tapasztalatokkal új emberként tértem vissza.

Akkoriban megkeresett Frenreisz Karesz, hogy lenne-e kedvem a Skorpióban énekelni. Nemet mondtam. Még négy évvel korábban, 1979-ben történt, hogy a Dinamitba is hívtak énekesnek. De ahogy akkor, úgy itt is azt gondoltam, hogy csöbörből vödörbe nem akarok lépni. Ugyanazt a harsány verklit már nem akartam tekerni.

1984-ben még volt egy kis lendületű zenei próbálkozásom a Mud gitárosával Londonban. Akkoriban divat volt, hogy latinos ízeket vittek az angol zenei világba. Londonban akkoriban már elég sok egzotikus helyről érkezett ember zenélt, bennem mint Magyarországról érkezett, borostás, harmincegy éves emberben Rob Davis barátom látott fantáziát. Három hónapig voltam nála, sokat kísérleteztünk, de tulajdonképpen egyikünk sem vette ezt túl komolyan. Jól éreztük magunkat, három-négy dal el is készült, de már a felvételeket sem találom. Nem hittem ezekben a dolgokban, nem képzeltem magam a Wembley-stadion színpadára, de időt áldoztam a próbálkozásokra. Jókedvűen csináltuk.

Hamburgban az Aquarell tagjaival is zenéltünk, el tudtak volna képzelni énekesükként. Egy demót is felvettünk, sajnos már azt sem találom, mert még magam elől is eldugtam. Hat német nyelvű dal volt rajta. Michael von Henko, a zenekar gitárosa játszott is később az első szólólemezemben, a „Puerto Morelos” című dal részben ő írta, és akusztikus gitáron is közreműködött. Michael arisztokrata család sarja, amely rokonságban áll az angol királyi házzal is, de közben egy laza, jó fej taxisofőr Hamburgban.

Kay Wüsthoff-fal, a hamburgi Aquarell együttes basszusgitárosával

Az Aquarell tagjai bemutatottak Alfred Schacht úrnak is, az SMV Schacht Musikverlage GmbH tulajdonosának, aki az ABBA ügyeinek intézője volt egész Nyugat-Németországban. Az Alster-tó partján egy pazar villában, amit szavakkal nem tudok leírni, élt és dolgozott. Beszélgettünk, és felkért, hogy legyek az Accept nevű, azóta egészen híressé vált, Magyarországon is rendszeresen koncertező metálzenekar énekese. Óvatosan utánafigyeltam a zenekarnak, de nem vállaltam. Teljesen más zenei világuk volt, mint amit én szerettem.

Talán az előzőekből is kiderült, hogy sosem volt meg bennem, hogy én mindenáron meg akarom magam mutatni, saját lemezzel előállni, és ezért aztán minden követ megmozgatni. 1985-ben azonban szerencsés csillagállás talált rám, minden feltétel adott lett. Érdeklődésemet felcsigázta Presser Gábor személye, és elég idő is eltelt azóta, hogy kiléptem a Piramisból. Talán ez is számított. Utólag azt gondolom, az első szólólemezem sikerre volt kárhoztatva.

XXXV

*Társam, Presser.
Rózsai pontot tesz az i-re.
A fehér műanyag telefon.
Karácsony-Révész-turné.
Ikonikus mondatok.
Moziklip.
Dániában az LGT-vel.*

Presser Gáborral 1985 tavaszán a Kongresszusi Központ parkjában találkoztunk először. A korábbi előzmények futó köszönések, visszaköszönések voltak, de valójában nem ismertük egymást. Ekkor viszont leültünk a fűbe, és egy finom emberi találkozás vette kezdetét. Nagyjából tudtuk egymásról, hogy mikén vagyunk túl, többnyire ismertük egymás munkáit. Jó volt ismerkedni, közös kedvencekről beszélgetni, majd napokkal később nála – találkozásunk valódi okáról – tervezői alapossággal kezdtünk gondolkodni. A „Nem tudtam, hogy így fáj” című dalt mutatta meg először, és tetszett, hogy konkrét elképzelései voltak, és nem tűrt mellébeszélést. Azokat a hangokat kellett élelni, amiket ő kitalált. Annak a fajta műhelymunkának, amit például Janóval megszoktam, hogy töredékekből kezdünk együtt dolgozni, itt nyoma sem volt. Minden előre kész volt, meg volt írva. Hihetetlenül barátságosan és kedvesen vezetett rá, hogy itt ez lesz, miközben az édesanyja minden jóval

ellátott minket. Például a grapefruitot úgy hozta be nekünk, hogy előtte akkurátusan meg is hámozta, jobban mondva a gerezdekről a finom hártyát is gondos kézzel lefejtette. Éjszakákat beszélgettünk át, nagy gondot fordított arra, hogy megismerjen, kitapogassa, hogy milyen irányba menjen a közös munka. Ezek nem is feltétlenül zenei tartalmú beszélgetések voltak. Néha könnyek között beszéltük át egymás emberi dolgait. Számomra nagyon fontos volt ez a személyesebb kapcsolat, és teljesen ismeretlen élmény a szakmában eltöltött évek után. Megtaláltuk a közös rezgésszámot, miközben Gábor mutatta az újabb és újabb dalokat.

Mikor aztán Dusán is megjelent a szövegekkel, már biztos éreztem, hogy jó kezekbe kerültem. Előzményként ugyan csak néhány órát beszélgettem vele, de ezek a beszélgetések aztán esszenciálisan megjelentek a szövegekben is. Szinte pszichológusként mért fel, és érzékenyen porciózta benyomásait a szövegekbe. Minden nekem írt szöveg természetes, magától értetődő és rám szabott volt.

Gábor nem volt önző szerző, egyrészt az én zeneszerzői szárnypróbálgatásaimat is segítette, támogatta, másrészt például a „Vigyázz a madárra” esetében egy szlovák barátja, Pavel Daněk dalát is feltette a lemezre. Ennek a dalnak a szövegével először én kezdtem el bíbelődni. Éreztem, hogy valamilyen galambról, békegalambról kellene szólnia a dalnak, de amikor Gábornak megmutattam az első verziót, rögtön elutasította, amit magától értetődő módon tudomásul vettem. Másnap felmentünk Demjén Rózsihoz, elvittem azt a pár sort, ami megvolt. Ezek után hét mérföldes léptekkel jöttünk el Rózsitól Gáborral, mondván ez most jó kezekbe került. Két nap múlva Rózsi beállított a szöveggel, ami zseniális lett, és sosem kérkedtem azzal, hogy eleinte néhány kósza sorral én is próbálkoztam, ami csak nyomokban maradt meg a végleges szövegben.

*Vigyázz a madárra, ha kertedbe repül,
Órizd meg a csendet, el se menekül,
Bajban a világ, ha egyszer újra messze száll...*

Nagyon megnyugtató volt, hogy mesterek közelébe kerültem. Hihetetlen békés körülmények között érett az anyag, ami akkori életmódomhoz nagyon közel állt, és nekem erre szükségem is volt.

1985-ben a tanyáról szerveződött Presser Gáborral való közös munkálkodásunk, Gábor oda üzent a stúdióidők ütemezéséről. Csak akkor mentem fel Pestre, ha szükséges volt. Minden beszélgetésünket komoly szervezés előzte meg. A postás a dűlőutak mentén álló postaládákba dobálta a leveleket. Amikor a postásautó Jenő bácsi boltjához ért, a postás átvette a Gábortól telefonon érkezett, Jenő bácsi által cetlire írt üzenetét, amit percek múlva bedobott az én ládámba. Ha a cetlin az állt, hogy reggel fél nyolckor hívjam fel társamat, akkor hajnalban keltem, és elzarándokoltam a két kilométerre lévő kis tanyasi boltba, mert ott, a hűtőszekrény tetején volt a környék egyetlen interurbán készüléke, egy fehér műanyag telefon. A tulajdonos, Földi Jenő bátyám és felesége mindig készségesen álltak rendelkezésre, s megilletődött csendben hallgatták, amint éppen a magyar zenevilág egy prominens tagjával beszélek.

Kora reggeli hívások alkalmával örömmel osztottam meg Társammal az éledő hajnali természet zsongító élményét, a napfelkelte, a madárcsicsergés, az illatok, a harapni való friss levegő tanyasi valóságát. Társam, társam – így szólítottuk s szólítjuk ma is egymást Gáborral. Ismerve Gábor fogékonyságát és érzékenységét a finomságokra, olyan jó játék volt összemontírozni e képeket, tudván, hogy mindezeket Társam ízlésesen berendezett, szép, budai lakásába repíthettem azokon a reggeleken. A mai napig minden nehéz élethelyzetben tudunk egymáshoz kedvesen szólni. Ez ritka, megbecsülendő érték.

A lemez nagyon szeretni való lett. Egy-két megszólalási kérdésben nem vagyok vele teljesen elégedett, de ez stúdióprobléma, kicsit vékonynak érzek egy-két dolgot. A Pa-dő-dő-lányokkal való találkozás a stúdióban meglepő volt – Lang Györgyi és Falusi Mariann vokáloztak a lemezen. Négy egész grillcsirkével érkeztek, de a humoruk lehengerlő volt. Gábor a stúdióban mindent kézben tartott, minőségre törekedett. Hallatszik is a magabiztosság a lemezen.

A vidéki élet praxisa mellett a magam időrendje szerint zenésztevékenységem gyakorlatába is visszailleszkedtem. Örömmel töltött el, hogy sikerült megtalálnom választott csendes életformám és a vibráló színpadi élmények dualitásának egyensúlyát.

Ennek első ékes példázatai 1986-ban a Karácsony–Révész-turné próbái és az azt követő huszonnégy koncert voltak. A felkészülés és a koncertek idejére visszaköltöztem Budapestre. 1985 novemberében jelent meg a lemez,

1985-ben első szólólemezem felvételekor: Presser Gábor, Kertes Zsuzsa, Fábíán Tibor, Gáti György, Somló Tamás, Falusi Mariann, Lang Györgyi, Révész Sándor

1986 áprilisában közös turnéra indultunk Karácsony Jamesszel. Ez megint egy jutalomjáték volt az LGT szenzációs zenészeivel és nem utolsósorban Farkas László Lobóval, az LGT briliáns technikusával. Olyan minőségi volt a hangzás, amelyet korábban nem tapasztaltam meg. Leírhatatlan élmény volt, mikor életemben először megadatott a beálláson, hogy beleszóltam a mikrofonba, és volt mélye és magasa is, mindent rendesen hallottam. Alapdolgok ezek, de ez a profizmus csúcса. Lobóval nagyon mély beszélgetéseim voltak, a világ dolgaival kapcsolatban is megtaláltuk egymással a hangot. Minden tökéletesen működött, maga volt a mennybemenetel Jamesszel, Solti János-kával, Csanyi Zolikával, Cziráku Sanyival, Fekete Samukával és Pálvolgyi Gézával együtt zenélni! Egy csoda volt! A turné minden napját mámorosan

éltem meg, a hatalmas sikerhez nem volt szükség Piramis-dal eljátszására sem. Aproposul szolgált James akkoriban megjelent első szólólemeze és az, hogy egykor mi ketten a Generálban zenéltünk. Vegyes blokkonként épült fel ez a turné: két-három dalt játszottunk az én lemezemről, majd ugyanennyit James lemezéről. Előtte a lágymányosi művház próbatermében próbáltunk Gábor vezényletével. Ez egy profi produkció volt. Gábor holdudvarában dolgozni hatalmas magabiztosságot adott, és anyagilag is komoly megbecsültséget jelentett. Már a hanglezért is olyan komoly összeget kaptam az MHV-tól, amilyet korábban soha. A turné után a többiek egyben akarták tartani a zenekart. Ez egy supergroup volt. Még az is felmerült, hogy legyen a zenekar tagja Gábor is, de nekem ennyi elég volt. Nem volt benne az a nyomás, ami egy folyamatosan működő zenekaron van, ez önfeledt könnyedséget adott mindannyiunknak. Talán ezért is sikerült olyan jól.

A 86-os turné utolsó előtti állomásán, Nagykanizsán, a „Vigyázz a madár-ra” című dal végén a zenekar két monumentális, repetitív akkordot játszott, amire spontán ötlettől vezérelve a dal szövegvilágával harmonizáló prózát soroltam: „Szeresd a Napot! Szeresd a Holdat! Szeresd a Fényt! Férfi, szeresd az asszonyt!” A koncert végeztével az öltözőben Solti Jánoska, aki egy baromi okos fickó, és semmivel sem megvezethető, azt mondta: „Sándor, a hideg rázott.” Sikerült nála is katarzist elérnem ezzel. Ő a dobok mögül plasztikusan, egészében látta a koncert látogatóinak arcán a megilletődöttséget. Ezt a gondolatot hat év múlva a Piramis SZERESS-koncertjein már tudatosan sikerült kiteljesítenem.

1987-ben elmentem Nyugat-Németországba egy kis turnéra. Gábor volt a billentyűs, mert Pálvölgyi Géza valamiért nem tudott velünk tartani. Dortmundban meghökkentő élmény volt látni az óriásplakátot a nevemmel. Ez a turné így már olyan volt, mintha az LGT-ben játszanék.

Talán mondhatom, hogy mára már megbántam, hogy valahogy kibújtam az alól, hogy egy második lemezt is csináljunk Gáborral. Mentségemre csak azt tudom felhozni, hogy az életmód, amit akkoriban éltem a tanyán... hát, szégyellem kimondani, de sajnáltam volna annyi időt a stúdióban tölteni. Mondtam Gábornak, hogy drága Társam, kérem a megértésedet, és ő értette, sőt megértette ezt. Nagyon szerettem Gáborral és a többiekkel dolgozni.

Egy dal még felkerült a *Moziklipre*, Presser Gábor lendületes szerzeménye, a „Ne várd a hulló csillagot”, mely dal egyébként második szólólemezem

Presser Gáborral és Karácsony Jamessel 1987. május 22-én Dortmundban

nyitószáma, A/1 nótája lett volna. Hogy milyen hasonlatos a klip témája ahhoz, amit a Led Zeppelin *The Song Remains The Same* című koncertfilmjének fantáziarészében látni a „Rain Song” alatt – ahogy Robert Plant középkori jelenetekben szerepel, és megmenti szíve hölgyét –, arra egy barátom hívta fel a figyelmemet harminc évvel a film megjelentése után. Esküszöm, hogy ez csak a véletlen műve, legalábbis részemről. Hogy aztán a rendező, Tímár Péter esetleg innen vehette-e az inspirációt, azt nem tudom, de nem hiszem. A csillagász mint toposz szerintem jobban foglalkoztatta. A megmérettetés kedvemre való volt, semmi kényelmetlenséget nem éltem meg közben. A székesfehérvári Mária-völgy átlagos házai közt fekvő Bory-várban vettük fel,

amit egy magánember, Bory Jenő szobrászművész saját kezével épített, s a mai napig egy magánmúzeum. A klip végén látható kilépés a szerepből nem megjátszott jelenet.

A teljes pontosság kedvéért említem, hogy mozifilmben egyébként már korábban is feltűntem. Xantus Jánossal barátkozva a *Diorissimo* és az *Eszkimó asszony fázik* című alkotásában is vállaltam egy pöttynyi szerepet. A baráti kör, Xantus, Vető Jánoska, Biki, Kozma Gyurika nagyon értékes embereim voltak.

1986. július 11-én egy dániai fellépés okán alkalmilag a Locomotiv GT együtteshez csatlakoztam. Somló Tomi akkoriban Spanyolországban dolgozott, és nem volt biztos, hogy azt a hatalmas utat Dél-Európából Észak-Európába meg tudja tenni az adott időre. Az örök bohém Tomó hál' istennek időben, szerencsésen megérkezett. A Locomotiv a Koppenhága melletti albertslundi Freds Festivalon adott koncertet. Presser Gábor biztos, ami biztos alapon vendégzenészként hívott meg, amit örömmel vállaltam. Lejátszottuk a koncertet, Presser, Somló és James énekelték a dalokat, nekem szólószerepet nem osztottak. Ezt nem is fájlaltam, mert a dalszövegek tekintetében nem voltam maradéktalanul magabiztos, de a vokálokat és a színpadi jelenlétem prezentálni tudtam, és tőlem telhető módon lendületet adtam a produkciónak abban a szerepkörben, amire felkértek.

Életemben először jártam Skandináviában, és hihetetlenül üdítő volt megtapasztalni az ottani emberek derűs életvitelét és lazaságát. És persze azt is, hogy milyen jó módban élnek. Tágas magánházakban voltunk elszállásolva, tanárok ajánlották föl a lakásukat. Köztudott, hogy a pedagógusbérek szerte a világban nem olyan vaskosak. James akkoriban budapesti lakás vásárlásában gondolkodott, s mert jobb helyen szeretne volna a lakást, a tetemes négyzetméterárak miatt csak szerény alapterületről álmodozhatott. Sosem felejttem el, hogy elsírta magát, amikor meglátta, hogy ott, Dániában a szociális háló és ki tudja még, mi miatt micsoda tágas, gyönyörű otthonaik vannak akár a középkeresetű pedagógusoknak is! Hangsúlyozom, semmi irigység nem volt a gesztusában, csupán a keserűség az aránytalanság miatt.

Nagyszerűen sikerült a buli. Számos ismerőssel találkoztunk, magyarok, kint élő disszidensek, kedves emberek találtak meg minket. Egy fickó rám bízott egy kézzel írott levelet, amit zárt borítékba tett, és kérte, hogy vigyem el Budapestre az egyik szállodába. Hazaérkezésünk másnapján, egy forró júliusi napon ezt meg is tettem. Utam a Böszörményi út egyik mellékutájába, a Beethoven utcába vezetett.

< Koncertpillanat a Tabánban 1986. május 2-án

XXXVI

*Az osztrák világutazó.
Bizalom felsőfokon.
Meredek sziklafalak, ódon kastélyok.
Trágyahordás a Sageder családnál.
Erich, az emberóriás!
Életminőség és jólét.
Kayaköy – Sommer Akademie Genius.
„...a dátum tőlem függ.”*

A szálloda recepcióján többen várakoztak, kezemben a levéllel én is beálltam a sorba. Előttem egy nagyon kedves arcú fickó állt, akiről ordított, hogy nagy utazó, mert egy pöttynyi kis hálózsák volt összetekerve a hóna alatt, és egy pici hátizsák a hátán. A világban jártamban-keltemben megtapasztaltam, hogy az ilyen emberek az igazán nagy utazók, akik kevéske felszereléssel, szabadon, mint a madár utazgatnak szerteszét. Akarva-akaratlanul végighallgattam a recepciós hölgy és a fickó beszélgetését, és észleltem, hogy nagyon nehézkesen értenek szót, mert a hölgy nem beszél sem németül, sem angolul. Így kézenfekvő volt, hogy felkínáljam a segítségemet, mert hál' istennek németül és angolul elfogadhatóan beszélek. A vendégről kiderült, hogy osztrák, és egy hostel nevű szolgáltatást keres, ami a nyolcvanas években még nem volt annyira ismert Magyarországon. Ez amolyan olcsó

diákszálló, amihez neki nemzetközi igénybevételi jogosultsága volt. A hölgy segítséggel próbálta elmagyarázni, hogy Csepelen van egy hostel, eljutni oda úgy lehet, hogy innen a XII. kerületből el kell menni a IX. kerületbe, a Boráros térre, onnan HÉV-vel Csepelre, onnan még jó néhány buszmegálló, meg egy kis gyaloglás, és hipp-hopp, ott is van az ember. Ez számításaim szerint körülbelül másfél óras utazás lett volna. Az útbaigazítást ugyan le tudtam fordítani, de már abba is belefáradtam, amint végiggondoltam, hogy ennek a szegény embernek a kánikulai dög melegben ki kell döcögnie oda villamossal, HÉV-vel meg miegyébbel, és megfogalmazódott bennem, hogy segítek rajta. Akkoriban az alföldi tanyámon éltem, a budapesti lakásomra nem volt szükségem, nem használtam, és ő, akiről időközben kiderült, hogy Hans Sagedernek hívják, nagy bizalmat ébresztett bennem.

Hans a külseje alapján tökéletes lett volna arra, hogy Jézus alakját formálja meg egy filmben. Hosszú, szőke, középen elválasztott, hullámos hajú, szép arcú, magas, jó fizikumú, nagyon szimpatikus, tiszta tekintetű srác. Döntöttem, odaadtam neki a lakáskulcsomat, és azt mondtam, nem tudom, hány napra akarsz maradni, de maradj. Alig hitte el, hogy egy ilyen gesztust kap ismeretlenül egy fickótól! Felkísértem gellérthegyi lakásomba, felhívtam a figyelmét a gázüzemű vízmelegítőre, mert az egy öregebb darab volt. Megadtam alföldi tanyám címét, és mondtam, hogy amikor túl vagy ezeken a napokon – mert említette, hogy el szeretne menni a Debreceni Jazzfesztiválra meg valami más programra –, gyere le a tanyára, és hozd vissza a kulcsot.

Precízen elmagyaráztam neki, hogyan juthat el a tanyára – az ugyan sokkal hosszabb út volt, mint kimenni Csepelre, de egy leleményes világutazótól ennyit ugye el lehet várni?! Éppen levelet írtam az íróasztalomnál, amikor Hans három nap múlva a verandám ablakán kopogtatott széles mosollyal az arcán. Marasztaltuk Ilonával, Hans elfogadta meghívásunkat, s nálunk maradt még két napra. Amikor elválni készültünk, természetesen címet, telefonszámot cseréltünk. Itt kell elmondanom, hogy elég gyakran utaztam akkoriban, többnyire Anglia vagy Németország volt az úti cél. Ausztriában volt egy kedvenc tájrészlet, Budapesttől nagyjából 400 kilométerre, Linz és Passau között, amit mindmáig nagyon szeretek. A 70-80 kilométeres útszakasz a Duna mentén kanyarog, a folyó másik oldalán meredek sziklafalak tornyosulnak, s ódon kastélyok és várak vigyáznak fönt az ormokon. Nagyon vonzó, misztikus vidék.

Minden alkalommal, amikor arra jártam, sasmadárként vágyódott a lelkem odaröppenni, és bebocsátást nyerni valamelyik kastélyba.

Amikor Hans leírta Atzgersdorf nevét, amit soha nem hallottam korábban, elővettük a térképet, és kiderült, hogy pont azon a területen van, ahová a lelkem mindig vágyott. Ez egy nagyon derűs pillanat volt, egyből meg is hívott. Elmondta, hogy ez a szülői ház, ott él a szüleivel és legidősebb testvérével. Időközben privát dolgokról is beszélgettünk, így megtudtam, hogy egy hétgyerekes családnak a legfiatalabb tagja Hans, a legidősebb testvére, Josef, akit Seppnek becéznek, tehéntartással foglalkozik, nagy gazdaságot visznek, negyven tehenük van.

Egy évvel később Németországba készültünk, s meglátogattuk őket. A hegyek mögött, gyönyörű környezetben találtuk meg a pöttynyi kis falut. Hans édesapjának épp a hetvenötödik születésnapját ünnepelték, ami miatt a család apraja-nagyja összejött. Boldog családi kavalkád fogadott, voltunk vagy ötvenen, négy generáció, dédunokák, unokák, gyerekek. Köszöntésképpen én is gitárt fogtam, és egy dallal köszöntöttem a ház urát, a papát, a „grand seniort”, idősebb Sageder urat. Velem volt akkori barátnőm, Anna, aki – bár nem volt könnyű rábírní, mert nem volt igazán szerepelni vágyó alkat – egy gyönyörű magyar népdallal köszöntötte az ünnepeltet, ami könnyeket csalt sokak szemébe. Később a család tagjaiból verbuválódott kórusok léptek föl különböző felállásban, akik több szólamban úgy énekeltek, mint az angyalok. Voltak kisebb srácok, akik bűvészkedtek, táncoltak, verset mondtak, szóval egy nagyon-nagyon kedves családi esemény részesei voltunk.

Barátok voltunk annak idején

Ő volt ő, és én voltam én

Anna nagyon nem szerette a tejet. Na most ebben a házban mindennek, még a bútoroknak is tejillata volt, hiszen negyven tehenet fejtek ott naponta. Ez engem egyáltalán nem zavart, én tejivó vagyok. Ott-tartózkodásunk harmadik napján hajnalban örömmel csatlakoztam az állatok körüli tennivalók rendjéhez, a trágyakihordás feladatát vállaltam. Egy hosszú rámpán kellett

végigtolni a gőzölgő trágyával megtelt talicskát. Az izzasztó igyekezetet minden fordulónál a rámpa végén felnyíló ajtón túli káprázatos panorama hono-
rálta.

Hans felvetette: „Mit szólnátok ahhoz, ha meglátogatnánk legjobb barátomat, Erichet, akit szeretnék bemutatni?” A közelben, mindössze néhány kilométerrel odébb, egy kastély tözsomszédságában lakott, a kastélyhoz tartozó régi majorságot bérelte a családjával. Az épületegyüttes felülnézetből egy teljesen zárt, négyzet alakú terület, mint egy várudvar. A méretét jól szemlélteti, hogy egy vallási búcsú alkalmával, amikor a háziak az egész objektumot kiadták a helyi önkormányzatnak, háromezer ember „löttyögött” az udvarban. A gazdasági épületrész emeletére, ahol a szénát tárolták, traktorral lehetett fölhajtani. Nekem ezek a méretek meg egyáltalán a gazdaságnak ez a rendezettsége különleges élmény volt. Életemben még nem jártam ilyen típusú gazdaságban.

A találkozás Hans barátjával, Erich Schlagitweittel, számomra emberileg is nagyon meghatározó volt. Egy két méternél talán picit magasabb emberóriásnak nyújtottam kezet, egy nagyon élénk gondolkodású, nagyon agilis, tiszta, kék szemű fickónak, akinek négy leánygyermekke akkoriban négy-, hat- és kilenc-, a legidősebb, az Erich korábbi házasságából született Hanna tizenegy-tizenkét éves lehetett. Erich és felesége, Margit örömmel újságolták, hogy a gyönyörű Rannariedl-kastély várurától bérlik ezt a gazdasági épületet, ami eredetiségében és izgalmában tényleg lenyűgöző volt. Úgynevezett izlandi lovakat tartottak, amelyek nagyon bírják a ridegtartást. Erich úgy jellemezte, hogy ha kint mínusz tizenhat fok van, akkor sem mennek be az istállóba, inkább kint alszanak, pedig nyitva az istálló ajtaja. Különleges élmény volt megismerni ezt az állattípust, de egyébként törpe marháik is voltak, és rengeteg tyúk, liba meg minden. Szóval egy igazi gazdaság, nagyon-nagyon tisztességesen művelve! Margit egy alacsony termetű, törékeny nő, aki az izlandi lovak területi képviselője volt. Láttam, amikor hihetetlen magabiztosan behajlította a lovak alsó lábszárát, a két lába közé vette, s úgy patkolta őket. A beteg állatokat homeopátiás szerekkel gyógyította. Volt olyan ló, melyet ott, a szemem láttára kezelte: pöttynyi, gyufafejnél kisebb homeopátiás bogyókból naponta kilenc szemet adott be neki. Alig akartam elhinni, hogy nemcsak a családtagjait gyógyítja homeopátiás módszerekkel, hanem a nagy testű állatokat is.

Erichhel nagyon jól szót értettünk, összebarátkoztunk. Másnap becsalt linzi boltjába, ahol három témában, *Geben, Sitzen und Liegen* – azaz menni, ülni és feküdni – a világ minden tájáról importált és árusított különleges lábbeliket, ülő- és fekvőalkalmatosságokat. Például százezer schillinges ágyat, amely éppen hogy csak nem beszélt, s olyan artisztikus formájú lábbeliket, hogy azt sem tudtam, hogyan kell fölvenni! Filozófiájuk az életminőség és jólét. Minden, amit a boltban árulnak, környezettudatos gazdálkodásból származó, természetes anyagokból készült és a fair trade szellemisége mentén forgalomba hozott árucikk. Linz központjában, a Pfarrplatz nevű kis téren található a mai napig a bolt. Akkoriban ez volt az egyetlen boltja, de – most nagyot ugrok előre az időben – az azt követő években a vállalkozásuk bolt-hálózattá terebélyesedett. Ausztria minden nagyobb városában, Salzburgban, Grazban, Linzben és természetesen Bécsben üzleteket nyitott. A vállalkozás neve időközben Vega Novára változott, de az ars poetica ugyanaz maradt: csak természetes anyagokból készülő különlegességeket gyártanak, illetve árulnak.

Erich művészlelkületű ember, aki maga is írt verseket és prózát. Sajnos olyan színvonalon nem beszéltem németül, hogy igazán élményszerűen értelmezni tudtam volna írásait, de a mélységére ráéreztem, mikor ő türelmesen elmondta, hogy miről ír. Ekkortájt, 1986-ban, én már öt éve kiváltam a Píramisból. Amikor korábbi munkámról kérdezett, elmondtam, hogy egy népszerűnek mondható magyar zenekar énekese voltam. Egy következő alkalommal, amikor Németországba menet arra jártam, természetesen egy kávéra és egy rövid látogatásra beugrottam hozzájuk. Erich elárulta, hogy időközben egy Győrből jött üzletember barátja járt nála, aki ugyanabban a fogadószekben ült, amiben most én ülök, s akinek elűjságotla, hogy én jártam nála. A srác, a magyar fickó megtapogatta a széket, hogy: „Ezen a széken ült a Révész Sándor?” Erichéknek így jutott tudomására, hogy én a szerény bemutatkozásom ellenére egy nagy sikerű, igazán népszerű zenekar tagjaként mondtam magamról, hogy blablabla... Erich játékból meg is tapogatott, és megkérdezte: „Tényleg te vagy az, az a Sándor?” Jót derültünk rajta, kedves pillanat volt.

1992 decemberét írtuk, amikor a Píramisnak hál' istennek öt nagyon sikeres koncertjét éltük meg a Budapest Sportszarnokban, ahová meghívtam Erichet, a feleségét és a gyerekeiket, akiket imádtam: rengeteget játszottam velük a látogatásaimkor. A kedvenc játékuk az *Auf Ibn* volt, melynek lényege, hogy ágyról, asztalról, székekről ugráltak rám, letepertek, és kacagva

1993-ban Törökországban: négy helyi lakos, széttárt karral Tayfun Pirselimoglu, Révész Sándor és Zsófi

fetrengtek rajtam. UNO kártyapartikat játszottunk, és kollektíven rendetlenkedtünk a nagy udvarban. Ilyen előzmények után jöttek el harmadik telt házaskoncertünkre, amikor a küzdőtéren, az embertenger közepére telepített úgynevezett keverőálláson szorítottunk nekik helyet. A küzdőtér dugig volt emberrel, a karéjokban is tizenezren, úgyhogy egy hihetetlen lázas hangulatú Píramis-koncertet éltek meg ilyen módon. Ekkor végleg választ kaptak arra, hogy a szerényen kifejezett önértékelésem túl mi is az igazi valóság a népszerűségünket illetően.

Akkori feleségemmel, Zsófiával az ötödik koncert után hazamentünk, s a valaha volt leghosszabb hajamat kérésemre stűszire nyírta. Nagyon-nagyon

sűrű volt minden körülöttünk. Az öt Píramis-koncert a maga vehemenciájával, marketingmunkájával fókuszba helyezett minket, úgyhogy nagy igyekezettel szerettem volna magánemberré visszaminősülni. A hajvágás rejtőzködő kamuflázst kínált.

Nagyon elvágódtunk, és egy bájos dolgot vállaltunk: Erich családja akkor költözött el a Rannariedl-kastély mellől egy Steyr nevű városba, annak a mi budai várnegyedünkhöz hasonlítható, szűrt levegőjű, szép miliójébe. Egy üvegművésztől vették meg az ötszintes házat, amelyet aztán Zsófival kint tartózkodásunk egy hónapja alatt teljesen kifestettünk. Festőhengeres technikával dolgoztunk, Zsófi, mint mindenhez értő, nagy kezűgyességű ember vállalta elsősorban ezt a munkát, én pedig a rám eső részt, hogy létrán állva gurítsam a festékes hengert a magasabb falszakaszokon. Pihentető volt az öt Píramis-buli után egy teljesen más világban, egy teljesen üres házban fizikai munkával regenerálódni. Erich fekhelyként egy franciaágyba való hiper-szuper matracot fektetett le nekünk az egyik üres szobába. A fürdőszobák működtek a házban, a konyha is, de mi ott csak alkalmi dolgokat ettünk, inkább eljártunk esténként éttermekbe. Nagyon jól éreztük magunkat, és hihetetlen örömet okoztunk a hattagú családnak, miután minden fizetség nélkül tökéletesen kifestettük hófehérre házukat.

Erich linzi boltjában 1992 őszén egy ünnepséget tartott, ahol volt szerencsém megismerni török barátját, Sinan Gültekin, aki egy bécsi művésziskola rajztanára volt. Később az este folyamán az újdonsült ismerős egy rendkívül érdekes nemzetközi kultúrinnovációs kezdeményezéséről mesélt, amit a világörökség részeként számontartott, elképesztően exkluzív török településen, Kayaköyben rendeztek. Kayaköyben egészen az első világháborúig, illetve az azt követő török függetlenségi háborúig békésen éltek együtt a földművelő, muszlim törökök és a kézműves-kereskedő, keresztény görögök. A politikai akarat mindkét népcsoport életét tönkretette. Ma Kayaköy egy szinte teljesen lakatlan szellemfalu. A tervezetben Erich barátom szponzorként szerepelt, ami számomra megnyugtató referencia volt. „Sommer Akademie Genius” volt a projekt neve, melynek keretében festészet, grafika, szobrászat, zene iránt érdeklődő embereket, elsősorban európaiakat toboroztak. Nyári, kététes időtartamra, elfogadható áron, gyönyörű török tengerparti városok közelében működtették a tábor, ahol szaktanárok vezetésével teljes eszközellátással, szállással és étkezéssel egybekötött programot kínáltak. Példának okáért sváj-

ci nagymama két unokájával, német házaspár gyermekükkel, fejlődni vágyó önművelő művész volt a jelentkezők között. Nyelvtudásunkkal, Zsófi grafikai kvalitásaival fizetség nélkül, ahogy mondani szokták, csupán koszt és kvártély fejében örömmel vállaltunk munkát a táborban. Többkurzusnyi időtartamra, két hónapig voltunk az immáron barátunkká lett Sinan és társa, Tayfun Pircelimoglu asszisztensei. Szabadidőnket a tengerparton vagy a lakhelyünként szolgáló tengerparthoz közeli ház szőlőlugasának árnyékában szövegírással töltöttük. Tayfun a „Repülő ember” című dal szövegét a nyár folyamán angolul megírta, aminek mondandóját magyarra én fordítottam, s lett a *Révész 1993* című lemez egyik dala.

REPÜLŐ EMBER

*Szárnyakon szálltam a végtelen térben,
Otthonom kerestem egy életen át.
A varázstükörben üres fehér lapot láttam,
A sorsom volt rajta, s ez valóra vált.*

*Mögöttem öt földrész és két óceán,
Bár szárnyaim gyengék, de remélek még.
Ez az ígéret földje, itt vajon mi vár?
Csak elgyötört lelkek és kínzó sötétség.*

*Spirálörvény elkap, lehúz a mélybe,
Csupa vér lett a szárnyam vége.
Engedj el kérlek, mert nekem ez börtön,
Én nem akarok semmit ezen a földön – nem én!*

*Egy szélvihar elsodort a város fölét,
A fények oly színesek, de árad a bűz.
Belátok a képmutató színfalak mögé,
S ami marasztal téged, az engem messzire űz.*

Most a régmúltból 2022. augusztus 20-ára, kora délutánra ugrom, amikor szomorú szívvel hallottam hírért Erich súlyos betegségének. Szeretett barátom az agyát megtámadó baktériumtól származó halálos kórtól szenved. Bad Aussee gyönyörű vidékén talált menedéket a nagy család ellenére magányosan, mert nem akart senkit megterhelni súlyos állapotának hétköznapi hozadékával. Leányommal és Gyöngyivel mentünk Erichet meglátogatni. Szorongással tettem meg az első emelet 7-es számú ajtó felé vezető utat a folyóson, mert egykoron tetterős, szívlélek barátomat nem tudtam, milyen állapotban találjuk. A ház egy többemeletes üdülőház, amelynek első emeleti lakását tulajdonolta Erich. A megbeszélrt időben hármat koppantottam, benyitottam, és az ágyon ülve találtam barátomat, akit térdéhez guggolva, sírással küszködve kérdeztem hogyléte felől. Nehezen formált szavaiból megértettük, hogy pillanatnyilag harminc ilyen kórban szenvedő beteget tart számon az orvostudomány, és betegségének végkifejletében a beteg az idegbénulástól már nyelni sem tud. Hogy mik a kilátásai, arról annyit elárult, hogy Ausztriában már működik a kegyes halál – az eutanázia – intézménye. „Hogy meg fogok halni, az biztos, de a dátum tőlem függ” – mondta. Ebben a pillanatban

Erich barátommal 2022. augusztus 20-án

felmutatott a konyhaszekrény tetejére, ott egy kis fekete dobozra, hogy abban vannak a kellékek.

Ennek az üzenetével csak könnyek között tudom befejezni a mondandómat, mert ezeket a napokat én is életem legnehezebb időszakában éltem meg, és amikor megöleltük egymást ebben az állapotunkban, és egymás vállán sírtunk, akkor abban minden benne volt – és él a szívemben ma is.

Erich 2022. november 2-án élt a kegyes halál intézményével. Isten Veled, drága barátom!

Hansszal sokáig leveleztünk. Bécsbe költözött, tanárember lett, nem nősült meg, de három gyermeke született. Az elmúlt években nem nagyon hallottunk egymásról. Erichtől megkaptam aktuális telefonszámát, és jelezte, hogy Hans nagyon örülne, ha újra fel vennénk a kapcsolatot, ami Hans lakásában, a Bécs melletti Brunn am Gebirge faluban 2023. május 12-én, egy esős tavaszi délelőttön megtörtént.

XXXVII

*Genzwein Feri barátom.
Sörfőzés és whiskygyártás.
Én mint kereskedelmi igazgató.
Partnerkeresés külföldön.*

Visszatérve a nyolcvanas évek közepére... Társadalombiztosítási kötelezettségeimre fedezetet kellett teremtenem, amit egy újdonsült barátság révén sikerült megoldanom. Szeretett barátommá lett dr. Genzwein Ferenc és felesége, akik hihetetlen érzékenységgel és szeretettel vettek körül. Feri barátom édesapja az Országos Oktatástechnikai Központ főigazgatója volt, aki az intézmény képviselőjeként angol–magyar és magyar–angol fordításokkal bízott meg. Feri megismerkedésünk idején a Ganz-MÁVAG SE technikai vezetője, később a Vasas SC szakosztályvezetője, majd vezetőedzője, s végül tiszteletbeli elnöke lett. Emellett 1993-ban a passauai székhelyű, 1318 óta jegyzett Innstadt sörgyárral együttműködésben, monori telephellyel Ilzer Sörgyár Rt. néven sörgyárat alapított.

Ennek előzményeként partnerkeresés okán Németországba utaztunk. A magyar söripar akkoriban eléggé fejletlen volt, különösen a minőségi sörök vonatkozásában. Ferinek Bajorországban több rokona és barátja élt, ami adta az ötletet, hogy sört importáljon. Gyakran kísértem el üzleti útjaira, olyankor

Dr. Genzwein Ferenc barátommal 2002-ben

örömmel vette hasznát angol- és németnyelv-tudásomnak. Felderítőutunk első két állomása a Paulaner sörgyár és a Klosterbrauerei Andechs volt. A bemutatkozó látogatás mind a kettejüknél jól sikerült, de megegyezés nem született, ezért hazafelé vettük utunkat. A német–osztrák-határ felé Passau városán kellett áthaladnunk, amikor is Ausztriától alig pár kilométerre, még a német oldalon felfigyeltünk az Innstadt Sörgyár telephelyére. Péntek délután volt, fáradtak voltunk, de szerencsét próbáló szándékkal, bejelentkezés nélkül bekopogtattunk a kereskedelmi igazgató, Herr Ferber Willibald irodájába. Ferber úr és Feri úgy emberileg, mint szakmailag azonnal szót értettek. A monori gyár megvalósultán idején Feri barátom kereskedelmi igazgatónak nevezett ki. Valójában a hangzatos titulus mindösszesen annyit takart, hogy széles

ismeretségi körömben fellelhető potenciális partnereket mutattam be neki, velük éttermeikbe, üzleteikbe történő szállításokról egyeztek meg.

Monoron, az Ilzer Sörgyár kereskedelmi igazgatójaként, Rüdiger Behn úr, az Ilzer Sörgyár Zrt. elnöke, Dr. Genzwein Ferenc vezérigazgató és Daniella német titkárnő társaságában

Miután kiderült, hogy a gabonasörök és a whisky gyártástechnológiai menete kezdeti szakaszában nagy százalékban megegyezik, Feri elhatározta, hogy belefog a whiskygyártásba is. Ennek érdekében Skóciába utaztunk, ahol desztillálóüzemeket kerestünk fel. Korábban többször jártam Angliában autóval, és jártasságot szereztem a bal oldali közlekedés szerinti vezetésben, amit ezúttal kamatoztathattam, ugyanis Feri barátom a doveri kikötést követően angol földön megtett pár kilométer után feladta, és átadta nekem a volánt. Sok-sok

kilométert vezettem Angliában, Walesben, Írországból és Skóciában. A Loch Ness partján hiába vártuk, a szörny nem tűnt fel, cserébe viszont a megtett több ezer kilométer rengeteg élménnyel és szépséggel ajándékozott meg.

Az út legnagyobb hozadéka az volt, hogy megismerkedtünk egy nyugdíjas skót whiskyfőző mesterrel, aki később egy hónapig a monori Ecker Likőrgyárban próbált csodát tenni, de sajnos végül meghíúsult az álom. Feri barátom azt is célul tűzte ki, hogy felszámolás alatt lévő brit sörgyárak eladó berendezéseit megvásárolja. Kétkamionnyit sikerült tolmácsoló közvetítéssel megvennie, mely gépek és eszközök a sörgyárakban kerültek beüzemelésre.

XXXVIII

*Jön a Piramis!
Történelmi pillanat.
Hegedüs László törbe csalt.
Dédelgetett sérelmek.*

1989 decemberében teleplakátolta valaki Budapestet, hogy jön a Piramis, és különösebb reklám nélkül összegyűlt egy hatalmas tömeg a Blaha Lujza téren, ahol egy ácsolt színpadon Arató András beszélgetett velünk fél órát. Emlékezetes pillanat, ahogy ácsorgunk a forgalmas tér közepén 1989. december 22-én a hidegben. Itt van velem a pillanat, ahogy jobbra nézek a Rákóczi útra, és azt látom, hogy magyar zászlókat lengetve többezres tömeg közelít. A Ceaușescu-rezsim ellen tüntettek. A szívünkkel követtük a tüntetőket. Aznap este elmentem apámhoz, aki eleve nagyon kemény ellenzéki volt. Nála néztük a tévét és a bukaresti eseményeket, pár nappal később pedig magát a kivégzést.

Kicsit átverve éreztem magam ezen az eseményen, ugyanis nekem senki sem mondta, hogy egykori zenekarom minden tagja ott lesz. Naiv voltam talán, nem gondoltam át, hogy mi várhat rám, de ha már így alakult, nem tehettem meg, hogy hazamegyek. Nyolc éve nem beszéltünk, és itt sem álltunk szóba egymással, csak Arató András kérdéseire válaszoltunk külön-külön. Az

1989. december 22-én a Blahán:

Arató András, Révész Sándor, Závodi János, Köves Miklós és Som Lajos

tartotta bennem a lelket, hogy este majd találkozok régen látott apámmal. Megvallom, nem örültem, de túlestünk a dolgon. Talán az abban az évben megjelent Piramis-válogatáskazetta promóciója lehetett ez az esemény. Fel sem merült a végén, hogy ülünk be együtt valahová, mindenki hazament a találkozó után.

A következő lépés is egy törbe csalás volt. Hegedüs László, a Generál korábbi menedzsere, akkor már a Multimédia nevű cég óriása hívott fel azzal, hogy találkozni szeretne velem Belgrád rakparti luxusirodájában. Amikor beléptem, azt láttam, hogy Som Lajos ül az egyik fotelban. László felkínálta

nekünk a Népstadiont, de felvetését a magam részéről elutasítottam. Hegedűs László mint akkor már nagyon komoly nemzetközi szervező üzletember és szeretett barát szájából ez a meghívás nagyon hitelesen hangzott, és tudtam, hogy nála jó kezekben lenne a tervezet, de nem akartam. Még mindig friss és ropogós volt a sérelem, amit a zenekarból való kilépésem után hordoztam magamban. Talán a gyerekkorom miatt is mindig nagyon mély sebeket ejtettek rajtam azok a dolgok, amikkel bántottak. A szüleim válása idején ha valami bántott, csak félrevonultam a játékaimmal, és ez, lám, felnőttkoromban is így maradt. Hamvas Bélánál olvastam, hogy inkább az allergia, mint a rinocéroszbőr! A mai napig ha megsértene, nekem vérzik a szívem, nagyon tud fájni. Lajos kilépésem után komolyan utánam nyúlt, minden megnyilatkozásában a céltáblája lettem. A *Piramis-vádirat* című könyve sem segített a kapcsolatunkon.

Lajossal nem oldódott a feszültség ezen a találkozón sem. Neki sem volt könnyű, ő is komoly sérelmeket dédelgetett magában velem szemben. Okkal vagy ok nélkül, ez ebben a helyzetben objektíve nem számított.

1992-ig a zenei életben nem voltam jelen, a nyilvánossággal nem érintkeztem. Hacsak azt nem vesszük annak, hogy 1990-ben elvállaltam egy fellépést a *Három kívánság* című műsorban, ahol a Manhattan alakította a Piramis tagjait. Ki is voltak ennek megfelelően maszkírozva. Vicces dolog volt, már nem is emlékszem, hogy miért vállaltam el. Nem éreztem, hogy színpadon kellene állnom, nagyon jól éreztem magam akkori vidéki környezetemben.

XXXIX

Tanyasi életképek.

„Van itt cirkusz bőven!”

A tuskó. A gyógyszerész.

A Pink Floyd Ásotthalmon.

Visszatérve a tanyára... Jó volt sorstársi közösségben élni szeretett szomszédaimmel, Nénével, Tatikámmal, Juci nénivel és Vince bácsival, és máig tartó barátságot építeni Julikával és Istvánnal, akiknek a tanyagondolat egészét örök hálával köszönöm.

Egyholdnyi földemet ingyen és bérmentve bocsátottam áldott emlékü Juci néni és Vince bácsi rendelkezésére, akik az állataiknak szükséges lóherével vetették be azt. Cserébe naturáliák formájában rengeteg jóságuk haszonélvezőjévé tettek minket. Juci néni a földem szélén lévő réten legeltette három tehenét, Szegfűt, Virágot és Gyöngyöst. Tejüket naponta fogyasztottuk. A pásztorkodást Juci néni saját maga végezte. Kihajtotta a teheneket, és az atomkor kellős közepén hihetetlen békességben leült a fűbe kis ostorával, táskarádiójával, egy *Nők Lapjával* vagy *Képes Újsággal*, és órákig vigyázta állatait. „Juci néni a világ legszebb munkahelyén dolgozik!” – mondtam, amire igenlően bólogatott. Kérdeztem, hogy nem vágyik-e olykor egy mozi vagy színház vagy éppen az unokáival egy cirkuszlátogatás élményére, amire mosolyogva azt válaszolta:

Nenével szilvalekvárt főzünk...

Tatikámmal felváltva keverünk

„Sándorkám, van itt cirkusz bőven!” Nyomban arra a képre gondoltam, amit saját szememmel láttam egy alkalommal az udvarukban: legeltetés után a tehenek hazaérve mohón inni kezdtek, egyikük egy százhusz literes műanyag hordóból. Miután eleget ivott, próbálta kihúzni a fejét, de az beszorult. Egy könnyed mozdulattal az ég felé emelte a kék műanyag hordót, és a fejére ömlött vagy hatvan liter víz!

Megható dolgot éltem át Korcsmár Károly nevű távoli szomszédommal is, akinek egy motorkerékpárból átalakítható fűrészgépe volt. A motorkerékpárjával megérkezett, az áttételeket megvariálta, és máris készen állt a fűrészgép, amivel hatméteres fenyőtörzsekből gerendákat vágattam. Elpanaszoltam, hogy nincs egy masszív tuskóm, amin tűzifát tudnék hasogatni. Másnap kora hajnalban egy tompa puffanásra ébredtem. Mire magamra kaptam köpenyemet, és kiértem az udvarra, csak egy méretes, komoly tuskót találtam a gémeskutam mellett, mert Korcsmár úr pőfögő motorjával már messze járt. Hálaadó szavaimat és szerető gondolataimat utána röptettem.

Belesimulni a mindenségbe, s az éjszakából a nappalba érve

Örülni, ez így jó

Összhangban élni a teljességgel, a télből a tavaszba érkezni telve

Reménységgel, ez így jó

A nyolcvanéves Sánta Józsi bácsihoz jártam mézért, aki egy villany nélküli tanyán élt. Viccesen gyógyszerésznek hívta magát, mert tudvalévő, hogy a méz orvosság. Ő volt talán a környék legeslegeredetibb öregura! Több évtizede magányosan élt, eredendően kovácmester volt. A műhelye ugyan még megvolt, de már nem dolgozott benne. Látva az eszközöket és hozzáképezve az egykori aktivitást, egy skanzen képe rajzolódott ki. Egy ízben francia exfeleségem és édesanyja látogatóban volt a tanyán, és elsétáltunk Józsi bácsihoz. Egy szomszéd család Virág nevű ötéves kislánya is velünk tartott. Józsi bácsi nagyot nézett, amikor ajtót nyitott, és három hölgy társaságában meglátott! A kedvünkért beizzította a kovácstüzet. A régen használt kisablakos, pókhálós műhely az ősi mesterség különleges atmoszféráját árasztotta, amit a fűjtató hatására szerteszét pattogó szikrák archaikus vízióvá varázsoltak. Búcsúzóul

Alföldi vándorúton két keréken

kalapácsát könnyed mozdulatokkal az üllő különböző pontjaihoz koccantotta – megénekelte üllőjét –, ami különleges hangélményt adott.

Józsi bácsihoz hasonlóan a magányosan élő Labajd Jolán néni is a környék egyik különleges csodabogara volt, tőle évről évre kiváló minőségű őrölt paprikát vettünk. Akkoriban nem volt televízió. Valahol olvastam, hogy az egyes csatornán a Pink Floyd koncertjét adja le felvételtől a Magyar Televízió. Ez valamikor 1984-ben volt. Úgy időzítettük a paprika átvételét, hogy a tv-műsorba is majd belenézhetünk Jolán néninél. A műsor kezdetén Jolán nénit megkértem, hogy üzemelje be fekete-fehér tévéjét, amin szeretnénk megnézni pár percet a koncertből. Jolán néni leült velünk a konyhába, köpködte a tökmagot, és érdeklődve nézte a koncert kockáit. De egy idő után elunta, és megkért, hogy: „Sanyikám, ugyan basztasd már át a tévét a kettesre!”

XL

*Leltár életdelelőn.
Rózsa Pisti bemutatkozik.
Zsófi színre lép.
Lesz PIRAMIS!
A piramisoknál a Piramis.
Az öt SZERESS-koncert.
Napszámos – fizetség nélkül.*

Hál' istennek, hogy az az életátmenet, amit Anna nevű barátnőmmel megéltünk, nem lett martaléka a bulvársajtónak, viszont engem arra ösztönzött, hogy közel negyvenévesen feltegyem magamnak a kérdést házasságok és sok kapcsolat után, hogy mit is szeretnék egy társtól, amit addig még nem kaptam meg. Ehhez Anna elköltözése után azt a módszert választottam, hogy teljesen izoláltam magam a külvilágtól, és mint apámmal annak idején az elszámolást, ezt is egy nagy leltárnak éltem meg. A szeptembert, októbert, novembert teljesen egyedül töltöttem a tanyámon, a magam választotta klauzúrában, nagyon szigorú napirend szerint. Bármelyik pillanatban az autómba ülhettem vagy barátokhoz mehettem volna, de ehelyett az Alföld végtelenségében saját lelkem végtelenjét vizsgáltam és kutattam közel száz napon át, a nap huszonnégy órájában. Akkor még dohányoztam, ami nagyon nemkívánatos pótszer volt ehhez a hatalmas munkához, nem beszélve a rengeteg kávéról,

amihez a magam főztjének egyhangúsága társult. Minden szellemi erőforrás Mária nénitől rendelkezésemre állt, s így hála istennek végül nem depressziós csüggedéssel, hanem derűs tisztánlátással töltődtem fel. Beültem az autómba, s felmentem szülővárosomba.

1992. február utolsó napjaiban Róna Pici barátomnál vagyok éppen, amikor megcsörren a telefon, és a vonal másik végén a Rózsa Records tulajdonosa, a menedzser Rózsa István mutatkozott be. Személyesen még nem ismertük egymást, de hallani hallottam róla. Megjegyzem, ilyen helyzetben könnyen mondok nemet, de Pisti volt olyan határozott, hogy mielőtt ez még kibukott volna belőlem, megkért, hogy találkozzunk személyesen. Elfogadtam találkozási propozícióját. A Novotel hotel közel volt, aznap este hat órakor átsétáltam, s ott nyújtottunk először kezet egymásnak. Mint profi szakember exponenciális erőt sejtett abban, hogy a tíz nap múlva esedékes, március 7-ei Demjén-koncerten való fellépésem bombaként robbanna a szakmánkban. Felvettem, hogy vajon mennyi értelme van ennek így, hogy a plakátokon nemhogy a fotóm, de még a nevem sem szerepel, de megnyugtató, hogy ezt ő majd megoldja. Igent mondtam végül, s ő ennek a tévében nagy hírverést csapott. És láss csodát, így egy csapásra elkelt a maradék háromezer-ötszáz jegy is.

Hat éve nem voltam már akkor színpadon, hiszen az 1986-os Karácsony-Révész-turné óta nem léptem fel sehol. Hosszú lenne listázni a hetedikéig történeteket, röviden csak annyit, hogy szponzorokkal találkoztunk, és Rózsi csodálatos zenekarával, profi körülmények között készültünk, ami mindmáig szép emlékként él a szívemben. Az örömteli készülődés pillanatait egy katarikus érzelmi történés nyomatékositotta, ugyanis március első napjaiban láttuk viszont egymást Pittmann Zsófiával, aki az első találkozásunk óta nővé érett. Ezeket a napokat óriási eksztázisban éltük meg, a koncert napján meg is kértem a kezét.

*Illatodat hogyha megérezem
A vágyam feléled és szétfeszít
Száguldok háborgó tengereken
És a viharos szél mindig hozzád repít
A boldogság az sohase késő
Te lettél nekem a végső... kikötő*

Zsófival 1986-ban találkoztam először, amikor eljött a Jamesszel közös turnénk pécsi állomására. Az ezt követő években is kapcsolatban maradtunk, de csak ártatlan módon, postai úton leveleztünk, néha könyveket, apró ajándékokat küldött. Elmesélte, hogy idősebb barátai tizenegy éves korában, 1978-ban hogy csempészték be egy szombathelyi Piramis-koncertre, amit az impozáns Savaria táncpalotában rendeztek. A közönség soraiban állva a színpadon rám mutatott, és közölte a barátaival: „Ő lesz a férjem!” 1993-ban már feleségemként, szülei szombathelyi lakásában mesélte el, hogy a koncertet követően a siker felkavaró hevülete miatt egész éjjel hánykolódott az ágyában, sehogy sem tudott elaludni.

Március 5-én este lehetett, amikor egy gyönyörű ölelkezés után pihegve egymás karjaiban beszélgettünk, és a számára is áhított Piramis-koncert lehetőségéről faggattott. 1981-es kiválásom óta átélte feszültségeimről meséltem neki, amelyek szinte kizárólag Som Lajossal megélt vitáink mentén mérgesedtek el, s éltek neheztelően a szívemben. Zsófia érvelése a szívemig ért, amikor azt mondta: ne a sérelmeidet listázd, hanem gondold az ezer és ezer rajongóra! Nekik nagyon nagy örömet okoznátok, ha újból színre lépnétek. Azonnal a telefonhoz léptem, és felhívtam Lajost. Egy órán belül találkoztunk a Nemzeti Múzeum lépcsőjénél. Lassan sétálva, tizenötször, de lehet, hogy hússzor kerültük meg a múzeum épületét hármasban, Zsófi, Lajos és én, ami alatt a régen halogatott fellépésünk szinte minden körülményét megálmodtuk, átbeszéltük. Rózsi március 7-ei koncertje után a Sportcsarnokban nagy fogadás volt, ahol mind az öt Piramis-tag tizenegy év után együtt mutatkozott. Újságírók kérdésére sejtelmesen utaltunk szándékainkra, elképzeléseinkre. Lajosnak lelkesülten beszéltem a Rózsa Pistivel való egy hét alatt megtapasztalt profizmusról, és Pisti kérésére Lajosnál lobbiztam, hogy lehessen részese ő is szervező-menedzseri szerepkörben vállalkásunknak. Tény, hogy Rózsa István a rendszerváltás utáni koncertszervezési élet meghatározó szereplője, minden kapcsolata és tudása aktuális volt. Ennek ellenére nem volt egyszerű a küldetésem, mert Lajos erről hallani sem akart, a főnöki jogart nem szívesen adta ki kezéből. De én következetesen kitarottam amellett, hogy a felkészülés időtartama alatt ő kizárólag vállalkásunk zenei részével foglalkozzon, hiszen ő sem állt színpadon az azt megelőző hét évben. A szervezési részleteket pedig kértem, hogy maradéktalanul bízzuk

Rózsa Pistire. Végül sikerült célt érnem, Pisti hatodik tagja lett a Piramis Kft.-nek.

Néhány napon belül Zsófi Puskin utcai lakásának kisházában megmutatta a plakáttervet, ami hamarosan fekete-fehér formátumban LESZ PIRAMIS szöveggel elborította az egész várost.

Rózsa István abszolút elfogadta, hogy a SZERESS-koncertek minden, a zenén kívüli kreatív, művészi munkáját Zsófi csinálja. Ez nekem nagyon sokat jelentett. Hogy érzelmileg érintett voltam, az világos, de hogy Rózsa István, a kőkemény menedzser is helyesnek találta a tervet, no, az nyomatékkaal bírt. Zsófi kattintotta az első zenekari fotókat, ő tervezte a koncertjegyeket, a plakátokat, de a ruhák kiválasztásában is komoly szerepet vállalt.

A Piramis Kft.

Kilencvenkettő nyarán amikor csak tehattuk, ásomthalmi tanyámon töltöttük az időt Zsófiival. A Piramis öt SZERESS-koncertjére lélekben a sétáimon készültem. Százhatvan kilométer távolságból képzeletben könnyen átéltem a rám váró feladatokat és a színpadi körülményeket, a reménybeli telt házak

különleges atmoszféráját, ami hónapok múlva a Sportcsarnok terében valósággá lett. Weöres Sándor csodálatos axiómája tudatában, miszerint: „Alattad a föld, fölötted az ég, benned a létra”, nem volt nehéz az Alföld tágasságának mindennapi élményével a szívemben a koncert végén elhangzott felejthetetlen, már-már ikonikus mondatokat – amelyek részben már 1986-ban is megvoltak – ott továbbálmódni:

„Szeresd a Napot! Szeresd a Holdat! Szeresd a Földet, és szeresd a tengert! Szeresd a férfit! Férfi, szeresd az asszonyt! Szeresd a gyermeket, és szeresd a fényt, a fényt, a fényt, a fényt, a fényt, a fényt! Szeresd a tüzet és szeresd a vizet! Szeresd a világot és szeresd az istent, szeresd az istent, szeresd az istent és keresd őt, és csak szeress, szeress, szeress! Szeresd az istent! Szeresd a könyvet! Szeresd a világot, és szeress mindent, ami jó!”

Szeptemberben elkezdődtek a próbák. Rózsa Pisti értett a dramatizáláshoz. Az első próbák egyikén úgy állított be, hogy azonnal leálltunk, mert éreztük, hogy komoly dolgot készül bejelenteni. Drámai arccal, lógó orral, kis spéttel vezette elő, hogy nagyon rossz híre van. Majd önfeledt felkiáltással kiszakadt belőle, hogy megvan az első telt ház! Napokkal ezután ugyanígy jelentette a második, harmadik, negyedik, majd az ötödik telt ház tényét. Ösztönzőleg hatott a lelkünkre közönségünk hűsége és szeretete: ez a megelőlegezett bizalom.

A próbákon nem Lajossal voltak vitáim, hanem furcsa módon Janóra rágtam be. A „Fénylő piramisok árnyékában” című instrumentális számunkat próbáltuk éppen – az egy igen összetett darab –, és arra kértem Janót, hogy egy bizonyos ponton húzzon be jellegzetes akkordokat, ami Pinyókának jelzi, hogy hol váltunk tempót. Janó, amilyen aranyosan tud rendetlen és hányaveti lenni, nem húzta be, pedig könyörögve kértem. Nagyon rá voltam feszülve arra, hogy támadhatatlan minőséget produkáljunk, hogy méltók legyünk hírünkhöz. Mikor sokadszorra sem tette meg, két hétig nem beszéltünk egymással. Sajnos ilyen vagyok, el kell ismernem, belekerülök ezekbe a helyzetekbe, és nem tudok továbblépni belőlük. Janót az egyik legnagyobb prímásnak, nagyszerű gitárosnak tartom, de azt is tudom, hogy ő egy szabad ember, leszarja az összes konvenciót. Beletelt néhány évtizedbe, de ma már tudom, hogy őt nem szabad nyomni valami felé, mert önkéntelenül is ellenáll. Akkor viszont az járt a fejemben, hogy mennyibe került volna azt az akkordot beütni, hogy

Rózsa Istvánnal 1992-ben

stabilak legyünk? Nem győzöm hangsúlyozni, hogy nekem ez a professzionalitás fontos volt.

Az elengedés képességét a mai napig fejlesztem magamban. Minden nagyon mélyen érint, hihetetlen érzékeny ember vagyok. Nem akarok Rák jegyemmel takarózni, de azt is tudom, hogy csillagjegyem nagyon erős determináló erővel bír. De egyben arra is emlékszem, amit Mária néni tanított: „A csillagok nem kényszerítenek, csak hajlamossá tesznek, de a bölcs uralkodik csillagain.”

Forgattunk klipet Egyiptomban, s úgyszintén Budapesten. Sajtótájékoztatót tartottunk, majd' négy hónapig próbáltunk, s jöttek a december végi ünnepélyes napok.

Izgalmas volt a Piramis-dalokat újra játszani! 1992-ben harminckilenc éves voltam, egy férfi életében ez életdelelő, zenit. Horváth Attila gyönyörű szövegei, amelyeket húsz-egynéhány évesen énekeltem, ebben az életkorban már sokkal mélyebben megérintettek. A dalszövegek értékének és mélységének megértéséhez és megformálásához életkori érettségem is segített.

Nagy szükségem volt a támogató háttérre, a koncert előtt már csak a legeslegközelebbi embereim érthettek el. Nagyon vigyáztam magamra, tél lévén legfőképpen a torkomra. Teljes fényünkben kellett újra színpadra lépnünk, és végül engem is meglepett, hogy mindegyik 1992-es koncertet hál' istennek százszázalékosan tudtam teljesíteni. Az új év második napjára eső utolsó koncertet viszont sajnos nem, mert szilveszterkor meggondolatlanul, felelőtlenül gyalog mentünk haza, és megfáztam.

Szárnnyaltam ezeken a koncerteken. Nagyon bennem él, hogy westerncsizmában száguldok Pinyóka dobdobogójától egészen előre, a színpad széléig. Visszanézve meg is ijedek tőle, hogyhogya nem estem el egyszer sem ezzel a lendülettel! A közönség minden dalunkat velünk énekelte, velünk hömpölyögtek! Elmondhatatlan élmény volt! Tényleg nincsenek erre szavak. Hajlamos vagyok a dolgokat külön-külön értékelgetni, de ez egy olyan élmény volt, ahol nekem is minden egyben volt, minden kerek volt. Az, hogy a koncertek végén felmutatom a SZERESS feliratú sálát, az annyira egyértelmű volt, mintha csak levegőt vennék. Katartikus csúcspont, megismételhetetlen! Nem hókuszpókuszból mondom, de tényleg szárnyaltunk, és ehhez minden feltétel megadatott. A közönség, a zenekar, Zsófi és Rózsa Pisti... hatalmas élmény, Piramis-ünnep volt!

SZERESS!-koncert, 1992. december 26.

Anyagilag is komoly siker volt ez az öt koncert, de őszintén mondom és nem fellengzősen, hogy erre nekem olyan nagy szükségem nem volt. Mikor megvettem a tanyát, a Hámán Kató utcai lakásomat kiadtam, a jogdíjbevételeim sem voltak elhanyagolhatóak a kilencvenes évek elején – akkor már előadói jogdíjat is kaptunk. Voltak egyéb munkáim is, elég sokat jártam Németországba és Angliába. Nem csempésztételekkel, de keresett dolgokkal üzleteltem, például számítógépekkel. Nem értettem hozzá, de kurrens gépeket forgalmazó barátaim, ha leadtak egy rendelést, kimentem és behoztam. Tartalékaim mindig voltak. A tanyasi életforma kevés pénzből is menedzselhető, nem voltak olyan kiadásaim, amelyek sok pénzt emésztettek volna. Rendszeresen elmentünk barátságból és teljesen ingyen nagygazda szomszédainkhoz dolgozni, idényben hagymát, paprikát, krumplit, spárgát szedni, egy nagyjából húszfős brigád tagjaiként. Komoly fizikai munka több napon át guggolva

szedni a terményt. Esténként a hátunk és a derekunk úgy fájt, hogy alig tudtunk fölállni. Pénzt, mint mondtam, egy fillért sem fogadtunk el, de ebédet kaptunk, amit környékbeli szomszédainkkal, jó humorú, kedélyes társasággal öröm volt elfogyasztani a tikkasztó nyári melegben az árnyas fák alatt szépen terített asztalnál. Amikor egy téli estén nagy hóesésben nyári munkaadóink egyike, Földi Klárka egy hatalmas adag disznótorossal toporgott az ajtóban, visszamosolyogtunk közös nyári emlékeinkre. Akkor még nem voltam vegetáriánus. A terményekből is rengeteget kaptunk. Autót alig használtam, húsz kilométereket gyalogoltunk naponta. Varázslatos élet volt ez, nem vágytam a nagyvilági hívságokra.

Az öt koncert után nem volt úgy igazán komolyan szó róla, hogy hogyan folytassuk, bár jó hangulatban váltunk el. Megbeszéltük, hogy pár hét múlva találkozunk, hiszen feltételes módon egy új nagylemezről is egyezkedtünk a koncertek idején. Rózsa Pisti is szorgalmazta ezt. Pisti irodájával szemben, egy John Bull Pubban jöttünk össze, s habár mindenki megígérte, hogy zenei vázlatokat hoz a következő találkozóra, senki nem hozott semmit. Nekem már akkor volt a tarsolyomban három teljesen kész dal, hiszen ekkor már a később, de még abban az évben megjelent *Révész 1993* című szólólemezem előkészületeivel foglalkoztam. Zsófi-val írtuk a szövegeket, a borítóról álmodoztunk, Törökországba utaztunk fotózásra.

Jó pár héttel később újra találkoztunk a Piramis tagjaival, és akkor sem hozott senki semmit. Valahogy mindenki elkényelmesedett. Csendesen tudomásul vettem, hogy talán a többieknek ez annyira már nem fontos. Az biztos, hogy én csak új lemezzel és új dalokkal tudtam volna elképzelni a Piramissal a továbblépést. Csalódott voltam, hogy a potenciális szerzők nem rukkoltak elő semmivel, így nem volt nehéz a döntés, hogy az addig megírt dalaim majd a második szólólemezemre jelennek meg.

Az nagyon inspirált, hogy saját dalaim is felkerülhettek az első szólólemezemre, ezért a következő években írtam tovább a magam kimódolt tempójában. E tekintetben, ha valaki a pályámat analitikusan vizsgálja, láthatja, hogy egyre több dalom került rá a lemezeimre. Ha a teremtő isten úgy akarja, hogy még egy lemezt készítsék, akkor itt és most örömmel jelentem, hogy negyven dalom készen áll.

XLI

*Második szólólemezem:
Révész 1993. A tao szellemisége.
A gízai égbolt.
Dorozsmai Péter stúdiójában.
Klipforgatás Indiában.
Találkozások Robert Planttel.
Rausch Tómi.
A Bolond a BS-ben.
Szenny, pletyka, álhírek.*

Ahhoz, hogy dalokat írjak, érzelmi élmények, benyomások kellenek. Élményeim megélése előbb-utóbb, a magam „lassú víz partot mos” módján dalokat szül. Leginkább az érzelmi benyomások, és, ne legyen titok, a szerelmek a leginspirálóbbak számomra. Lakatos Erika volt a barátnőm a nyolcvanas évek első felében. Egy gyönyörű szerelmeskedésünk utáni pihenéskor születtek meg egy dal első hangjai, amelyek persze napok óta munkáltak bennem. Odaültem a zongorához, Erika az ölembe ült, mondanom sem kell, hogy nem voltunk agyonöltözve... és megszületett a „Szól a dal”. A szövegére hatással volt a Szepes Mária nénitől hallott és olvasott gondolatok sokasága.

A „Magadat mentsd meg” című dalomat az inspirálta, hogy a rendszerváltás éveiben néhány közeli barátom a pénz bűvöletében élt, s szót akartam emelni

ezen habitusuk ellen. Megrendítő volt, amikor egyikükhöz az Uzsoki kórházba mentem látogatóba. Szembesültem azzal, hogy összeharácsolt vagyona fabatkát sem ér, mert a rohammentő az utcán kapott szívinfarktustól ájultan szedte össze, s most a kórház pecsétjével ellátott agyonmosott pizsamában fekszik kórházi ágyán. Fékezni próbáltam az embereket a dallal. Sajnos ma is ugyanolyan érvényesnek gondolom a szövegét, mint amilyen 1993-ban volt. Nem gondolom magam a Haza Nagy Szövegírójának, de azt tiszta szívvel mondhatom, hogy csak hiteles dolgokról írtam. A rímekre mindig igényes voltam, lehet, hogy néha túlságosan is. Steven Tyler szövegeit sokat tanulmányoztam, szerintem az ő hatására lettem háklis arra, hogy nagyon pontosak legyenek a sorvégek. Pedig hát ő saját bevallása szerint életében Peru többéves termését egymaga felszippantotta, és mégis tűpontosak dalszövegeinek a rímei.

A „Nem vagy egyedül” szövegére nagy hatást gyakorolt a jugoszláv háború, az, hogy ásothalmi tanyám a vajdasági határtól egy kilométerre volt. A szabadkai bombázásokat megelőzően a kertembe amerikai röplapok hulltak, amelyeken vigasztalónak tűnő szavak azt bizonygatták, hogy ők békét akarnak. A határon túl élőkkal való együttérzés íratta velem a dalt, nagyon megérintett a sorsuk. Saját szerzeményű dalomban Gallai Péter még vokálozik is, nagyon jólesett vele az együtt éneklés.

Nem vagy egyedül, én megértelek, hogy úgy félsz.

Ahová nézek, én is látom a bajt.

*Nem vagy egyedül, kinek kevés van,
de gondoldj arra, kinek ennyi sem maradt.*

Ő ott áll az ég alatt, és hazátlanul szabad.

Az „Anya” című dal szövegét egy ültő helyemben írtam meg, nagyon fontos volt, hogy elénekelhessem, de olyan gombóc volt a torkomban, hogy a stúdiófelvétel nem sikerült úgy, ahogy szerettem volna.

A „Szivárvány Szepes Máriának” című dalban értelemszerűen Mária néinek, de egyben egy természeti csodának állítok emléket. A hajón töltött

utolsó előtti napon egy összegző imára készültem, hálát adva azért, hogy nagy sikerünk volt, megúsztam a trópusi betegségeket, és rengeteg különleges élményben lehetett részem. Bianki Iván szobatársammal a hajó 7. emeletére igyekeztünk, az úgynevezett *sundeck*re, és elfoglaltunk két napágyat. Amikor lefeküdtem, a felhőtlen kék égen egy soha nem látott természeti csodát pillantottam meg: a fénylő napkorong közel zeniten volt, és körötte tökéletes kört zárt be egy szivárványkoszorú. Az én szimbólumszótáramban a szivárvány a szövetség jele. Mielőtt elindultam, a Mária nénivel való szellemi szövetség ígézetében teltek napjaim, és nagyon vágytam, hogy viszontláthassam őt. Nyomban lementem kabinomba, és megírtam a dalt.

Van bennem egy fura szorongás a saját dalaimmal kapcsolatban, ezt valószínűleg az a tisztelet szülte, amelyet az igazi alkotó mesterek iránt érzek. A magam szerény képességeivel próbáltam az elmúlt évtizedekben gazdálkodni. Nagyon megsűröm, hogy mi kerülhet lemezre dalaim közül.

Egy elszálltnak tűnő párhuzammal hozakodnék elő ezzel kapcsolatban. A tao tanítása a szerelemről és szexről... egy kínai bölcs tanítás, ami az ejakuláció megtartásának – coitus reservatus – technikájáról is szól. Ezt 1979 óta gyakorlom. Sabine hozta franciául ezt a könyvet, amiben többek között az az egyik üzenet, hogy amikor a férfi meg tudja zabolázni az ágyékát, az a világ egyik legnagyobb mutatványa. Megállítani a magömlést, no, az komoly tanulást igényel. Ez nemcsak szorosan értelmezhető tanítás, de az élet minden területére vonatkoztatva is szimbolikus: óvatos macskaléptekkel próbálom birtokba venni az engem körülvevő világot.

Szerintem az ilyen jellegű dolgokról túl keveset beszél a magyar kultúra, és sokáig én sem törekedtem arra a nemi életemben, hogy igazán átéljem a legkarakteristikusabb pillanatokat. A szex transzcendentális élmény. A férfi ágyékából a gerincletrán kell felvezetni a vágyat a tanítás szerint, és szellemi energiává szublimálni. Talán ez így ködösen hat, talán csak megérezni lehet a lényegét, de én ennek szellemében élek. Olyan megállítani a magömlést, mint szalmaszálat feszíteni tengernek árja ellen. Huszonhat évesen, amikor erről először hallottam, tele zabolázatlan energiákkal, akkor persze elsőre én sem értettem. Azt a típusú pazarlást, ahogy egy tizen- vagy huszonéves fiatal férfi gazdálkodik készleteivel, ez a könyv nem támogatja. A fehér kincstre vigyázni kell, nem szabad elvesztegetni. Az nem egy sima váladék, hanem a férfi legnemesebb kincse. Életpotenciál, és ez az alkotásra is hatással van.

Borítófotózás Törökországban

Férfitársaságban, ha ezt felhoztam, akkor nagyon gyorsan hóbörgésbe fulladt a párbeszéd. A szublimáció technikájára végül rájöttem, és azóta is használom. Megjelent a könyv magyarul is, Temesi Ferenc, a *Por* című nagyon fontos kötet írója fordította. Áldás neki és Pinyókának is, aki mintegy húsz évvel ezelőtt meglepett a magyar kiadással: Jolan Chang: *A Tao Tanítása a szerelemről és szexről*, Aranylapok Kiadó, 1990. Minden férfinak meg kell tanulnia jól szeretni.

Tudatosan gyűjtöm az energiákat magam körül, próbálom azokat kanalizálni, majd kiadni magamból. Egy percig ne legyen titok, hogy azokat az éveket, melyeket, kívülről úgy tetszhet, kihagytam a zenei életben, én energiagyűjtéssel töltöttem.

Az életmembránom a szerelem, az utazás és a transzcendens keresésének szintézise, azt hiszem, ez érezhető is dalaimban.

*Megérintett a végtelenség,
Alig értettük, hogy mi történt,
Ízlelgettük a szerelem ízét,
Játékos gyerekként*

Második szólólemezem vizuális megjelenése Zsófi keze munkáját és ízlését dicséri, ahogy a dalok többsége is a vele töltött öt boldog év lenyomata. A következőkben az ő személye ihlette dalcsokorról szeretnék beszélni, mindazokról a dalokról, melyekben szép emlékü szerelmünk a domináns tényező.

Egy gyönyörű nyarat éltünk meg Törökországban, ahonnan úgy jöttünk haza, hogy a szövegek teljesen készen voltak. Én csak meglévő zenére tudok szöveget írni, mert a szótagszámokra alapuló sorokat csak úgy lehet egzakt prozódiai igényességgel megalkotni, ha tudjuk, hová kell illeszkedniük.

Az albumon szerzőként feltűnik Cziráku Sándor neve is, aki egyébként osztálytársunk volt a gimiben, és már akkor felfigyeltem hihetetlen hangszeres tudására. Talán csak azért nem csapódott a Póka Egonnal alkotott párosunkhoz, mert őt már akkor is inkább a népzene érdekelte. Bennünk Egonnal pedig még nem volt meg az a fajta árnyalt hajlékonyság, amely a népzene befogadásához szükséges, hogy aztán azt a rockkal házasítva működtessük. Így utóbb ezt

nagyon sajnálom, mert izgalmas lehetett volna együtt zenélni már tizenévesen is. Később minden létező formációjában láttam és csodáltam Sándor sajátos zenei világát, különösen amikor Jorgossal kezdett el együtt zenélni. Mindegy elájultam attól a fajta igényességtől, ahogy ő a zenéhez és a hangszeréhez nyúlt. Miután már az 1986-os turnémon is alkalmam volt vele együtt zenélni, bátran felhívtam, hogy szeretném, ha írna egy-két dalt a lemezemre. Eleve a kvázi népzenesz Roy Harper közös szeretete is komoly összekötő kapocs volt közöttünk. Czira nem az a fajta szerző, aki énekdallamot is álmodik, így az ő dalaiban teljes mértékben a régi metódust alkalmazhattam, miszerint ő játszotta a meghatározó drive-ot, én pedig angol kamu szöveggel kijelölhettem a dallamot. A „Tűz és vér” című dalunk a lemezen szerintem önmagáért beszél.

*Fehér asztal és gyertyafény,
Az üvegkehely mellett ott a kés,
Remegő ajakkal néztük egymást,
És véreket adtad a véremért*

E dal történetéhez tartozik az is, hogy Zsófival szó szerint vérszerződést kötöttünk. Először jött le velem a tanyámra, ahogy szokták mondani, háztűznézőbe, ami – előrebocsátom – nagyszerűen sikerült! Azért mentünk le, mert úgy döntöttünk, hogy a múltunk személyes dolgait, melyek korábbi partnereinkhez köthetők, rituálisan elégetjük. Egy kis máglyát raktunk azon a kora tavaszi napon fényképekből, levelekből, emléktárgyakból, de ebből egy olyan hatalmas tűz lett, amely porrá égetett egy nyolc méter hosszú, két méter magas úgynevezett akácágfából gondosan összerakott, évek óta száradó tűzifarakást is. Száraz márciusi idő volt, és váratlanul erős szél támadt. A hidrofor csak egy kerti slaugot tudott meghajtani, amivel kétségbeesetten próbáltuk oltani a tüzet, de egy idő után tudomásul kellett vennünk, hogy a rakás teljesen le fog égni. A belenyugvás után füstös, maszatos, szikráktól felsebzett arccal, kifáradva kötöttünk vérszerződést. Talán komikusnak hat a körülmény, de valójában drámai volt. A „Tűz és vér” minden szava maradéktalanul hiteles. Czira játszik a dalban, de a lemezt alapvetően Maróthy Zoltán játszotta fel, aki akkoriban az Ossian gitárosa volt. Zolika zseniális,

nagyon felkészült, szenzációs gitáros. Biztos kézzel játszott fel minden dalt, csodáltam a profizmusát és az eleganciáját. Nagyon finom, kulturált ember, emlékezetesek mély beszélgetéseink, nagyon megszerettem. Nem volt kérdés, hogy a lemezbemutató koncerten is velünk játszik majd. Röviddel a lemez felvétele előtt ismerkedtünk meg, így sajnos dalszerzőként már nem volt lehetőségem együtt dolgozni vele, pedig korábban anyazenekarában ma már klasszikusnak mondható életművet tett le az asztalra.

A „Ha én a nap lennék” a tanyán megélt élményeket foglalja össze. A vidéki körülmények közepette fel kellett találnom magam, és egyben működtetni mindennapjaink örömben fogant pillanatait. Léven soha korábban nem éltem a természethez ilyen közel, kézenfekvő volt, hogy az addig könyvlapokon olvasott természeti analógiákat tevékenyvé tegyem mindennapjainkban.

Aki meggyőződött róla, hogy nem hal meg soha, az a halálra is visszamosolyog. A bolond nem fél semmitől. A tarot kártyalapjait vizsgálva a Bolond polidimenzionális jelentése érintett meg a legjobban.

Az „Oh, Darling” egy feldolgozás, melyet már tizenévesen, első zenekaromban is énekeltem. Mivel szerencsehozó dal volt a pályám elején, kíváncsi voltam, hogy tudom megoldani ezt 1993-ban.

A „Kikötő” című dalt is Zsófihoz írtam, aki az egyik legértékesebb társam volt. Hihetetlen inspiratív módon hatott rám minden tekintetben. A dalban érzelmi révbe érésemet írtam meg... „ahonnan együtt indulunk, ahová együtt érkezünk”.

1992-ben klipforgatás okán fogant egyiptomi utazásunkat Rózsa Pisti szervezte. Kairó diplomatanegyedében laktunk, s a városban megélt élmények mentén született a „Kairó” című dal. Prózainak hatott, hogy Kairó külvárosán át vezetett az út, de amikor a város szélén, a tizen-egynéhány emeletes panelházak mögül előbukkantak a piramisok, no, az a jelenség a méretarányok miatt leírhatatlan! Egész nap tettük a dolgunkat, majd amikor este befejeztük a forgatást, az égre pillantva ismeretlen égboltot láttam, hiszen a csillagképek rajzolata teljesen más volt, mint amit megszoktunk Magyarországon fölött. Egy pillanatra megérintett a kozmikus hontalanság, ugyanakkor nagyon is otthon éreztem magam. Sivatagi környezetben az augusztusi égen a Hold sokkal nagyobbnak látszott, amire, mint Rák-szülött, őszintén rácsodálkoztam. Mert mint tudjuk, a Rák jelű ember determináló bolygója a Hold, a Nedvek Ura.

*Beteljesült már minden vágyam
Mi dolgom lehet még a nagyvilágban?*

Félelmetes élmény volt szállodánk nyitott ablakából naponta ötször hallani a műezzinek énekét a környékbeli minaretekből. Hatott rám ez a rezonancia. Törökországban ettől olyan ihletett állapotba kerültem, hogy magam is elkezdtem abban a tónusban énekelni. Pihent volt a torkom, úgy érzem, iszonyatosan jól sikerült elcsípnem hajlításaik lényegét. Átéltam azt a spiritualitást ezáltal, amit talán ők is közvetíteni kívántak.

Dorozsmai Péter volt a lemez producere, a felvételeket Fekete Tibor „Samuka” rögzítette. Szerintem egy nagyon jó lemez lett, de lehetett volna jobb is! Péter Óbudán lakott, a stúdiója is ott volt, a lemezfelvétel idején épp építkezett, bővítette a stúdió épületét is. Hiába zártunk be ajtót, ablakot, a zaj nagyon zavaró volt. Néha több órára le kellett állnunk a felvételekkel, mert olyan munkafázist végeztek, hogy lehetetlen volt a stúdióban dolgozni. A munkások ugyan udvariasan elnézést kértek, de közölték, hogy határidőre végezniük kell.

Mindennap reggel kilenctől délután hatig dolgoztunk, a felvételeket a dobbal és a basszussal kezdtük. Pinyóka dobolt, vele naponta két-három számot tudtunk rögzíteni. Dorozsmai Péter minden este fél hat körül egy csésze kávéval a kezében meghallgatta az aznapi munkát, s mindig közölte, hogy minden rendben van. Pinyóka egy hét alatt földobolta a dalokat. A hideg zuhany akkor jött, amikor Péterrel meghallgattuk a felvételeket, a lemezen szereplő összes dalt egyben, és közölte, hogy ki kell dobni az egészet úgy, ahogy van! Kettőt fizet, egyet kap, s ettől Rózsa Pistinek égne az álla! Pinyóka persze ki lett fizetve, és Péter is, aki egy nap alatt földobolta az összes számot! Így évtizedek múltán erre az eseményláncolatra azt hiszem, jogosan mondhatjuk, hogy ügyes!

Rózsa István biztosította a feltételeket, megfelelő stúdióidő állt rendelkezésre, és a marketingre is nagy gondot fordított. Kiutaztunk Indiába, ott a „Tedd azt, amit akarsz” és a „Mozdulatlan utazás” című dalhoz terveztünk klipet forgatni, végül csak az előbbi készült el. A „Mozdulatlan utazás”-hoz készült képanyag minden kockája megvan valahol, elkészült az is, de valamiért soha nem lett bemutatva. Talán nem ismeri minden kedves olvasó a dalt, így a videós koncepció megértéséhez idézném a szöveget:

Vonaton ültem, és tengereken hajóztam,
Repülőre is szálltam.
Láttam Kínában nagyon vén bölcset,
S fakírt Indiában.
Hallgattam tibeti titititokzatos zenét,
S felébredt bennem a múlt...

.....
Karosszékemből indul el a világ,
És jön sok látomás.
Gondolataim repülő szárnyán
Ez egy nagyon izgalmas és mesés,
Mozdulatlan örök utazás.

Rohonyi Gábor, a klip rendezője vásárolt egy fonott karosszékét Delhiben, amit Indiában körbevittünk különböző helyszínekre, és mindenütt ugyanabban a karosszékben ülve vették fel velem a dal egy-egy sorát. Kígyóbüvölők mellett, piaci forgatagban, egy banyánfa óriás ágai között, szerzetesek gyűrijében egy kolostor folyosóján. Szerintem óriási ötlet volt.

Mária nénivel barátságunk ekkor már tizennégy éve tartott, ami alatt Hermész Triszmegisztosz Smaragdtáblára, a Tabula Smaragdinára vésett üzenetét is megismertem, miszerint: „Ami alant van, olyan, mint ami fent van, és ami fent van, olyan, mint ami alant van, az Egy csodájának kiteljesedésére.” E gondolat mélyen megérintett, és további végtelen ismereti dimenziók felé terelt. A fentiek tudatában a Mindenségben az Ember tükrét kerestem, amit én egy dalszövegben „ha az égre nézel, tükörbe nézel” gondolattal fejeztem ki. Elmélyülten kezdtem olvasni a hermetikus filozófia tanait, amiről Mária néni *A vörös oroszlán* című művében emészthető formában ír.

Égbe száll és földet ér, egyesülnek a fent és a mély,
hatalmadban a föld és az ég, fut előled a sötétség.

A varázslatos Indiában >

Mára megértettem, hogy az engem egyre jobban foglalkoztató gondolatokat, szellemi kutakodásaim lenyomatát dalszövegekben és riportokban kimondani elég kockázatos volt, hiszen azzal megosztottam az érdeklődő zenebarátok sokaságát. Ezt a feltételezésemet egy tizenhat éves fiú, a dunaiújvárosi Takács Zsolt 1996 novemberében írt, alábbi levelében maximálisan visszaigazoltnak érzem.

Kedves Sándor!

Szia! Ugye nem baj, hogy tegezlek?! Ugyanis én még tök fiatal vagyok hozzád képest. Semmi jogom nem lenne abhoz, hogy tegezzelek, de úgy gondolom, hogy ezzel talán nem sértelek meg.

Na, elkezdem az elejéről. Úgy két hete rendrakás közben – inkább mondjuk nagytakarításnak – kezembe került egy kazettád. Régóta megvan, még általános iskolás koromban kaptam karácsonyra – az akkori barátnőmtől –, tehát szép emlék is egyben. Szóval akkor csak a nagy sláger, a „Tűz és vér” fogott meg igazán, de a többi is tetszett. Az osztálytársaim is csak ezért az egy számért kéregették el állandóan, és azt mondták, hogy „amilyen jó ez a szám, olyan rossz a többi”, és én ezt nem értettem akkor se, ma se. Tulajdonképpen két hete mást sem hallgatok, csak ezt a kazettát, és egy szám sincs rajta, ami rossz lenne. Mindegyiknek megvan a maga érdekessége, varázsa. Csodálatosak, gratulálok ehhez a lemezhez, már ha számít egy ilyen kis senki véleménye is. A barátaim már hülyének néznek, ugyanis manapság még kevésbé érdeklik őket a dalaid. Ugyanis nem veszik észre, hogy dalaid nemcsak a szüleinknek (a Piramis egykori rajongóinak), hanem az embereknek szólnak. És ebbe szerintem beletartozik a mi generációnk is. Végül is az édesapámnak sem igazán tetszik ez a fajta zene, ugyanis azt mondja, hogy tőled nem ezt várja, nem ezt szokta meg. Arra akarok kilyukadni, hogy szinte senkinek sem tetszik a Révész 1993. Nekem igen.

Igazság szerint meg lehet érteni őket, mert ez nem az a fajta zene, amit az ember első hallásra megszeret, esetleg meg is ért.

De én nem azért írok, hogy elmondjam, amit már úgyis tudsz. Arra szeretnék kérni, hogy segíts nekem. Te olyan nyugodtnak, megfontoltnak, bölcsnek tűnsz ezen a képen. És a dalokból is ez a szeretet árad. Én egyszerűen úgy érzem, hogy nem vagyok képes más embert szeretni, tisztelni, becsülni. Én mindenkiiben csak a hibát keresem és találom meg. Kivéve téged, te ezek szerint más vagy, mint a többi ember. Lehet, hogy nem is ember vagy?

Nem, nem isten, csak valami az ember és az isten között álló jelenség, amit senki nem akar látni, észrevenni.

Vagy ez az egész csak egy megjátszott valami? Ugye nem? És ha nem megjátszott dolog, akkor hogyan kell csinálni? És ha nem tudod elmondani, akkor segíts, hogy rájöjjelek.

Azt tudom, hogy hiszel Istenben, de vallásos vagy, vagyis tagja vagy valamilyen egyháznak, vagy csak igazi hívő vagy? Mint például én, Istent szeretem, de az egyházat utálom, lehet, hogy csak azért, mert nem ismerem elég közelről, de utálom a papokat.

De már megint eltértem a lényegről.

Mi értelme van az életnek?

Magamról annyit, egy 16 éves középiskolás fiú vagyok. Dunaiújvárosban, a Bánki Donát Gimnázium és Szakközépiskola Minőségbiztosítás és Számitástechnikai technikus szakára járok. Most vagyok harmadikos. És mikor törne rám a pánik, a felismerés, ha nem ilyenkor, eddig egész tűrhető volt a tanulmányi eredményem, az osztályban az első háromban voltam, de az sem volt elég ezeknek a hülye tanároknak, mindig azzal jöttek: „jó, jó, de te ennél többre vagy képes”, áááá. Leszarom az egészet! Most már csak arra számítok, hogy letegyem valahogy a vizsgáimat, az érettségit, aztán már nem is olyan fontos a továbbtanulás.

Jelenleg csak a versek és a dalok, vagyis a művészet érdekel.

Szereted a verseket? Van kedvenc versed, dalod? Nekem nincs, de sok van, ami nagyon tetszik. Egyet leírok neked...

Na most jött be édesanyám, és jól lecseszett, hogy miért nem aludtam egész éjszaka. – Mert így tetszett! Ezt nem érti meg, de hát a szülők csak ilyenek. Tényleg, neked van gyereked? Na ebből is láthatod, hogy mennyire nem ismerlek. A Zsófia, aki a borítóra a fényképeket készítette, az a lányod vagy a testvéred?

Mit is akartam? Ja, nem ezt...

Egy vers egy meg nem értett zsenitől. Sokan azt mondják, hogy örült volt, lehet, hogy igen, lehet, hogy nem. Ki tudja?

...

Na jó, lassan befejezem a levelem, már úgyis unod – gondolom. Ja! A végére még annyit magamról, hogy szeretem a keményebb zenét is meg mindent, ami nem számítógépzene (legalábbis majdnem mindent), vagyis számítógép-pufogás. És végiggondolva ezt az éjszakát – hajnalt, amit ezzel a levéllel töltöttem... Én nem egy ilyen nyálas gyerek vagyok általában. Én is eljárok punk- és rockkoncertekre, és olyan zúzásokat rendezünk, hogy az nem is igaz. Múlt hétvégén éppen AKTION-on voltunk. De ez már lényegtelen! Ha nem esik nehezédre, írjál nekem, vagy hívjál telefonon, vagy ne írjál, ha nem számítok.

Ui: Ne azért írjál, hogy a rajongód maradjak, hanem azért, mert segíteni akarsz. Jó?

Na szia! Remélem jól vagy. Ha nem írsz nekem, már mindegy. Mindenesetre kívánok neked és szeretteidnek hosszú, boldog életet ezen a beteg világon. És neked még sok szép dalt. Ez nem az utolsó szavam, ha te is így akarsz.

1996. november 24–25.

hajnal-reggel 6:57 (Dunaújváros)

Jóapám gyerekkori barátját szándékoztuk 1977. szeptember közepe felé meglátogatni, aki Közép-Angliában, Worcester városában lakott. Régen dédelgetett álmom volt nagy ideáloamat, a Led Zeppelin énekesét, Robert Plantet valahol egy autogramkérés okán személyesen megkeresni. Worcestertől kábé negyven kilométerre élt családjával Mr. Plant egy Blakeshall nevű településen, aminek a címét véletlenül találtam meg egy német könnyűzenei magazinban. Egy dráma kellős közepébe talált a kinevezett dátum, 1977. szeptember 15. délelőttje, amikor Worcesterből elindultam Blakeshallba. Egy üveg barackpálinkát, egy finom üveg vörösbort és a Piramis első lemezét szándékoztam ajándékba adni. Velem volt az amerikai CIRCUS magazin Michael Gross szerző által jegyzett *Led Zeppelin's Golden Boy Robert Plant* című, kis alakú könyve, amelyet egy amerikai barátnőmtől kaptam még 1975-ben. Ezt a könyvet szerettem volna aláíratni. Közép-Anglia lankás vidékére, stílusos öreg farmházak gyönyörű miliójébe kalauzolt a térkép, amikor egy váratlan pillanatban óriás kedvencemet egy autóbejárati kapu közelében megpillantottam.

Lassan visszatolattam, de addigra Mr. Plant eltűnt. Leparkoltam az autómat, a kapuhoz sétáltam, és gyönyörködtem a táj szelíd szépségében. Egy perc múlva egy overallos, megtermett, haját lófarokban viselő, kissé mogorva arcú férfi közeledett a kapuhoz. Afelől érdeklődtem, hogy jó helyen járok-e, ha Mr. Robert Plantet keresem. Egy szót sem válaszolt. A dráma, amire korábban céloztam, azelőtt két hónappal történt, 1977 júliusában, amikor Plant családja elvesztette öt éves fiúgyermeküket, Carakot. Ez volt az a szomorú tény, ami miatt egyáltalán Plant otthon tartózkodott, hiszen a Zep nyári amerikai turnéjának további dátumait azonnal lemondták, és hazautaztak. Miután több üveg ital és apróságok voltak nálam, amit angol barátaimnak és ismerőseimnek szándékoztam ajándékba adni, a kocsimhoz mentem, és két üveg italt a még mindig szigorú tekintettel a kapuban álló fickónak ajándékoztam. Időközben elárulta, hogy őt Jeffnek hívják, és amikor még egyszer feltettem a kérdést, hogy jó helyen járok-e, ha Mr. Plantet keresem, válaszként az overallját szótlanul széthúzta, és alatta egy Led Zeppelin feliratú trikó feszült a mellén. Még mindig kezemben szorongattam a CIRCUS kiadványát, s arra kértem, segítsen abban, hogy egy pillanatra találkozhasak kedvencemmel, mert az az álmom, hogy ezt a könyvet vele aláírassam. Az autóm rendszámát fűrkészte, de nem tudta megfejtetni, így elárultam, hogy Magyarországról jövök. „Új-Zélandról, Ausztráliából és a világ számos országából jártak már itt, de a vasfüggönyön túlról még soha senki” – mondta, és megkért, hogy pár száz méterrel lejjebb lévő házukhoz guruljak le az autómmal, és ott parkoljak. Cserébe megígérte, hogy megpróbál érdekemben egy rövid találkozás erejéig közbenjárni. Jeff és felesége, Wayne Planték szomszédai voltak, házi sütésű kenyeret árultak, a „home made bread” feliratot kellett keresnem. Egy alacsony termetű, törekeny hölgy fogadott, Jeff felesége, akinek elmondtam az azt megelőző percekben történeteket. Felejthetetlen pillanat volt, amikor a hölgy karján ülő másfél-két éves kislánya a könyvem címlapján, a nagyszerű fotón szereplő világsztárra mutatott, és édesen annyit mondott: Robert. Jeff javaslatára tíz perc múlva visszasétáltam. Robert Plant a kertkapun belül állt, mosolyogva nézett rám, és dedikálta a könyvemet: „SMILE ON! Robert Plant.” Derűs személyisége sugárzik ebből az üzenetből, hiszen gyermeke elvesztése miatti mérhetetlen fájdalom közepette felkiáltójellel azt írni, hogy mosolyogj!, heroikus lélekre vall. Az örömtől meihatott hangon köszöntem meg, hogy kifáradt, és az aláírást, majd visszasétáltam Jeff és Wayne farmjához az autóért.

*Szemtől szemben rajongott kedvencemmel 1993. május 27-én a Petőfi csarnokban:
Robert Plant, Révész Zsófia, Révész Sándor*

1993. május 27-én Budapesten a Petőfi Csarnok öltözőjében találkoztam másodízben személyesen Mr. Planttel. A találkozó létrejöttét Rózsa István menedzseremnek köszönöm, aki egy általa kitalált elképzelés miatt szorgalmazta a személyes kapcsolatfelvételt. Feleségem, Zsófia, Rózsa Pisti és én léptünk oda hozzá. Pár szóban felidéztem a '77-ben Blakeshallban tett látogatásomat, mire ő Zsófiára nézett, akinek egy kedves mosoly kíséretében csak annyit mondott: „He is such an original guy!” Búcsúzóul Zsófi jobbról-balról pusztit kapott az arcára, én kézfogással köszöntem el.

Genzwein Feri barátomnak tolmácskodtam egy időben. Húsz éve elkísértem egy birminghami útjára, ahol a helyi focicsapat vezetőivel is tárgyalt. Amikor pár percre egyedül maradtam a Birmingham focicsapatának elnökével, ő rákérdezett, hogy egyébként mivel foglalkozom. Zenész vagyok, válaszol-

tam. Erre elmesélte, hogy elég sokat jár ide Robert Plant, mert a fia az ificsapatban játszik. Plant örült focirajongó, a közeli Wolverhampton Wanderers FC egyik alelnöke, aki a Wolves meccsein a mai napig feltűnik. Szoktam is magamban mosolyogni, hogy minden meccs közvetítésén kap legalább három másodpercnyi képernyőidőt, de eközben a magyar kommentátorok többsége csendben ül, és nem érti, hogy miért mutatja a kamera a tisztet a nézőtérén. Vajon ki lehet ő?

Robert Plant személyes varázsa elmondhatatlanul megérintett, amikor végre színpadon is láthattam. 1993-ban járt először Magyarországon. A mozdulatai, a flottsága, a kelta hősiessége nagyon erősen hatott rám. A koncert másnapján indultunk Törökországba, az úton végig a *Fate Of Nation* ment kazettáról. Bulgáriában egy dunai átkelőnél órákig rostokoltunk, s a mellettünk álló autóban nagyon rosszallták, hogy legalább háromszor fordítottuk meg a kazettát a veszteglés óráiban.

Rausch Tomi barátommal 2002. június 14-én a PeCsában

Néhány perces találkozásunk minden pillanatát megörökítette egy rövid videón Nádorfi Lajos barátom, akiről nem is tudtam, hogy ott tartózkodik a helyiségben. A videó mind a mai napig megvan, a dedikált könyvvvel együtt Rausch Tomi barátomnak ajándékoztam.

Tomival először 1986-ban futottunk össze egy Marczibányi téri közönségtalálkozón, majd nem sokkal utána a Jókai Klubban, ami után sokat beszélgettünk, de az igazán érdemleges találkozásunk 2002. június 14-én, a P. Mobilnak a Petőfi Csarnok szabadtéri színpadán megrendezett lemezbemutató koncertjén történt az azóta szeretett és megbecsült barátommal, Rausch Tamással.

A műfajunkkal kapcsolatos ismereteire már ott felfigyeltem. Koncerthelyszínek, zenészek és zenekarok tűpontos megnevezése – ő ebben mérhetetlenül otthon van. A Zeppel kapcsolatos ismereteimre és gyűjteményemre büszke voltam, azt egyedinek hittem, mígnem az első náluk tett látogatás alkalmával elámultam Tomi elképzelhetetlenül gazdag és sokszínű Led Zeppelin-kollekcióját látva. A volumen egy dolog, de az a rendszerező alaposság, amivel ő féltett kincseit lajstromozza, ámulatba ejtett. Feleségével, Edittel és leányukkal, Alexandrával együtt szeretett barátaimmá fogadtam őket, s e szeretetet legfőképpen gyönyörű házasságukban megélt morális emelkedettségük okán érzem irántuk, őszinte tisztelettel és megbecsüléssel. Tudom, hogy ezek nagyon pátoszos szavak, de számomra az ő családjuk a hűség, a szeretet és az összetartozás gyönyörű példázata. Tomi dokumentáló alaposságának az egész életművem tekintetében én is hasznélvezője vagyok. A velem történt bármilyen esemény és kérdés pontosítása végett tudom, hogy bizalommal fordulhatok hozzá, mert tőle akár évtizedekre visszamenőleg is pontos választ kapok kérdéseimre. A Rausch család asztalánál számtalan vigasztaló szót és támogatást kaptam az elmúlt két évtizedben, amikor magánéletem átmeneti zavarait értelmezendő, hozzájuk fordultam. Méltató szavaimat azt hiszem, szakmánk sok prominense is jogosnak tartja, mert Tomi erőfeszítése, amit a Rockmúzeumért mint alapító tag tizedik éve tesz, úgy érzem, minden tiszteletet megérdemel.

1994. március 19-én a *RÉVÉSZ 1993* lemez megjelenéséhez kapcsolódott egy telt ház as BS-koncert is, amely az egyetlen nagyszabású szólókoncertem volt. Többet nem vállaltam. Závodi Janó vendégművészként lépett fel. „A bolond

világban a bolond az úr, s a bolond, ha van kedve, zenél” refrén után lüktető repetitív zenei aláfestés közepette magamra mutatván a következőket mondtam: „Az még csak rendben van, hogy itt van egy bolond, de keresek egy másik bolondot... bolond keresi társát! Bolond! Bolond! Csak nem ott látok egy bolondot? Ott egy bolond! Nézd, nézd, ott egy bolond! Ott egy bolond! Vezessétek ide a bolondot! Vezessétek! Bolond várja a bolondot! Bolond, hallassz?” Ekkor a színpadhoz közel álló lelátók egyikéről, testőrök karéjában, vezetékek nélküli gitárján játszva piramisos „bolondtársam”, Závodi Janó lesétált a küzdőterre, s lelkes rajongók között feljött a színpadra. Csörgősipkát húztam az ő fejére is, és fergetegeset mókáztunk.

*Cseng a csengő, ha sipkáját rázza
Tűzet rak este és víg táncot jár*

Az egyik bolond

A tarot kártya Bolond-lapja az országutak bohócáról szól, aki csak látszólag nevetséges és szánalmas, alakja valójában mély, és végtelenül komoly misztériumok álcázására szolgál. A dalban megénekelte sorok arról tanúskodnak, ahogy a magam módján, zenészként megéltem a fentiek üzenetét. Egy percig sem vitatható, hogy Szepes Mária néninek köszönöm azt, hogy erre a szimbolikus varázsterületre is bebocsátást nyertem.

Billentyűs hangszeren Gallai Péter és Kovács Tomi, a doboknál Hetényi Zolika, gitárokon Jamie Winchester és Maróthy Zolika, basszusgitáron Zsoldos Tamás játszott. A „Vigyázz a madárra” című dalban Ladányi Attila barátom tizenkét éves kislánya, Ádám vokálzott.

A BS-koncertet négy felvidéki bejátszó buli előzte meg; Rimaszombaton, Komárnóban, Dunaszerdahelyen és Zselizben, de turnét, további koncerteket nem vállaltam. Megvallom, nagyon visszavágytam a tanyára. Kinyitottam a szelepeket, kiengedtem, ami összegyűlt, és vágytam vissza a békességbe.

Soha semmilyen üzleti elvárásnak nem nagyon tudtam megfelelni, mert nem éreztem magam árucikknek. Az a fajta kitartó küzdelem sosem volt meg bennem, hogy foggal-körömmel felépítsem Révész Sándort mint koncertező, lemezeket kiadó szólóművészt. Ez részben azért volt, mert hosszú turnékat nem lehetett rám építeni, alkotói, zenekari tekintetben pedig kizárólag csapatban gondolkodtam. A Generál és a Píramis is a közösségről szólt, így a szólólemezeimet is így próbáltam megvalósítani, még ha csak projektszintűek lettek is többnyire az engem kísérő alkalmi zenekarok. Megvallom azt is, hogy a felelősségvállalás sem volt ínyemre: hogy a velem dolgozó zenészeknek biztos és hosszú távú megélhetést tudjon jelenteni a velem való együttműködés, azt nem tudtam és nem is akartam vállalni.

Mindig is jellemzett a dualitás, nyilván fontos volt a zenei siker, de még fontosabb volt az, hogy magánéletem intimitására is tudjak vigyázni, és ki tudjak benne bontakozni. Ennek az igénye bennem mindent elsöpört. A lemezmegjelenésekkel olyanfajta kötelezettségek is járnak, amelyek nem voltak kedvemre valók. Az életmódommal mindig is szöges ellentétben állt az, hogy ilyenkor tévériportokat kellett adni, újságírókkal kellett beszélgetni. Az efféle kötelezettségek teljesítése előtt mindig kellett vennem egy nagy levegőt. Soha

< Budapest Sportszarnok 1994. március 19-én

nem a személyük ellen irányult a rossz érzésem, de az, amikor egy-egy ilyen megjelenés alkalmával rám rontottak a magánéletemet firtató intim kérdéseikkel, no, az nagyon nem volt kedvemre való.

A kilencvenes évek elejétől, sajnos mindmáig, nagyon nagy szeleprés nyílt, amin ömlik a szenny, a pletyka és az álhírek áradata, amire szerintem sem a magyar társadalom, sem mi, zenészek nem voltunk felkészülve. A legtöbb interjú arra futott ki, hogy szakmai dolgok nem érdekelték az újságírókat, csak a szerintem senkire sem tartozó bulvártitkok. Irtóztam és ma is irtózom ettől. A magánéletemet mindig törekedtem védeni. Remélem, ez ebből a könyvből is kiderül. Annak idején, '92-ben Zsófi-val próbaképpen nyitottunk ezen egy piciny rést, mert naivan azt gondoltuk, hogy mint sikeres emberpár megmutathatjuk a boldogságunkat és azt, hogy lehet így is élni, de nagyon-nagyon megbántam ezt a nyitást, nem szolgált egyikünk javára sem. Amikor szétkapták a magánéletemet, no, akkor végképp behúztam minden létező féket!

*Tanultál a szenvedélyről, hogy mennyi benne a tűz
Ó, ha nem figyelsz, lángjaival elemészt
Megtanították vágyaim, hogy nem mindent szabad,
Mert van olyan vágy, miből egyszer könny fakad*

Érett férfiemberként hiteles alapossággal írtam a dalszövegeket, az „Asz-szonyvárás” és „A szenvedélyről” című dalokban esszenciálisan benne van minden. Mondanom sem kell, ezeknek a daloknak is Zsófi volt a műzsája. „A szenvedélyről” című dalban teljesen tisztán leírtam, amit egy nyitott házasságban megélhet az ember. Csacs-kamacska dolgokat is műveltünk, aminek a kudarcát is rögzítettem. Ébernek kellett lenni azokban az infernális helyzetekben, amikbe belementünk, öröm is volt benne, de minden érintett szerzett sebeket is gazdagon. Zsófi-val 1998-ban különváltak útjaink. A fenti dalok csak 2003-ban kerültek fel a *Változtam* című lemezemre, de tartalmi hitelességükön semmit sem csorbított az idő.

XLII

*Hajós vakáció Ali Tunával.
Baklavából is megárt a sok!
Jállá-jállá!
Életveszélyben.
Judit nyugalma.
Hastáncosnők és sorozatlövészek.*

Mint korábban meséltem róla, több nyáron át török barátaim szervezésében művész-táborokban segédkeztünk. A világörökség részeként számontartott Kayaköy nevű falucsából szabad időnkben egy dombon át közelítettünk nap mint nap a Földközi-tengerhez, annak egy Soğuk Su – ami hideg vizet jelent – nevű öbléhez. Az öböl neve egy különleges természeti adottságot testesít meg, miután a sós vizű Földközi-tenger szinte mindig kellemes hőmérsékletű vize ebben az öbölben a meder mélyéről feltörő édesvizű forrás hideg vizével keveredik. Lent az öbölben egy pöttynyi kis vendéglátóhelyet üzemeltetett egy később barátommá lett, németül elfogadhatóan beszélő, kedves, török fickó, Ali Tuna. Ali egész nyáron epekedve nézett a gyönyörű jachtok után, amivel Ciprus és Izrael irányába indultak vállalkozó kedvű, kalandvágyó hajósok. Mivel neki az egész nyári szezonban ott kellett lennie – hiszen egyedül vitte vállalkozását –, bőven volt ideje alaposan

megtervezni szezonvégi útjának, szabadságának részleteit. 1998 nyarán pultjára könyökölve bekapcsolódtam tervező álmodozásába, és felvettem társulásom gondolatát. Alinak saját hajója nem volt. Évről évre hollandoktól bérelt egyet, s a hajóbérlés költségeire és egyéb kiadásokra gondolván szinte azonnal igent mondott. Ciprus érintésével Izraelbe szerettünk volna eljutni. Ali igazi tengeri ember, aki nagy gyakorlattal bírt. Én őszintén bevallottam, hogy csak szolgai matróztevékenységet vállalok, mert az önálló hajózáshoz – szégyen ide, szégyen oda – révéssként nem értek. Ha már a neveknél tartunk, akkor az egy felemlítendő furcsaság, hogy született török ember létére Ali nevében a Tuna családnév Dunát jelent. Ali jelezte, hogy egy nagyon jó módú, idős, török üzletember barátja is velünk tart, aki befektetési szándékkal a civilizációtól távolabb eső, még érintetlen török tengerpartok beépítését és turisztikai célból történő hasznosítását tervezi, és ehhez területet keres. Negyedikként Kiss Judittal, akkori barátnőmmel számoltunk.

Judit végtelen nyugalma

Október másodikán indultunk, s én az egész napot a nyolcszemélyes hajó fedélzetén heverészve, a tűző napon töltöttem. Este napszúrásfélét éreztem, nagyon bágyadt, erőtlén voltam. Az öregúr éberen fürkészte a partokat, és kedélyesen beszélgetett Alival, mi pedig gyönyörködtünk a Földközi-tenger szépségében. Közben a festői Ölüdeniz mellett hajóztunk, földnyelvének különleges látványa elkápráztatott. A török partoktól négy-ötszáz méterre, azzal párhuzamosan haladtunk. Ali korábban jelezte, hogy tapasztalata szerint Kalkan településhez közel egy olyan tengeri kiszögellés felé tartunk, ahol mindig nagyon nagy szél van, s mellesleg ott kell Ciprus felé a nyílt vizekre fordulnunk. Ez utazásunk második napján történt, mely napon – lévén édes-szájú vagyok – az öregúr által vég nélkül, szeretettel kínált hatalmas dózis pisztáciás baklava tekintélyes hányadát elfogyasztottam. Nagyon jólesett, de mértéktelen mohóságom megbosszulta magát, és a cukorsokktól émelygő gyomorral, erőtlénül kóvályogtam. Felhő nem volt az égen, továbbra is a tűző napon, a hajó orrában heverésztünk. Kalkan közelében járhattunk, a partoktól merőlegesen déli irányba fordultunk, amikor Ali szokatlanul harsány „jállá-jállá” felkiáltással szólított, hogy nézzünk egy bizonyos irányba, ahol a nagyon távoli horizonton hosszú fehér csíkként – mint utóbb tudom – felénk tartó hullámokat láttunk. Ali, lévén aktív tengeri ember, láthatóan nem ijedt meg, de vészjósló prognózissal szolgált, miszerint elég rosszak további úti kilátásaink. A szél érezhetően egyre erősebben fújt, és korbácsolta a tengert, a fehér csík pedig egyre jobban kivehető, magas hullámnak látszott. A vitorlák helyzetét illetően egyre több vezényszó hangzott el Ali szájából, amire kómás lomhaságom ellenére próbáltam reagálni, miközben izmaimban életemben először éreztem, hogy az elemi erővel való küzdelemben könnyen alulmaradhat az ember. Leírhatatlan az erőhatás, amibe az orkánerejű szélben egy-egy vitorlaátállítás – úgynevezett beggelés – alkalmával az egész hajótest beleremegett. Süvítő szélben, robajló tengerdübörgésben hatalmas hullámok dobálták hajónkat, és minden idegszálamban a legharsányabb módon kezdett el alarmot jelezni a halálfélelem. Judit és az öregúr erőnlét híján nem vett részt a küzdelemben, így Alival ketten harcoltunk az elemekkel órákon át. Az infernális helyzetben, a három-négy méteres, tarajos hullámok változó irányokból támadó ostromának közepette Judit nyugalma rám is nyugtatólag hatott. Mint utóbb elmondta, végig imádkozott.

*Köszönet a nőknek, csak úgy általában mindenért
A szerelemért, a sok csókért, az életért*

Alinak végül sikerült visszafordítania hajónkat északi irányba, vissza Ölüdeniz felé. Nekem, az ilyen típusú kalandokat addig még meg nem élt embernek a part közelsége a menedék ígérését jelezte, csak hogy az végig sziklás volt, ezért szóba sem jöhetett, hogy ott ki tudnánk kötni. Bérelt hajónk ripityára törhetett volna, ha a hatalmas hullámok a sziklákhöz csapják. Úgyhogy csak a visszaútnak bízhattunk, ezért nagy küzdelem árán, Ölüdeniz biztonságot adó hullámtörő gátja mögé behajózva visszatértünk indulási helyünkre. Hetekre tervezett utunkat két nap alatt letudtuk. Kérem a tisztelt Olvasót, hogy kudarcom ellenére Kisrévészésként tartson meg emlékezetében.

Így néz ki egy hajótörött?

A meghiusult út felett érzett csalódottságunkkal a szívünkben visszatértünk Kayaköybe, ahol a kellemes októberi mediterrán klímában mulattuk az időt még egy hétig. Előző évi ottlétünk alkalmával házigazdáinknak megígértem, hogy a '92-es Piramis-koncert videóját legközelebb elhozom. Prolongált ott-tartózkodásunk egyik estéjén barátokat hívtak, és egy nagyobb társasággal megnéztük a SZERESS-koncertről készült felvételt. A stadionnyi tömeg, az együtt éneklés zengzetes élménye és a lendületes színpadi előadás láttán a társaság tagjai alig hitték el – ahogy rövidnadrágban ott ültem közöttük –, hogy én vagyok az, akit a filmen látnak. Az asztalra került az ajándékba vitt finom pálinka is, amiből gazdagon fogyasztottak. A film végeztével a társaság nagyobb része kiment dohányozni a szűkösnek mondható, körülbelül tíz négyzetméteres teraszra. Percek múlva egy autóval a közeli nagyvárosból, Fethiyéből, két hastáncosnő érkezett, akiket a társaság egyik tagja rendelt mint mobil szórakoztató szolgáltatást. A hölgyek az egyik helyiségben fiatalnyi munkaruhájukba öltöztek, hordozható zenelejátszó berendezésükön nagy hangerővel megszólalt a keleti zene, s ők a szabadon maradt tenyérnyi kis felületen előadták vérprofi műsorukat. Izgalmas, kíváncsú, dús idomaik tánc közben itt-ott óhatatlanul érintkeztek a körben ülő egybegyűltekkel – akik tízen lehettünk –, nők, férfiak vegyesen. Érzékileg izgatón felkavaró, de a kényszeredett közelség miatt groteszknek, komikusnak mondható volt így átélni ezt az élményt. Ezen meglátásom a társaságunkban lévő hölgyek arckifejezésében is testet öltött. Húszperces fellépésük után abban a fülledt, erotikus atmoszférában, amit teremtettek, kijózanító volt házigazdánk újabb, ijesztő meglepetése. A világörökség részét képező gyönyörű kis faluban, több hullámban sorozatlövéseket adott le marokfegyveréből a síri csendes vidéki éjszakába, Kayaköy hegyei közé, amelyek tán még ma is visszhangozzák a fülsiketítő durrogást.

XLIII

*Slágerfesztivál.
Vegetáriánus lettem.
Eladtam a tanyát.
Som Závodi 100 év zene.
Pályatársak.
Üzleti úton Skóciában.
„Miért éppen Liverpool?”
Derksen Gyöngyi.
A kisújbányai parkoló.*

Megtisztelő meghívást kaptunk a Sláger Rádió direktóriumától 1999 nyarán a Slágerfesztivál koncertrendezvényre, ami az ős-Generálnak szólt.

A rádió nagyvonalúságának köszönhetően a rendezvényre jegyet vásárolni nem, csak nyerni lehetett egy heteken át tartó betelefonálás reklámkampány keretében. Miután a kezdetektől fogva a zenekar és a Mikrolied vokál hűségesen összetartott, így magától értetődően ezen a rendezvényen is ebben a felállásban léptünk fel. Derűs, örömteli légkörben a próbák alatt könnyedén megtaláltuk a hangot egymással, és készültünk heteken át, amire nagy szükség volt, hiszen több mint két évtized múltán álltunk ismét együtt színpadra. Neves külföldi zenészgarnitúra társaságában léptünk fel a Budapest Sportsarnokban 1999. szeptember 18-án. Már a színpadra lépés első pillanataiban érezhető volt az

*A Sláger Rádió székházában: Novai Gábor, Révész Sándor,
Karácsony János, Póta András és Várkonyi Mátyás*

a hihetetlen szeretet, amellyel a közönség fogadta produkciónkat, a koncert befejeztével mégis egyedülálló pillanatok okoztak szívmengető meglepetést. Történt ugyanis, hogy miután utolsó dalunk is elhangzott, nagy ováció közepette többször meghajoltunk, majd öltözőinkbe mentünk. Az öltözők a csarnok alagsorában voltak, ahová nem hallatszott le a szünni nem akaró taps és örömujjongás. Jamesszel éppen a testünkhöz tapadt, teljesen átizzadt selyeminget próbáltuk lesegíteni egymásról, amikor Cintula barátunk, az est konferansziéja lélekszakadva berontott hozzánk azzal, hogy azonnal menjünk fel, és játsszunk egy ráadásdalt, mert a közönség üdvívalgása nem csitul, és a kitartó hangzavarban lehetetlen felkonferálni az utánunk következő külföldi fellépőt.

A Slágerfesztivál színpadán

Az eseményről az economix.hu oldalon egy lelkes rajongó, K. P. az alábbiakat írta: *„A játékos kedvű jegyigénylőktől gyakorlatilag egy egész hónapra megbénult a Sláger Rádió telefonrendszere. Újra megtelt a BS, amelynek publikuma előtt felvonult a slágernemzedék, Koós és Komár, a Middle of the Road és a Swinging Blue Jeans, Chris Norman és Suzy Quatro vagy például az Eruption. Az esemény sztárjának mégis az újra összeállt Generál bizonyult. Révészék megríkátták, megneveltették, megtáncoltatták a BS-t.”*

A koncertet követő néhány héten belül, ebben a lelkesült állapotban, Várkonyi Matyi új, szívhez szóló, „Csillagvándor” című szerzeményét is felvettük.

A „Csillagvándor” felvételén, Várkonyi Matyi stúdiójában

A Slágerfesztivált követő napokban elhatároztuk, hogy az összes valamikori Generál-tag részvételével még egy nagy koncertet játszunk, ami egy évvel később, 2000. október 14-én a SAP csarnokban meg is valósult.

1999 tavaszán Budafokról gyalog sétáltam haza a Bartók Béla útra Balogh Béla barátommal, aki már akkor több évtizede vegetáriánus volt. Szelíden, de nagyon hatékonyan érvelt a vegetarianizmus jótékony hatásai mellett, amivel felkeltette érdeklődésemet, ösztönzőleg hatott rám. Házunkhoz érve – este fél tizenegy körül – miután farkaséhes voltam, feltettem neki a kérdést, hogy mit egyek, és emlékezetből felsoroltam az otthoni készletek ínycsiklandó

tételeit: a fridsiderben lapuló kétféle felvágottat, az őzgerincben tegnap süttött kolbásszal töltött egybefasírtot és a zalai sajtművesektől vásárolt kecskesajtot. Átható tekintettel a szemembe nézve azt válaszolta: „Igyál egy pohár vizet, és feküdj le!” „És holnap reggel?” – tettem föl az újabb kérdést. Reggeli egyél egy marék epret! Víz is volt otthon, eper is volt otthon, úgyhogy a soron következő két étkezéskor az ő javaslatát követtem. Másnap délből főzeléket ettem, este pedig teljes kiőrlésű kenyérrel házi eperdzsemet. Így kezdődött egy huszonkét éves vegetáriánus ciklus az életemben. Erőt adó emlékként élénken élt bennem, hogy 1977 szeptemberében Angliában házigazdáink, Rob Davis és felesége, Chris, akik már akkor jó ideje vegetáriánusok voltak, reggel, délből és este hatalmas, kényeztető reggelivel, ebéddel és vacsorával vendégeltek meg minket Ágnessel, és mikronnyi súlygyarapodás nélkül, jó közérzettel éltük meg a náluk töltött heteket. Életmódjuk nagyon felkeltette az érdeklődésemet, de az akkoriban Magyarországon még nehezen hozzáférhető alapanyagok híján nem tudtam elszánni magam. 1999-ben ez már sikerült, a reform- és bioboltok kínálata fedezte a magunkfajta igényeit. Biozöldségek, gyümölcsök, teljes kiőrlésű pékáruk, tritikálé, bulgur, köles, tönköly, humusz, gabonafelvágottak, szejtán és még sok száz tisztított élelmiszer gazdagította akkoriban már a boltok kínálatát. A mozgalom túlbuzgó híveinek sokszor túlharsogottan intenzív agitációja néha nagyon zavart, de a hiteles, nevezetes névtelenségben élő emberek szavára mindig nagy figyelmet fordítottam. Ízületeimben, emésztésemben, általános közérzetemben nagyon jótekonny hatású voltam meg újszerű életmódomnak, és huszonkét év alatt nem csábultam el azt megelőző életem komponenseit illetően. Egy percig sem mondom, hogy egy piaci lacikonyhás stand ínycsiklandó ételpárái nem tették kíváncsiságot az ott kínált portékát, de következetességemből jöttányit sem engedtem.

Sztrókbetegségem kapcsán a pécsi klinika – ahol egy hónapot feküdtem – neuror rehabilitációs főorvosával, Péley Iván doktor úrral volt egy nagy beszélgetésem, aki szakmai érveivel meggyőzött arról, hogy a gyógyulásom érdekében térjek vissza a vegyes táplálkozásra. Cseppnyi nehézséget sem okozott a doktor úr szavát megfogadnom, és szem előtt tartva Weöres Sándor örök érvényű mondatát, miszerint: „Add vissza mértékét az embernek. Vedd imádba”, e gondolat mentén táplálkozásomban manapság már mértékkel

Vegetárius „terülj asztalkám!”

eszem húst is, de döntő hányadában húséges vagyok évtizedes vegetáriánus habitusomhoz.

A tanyán tizenhét aktív évet éltem, majd 2000-ben eladtam, de mindmáig abban a kegyben van részem, hogy az új tulajdonos szívesen lát bármikor. Nagyvonalúságával természetesen vissza nem élek, de alkalmanként egyszer-egyszer élek vele. Örömteli emlékek, kezem nyomát őrző megoldások, az általam ültetett bokrok és fák leveleinek susogása nosztalgikus aláfestő zenévé finomult.

1994-től a 2000-es évek közepéig nem vettem részt a zenei életben. Az 1997-ben megjelent *Som Závodi 100 év zene* albumon nem szerepelek, de jó volt hallani azokat az énekeseket, akik a lemezen megszólalnak. Rudán Joe-t nagyon nagyra tartottam, tetszett a Coverdale-re emlékeztető, erős, levegős, mégis nagyon jó tónusú hangja. Komoly minőség a magyar zenei életben. A lemezen szerintem mindenki nagyszerűen teljesített.

Ha már a pályatársak szóba kerültek, mindig nagyon tetszett Somló Tomi énektudása, mindig is egy csodaszarvasnak tartottam. Rózsi kristálytisza hangja csúcsteljesítmény, világszínvonalú formátum. A V'Moto Rock lemezeit volt, hogy napokig hallgattam. Az, hogy ő írja magának a szövegeket, segíti a prozódia, zamatossá teszi a dalait. Nagyszerű fickó. Hála istennek már a Tűzkerékben is hallhattam őt, elképesztően énekelte a Led Zeppelin dalait is.

Sokat utaztam a nagyvilágban, s közben csendesen araszoltam az ötvenedik születésnapom felé. 2002-ben üzleti útjára elkísértem Genzwein Feri barátomat Skóciába, ennek az útnak zeneügyi vonatkozásban a legemlékezetesebb része Liverpoolban esett meg, ahol napokat töltöttünk a Beatles emlékének igazgatásában. Természetesen ellátogattunk a Mathew Street-i Cavern Clubba. Megdelejeztünk a kultikus zenetörténeti helyen, ahol az ott gyakran fellépő gombafejűek jelenléte szinte tapintható volt. A kikötőváros sikátor-szerű utcája mindmáig bulinegyed. Az utca százhusz méter hosszú, mindkét oldalán klubok és kocsmák találhatók, amelyek mindegyikében a múlt és a jelen zenéje dübörög. A téli hónap ellenére az ajtók tárva-nyitva voltak, s az iszonyú hangerővel kiömlő zene menthetetlenül beszippantott bennünket is.

Másnap a klub utcájában egy emléktárgyakat árusító boltban jártunk, ahol, mint azt a minket kiszolgáló Steve Barnes elmondta, csak egy spanyol rajongói klub költött el több pénzt, mint akkor és ott Feri barátom. A megvásárolt tételek alatt könyvek és poszterek sokaságát, fotók és emléktárgyak garmadát kell érteni, melyek vételára több száz fontra rúgott. Steve kinyilvánította, hogy ő a rajongók rajongója, és hálája jeléül felkínálta, hogy végigvezet minket Liverpool városának minden, a Beatles tagjaival kapcsolatos emlékhelyén. Ez másnap meg is történt. Jártunk a Mersey folyó partján lévő Beatles Múzeumban és a négy gombafejű szülőházánál. A Ringo Starr egykori házában lakó idős hölgy, Margaret Grose magába a házba is beengedett! Jártunk kedvenc sörözőjükben, a Grapes kocsmában, ahová fellépéseik szünetében egy pofa sörre átsurrantak. A Cavern hátsó kijáratát használták ilyenkor, hogy a siki-

Liverpoolban, a Cavern Club bejáratánál

tozó rajongók tömegét elkerüljük. Sétáltunk a Penny Lane-en, elmentünk a Strawberry Fields árvaházhoz, benéztünk a Jacaranda klubba, voltunk a mednezserükkel, Brian Epsteinnel való szerződés-kötés helyéül szolgáló irodában, és sok-sok memorábilis helyszínen. 2003. június 1-jén hatalmas élmény volt, amikor Kriskó Zolika barátommal Liverpoolban volt szerencsénk látni Paul McCartney koncertjét.

A liverpooli Beatles Múzeum bejáratánál

Másnap Londonban nosztalgikus élményként éltem meg, hogy harminchét év után elsétáltunk az Acton kerület Summerlands Avenue 39. számú házhoz, ahol tizenhárom évesen azt a felejthetetlen nyári vakációt töltöttem. Pár napra rá, június 6-án Münchenben az Olympia Stadionban a Rolling

Stones *Licks* koncertjén voltunk. Még Liverpoolban megfogalmazódott bennem, hogy öröm lenne megosztani a látottakat zenebarátok tömegeivel, hiszen a mi generációnk sokaságán túl tíz- és százmillióknak jelentett nagyon sokat a Beatles. Még azon az őszön, szeptember 21-én Budapest-ről egy ötfős amatőr stábbal – a szeptember 22-ei amszterdami Rolling Stones-koncert közbeiktatásával – Liverpoolba utaztunk. Kriskó Zoltán operatőri, Göndör Attila kameramani, Derksen Gyöngyi „pénzügyminiszteri”, Mikola Józsi barátunk segédkező közbenjárásával és az én riporter-i igyekezetemmel három nap sok-sok órányi forgatásából negyvenöt perces dokumentumfilmet kreáltunk *Miért éppen Liverpool? – Szerényen a Beatles nyomában* címmel.

A liverpooli filmforgatás szünetében

2002 őszén egy tévéstúdió folyosóján futottunk össze Vörös István zenészbárátommal, aki a Kelet-Mecsekből, Kisújbányáról hozott üzenetet, s átadta egy hölgy telefonszámát, aki az ottani telkemmél kapcsolatban szeretett volna beszélni velem. Nekem telkem Kisújbányán? Hiszen tizenhét évvel ezelőtt eladtam mindent!

Derksen Gyöngyivel 2002. november 4-én délután Budapesten, a Jókai utcában, a Napos Oldal nevű kávézóban találkoztunk először. Gyorsan a lényegre tért, elővette a falu térképét és egy kötegni, napokkal azelőtt készített fényképet. Nostalgiaival néztem a képeket, s lassan derengeni kezdett, hogy valóban volt ott még két kisebb telek, amit a házam eladásakor a vevő nem akart megvenni. Gyöngyi elmondta, hogy a telkem a falu szélén az egyetlen viszonylag sík placc, és ott szeretnének egy kis parkolót létesíteni az autóval érkező természetjáró kirándulóknak. Néztem Gyöngyi sugárzóan tiszta,

Derksen Gyöngyi, a stáb „pénzügyminisztere” a filmforgatás szünetében

egyenes tekintetét, hallgattam lelkes elbeszélését a falu életéről, miközben a kávézó nagy üvegablakán túl a ködös, lucskos, zajos város lehangoló valóságát láttam. A hatalmas kontraszt felébresztette bennem ismét az elvágódást, vissza a vidéki nyugalomba. Önmagam számára is váratlan fordulattal mondtam: Tudod, mit? Neked adom a telket! Nem kérek érte semmit, használd belátásod szerint! „Én ezt nem fogadhatom el – mondta megilletődötten. – De ha komo-

lyan gondolod, ajándékozod a Kisújányai Baráti Kör Alapítványnak. Holnap tartunk falugyűlést, ha ott ezt elmondom, nagy lesz az öröm!”

A parkolót a faluközösség 2003. május 23-án avatta, s a mai napig örömmel nyugtázom, hogy ajándékom jó szolgálatot tesz. A parkolóban télen-nyáron látom a kiránduló gazdájukra várakozó gépjárműveket. A lakók köszönetképpen nekem adományozták a „Kisújányáért 2003” díjat. A kis ünnepségen Vörös Pisti barátommal én is felléptem a legelőn ácsolt színpadon.

Vörös Pistivel a kisújányai ácsolt színpadon

Lassacskán újra felfedeztem Kisújányát. Gyöngyi, aki egyébként két felnőtt gyermek, Niki és Dávid édesanyja, és egy nemzetközi elektronikai cég igazgatója, a hétköznapi Budapestet tölti. Amikor csak tehettem, egyedül vagy az éppen aktuális szerelmemmel, bejelentkeztem hozzá útítársnak, hogy a hétvégét a mecseki falu békességében tölthessem. Hol gyakran találkoztunk, hol ritkábban, de mindig tudtuk, a másik éppen hol tart. Észrevétlenül letünk egymásnak szimpatikus idegenekből barátok.

XLIV

„Változtam”.

*Közös munka Erdélyi Péterrel.
A víg kedélyű, csilingelő fiatalok.
A minőségi stúdióalbum.*

Közben ötvenéves lettem. Az 50-es szám jegyében a múlt és a jelen is fele-fele arányban van jelen a *Változtam* című lemezemen. Erdélyi Péter a lemez zenei producere, érdemei elvülhetetlenek. Üstökös ember szédületes kvalitásokkal. Amikor először feljött hozzám, hogy megmutassam neki a dalaimat, légdobolással kísért, miközben sétálva kerülgette nappalimban a foteleket. Éreztem a tüzet az emberben, ez a lobogás jelen van a lemezen is.

Péter akkoriban családjával a 10-es úthoz közel lakott egy bérelt házban, Piliscsabától nem messze, Klotildligeten. Az előmunkálatok és zenei vázlatok nagyon profi otthoni stúdiójában készültek, mielőtt azokkal stúdióba vonulunk. Egyetlenegyszer mentem oda autóval, de olyan zaklatott állapotban érkeztem a már akkor is ellehetetlenült forgalmi viszonyok miatt, hogy utána már csak vonattal jártam ki hozzá. Heteken át, nap nap után a Nyugati pályaudvaron szálltam fel, és jól öltözött, víg kedélyű, csilingelő fiatalok között ültem, akik mind Piliscsabára, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemre tartottak. Óriási lelki plusz volt velük utazni.

A Változtam című lemezem egyik borítófotója

Nem vagyok tanult zenész, de Péter kihozta belőlem a maximumot, amire képes vagyok. Elképesztő eleganciával tudta az ötleteimet helyükre tenni. Általában éjjel kettőig-háromig dolgoztunk, s én az első hajnali vonattal indultam vissza Budapestre.

Én nagyon szeretem ezt a lemezt. Csak mások véleményét merem idézni, miszerint ez a legjobb szólólemezem. Mindegyik dalát szeretem.

Fejembe vettem, hogy Weöres Sándor „Tíz lépcső” című, különleges töménységű verséből csupán pár sort szeretnék használni, nevezetesen nyolcat. Élmény volt felvenni kézzel írt levélváltás formájában a kapcsolatot özvegyével, aki a szerzői jogi hozzájárulást megadta. Nagyon szeretem a „Tíz lépcsőből nyolc” című dalt.

*Szórd szét minden drága kincsed
A gazdagság legyél te magad
Nyűdd szét minden ékes díszed
A szépség is legyél te magad*

...
*Pazarold el izmaid
Az erő legyél te magad
Düld fel hiedelmeid
A hit is legyél te magad*

A „Szerелеmnap” mondanám, hogy slágerdal lett, de minthogy az albumhoz még koncert sem tartozott, és bizonyos okokból nem futhatta ki magát a lemez, nem játszották untig a rádiók. Nem slágert írtam, de az a könnyedség és az a játékos tisztaág, ami a Generált jellemezte, szerintem visszaköszön itt is.

Nagyon fontos volt számomra, hogy újraértelmezhessem azokat a dalokat is, amelyek meghatározták a múltamat. A legfontosabb ebben a sorban a „Lehajtott fejjel”. Nem sorolom fel a Píramis-dalokat a lemezen, mindegyik adott valamit az eredetihez. Súlyponti változtatásokat nem eszközöltem rajtuk, de finom árnyalatokkal bővítettem őket. Az már önmagában érték, hogy nagyságrenddel jobban szólnak, mint ahogy azt az évtizedekkel korábbi stúdiólehetőségek engedték.

A lemezt olyan emberekkel vettük fel, akikre mondhatnánk, hogy stúdiózenészek, de azt érzem, hogy ez a szó degradáló lenne, hiszen nagyon értékes, érzékeny emberek, és emellett abszolút profik. Gyenge Lajos és Studniczky László felkészültsége briliáns, a dob és basszus talapzatát szilárdan odatették. Sipeki Zolika gitárján nagyon elegáns és fantáziadús megoldásokkal rukkolt elő, Kálmán Tomi vokálszerkezetei lélegzetelállítóan profik. Erdélyi Péter

Lelkem pianóban

összteljesítményéről csak szuperlatívuszokban tudok beszélni. Fekete Kovács Kornél gyönyörű szólója felettébb megemelte a teljesítményt. Závodi Janó is megújult a lemezen, talán érezte, hogy egy ilyen közösségben nemcsak meg kell, de érdemes is megráznia magát. Bodza Andi és Lukács László vokalisták barátilag és szakmailag is szeretett embereim. Húsz éve nem kapható a lemez, de mindenkinek ajánlom, aki még nem ismeri, és megtisztelne a figyelmével.

Kockázatosak voltak sokéves kihagyásaim, összehasonlítva pályatársaim pályáivével. Hogy mindig új stábbal kezdtem dolgozni, és sosem maradt meg az alkotói közösség, az sem segített a fenntartható, kiegyensúlyozott munkában. Soha nem tudtam garantálni ehhez megfelelő mennyiségű koncertet. De szeretném, ha ezek nem panaszkodásnak tünnének, mert ez mindig az én döntésem volt.

Nemcsak én változtam, de az engem és minket körülvevő idők is. Elmúlt az a korszak, amikor egy lemezhez hosszas turnék kapcsolódtak. Minőségi módon szerettem volna a zenebarátoknak üzeni a stúdióalbummal, de ennél messzebb mutató célom nem volt. Ezen a kis piacon ez szerintem egy józan szempont. Mindig levegőre volt szükségem egy ilyen teljesítmény után, hogy feltöltődjek, méghozzá a magam komótos módján. Olyan ez, mint a jogában a kilégzés és a belégzés. Ebben van egy sajátos ritmusom, ilyen vagyok.

XLV

Lajos.

A „Csak rövid idő” basszusszólama.

Tacsika.

Menedzserünk, Brády Marci.

Piramis-koncertek az Arénában.

„Játék az ördöggel”.

Az Achilles-ín-szakadás.

Márti.

Amikor felmerült, hogy 2006-ban újra egyesülhetne a Piramis, azzal kezdtük a tapogatózást, hogy Janó, Pinyóka, Péter és én elmentünk Lajoshoz, aki akkor egy pomázi egészségügyi intézményben lakott. Leültünk az orvosával, és kikértük a véleményét, hogy Lajos alkalmas lehet-e mind szellemileg, mind fizikailag erre a megmérettetésre.

Annyi minden megtalált,

És nem tudtam, hogy így fáj

A doktor úr nagyon higgadtan és objektíven közölte, hogy van remény erre, ha Lajos szigorúan betart bizonyos dolgokat hónapokon keresztül, és hajlandó

visszailleszkedni az egészségesek közösségi világába. Ez nem manuális készségekre, hanem elsősorban pszichés összetevőkre vonatkozott. Mi ebben hitünk, és véleményét megköszönve reménykedve jöttünk el onnan.

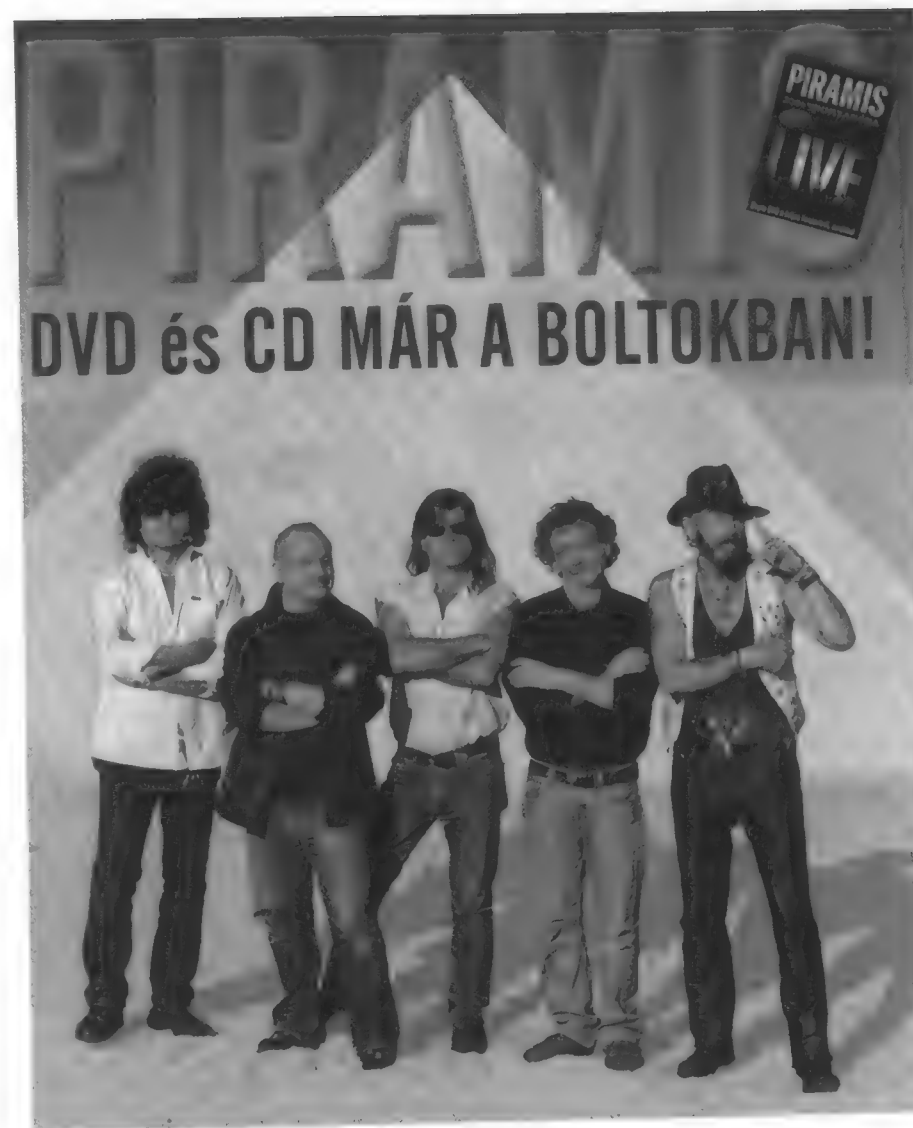
Hetek teltek el, mikor egy barátom azzal hívott fel telefonon Surányból, hogy Lajos a helyi kocsmában dorbézol napok óta egy nővel, és ő aggódik, hogy így nem lesz semmi a koncertekből. Körbetelefonáltam a többieket, hogy mi történik, s a magam részéről egyre jobban aggódtam. Pár nappal később Lajos személyesen hívott fel, s ígért fűt-fát. Próbáltam szembesíteni a feladattal és a dolgokkal, amiket ennek érdekében tennie kellene.

Megegyeztünk Janóval, Péterrel és Pinyókával, hogy Lajosnak az akkori élet- és egészségügyi körülményeire való tekintettel a próbák első két hetében semmit sem teszünk szóvá. Egyetlen bíráló mondat sem hangozhat el vele kapcsolatban, sem zeneileg, sem bármilyen más téren. Van három hónapunk a próbákra, majd meglátjuk.

Nem volt egyszerű az a két hét sem, mert Lajosban forrtak vélt vagy valós sérelmei, és már nem volt annyi önkontrollja, hogy visszafogja magát és a benne feltörő gondolatokat. Nem volt már az az erős és diplomatikus ember, mint mélyrepülése előtt. Drámai volt, hogy ez az egykoron oly szilárd oszlop, a zenekar vezetője, akinek a teremtménye az egész Piramis, ott ül, és képtelen akár csak egy igaz hangot is eljátszani. Tehát sajnálatos módon Lajos hangszertudási ellehetetlenülése miatt rengeteg feszültséget éltünk meg a próbákon. Néha soha korábban nem használt hangnemben és szóhasználattal illettük egymást.

Nehéz basszusszólama miatt még a második héten is a „Csak rövid idő”-vel kínlódtunk. Megkértem Janót, hogy foglalkozzon Lajossal egy órát, mi addig kint sétálunk, pihenünk, beszélgetünk. A próbaterem mellett egy nagyon tágas kert volt, a kiszűrődő hangokból hallottuk, hogy sajnos nem megy. Döntést kellett hoznunk. Én lettem végül az az ember, aki odaálltam azzal, hogy Lajos, ez így nem fog menni. Csináljuk úgy, hogy valaki játszik helyetted, te pedig csak megjelenysz a színpadon néhány számban. Ez nem egyszemélyes döntésem volt, csak megint én lettem a többiek szócsöve, mint negyedszázaddal korábban is.

Ez egy pénteki napon történt, s tudtuk, hogy hétvégén nem fogunk találkozni. Tisztában voltunk azzal, hogy ez nagyon mélyre ment. De mit lehet tenni? Nincs jó megoldás ebben a lehetetlen helyzetben. Hétfőn Paróczai

YTONG®**xella**

A 2006-os Piramis-koncert szórólapja

„Tacsó” Attila már ott volt a próbán, akit Pinyó javasolt, hisz akkoriban a Miniben együtt zenéltek. Tacsika két nap alatt megtanulta az egész programot, és a kezéből örületesen szóltak a dalok, egyből minden megemelkedett. Nagyon kellett az a mély, pregnáns basszus, ma is itt él bennem a hangélmény.

Nem akarok kegyeletsértő lenni Lajossal, ifjúkorom óriásával szemben, hogy leírjam, miket vágott a fejemhez, milyen nemtelen és igaztalan vádak. De el kellett viselnem. Nagyon mélyen volt. Vérig sértett minden szavával, de nemcsak engem, hanem minden elképzelhető módon a többieket is.

Azzal az ötlettel álltam elő, hogy vállaljon el egy *Blikk*-címlapot, ahol hófehér selyemingben, széttárt karral jelenti be, hogy nem tud szerves részese lenni a koncerteknek, de ott lesz. Hallani sem akart róla! Pedig emlékszünk, imádott szerepelni újságok címlapján, s így elegánsan lehetett volna kezelni a helyzetet.

Fábry Sándor *Showder* című műsorába is meghívást kaptunk, de csak ötünket hívták meg, és élőben kellett volna játszani, én meg ezt így nem vállaltam.

Az sem lett volna megoldás erre a helyzetre, ha azt mondom, inkább meg se csináljuk ezt a két koncertet. Brády Marci menedzserünkkel terjedelmes leveleket váltottunk abban a két hétben, amikor a koncert előtti próbák finisében sértődötten távol maradtam. Nagy gazdasági összeomlás fenyegette a vállalkozást, aminek legfőbb kárvallottja Brády Marci lett volna, aki a 250 millió forintos jegybevétel áfatartalmára hivatkozott, amit biztosan nem tudott volna visszaigényelni a koncert meghíúsulása esetén. Tehát őt sem lehetett taccsra tenni azzal, hogy lemondjuk. Nagyon nehéz időszak volt ez, de azt kikötöttem, hogy ha meglesznek is a koncertek, én Lajossal soha többé nem állok egy színpadra. Dühömben olyanokat mondtam, hogy inkább bedugom a fejem a mélyhűtőbe, inhalálok egy jó nagyot a jeges levegőből, és ez a vis maior majd megoldja a helyzetet.

Végül a megoldást egy új szerződés garantálta a zenekar tagjai között, amit Schiffer András ügyvéd úr szerkesztett. A megállapodás szerint Lajos két számra jön fel játszani a színpadra, ebbe végül belementem. Itt, a könyv lapjain üzenem az olvasóknak, hogy így sem hallottak egy hangot sem tőle ezeken a koncerteken, a gitárja be sem volt dugva az erősítőbe. Szomorú, de így volt, ez az igazság.

A 2006-os Piramis-koncert színpadán

Én magam örömmünnepként aposztrofáltam a Piramis tervezett 2006-os koncertkilátásait. Mindezen előzmények után és a megélt hatalmas feszültségek tömény érzületével léptem színpadra 2006. december 26-án. A kilencedik számot, a „Játék az ördöggel” című dalt énekeltem, amikor egy lendületes mozdulat közepette Achilles-ín-szakadást szenvedtem. Rüdiger Dahlke *A lélek nyelve: A betegség* című könyve 350. oldalán található leírás tökéletes magyarázatot adott a velem történetekre.

„AZ ACHILLES-ÍN SZAKADÁSA

A teljes vádliizomzatot az Achilles-ín függeszti fel a sarokra. Miután ez a kötél elszakad, az ember már nem lép többet, az ugrásról nem is beszélve. A sarok Achilleusnál az a hely, ahol minden lehetséges méltánytalanság és sérelem elérheti az embert. Az Achilles-ín, amely ezt a különös helyet erősíti

meg, a legmasszívabb és legerősebb inunk, és rendkívüli módon túl kell feszíteni ahhoz, hogy elszakadjon. Az ilyen helyzetekben már nem számol az ember a lehetőségeivel, és túlfeszíti, szó szerint darabokra szaggatja magát. Az inszakadás után az érintettek hirtelen ismét a tények talaján találják magukat. A szervezet világosan kifejezi, hogy mennyire szüksége van a szünetre. Olyan úton jár az érintett, amely nem igazán illik hozzá. Abba kell hagyni, mondja a test, és azonnal gondoskodik is az elsősegélyről azzal, hogy az elvállalt becsvágy-feladatokat azonnali hatállyal leállítja.”

*Ügyetlen mozdulat, elvétettem egy lépést
A legerősebb inam szétszakadt mint intő jel
Gondolkodtam, mit üzen a sors, ha így akarta
Közben a műtőből a szobámba liften vittek fel*

A lendületes színpadi attitűd egyébként is jellemző volt rám, amit Lajos hiánya a színpad frontvonalán meghatványozott. Kisegítő basszusgitárosunk, Tacsika a fenti dobogók egyikén állt Pinyóka és Gallai Peti mellett, a színpadi fronton csak Janó és én szambáztunk. Mozgalmassá tenni a koncertet csak mi ketten voltunk hivatottak. Az Aréna színpada egy szélteben-hosszában terbelyes pódium, ahol mindezt figyelembe véve kellett helytállnunk. A velem történtek után egy bárszéken ülve, a szakadás helyét többször megtapintva azt tapasztaltam, hogy az ín feszes folytatóságossága egy kétcentis darabon az emberi ajakhoz hasonló légysággal csalhatatlanul jelezte a szakadást. A következő, a „Fénylő piramisok árnyékában” című, majd tizenöt perces instrumentális darab alatt Mikola Józsika barátom parkoló autójához futott egy csodabalzsamért, miközben az öltözőmben az Országos Mentőszolgálat akkreditált szakemberei diagnosztizálták sérülésemet. Hosszú lenne az azt követő vizsgálatokat és az operációt leírni. Inkább akkori szeretett feleségem, Dékány Márti személyét említeném hangsúlyosan, aki szeretettel, szerelemmel, gondoskodó anyai jósággal viseltetett irántam – és aki mellel az Aréna-koncerteken hastáncos kollegináival színesítette a két koncert bevezető

* Angster Mária és Sarankó Márta fordítása.

perceit –, ami addigi életem legkatartikusabb egészségügyi megpróbáltatása közepette gyógyító erővel bírt. Negyvennyolc alkalommal szakszerű rehabilitációs menetrend szerint tettem a dolgom, fegyelmezetten, és hál’ istennek, teljesen felépültem.

A mai napig nagyon fáj, ami Lajossal történt. Már nem az, amit 2006-ban a fejemhez vágott, hanem az, ami vele történt. Könnyek között mondom: szerettem azt az embert. És csak könnyek között tudok arra gondolni, ahogy romjaiban látom magam előtt. Mindenki szeretett volna segítségére lenni, de sorsszerű volt, éppúgy, mint az, ahogy évtizedekkel korábban Lajos próbált foggal-körömmel segíteni Radics Bélának, de végül rajta sem lehetett.

2006-ban, miután szerződést módosítottunk, nem lett volna ellenemre, hogy folytassuk Janóval, Pinyókával és Péterrel. Lajos helyére rengeteg fiatal tehetség közül választhatunk volna valakit. Feltételként egy új lemez gondolatát vetettem fel, ahogy 1993-ban is így gondolkodtam. Telve voltam reménnyel, hogy ezt meg tudjuk csinálni, de a koncertet követően különböző pénzügyi viták miatt ettől végül elzárkóztam. Nem akarom ezt részletezni, mert nem telen lenne, de azt el kell mondjam, nem arról volt szó, hogy nekem mennyi pénz jár, vagy nem jár, hanem arról, hogy az új megállapodásunkhoz nem akarta mindenki tartani magát. Ezek után én már nem kívántam semmilyen formában folytatni az együttműködést.

XLVI

Parázs.

Nemadomfel Együttes.

Révész60-lemez.

„Rock and roll közlegények”.

Závodi Janó.

A Piramis-évek sikere.

Búcsú Som Lajostól.

Egy idő után azt kezdtem érezni, hogy van egy képességi zenitállapot bennem, és az akkorra velem már megtörtént zenei ciklusaimról összegzően egy intimebb hangvételő zenei nyelven szerettem volna vallani. Mikola Józsi barátom jóvoltából ismertem meg egy rendkívül tehetséges veszprémi zenészt, a Zep Session gitárosát, Nagy Gergőt, akivel Józsi barátom balatonfüzfői házában 2007 nyarán találkoztam. Gergő akusztikus gitárjával jött, nálam eleve ott volt a hangszerem, és egyfajta zenei ismerkedésre, bemutatkozásra kerítettünk sort. Gergő három nyelven felsőfokon beszélő, gyönyörű családban élő, kétgyermekes apa, aki emberi kvalitásaival, morális tartásával és zeneiségével, ízlésével mindmáig szív-lélek emberem. Gergő gitárokon, mandolinon, ukulelén, szájharmonikán, ír buzukin, melodikán játszik, és énekel. Parázs néven léptünk szövetségre, és nagyszerű társakra találtunk Horváth Ákoska gitáros,

énekes, Cseh Balázs basszista és Szakáll Béla ütőhangszeres személyében egy nagyon ütőképes, nagy hányadában akusztikus hangkép megalkotásához.

Nagy hatással volt rám a kilencvenes évek unplugged korszaka, főleg Jimmy Page és Robert Plant *Unledded* projektje. A világ egyik legnagyobb rockbandája megkockáztatta ezt, és óriási siker lett. Hihetetlen izgalmasak voltak hangszerelési megoldásaik és az az akusztikus hangkép, amit már a Led Zeppelin csúcseiben is megteremtett. Eredendően lírai alkat vagyok, a leheletnyi finomságok nagy hatással vannak rám, és ha jól csinálja az ember, akkor a közönségre is. Akiben van tehetség, hogy ezt jól előadja, az egy egész estén át fenn tudja tartani a varázslibidót.

Dely Géza kuratóriumi elnök úr személyében egy hihetetlen szeretetreméltó, kedves ember keresett meg, aki a Nem Adom Fel Alapítvány közösségének nevében kért fel együttműködésre. Örömmel mondtam igent. 2008-ban Bánd köztség szüreti ünnepségén, a helyi kultúrházban léptem fel a Nemadomfel Együttessel, egy olyan integrált zenekarral, amelyben a szólisták kivétel nélkül sérült, mozgáskorlátozott, értelmileg akadályozott és látássérült előadók.

Ugyanabban az évben, november 14-én Budapesten, az Arénában a „Jobb velünk a világ” jótékonyági koncerten – Rúzsa Magdikával, Caramellel és Kikivel kiegészülve – az alapítvány himnuszát adtuk elő közösen, melyből egy nagyon megható, ugyanakkor professzionális klip is készült „Soha nem adom fel!” címmel. Együttműködésünk derűje élénken él a szívemben ma is, örömlő emlékezettel gondolok kis kollégáimra.

Soha nem adom fel

Nem kísérhet újra a magány

Soha nem adom fel

Nem jöhet több szomorú délután

2008-tól már hozzávetőleges rendszerességgel játszottam megint, bár akkor is nehezen feleltem meg azoknak a követelményeknek, amelyek egy állandó zenekar működtetéséhez elengedhetetlenül szükségesek, és pláne annak, amit a szervezők velem szemben igényként támasztottak. A magánéletem úgy alakult, hogy 2010-ben gyermekem született, ezért újra vidékre költöztem, s két éven át semmilyen munkát nem vállaltam.

2013-ban hatvanéves lettem. Ebből az alkalomból a bikali Reneszánsz Él-ménybirtokon *RÉVÉSZ60* címmel rögzítettünk egy koncertet, ahol Zajzon Gábor multihangszeres zenésszel állítottunk össze egy koncertprogramot múltbéli dalokból és vadonatúj szerzeményeimből.

A Parázsban már elkezdünk társaimmal felépíteni egy akusztikus hang-képet, amiben mindig is jól éreztem magam. Nem közömbös egy énekesnek az, hogy hallja magát a színpadon. Vigyáznunk kellett, nehogy álmosító, lírai merengésbe tévedjünk, ezért a frappáns dinamikai megoldások keresésére nagy hangsúlyt fektettünk. A dinamika az élet minden területén törvény, a zenében pedig hatványozottan. Az akusztikus zenében a rezgéseket is jobban érzi az ember. Az a fajta rezgésszint, amit az akusztikus hangszerek kínálnak, közel áll hozzám. Az ének és a hangszerek párbeszéde is kézzelfoghatóbb akusztikus körülmények között, erre Vukán György intelme tanítólágg hívta fel évekkorábban a figyelmemet. A párbeszéd izgalmát a zenében nagyon fontos, ennek is nagyobb teret biztosít ez a fajta megszólalási forma.

Nem akarok képmutató lenni, de van egy olyan profán megközelítése is a dolognak, hogy a kisebb létszámú és technikai igényű duó- vagy triófor-mációk meghívását a kisebb helyek is megengedhetik maguknak. Ez ugyan minden szempontból akceptálható, de a trió megalapításakor nem ez motivált engem.

Minden cirkalom nélkül csak a dalokat szerettem volna intim légkörben eljátszani, ez lett a „Rock and roll közlegények” formáció. Úgy voltam vele, hogy legyen elég a zene, a letisztultság igénye vezérmotívummá lett. Egy trikó, egy nadrág, kis statikus fény és akusztikus hangszerek.

A Parázs zenei erőit egy trióba mentettük át, amiben Nagy Gergő és Horváth Ákoska lettek a társaim. Előrebocsátom, hogy mindkettőjükkel úgy emberileg, mint szakmailag felsőfokon elfogult vagyok. Gergő hangszerparki otthonosságát már korábban ecseteltem, de lelkülete az, ami különösen ne-messé avatja szememben őt. Ez igaz Ákoskára is, aki szintén multihangszeres és kiváló énekes. Az ő erői között említeném leleményes ötleteit, ame-lyekkel hangszerelési megoldásainkat gazdagította. Ahogy mondani szok-ták, olyan kémia működik közöttünk, ami hál’ istennek rendkívül sikeres koncertjeink mindegyikén a közönség elismerő ovációja közepette tovább ötvözött hármunk egyébként is különleges kohézióját. Illusztrációként boldog szívvel idézem ide a Piramis dalközületének, a „Gyere közelebb” című dalnak

Hőn szeretett Közlegény-társaim: Horváth Ákoska és Nagy Gergő

a hangszerelési izgalma, vagy a lehetfinom „Vigyázz a madárra” és a „Ha ismerném” című dalok intimitásának hangképvarázsát.

2015 karácsonya előtt Budán, a Bölcső kávézóban kértem találkozót Závodi Janótól. Öröm volt viszontlátni Janót, aki nagyon jól nézett ki. Máig hálás vagyok neki, hogy megtisztelt figyelmével, és végighallgatta elképzeléseimet, miszerint mi – a két „Piramis-ösközület” – fiatal társakkal kiegészülve de jó lenne, ha megszólaltathatnánk a Piramis dalait, így felidézve az együtt töltött éveket. Janó igent mondott.

„Piramis-évek” lett a munkacíme vállalkozásunknak, amihez Nagy Gergőn és Horváth Ákoskán kívül a zseniális dobost, Delov Jávort, és a szenzációs basszistát, Megyaszy Istvánt is sikerült tancba hívunk. Hál’ istennek már az első koncertek is visszaigazolták reményeinket: a régi, velünk korosodó közönség lelkesedése és hűsége ugyanúgy kapacitálható volt, mint évtizedek-korábban. Meglepő módon sok fiatal is megjelent a bulikon, meggyőzően megmutatkozott, hogy a Piramis dalai mennyire élnek ma is.

Szeretem-fotó Janóval

Piramis-évek: Janó-simogató

*A Piramis-évek legénysége: Delov Jávör, Horváth Ákoska, Závodi János,
Révész Sándor, Megyaszay István és Nagy Gergő*

2016-ban a Piramis-évekkel volt egy nagy érdeklődésre számot tartó, többezres augusztus 12-ei koncertünk a Barba Negra Trackben. Nyolcadik számként a „Ha volna két életem” című dalunkat konferáltam. Eszembe jutott, hogy egykori főnökünk, Som Lajos a színpad mögötti backstage-tartományban ücsörög Horváth Attila barátunkkal, a dal szövegírójával. Senki más nem tartózkodott abban a zónában, és miután a konferált dal szerzői voltak ők ketten, bevillant, hogy ünnepélyes pillanat lenne, ha Lajost egy meghajlás, a közönség üdvözlése erejéig felhívhatnám a színpadra. Félbeszakítottam saját magamat, és bementem, hogy egy pillanat, meglepetés készül. Lementem hozzá a gyönyörű nyárestében, leguggoltam a murvába, és a térdét szorongatva kértem, hogy gyere föl, nem kell játszani, csak álld végig a te dalodat mellettem. Lajosról tudni lehetett, hogy sajnos már bő egy évvel a halála előtt is aggasztó

állapotban volt, ezért válasza sem volt meglepő: „Sanyika, köszönöm, de nem tudok felállni!” Mielőtt megróna a kedves olvasó a tiszteletlenségemért, hogy Attilát nem hívtam, ezt az indokolta, hogy Attila az azt megelőző Barba Negra-koncertünkön áprilisban már vendégünk volt a színpadon.

Megrendítő volt Lajos édesanyjának kezét csókolni és részvétemet kinyilvánítani, amikor Lajos temetésén sok év után viszontláttuk egymást. Tengeri emléktöredéket a hatvanas évekből, majd a hetvenes években együtt megélt sikereink memorábilis pillanatait mind felidéztem, ahogy ott álltunk a borongós őszi napon Lajos sírjánál. Már akkor születőben voltak az alábbi gondolatok, amelyeket búcsúként, in memoriam „Az Óriás és a Szenvedély” című dalszövegben megfogalmaztam:

*Szél támad, oldódik végre a fojtogató szűrkeség.
Széttöri a ritmus a csendet, felvillan a fényes ég.
Tátott szájjal hallgattunk, ahogy a húrokat tépted,
Ujjongott a szívünk, mert tarolt a Tűzkerék.*

*Kezed nyújtod hatvannyolcban, kamasznak az Óriás.
Főnököknek hívolak a Piramisban, csúcson voltunk, nem vitás.
Tettük a dolgunk, ahogy kell, töretlen hittel,
Szenvedélyek szárnyán szállt a dal, magasra fel.*

*Szenvedély üzte a szíved, a láz,
Nincs megállj, a csillagon túl a cél.
A szenvedély feldob és mélyre taszít,
Álarcait váltogatni kész, önpusztító mámort is ígér.*

*Bősséggel áldott az élet, majd mindent visszavett.
Nem tudlak másképpen látni, régi arcod őrzöm meg.
Úgy élsz bennem, mint tevékeny erő, örökös izzás.
Az maradsz, mi nekem, a Kölyöknek voltál, Óriás.*

Isten áldjon, Lajos, nyugodj békében!

XLVII

*Covid. Raktárkoncert.
„Várnak még új csodák”.*

Mikola Józsika.

*A régi vágású kiscsávó és a modern eszközök.
Generál 50 az Akvárium Klubban. A sztrók.*

2020 márciusában jött a Covid. Életünk addigi ritmusa leállt, nem voltak fellépéseink, nem látogattuk már egymást – szó szerint bezárkóztunk. A televízióban mutatott ijesztő képek, a falubéliek, barátok, zenészkollégák, közismert emberek váratlan elhalálózása aggodalommal töltött el.

A zenészsakma megsegítésére a kormány lehetővé tette zenekarok úgynevezett raktárkoncerteken való fellépését, hogy a Covid miatti bevételkiesésüket némiképp pótolhassák. A Piramis-évek koncertjét 2020. szeptember 24-én egy újpesti raktárban rögzítette a Visual Europe Group. Závodi János szólógitáron játszott, Nagy Gergő szólógitáron és mandolinon, Horváth Ákoska szólógitáron, Delov Jávor dobos, Megyaszay István basszusgitáron, s persze én voltam az énekes – ilyen felállásban léptünk színpadra.

Mikola Józsika szeretett barátom kérésére, aki a Ments Életet Közhasznú Alapítvány kuratóriumának elnöke, azonnal igent mondtam, amikor a közönség úgynevezett himnuszának megalkotására és előadására felkért. „Várnak

Merengés Balatonfűzfőn...

még új csodák” címmel Menyuska, azaz Menyhárt János zenészbarátom által megírt gyönyörű melódiára szöveget írtam Bay Ágota segítségével. A dal feléneklésére egy pöttynyí, dunaújvárosi stúdióban került sor, ahol a stúdiómester, Subecz Tamás erőteljesre s egyben finomra hangolta dalunkat.

*Egyedül állsz a szoba közepén, elszöknél szíved szerint,
Neonfény az ajtó üvegén, magadra maradsz megint.
Honnan jöttél, sápadt kicsi vándor, dióbölcsődre sár pereg,
Isten veled gyermekkori álom, érzed eljött új életed!*

*Szíved arannyal festi be a nap, rosszkedved cserben hagyott,
Tudod, jót akarnak itt neked, segítő angyalok.
Ködben úszó, vég nélküli órák szelíd sugallatát elhiszed,
Te is talán gyógyíthatsz egyszer, meghálálod majd új életed.*

*Hazamész, mire véget ér a nyár, sikerül, leszel óriás,
Őriz a Föld és Ég, nincs mitől félned már!*

*Van egy lány, aki ha megérint, suttogtok fél napon át,
Olyan, mint a hegyi levegő, iszod minden szavát.
Álmokról, a tengerről, s a tüzről mesél szüntelenül neked,
Csillagász lesz, ő maga is csillag, csillogni fog majd új életed.*

*Hazamész, mire véget ér a nyár, sikerül, leszel óriás,
Őriz a Föld és Ég, nincs mitől félned már!*

*Itt van bennünk az Álmok Földje, tudjuk a jelszavát,
Új út fut be az elveszőbe, áradnak új csodák.
Új út nyílik a régi útra, új mesék új csodák,
Új hangok szólnak, a szívünk dobogja szépen a ritmusát.*

„A jelszó az új út és az új mesék, új hang és új csodák! A jelszó a szeretet és a remény, gyógyító energiák! Új út, új hang, új szó és új világ, hogy együtt mehessünk tovább!” – ezek a mondatok már a stúdióban születtek. Megrendülten láttam, ahogy a világjárvány következtében családok, közösségek estek szét, álmok váltak köddé, s az egész világ kétségbeesetten kereste a kiutat, várta a csodát.

Az alapítvány nemes céljával, miszerint súlyos, az életet veszélyeztető betegségekben szenvedő vagy a megbetegedésből gyógyuló gyermekek álmainak megvalósítását, felépülését, társadalomba való reintegrációját támogatassa, teljes mértékben egyetérttek. Ezt élőszóban is megerősítettem 2021 októberében, a gyönyörű domonyvölgyi Lázár Lovaspark tulajdonosa, Lázár Vilike barátom és csillogó szemű beteg és gyógyult gyerekek és szüleik jelenlétében, amikor a Ments Életet Alapítvány családi napján a dal ősbemutatója volt.

A Várnak még új csodák lemezt dedikálom

A Piramis aktív évei után Mikola Józsikával sok éven át nem találkoztunk, ezért nagy örömmre szolgált, amikor 2003 tavaszán megcsöngetett telefonon. A Kodály köröndön, egy pizzeria teraszán hatalmas múltidéző beszélgetésbe kezdtünk, nosztalgiáztunk. Időközben három gyermek édesapja lett, nagy családjával Balatonfüzfőn éltek egy csendes utcában lévő tágas házban. Örömmel fogadtam el meghívását, és ismertem meg gyermekeit, Brigit, Virágot és Marcikát és akkori feleségét. A gyerekekkel azonnal szót értettünk, egypárevezős ladikjával pár száz méterre kihajózva, a szabad vizeken kezdetét vette egy nagyszabású vízi csetepaté. Örökös meghívást kaptam hozzájuk, ami a vendégeknek fenntartott, a kert hátsó traktusában álló, úgynevezett Kisházba szólt, amely minden kényelemmel ellátott, fűthető, fürdőszobás, teljesen különálló lakrész. Belső dekorációja a házigazda hatalmas Rolling Stones-rajongásáról árulkodik. A falakat a világban általa látogatott koncertek

Mikola Józsiával kongatjuk a buksit

Folyik a parti

jegyei, plakátjai, kiadványai, relikviái díszítik. Tudom, hogy sok pályatársamnak örömet okozott ez a belső dizájn, ugyanis Józsiika baráti köréhez a zenészvilág sok prominense tartozik, akik hozzám hasonlóan számtalanszor élvezhették az ő határtalan vendégszeretetét. Szüleim korai válása és egykeségem ténye Józsiika Visegrádon élő édesanyjának tudomására jutott, és első találkozásunk alkalmával Éva néni, akit az egész család Jamsinak szólított, „játszásiból” hatodik gyermekévé fogadott. Tehát ötvenéves korom-

ra öt szeretett testvérem lett: Mikola Zsuzsi, Judit, István, Bálint és az én szeretett barátom, Józsiika. Soha nem lihegtük túl ezt a játékos családbővülést, de az elmúlt húsz év számtalan alkalommal az összetartozás és szeretet legnemesebb pillanataival ajándékozott meg.

A Covid-járvány alatt erőteljesen lecsökkent személyes találkozásokat felváltotta a telefonon, e-mailben és a közösségi oldalakon történő kapcsolattartás. Bocsánat a szóhasználatért, de régi vágású kiscsávónak érzem magam, ami abban is megnyilvánul, hogy nagyon csínján tartok lépést a mai kor vívmányai-
val, főként infokommunikációs eszközeivel. Ennek cáfolata természetesen, hogy van laptopom, és Révész Sándor Hivatalos címen oldalt tartok fent a Facebookon, amit egy ősrégi barátom, Bay Ágota kezel a kezdetek óta adminszerepkörben. Úgy érzem, hogy ebben az általános bulvárérségben és jólin-

formáltsági dömpingben kell egy felület, melyen a zenebarát rajongók velem kapcsolatban is hiteles híradást találnak. Ágota koránál fogva a Piramis aktív éveiben lelkes rajongója volt zenekarunknak. Manapság három gyermek édesanyjaként igényes nyelvhasználatával és ízlésével járul hozzá az oldal nemesen egyszerű sokszínűségéhez, amit ezúttal is hálás szívvel köszönök neki. Sokáig ellenálltam, de végül beadtam a derekam, és az utolsó mohikánok egyikeként pár éve csatlakoztam a mobilozók népes táborához is. A havi telefonszámlám ékesen árulkodik arról, hogy nagyon keveset, csak a legszükségesebb esetekben használom. Privát Gmail-fiókot is fenntartok, amely a Messengerrel együtt az egykoron papírra írt, kiterjedt levelezésemet váltotta föl. Ezek az én „eszközkihágásaim”. Alapszintű zeneszerzői igyekezetemet a Roland cég szponzori támogatása kínálta eszközökkel már sok év óta modernizálhattam volna, de én következetesen maradtam főleg az akusztikus gitár és olykor a zongora használata mellett. Soha nem agitáltam és nem is fogok az ilyen eszközök ellen, és régi vágású kiscsávóként ez az őszinte vallomás feltárta, hogy valójában hol tartok én ebben a kérdésben.

A Generál 50. születésnapját ünnepeltük, Ákos István Kiselefánt, Karácsony James, Novai Gábor, Várkonyi Mátyás és jómagam 2021. július 8-án este az Akvárium Klubban, Rota Francesco *Soul History* című zenei műsorának rádiós és televíziós nyilvános felvételén. A szeretetre méltó, életvidám Francescóval kapcsolatban szomorúan itt jegyezném meg, hogy nem egészen egy évvel az esemény után, negyvenöt éves korában, tragikus hirtelenséggel elhunyt. Nyugodj békében, szeretett barátunk!

Hogy milyen is volt a születésnap? Röviden, de a teljesség igényével: egyszerű és felejthetetlen! Csupa jó, régi zene, fotó és videó, elemző emlékezés fél évszázad távlatából okos és szellemes szavakkal, játékossággal és humorral fűszerezve, melynek során Francescónak köszönhetően kíméletlenül olaszra ferdült minden alapító tag neve is: Stefano Elefante Ákos, Giacomo Natale, Gabriel Nova Nuovo, Mattia Castello, Alessandro Traghetattore. Az esemény vége felé némi élő zene is szólt, amibe természetesen mi, az ünnepeltek is bekapcsolódtunk. A közönség szemmel láthatóan élvezte az időkapcsolabontogatást: önfeledten énekelte az ismert dalokat, boldogan jártak a kezek és a lábak.

Bő négy hónappal később ifonti szívvel és képességeink kiérlelt kvalitásaival álltunk Bódy Magdika jubileumi koncertjén a Műpa színpadán. Úgy a

Öreg a betyár és az ajtó is!

próbákon, mint a koncerten örömmel játszottuk sikerdalainkat, amit zenebarát közönségünk ujjongó örömmel, lelkesen fogadott.

2022. március 14-én hajnalban egy hévízi szállodában ólmos fáradtsággal ébredtem, és már az ébredés pillanatában éreztem, hogy jobb oldali végtagjaim szokatlanul lomhák. Borotválkozni készültem, és gépem villásdugóját jobb kezemmel szinte koordinálhatatlan, nehéz küzdelem árán tudtam csak a dugaljba illeszteni. Eredendően a reggeli étkezés nagyon fontos nekem, de ebben a különleges, korábban soha meg nem élt közérzeti állapotban sem ételt, sem italt nem kívántam, csak az erkélyre, a friss levegőre vágytam. Magas vér-

Birkatürelmet tanulok...

nyomásomra – amire 2018-ban egy jogosítványmeghosszabbító egészségügyi rutinvizsgálat alkalmával derült fény – tisztességesen és fegyelmezetten szedtem a háziorvosom által felírt gyógyszereket. Ma már tudom, hogy felelőtlen voltam, mert a fenyegető hajnali tüneteket csupán múló jelenségnek hittem.

Két nappal korábban a ZéGé zenekar hőskorának emlékezetes helyszínét, a keszthelyi Hullám éttermet kerestük fel, ahol 1971 júniusában és júliusában Várkonyi Matyival, Novai Gáborral és Kiss Andrással zenéltem. Az épület zárva volt, és nem utalt semmi arra, hogy régi funkciójában, még mindig étteremként üzemelne. Ennek ellenére néhány fotó készült, amit másnap 17:01 órakor az alábbi szöveggel e-mailben küldtem el egykori társaimnak: „Szeretett Mindkettőtök, drága Matyikám és Gábor! Eddig annak az axiómának az ígézetében éltem, hogy csak ketten: a filozófusok és a fogorvosok képesek a gyökerekig hatolni, de a minap Keszthelyen jártamban rájöttem, hogy mi, zenészek is képesek vagyunk erre!!! – Szeretettel gondolok Rátok, Sándor.”

A hiteles dokumentálás szándékával, a hajnalban történtek ellenére 14-én reggel Badacsony érintésével szándékoztunk visszautazni Kisújbányára, hiszen azon az emlékezetes nyáron, 1971 augusztusának minden napján a Tátika étteremben léptünk fel, amit szerettünk volna megkeresni. A felújítás alatt álló épületet Gyöngyi megörökitette, de a fotón én nem szerepelek. Az autóból már alig tudtam kiszállni. Néhány lépést tettem ugyan az épület felé, de szédülés kerülgertet, és ingatagnak éreztem a járásomat. Nagy nehezen, de hál' istennek sikerült visszakászálódnom a magas építésű Jeepbe. Gödreszentmártonnál kértem Gyöngyit, hogy húzódjon le az útról, mert nagyon émelyegtem, s ott hangzott el az a mondat, hogy „életemben nem voltam még ennyire rosszul”.

Megálltunk Sásdon a benzinkútnál, Gyöngyi javasolta, hogy bevisz Pécsre, az ügyeletre. Tiltakoztam. Menjünk inkább haza – mondtam –, a hűvös szobában jobban leszek! Gyöngyi megkért, hogy szorítsam meg a kezeit, nyújtsam ki a karjaimat, mosolyogjak, fogjam meg az orrom hegyét... Állítólag mindent tökéletesen teljesítettem, ő a diagnosztikus ellenőrzés után megnyugodott.

Kisújbányán már nem tudtam felmenni a lépcsőn, elestem. Padlógázzal mentünk be Pécsre, a 400 Ágyas Klinika ügyeletére. Ott a felvételi protokoll szokásos rendje szerint karszalagot kaptam, ami állapotom feltételezett súlyosságát volt hivatott jelezni. Mindezt tolókocsiban éltem meg, s a további többórás várakozást is egy elkülönített folyosón beteg sorstársaimmal. A teendők

menetét dr. Karádi Zsófia Nozomi doktornő ütemezte. A korábban általam meg nem tapasztalt, de hírből hallott CT-vizsgálat minden kétséget kizáróan igazolta, hogy nagy a baj, ugyanis sztrókot kaptam. A jobb oldalam teljesen lebénult. A klinikán jó kezekben voltam. A sztrók utáni legnehezebb napokban Karádi doktornő gondoskodott vérnyomásom fokozatos csökkentéséről, a szedendő gyógyszerek beállításáról, állapotom stabilizálásáról. Háromnapos intenzív ápolást követően kerültem át a Neurorehabilitációs Klinika kétágyas, 8-as számú kórtermébe, a pécsi Rét utcába, ahol egy hónapig fekvődtem. Hál' istennek minden lelki tartalékomat és életigenlő akaratomat sikerült mozgósítanom, és túlzás nélkül mondhatom, hogy derűs lélekkel éltem meg a legnehezebb napokat. Mindig szerencsém volt azzal is, hogy szobatársaim személyében jó humorú, segítőkész társakat kaptam. A sokat ostromozott egészségügy általam megtapasztalt körülményeit védelmembe kell hogy vegyem, mert minden szakorvos, gyógytornász, ápoló, takarító emberi hozzáállása, valamint a felszereltség és az ellátás tekintetében is csak felsőfokú hálával és elismeréssel gondolok vissza kórházi tartózkodásom idejére. Annak pedig különösen nagyon örültem, hogy soha nem tapasztaltam az egykoron népszerű embernek járó kivételezés kényelmetlenségét.

A képalkotó vizsgálaton megállapítást nyert, hogy betegségem körülbelül tizenöt évvel ezelőtt kezdődött, s az azóta eltelt időben megszámlálhatatlan úgynevezett mikrosztrókon estem át. A kapott kezeléseknél és a fárasztó, de jótékony gyógytornáknak köszönhetően április 14-én elhagyhattam a kórházat. Kezelőorvosaim, dr. Péley Iván, a Neurorehabilitációs Klinika főorvosa és dr. Vajdáné dr. Tasnádi Emese neurológus-doktornő mindennapos használatú jó tanácsokkal láttak el további, otthoni gyógyulásom érdekében.

A Covid-időszak kísérőjelensége a testhőmérséklet és a véroxigénszint napi többszöri mérése volt, ezek helyét most átvette a vérnyomásmérés és a mért értékek gondos naplózása. Kisújbányán harmadik szomszédunk Szalai-Szabó Tünde, a harkányi kórház gyógytornásza, aki heti két-három alkalommal mozgattatott át, s izzasztott meg jó alaposan. Zenebarátoktól is rengeteg jó tanács érkezett, s voltak, akik eszközökkel is igyekeztek segíteni. Tamásiból, a Blazsej-Ferenczi házaspártól több hónapra kölcsönkaptam egy Bemer-matracot, és meghívás érkezett Détári Vilmostól, a szegedi Szent Vincent Rehabilitációs Központ tulajdonosától egy kéthetes intenzív kezelésre, amelyből kétszer két hét lett, előbb júliusban, majd szeptemberben. Ott-tartózkodásom

Rehabilitációm harmincadik napján, a pécsi klinika teraszán

alkalmával Vilmos elmondta, hogy nagyon súlyos agyvérzést szenvedett el 2015-ben. Felépülése idején még betegágyában elhatározta, hogyha felgyógyul, egy rehabilitációs központot alapít, amit hál' istennek Szegeden meg is valósított. Azt is elmesélte, hogy a szülei Píramis-rajongók voltak, és vele is megkedveltették a zenénket. Átadott egy általa írt, a betegsége megéléséről és felépülése reményéről szóló gondolatsort, s megkért, hogy segítsék abból megalkotni dalformában a gyógyulni vágyók himnuszát. Azonnal Vörös István személyét javasoltam. A véletlen – bár tudjuk, hogy nincsenek véletlenek – úgy hozta, hogy Pistinek volt egy instrumentális szerzeménye, amely a 2021-ben megjelent, *Mindenkinek jó lesz* című lemezén szerepelt, „Veszteség 1920” címen. Détári Vilmos szöveggyűjtemele alapján Pisti szívbe markoló további szöveget írt a már meglévő dallamra. Nagy kihívást jelentett neki, az énekesnek, hogy prózában mondja el a szöveget, de Pisti profizmusára vall, hogy nagy beleéléssel, drámai hitelességgel oldotta meg ezt a feladatot. Én István stúdiójában énekeltem fel a refrént. A dalnak a „Veszteség–Reménység” címet adtuk.

Kuszkusz, az önzetlen vigasztaló

A pillanatnyi helyzetemet, egészségi állapotom változását tudomásul veszem, békés lélekkel élem meg a sorsom. Mozgalmas életet éltem, és most jó megélni a nyugalmat is. Titkon én egy iszonyatosan nyugodt és lassú ember vagyok. Szeretem a békességet, szeretem a dolgokat elmélyülten megfigyelni, az életemmel kapcsolatban erre most lett igazán lehetőségem. Nagy öröm számomra, hogy végre lehetek igazán lassú, amikor már nincsenek dátumok a noteszemben, nincsenek nagy vállalásaim. Az élet által nekem felkínált új ütem nagy ajándék. Reggelenként, mikor megborotválkozom, belemosolygok a tükörbe, pedig a tükörkép alapján semmi okom nem lenne erre, hiszen őszül a hajam, változott a küllemem, de összhangban vagyok önmagammal, minden napom jól indul. Szeptes Mária nénitől azt tanultam: „Örülj, minden okod megvan az örömrre.” Most tevékeny tudom tenni tanítását, hiszen ha nem tenném, cserben hagynám a vele kapcsolatos minden emlékemet. Szerény igyekezetemmel persze azon dolgozom, hogy visszatérhessek a színpadra. És ha ez már nem

adatik meg, akkor sincs semmi, de semmi baj. Minden megtörtént az életemben, aminek meg kellett történnie. Annyi siker, annyi öröm, annyi változatoság, hogy semmilyen hiányérzetem nincs. Emelt fővel vállalom mindazt, ami történt, s derűs csodavárással állok elibe mindannak, ami még vár rám. Újra Mária nénit idézem: „Aki nem hisz a csodákban, az nem realista.”

Nem lakni jöttünk a földre, hanem élni. És ha most egy kicsit megnehezítettebbek is a mozdulataim, akkor is békében élek. A jó isten megsegített, hogy hetvenéves lettem, és minden vonatkozását maradéktalanul elfogadom az életemnek. Úgy érzem, hogy végig az öröm futószalagján jártam. Mindaz, ami megtörtént, a kedvem szerint történt, és semmi olyan vágyálmom nincs, ami kimaradt volna. Ha valami igazán nosztalgikus módon olykor az eszembe villan, akkor azok a hatalmas erdei séták.

*Éltem, ahogyan éltem
Tettem, amiket tettem
Hittem, amiben hittem
S magaménak éltem az időt*

És ezt mind én választottam?!!

A KÉPEK FORRÁSA / TULAJDONJOGA

Borítófotó: Szipál Péter	67. o. családi archívum;
Hátsó fül és gerinc: Sugár György	Kriskó Zoltán
András	69–70. o. családi archívum
9–11. o. családi archívum	73. o. családi archívum
13. o. családi archívum	74–75. o. ismeretlen
15–16. o. családi archívum	78. o. családi archívum
18. o. családi archívum	80–81. o. családi archívum
21. o. családi archívum	84. o. ismeretlen
23. o. Harmath István	87. o. Benkő Imre
25. o. családi archívum	92. o. ismeretlen
26. o. családi archívum	94. o. Almási József
27. o. Harmath István	95. o. Bálint Csaba
28. o. családi archívum	99. o. Fortepan/Rubinstein Sándor
29–31. o. családi archívum	101. o. ismeretlen
34–35. o. családi archívum	102. o. Fekete Éva
40–42. o. családi archívum	105–106. o. Hegedűs György
45–48. o. családi archívum	107. o. ismeretlen
50. o. családi archívum	108. o. Derksen Gyöngyi
52. o. családi archívum	109. o. családi archívum
54–55. o. családi archívum	110. o. ismeretlen
56. o. Harmath István	114. o. Fortepan/Rubinstein Sándor
59–61. o. családi archívum	117. o. ismeretlen
65. o. családi archívum	119–120. o. Hegedűs György
	121. o. Nádorfi Lajos

122. o. Hegedűs György	199. o. Fekete Éva
124. o. Hegedűs György	200. o. ismeretlen
127. o. ismeretlen	203. o. ismeretlen
129. o. ismeretlen	205. o. Karasz Lajos, a <i>Pajtás Újság</i> fotósa
131–133. o. Hegedűs György	206. o. Fortepan/Szalay Béla
134. o. ismeretlen	207. o. családi archívum
135. o. Philippe Gielen	209. o. ismeretlen
137. o. Hegedűs György	210. o. Harmath István
142. o. ismeretlen	212. o. Fortepan/Szalay Béla, Karasz Lajos, a <i>Pajtás Újság</i> fotósa
143. o. Harmath István	214. o. ismeretlen
145. o. Harmath István	216. o. Raáb Zoltán
147–148. o. Harmath István	218. o. ismeretlen
149. o. Philippe Gielen	220. o. ismeretlen
151. o. ismeretlen	222. o. Harmath István
152. o. Harmath István	226. o. családi archívum
155. o. családi archívum	228. o. Vető János
159. o. Hegedűs György	230. o. ismeretlen
161–164. o. Hegedűs György	233. o. Susanne Einfeld
166. o. Hegedűs László	234. o. Rockmúzeum archívuma
167–170. o. Hegedűs György	236. o. Philippe Gielen
171. o. Rockmúzeum archívuma	239. o. Nagy Iván
172. o. lemezborító – Generál	240. o. Philippe Gielen
174. o. Hegedűs György	242. o. Rockmúzeum archívuma
176. o. Nádorfi Lajos	247. o. Kovács Attila
178. o. családi archívum	249. o. ismeretlen
181. o. Harmath István	253. o. ismeretlen
183. o. Fotómédia – Zétényi Zoltán	255. o. Fotómédia – Zétényi Zoltán
184. o. Rockmúzeum archívuma	258–259. o. Harmath István
187. o. ismeretlen	264. o. ismeretlen
189. o. MTI Fotó	267. o. <i>Új Ifjúság</i>
190. o. ismeretlen	270. o. Philippe Gielen
193. o. Sugár György András	272. o. ismeretlen
196. o. családi archívum	
198. o. Tanyi Judit	

273. o. családi archívum	361. o. Pittmann Zsófia
276. o. Derksen Gyöngyi	367. o. Pittmann Zsófia
278–279. o. Derksen Gyöngyi	372. o. Lengyel P. László
283. o. családi archívum	373. o. Bálint Csaba
286. o. családi archívum	375–376. o. ismeretlen
287. o. hivatalos okmány	380. o. családi archívum
290. o. ismeretlen	382. o. Pittmann Zsófia
297. o. ismeretlen	385–389. o. ismeretlen
299. o. Derksen Gyöngyi	391. o. Derksen Gyöngyi
306–307. o. Harmath István	393–395. o. Derksen Gyöngyi
310. o. Derksen Gyöngyi	396. o. Mikola József
311. o. Pittmann Zsófia	397. o. Derksen Gyöngyi
313. o. Pittmann Zsófia	399. o. Kriskó Zoltán
316. o. Eva Wüsthoff	401. o. Fekete Éva
321. o. Gáti György	405. o. ismeretlen
323–324. o. ismeretlen	407. o. Kriskó Zoltán
331. o. családi archívum	412–413. o. Fekete Éva
334. o. Derksen Gyöngyi	415–417. o. Fekete Éva
337–338. o. Ilzer Sörgyár archívuma	419. o. Fotómédia – Zétényi Zoltán
341. o. ismeretlen	421. o. Derksen Gyöngyi
344. o. Pittmann Zsófia	423. o. Derksen Gyöngyi
346. o. Derksen Gyöngyi	424. o. Füleki Andrea Emese
351. o. ismeretlen	425. o. Derksen Gyöngyi
353. o. ismeretlen	427–428. o. Derksen Gyöngyi
355. o. ismeretlen	431–432. o. Derksen Gyöngyi
358. o. ismeretlen	433. o. Moldoványi Tibor

TARTALOM

Előszó..... 7

I

*Néhai Révész Ferenc. Nagymama és Miska bácsi. Turai nyarak.
Mozdonyvezető leszek. Lázas táncestek... és az első fellépés..... 9*

II

*Sándor és Sándorka. Az aszódi rendelőintézet.
A Honvéd legendás kosárlabdacsapata. A mandulaműtét.
A szputnyik és Lajka kutya. Nőgyógyász leszek. Pipidok és Kiszérvész.
Szüleim válása..... 15*

III

*Anyám. Járdán fekvő halottak. Sokat szenvedtél... Ilona és a pofon.
Raducziner Ágnes. A temetés..... 28*

IV

*A nagyszüleimnél. Nagyapám, a hentes. „Mi ez a citerázás?”
Pálinkafőzés. Szalámik a rubáskosárban..... 39*

V

*Drága nagyikám. A szűk zakó. Löttyipopi. Tíz deka párizsi.
Hajdúszoboszlói nyaralások..... 47*

VI

Zenei ébredés. Nagyfiúskodás kezdete. Stekó a farzsebben.
Tanulmányi mélyrepülés..... 58

VII

Az áhított Anglia. Nádalfjai tájszólás. „I am just a Hungarian boy!”
Beni bácsi és Marika néni. Kísértés a tisztítószalonban. London.
Monodrámá Dover felé. Trudi néni..... 64

VIII

A Kiszérvészt ráncba szedik. Tanulmányok Aszódon. Ujjbegyek edzésben.
Hearts együttes. Visszaszökés Budapestre. Első szerelem.
Találkozás Egonnal..... 72

IX

Belvárosi gang. Csobbanás a Dunában. Törött orr. Siófoki lazulás.
Rosszcsontkodás a Balatonon. Majdnem bankrabló lettem!..... 77

X

Hős voltam mindig, ahogy illik. Radics Béla bűvöletében.
Amatőr Zenekarok Versenye. Zenészek találkozóhelye: a Royal.....83

XI

A lyukkártyás adatrögzítő. Anyám kirúg otthonról. Az áldott Póka szülők.
Testvérbarátom: Egon. Vég nélküli jammelések. Bélával Faragó doktornál.
Ósippik a Körúton. A pszichedelikus élmény..... 90

XII

Beindul a futószalag: Szivárvány zenekar. Fél év Echo. Hacsek és Sajó.
Zsugapartik. Búcsú az Echótól..... 98

XIII

Várkonyi Matyi és a ZéGé. 1971 gyönyörű nyara. Keszthely, Hullám étterem.
Tizennyolcadik születésnapom. „Gyere! – Ne gyere! – Gyere!”
Eleonore eljegyzése. Egon meglátogat Badacsonyban..... 104

XIV

Pitykóval a gőzben. James és Kiselefánt. Megszületik a Generál.
Gitárosok és dobosok. A Mikrolied-lányok. Megnyertük a Ki mit tud?-ot.
Az első Generál-lemez. Vakbélműtét..... 113

XV

Sándorkából Művész Úr! Hobo pöttynyí irodájában. A Gelka és a Tehertaxi.
A rajongók. A sztárság árnyoldalai..... 130

XVI

Első autóm. Találkozás Harmath István fotóriporterrel. A Napkirály-fennsíkon.
Indián nevem: Vékonyhang. Tábornúzzdal. Szepes Mária néni.
Fischer Annie látogatásai. Recsk. Lakásavatón Faludy Györggyel.
Villanószem halála..... 140

XVII

Énekórák. Generál-dalok. A háromkerekű fagyaltoskocsi.
Színész-Újságíró Rangadó. Hegedűs László és a külföldi turnék.
A második Generál-lemez. „Everybody Join Us”. Fájdalmas búcsú Jamestől.
Zalatnay Cini. Kilépek a Generálból..... 157

XVIII

„Nem baj, Sanyika, majd még bívolak!” Som Lajos varázsa.
Első fellépésem a Piramissal. Turné Lengyelországban a Mud együttesel.
Bórszerkók. „Éterikus lebegés”. Pinyóka, az idegenvezető..... 180

XIX

Mogyoró. A Révész-paródia. Kitapétázzuk a lakást.
Negyvenöt év barátság..... 195

XX

Piramis – első lemez. Horváth Attila dalszövegei. A Metronóm fesztivál.
Emlékezés Bencsik Samukára..... 197

XXI

Piramis – második lemez. „Őszintén akarok élni”. A dalok szerzői.
Yamaha SG2000. „Mindenem a tévé”..... 202

XXII

Apám és a biztosítótűk. Az állambiztonsági szervek látókörében.
Piramis őrök. Gazdag György filmje. Menedéket nyújtó, mély barátságok.
Az intimitás fontossága..... 213

XXIII

Piramis – harmadik lemez. „Vágyakozás”. Barátságom Róna Picivel.
„A nagy buli” – negyedik lemez. Törés Lajos motiváltságában..... 224

XXIV

A Martin-ládák históriája. Steppenwolf-turné. A zenekari kisbusz.
A svájci batárőr..... 231

XXV

Szolidaritás Fesztivál. Volkswagen a levegőben. Klausztrofóbia Csillebércen.
Repülő csillagszórók. Rajongói levelek. Szembesítés a rendőrségen.
Az angol nyelvű Piramis-lemez. Népszerű riválisok..... 238

XXVI

CCCP-turné. Seftelésre hangoltan. Tóllár Béni, a szobatárs. Vitaminéhség
Odesszában. Fogadás a KGST-palotában..... 248

XXVII

Alarm – 1981! Lobad a lelkesedés. Egészséges skizofrénia.
Az Erotika vajúdvá készül. Fejlődési megrekedés. Fél gőzzel nem megy!
Az utolsó koncert Kelet-Berlinben. Kilépek a Piramisból..... 254

XXVIII

Az elhíresült „aranyügy”. Révész a (csempész) király. BMW 735.
Maria, a holland barátnő. Sabina lelép. Házkutatás.
Claude Cheysson is tehetetlen. Tisztázódott minden..... 266

XXIX

Új utakon, új társakkal. Gyógyító terápia.
Erdős Péter tördőfése. A szitár..... 272

XXX

Guszt, a pesti vagány majd megmutatja! A csontsovány disznó.
Fekália a kéményben. Szepi bácsi. Ósvonzalom..... 275

XXXI

Vesztetgár a határsávbán. Nomen est omen – Révész a tengereken.
Érzelmi katarzis egy New York-i moziban. Az Astor Big Band.
Selyemmajmokkal egy kabinban. Kokacserje-ültetvényeken.
„Én és a francia lány”. Az Amazonas. Puszkasz-Puszkasz! 281

XXXII

Ilona leleményes exe, Uli. A löwenhageni birtokon. Varázsgomba.
Mint rák a jeges vízben. Táncoló manók. Lángnyelvek a lépcsőfelfjáróban.
Mária néni intelme..... 302

XXXIII

Első éjszaka a tanyámon. Az egér vércukra. Reform a háztartásban..... 309

XXXIV

Kísértések és kísérletek. Rob Davis barátomnál.
Az arisztokrata taxisofőr..... 315

XXXV

Társam, Presser. Rózsi pontot tesz az i-re. A fehér műanyag telefon.
Karácsony-Révész-turné. Ikonikus mondatok. Moziklip.
Dániában az LGT-vel..... 318

XXXVI

*Az osztrák világutazó. Bizalom felsőfokon.
Merdek sziklafalak, ódon kastélyok. Trágyahordás a Sageder családnál.
Erich, az emberóriás! Életminőség és jólét. Kayaköy – Sommer Akademie Genius.
„...a dátum tőlem függ.”..... 326*

XXXVII.

*Genzwein Feri barátom. Sörfőzés és whiskygyártás.
Én mint kereskedelmi igazgató. Partnerkeresés külföldön..... 336*

XXXVIII

*Jön a Piramis! Történelmi pillanat. Hegedűs László törbe csalt.
Dédelgetett sérelmek..... 340*

XXXIX

*Tanyasi életképek. „Van itt cirkusz bőven!” A tuskó. A gyógyszerész.
A Pink Floyd Ásotthalmon..... 343*

XL

*Leltár életdelelőn. Rózsa Pisti bemutatkozik. Zsófi színre lép. Lesz PIRAMIS!
A piramisoknál a Piramis. Az öt SZERESS-koncert.
Napszámos – fizetség nélkül..... 348*

XLI

*Második szólólemezem: Révész 1993. A tao szellemisége. A gízai égbolt.
Dorozsmai Péter stúdiójában. Klipforgatás Indiában.
Találkozások Robert Planttel. Rausch Tomi. A Bolond a BS-ben.
Szenny, pletyka, álbírek. 357*

XLII.

*Hajós vakáció Ali Tunával. Baklavából is megárt a sok! Jállá-jállá!
Életveszélyben. Judit nyugalma. Hastáncosnők és sorozatlövészek..... 379*

XLIII

*Slágerfesztivál. Vegetáriánus lettem. Eladtam a tanyát.
Som Závodi 100 év zene. Pályatársak. Üzleti úton Skóciában.
„Miért éppen Liverpool?” Derksen Gyöngyi. A kisújbányai parkoló..... 384*

XLIV

*„Változtam”. Közös munka Erdélyi Péterrel. A víg kedélyű, csilingelő fiatalok.
A minőségi stúdióalbum..... 398*

XLV

*Lajos. A „Csak rövid idő” basszusszólama. Tacsika.
Menedzserünk, Brády Marci. Piramis-koncertek az Arénában.
„Játék az ördöggel”. Az Achilles-ín-szakadás. Márti..... 403*

XLVI.

*Parázs. Nemadomfel Együttes. Révész60-lemez. „Rock and roll közlegények”.
Závodi Janó. A Piramis-évek sikere. Búcsú Som Lajostól..... 410*

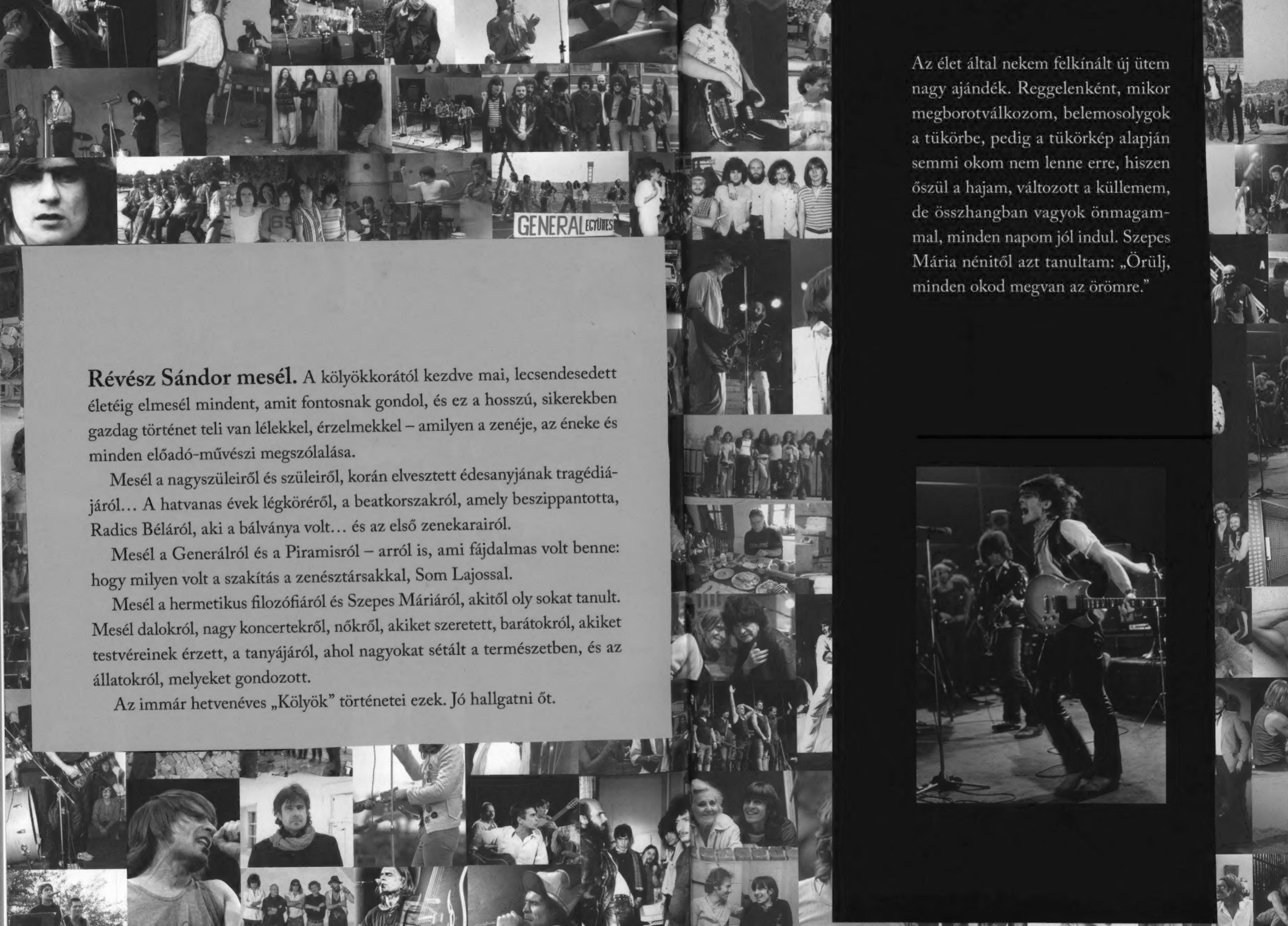
XLVII

*Covid. Raktárkoncert. „Várnak még új csodák”. Mikola Józsika.
A régi vágású kiscsávó és a modern eszközök.
Generál 50 az Akvárium Klubban. A sztrók..... 420*

A képek forrása / tulajdonjoga..... 434

X 365 007

Révész Sándor mesél. A kölyökkorától kezdve mai, lecsendesedett életéig elmesél mindent, amit fontosnak gondol, és ez a hosszú, sikerekben gazdag történet teli van lélekkel, érzelmekkel – amilyen a zenéje, az éneke és minden előadó-művészi megszólalása.

Mesél a nagyszüleiről és szüleiről, korán elvesztett édesanyjának tragédiájáról... A hatvanas évek légköréről, a beatkorszakról, amely beszippantotta, Radics Béláról, aki a bálványa volt... és az első zenekarairól.

Mesél a Generálról és a Piramisról – arról is, ami fájdalmas volt benne: hogy milyen volt a szakítás a zenésztársakkal, Som Lajossal.

Mesél a hermetikus filozófiáról és Szepes Máriáról, akitől oly sokat tanult. Mesél dalokról, nagy koncertekről, nőkről, akiket szeretett, barátokról, akiket testvéreinek érzett, a tanyájáról, ahol nagyokat sétált a természetben, és az állatokról, melyeket gondozott.

Az immár hetvenéves „Kölyök” történetei ezek. Jó hallgatni őt.

Az élet által nekem felkínált új ütem nagy ajándék. Reggelenként, mikor megborotválkozom, belemosolygok a tükörbe, pedig a tükörkép alapján semmi okom nem lenne erre, hiszen őszül a hajam, változott a küllemem, de összhangban vagyok önmagammal, minden napom jól indul. Szepes Mária nénitől azt tanultam: „Örülj, minden okod megvan az örömré.”

